

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

**Řízení a kontrola regionálních médií v Československu
v 70. a 80. letech 20. století na příkladu informování
o kulturních událostech pardubického okresu**

Autor práce: PhDr. Veronika Skalecká

Studijní program: Mediální a komunikační studia

Vedoucí práce: PhDr. Jakub Končelík, Ph.D.

Rok obhajoby: 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 30. října 2018

Veronika Skalecká

Bibliografický záznam

SKALECKÁ, Veronika. Řízení a kontrola regionálních médií v Československu v 70. a 80. letech 20. století na příkladu informování o kulturních událostech okresu Pardubice. Pardubice, 2018. 198 stran + přílohy. Disertační práce (Ph.D.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí disertační práce PhDr. Jakub Končelík, Ph.D.

Abstrakt

Tato disertační práci se zabývá působením tiskových orgánů Komunistické strany Československa v okrese Pardubice v období tzv. normalizace. Pro pochopení krize systému v 70. a 80. letech je nutné zabývat se nejprve tím, co jí předcházelo. V textu je tedy nejprve stručně popsán vývoj v období tzv. pražského jara v Československu a následně vojenské invaze v srpnu 1968. Poté jsou sledovány jednotlivé kroky k normalizaci – zejména změny v politice a médiích, které následovaly po zvolení Gustáva Husáka prvním tajemníkem KSČ v dubnu 1969. Následuje případová studie, která se zabývá okresem Pardubice. Hlavním tématem práce jsou pardubické okresní noviny *Zář*, text se však okrajově věnuje rovněž rozhlasu, závodním časopisům, východočeské pobočce Svazu českých novinářů nebo pardubické vysoké škole a osudu redaktorů studentského časopisu. V druhé části případové studie je pozornost upřena na kulturní rubriku novin *Zář* a její hlavní témata – například politická výročí a roli kultury. Analýza kulturní rubriky ukazuje, o čem se v ní během normalizace (ne)psalo a jakým způsobem. To bylo jedním z nástrojů, jímž si režim nad oblastí kultury a nad její prezentací veřejnosti zajišťoval kontrolu.

Abstract

This dissertation thesis addresses the history of public relations of the Communist Party in Czechoslovakia in Pardubice district. It is focussed at the period of so-called normalization. Firstly, it discusses the historical context of the time for understanding the crisis of the system in 70s and 80s. The first chapters describe so-called Prague spring and military invasion in August 1968. Next chapters stress changes in politics and media after the election of Gustáv Husák to become First Secretary of the Communist Party in April, 1969. The second part of text is case study about Pardubice district. The main topic of dissertation thesis are newspaper of Pardubice district – *Zář*. But there are also chapters about radio, factory newspaper, regional Union of Czech Journalists or College in Pardubice and editors of student magazine. In the second part of case study attention is focussed on cultural section of newspaper *Zář* and its main topics – for example political anniversaries and the role of culture. In cultural section I analyze which information and how they were, or were not presented to public. Supervision and control over the media content was one of the main regime's tools to take over the culture area and its presentation.

Klíčová slova

Komunistická strana Československa, Pardubice, média, tisk, *Zář*, Pražské jaro, 70. léta, 80. léta, kulturní politika

Keywords

Czechoslovak Communist Party, Pardubice, media, press, *Zář*, Prague Spring, 70s, 80s, cultural politics

Rozsah práce: 522 809 znaků

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému školiteli, PhDr. Jakubu Končelíkovi, Ph.D., za jeho rady během celého studia a při tvorbě této disertační práce. Za podporu děkuji také své rodině.

OBSAH:

ÚVOD	9
1 PRAŽSKÉ JARO, SRPEN 1968 A POČÁTEK NORMALIZACE V ČESKOSLOVENSKU. MEDIÁLNÍ PROSTŘEDÍ	15
1.1 <i>Pražské jaro a postavení médií v Československu</i>	15
1.1.1 Pražské jaro	15
1.1.2 Činnost médií v období Pražského jara	17
1.1.3 Soumrak nad Pražským jarem	18
1.2 <i>Srpnová okupace a činnost médií</i>	19
1.2.1 Srpen 1968	19
1.2.2 Média v období srpnové okupace	20
1.3 <i>Posrpnový vývoj a konec Pražského jara</i>	21
1.3.1 Změny ve vedení KSČ	21
1.3.2 Srpen 1968 – srpen 1969: přechod od Pražského jara k normalizaci	23
1.4 <i>Stranické čistky, Poučení z krizového vývoje a normalizace médií</i>	24
1.4.1 Čistky v KSČ a Poučení z krizového vývoje	24
1.4.2 Normalizace médií	26
1.5 <i>Vymezení pojmu „normalizace“</i>	30
2 PRAŽSKÉ JARO, SRPEN 1968 A POČÁTEK NORMALIZACE V PARDUBICKÉM REGIONU. OKRESNÍ MÉDIA	33
2.1 <i>Územní členění Československa a struktura regionálních médií</i>	33
2.1.1 Územní členění Československa na přelomu 60. a 70. let a Pardubice. Správní orgány	33
2.1.2 Struktura regionálních médií v Československu a jejich význam	34
2.2 <i>Média v okrese Pardubice</i>	37
2.2.1 Okresní noviny Zář	37
2.2.1.1 Historie	37
2.2.1.2 Periodicita, zaměření novin a statut redakce za normalizace	38
2.2.2 Krajský deník <i>Pochodeň</i>	40
2.2.3 Rozhlas v Pardubicích	40
2.2.4 Závodní časopisy v okrese Pardubice	41
2.3 <i>Pražské jaro a srpnová okupace v okrese Pardubice a na stránkách Záře</i>	42
2.3.1 Pražské jaro	42
2.3.1.1 Pražské jaro v okrese Pardubice	42
2.3.1.2 Vysokoškolští studenti v Pardubicích a jejich časopis	44
2.3.2 Okresní noviny Zář	46
2.3.2.1 Pražské jaro na stránkách Záře	46
2.3.2.2 Jednání předsednictva OV KSČ o okresních novinách Zář v roce 1968	48
2.4 <i>Srpen 1968</i>	49
2.4.1 Srpen 1968 v okrese Pardubice	49
2.4.2 Srpnová okupace a média okresu Pardubice	51
2.4.2.1 Srpnová okupace na stránkách Záře	51
2.4.2.2 Pardubický rozhlas v srpnu 1968	52
2.5 <i>Demonstrace v letech 1968–1969 a první výročí okupace v pardubickém regionu</i>	53
2.5.1 Období od srpna 1968 do prvního výročí okupace na stránkách Záře	56
2.5.2 Osud redaktorů studentského časopisu <i>Spiritus Expres</i> v roce 1969	57
2.6 <i>Normalizace v okrese Pardubice</i>	60
2.6.1 Čistky v pardubických stranických a státních orgánech	60
2.6.1.1 První změny v okresních orgánech	60
2.6.1.2 Výměna členských legitimací	61
2.6.1.3 Emigrace	62
2.6.2 Normalizace Vysoké školy chemicko-technologické v Pardubicích	64
3 DOPADY NORMALIZACE NA MÉDIA A KULTURNÍ PROSTŘEDÍ PARDUBICKÉHO REGIONU	67
3.1 <i>Normalizace médií Východočeského kraje</i>	67
3.1.1 Normalizace Svazu českých novinářů ve Východočeském kraji	67
3.1.1.1 První fáze normalizace SČN	67
3.1.1.2 Výměna členských průkazů SČN	69
3.1.1.3 Hodnocení činnosti SČN za rok 1973	70
3.1.2 Normalizace krajského deníku <i>Pochodeň</i>	72
3.1.2.1 Hodnocení „krizových let“ a personální změny do roku 1970	72
3.1.2.2 Kádrová situace v Pochodni a dalších krajských médiích v roce 1972	73
3.1.2.3 Případ Josefa Tázlera	76
3.2 <i>Normalizace v médiích okresu Pardubice</i>	77

3.2.1	Okresní noviny <i>Zář</i> v období normalizace	77
3.2.1.1	Posrpnový vývoj v redakci <i>Záře</i> a hodnocení její činnosti za období Pražského jara.....	77
3.2.1.2	Redaktoři okresních novin <i>Zář</i> (a závodních časopisů)	80
3.2.1.2.1	Politické vzdělání redaktorů	80
3.2.1.2.2	Mzdy a odměny v <i>Záři</i> na příkladu pochybení vedoucího redaktora z roku 1971.....	82
3.2.1.2.3	Řízení novin. Vedoucí redaktoři <i>Záře</i> v období normalizace.....	84
3.2.1.2.4	Řízení okresních novin ve vzpomínkách šéfredaktora	87
3.2.1.2.5	Výběr redaktorů do závodních časopisů	89
3.2.1.3	Hodnocení okresních a závodních novin a odběr stranického tisku ve Východočeském kraji.....	91
3.2.1.3.1	Hodnocení okresních novin.....	91
3.2.1.3.2	Hodnocení závodních časopisů.....	93
3.2.1.3.3	Odběr stranického tisku	94
3.2.2	Rozhlas v Pardubicích za normalizace	96
3.3	Dopady normalizace na kulturu okresu Pardubice	100
3.3.1	Kultura a vývoj kulturní politiky v okrese Pardubice v období normalizace.....	100
3.3.1.1	Možnosti pro umělce.....	100
3.3.2	Kulturní prostředí Pardubic.....	101
3.3.2.1	Kulturní politika v Československu a její nástroje	103
3.3.2.1.1	Umělecké svazy, angažovanost, přehrávky	103
3.3.2.1.2	Nakladatelství Kruh jako příklad normalizační ediční politiky	105
3.3.2.2	Jednání o kulturní politice ve Východočeském kraji na počátku normalizace	107
3.3.2.3	Kádrová situace v oblasti kultury v okrese Pardubice v prvních letech normalizace	109
3.3.2.3.1	Řešení kádrové situace v kulturních institucích.....	109
3.3.2.3.2	Politicko-odborné školení kulturních pracovníků	111
3.3.3	Dopady normalizace na konkrétní kulturní akce a instituce v okrese Pardubice.....	113
3.3.3.1	Festival IFAS	113
3.3.3.2	Činnost divadla Hit v Pardubicích.....	116
3.3.4	Východočeské divadlo jako hlavní kulturní instituce okresu	118
3.3.4.1	Stručná historie divadla po roce 1948	118
3.3.4.2	Odvolení ředitele v roce 1970	120
3.3.4.3	Jednání ideologické komise krajského výboru KSČ o Východočeském divadle v 70. letech	122
3.3.4.3.1	Hodnocení ideového zaměření dramaturgických plánů po „krizových letech“.....	122
3.3.4.3.2	Kádrová situace ve Východočeském divadle na počátku normalizace.....	123
3.3.4.3.3	Jednání ideologické komise krajského výboru KSČ o Východočeském divadle a Východočeské galerii v roce 1975.....	125
4	KULTURNÍ RUBRIKA OKRESNÍCH NOVIN ZÁŘ V 70. A 80. LETECH	127
4.1	Kulturní rubrika: o jakých tématech a jakým způsobem se psalo	127
4.1.1	Porovnání kulturní rubriky krajských a okresních novin.....	127
4.1.2	Redaktorka Milada Velehradská.....	128
4.1.3	Obsah kulturní rubriky okresních novin <i>Zář</i>	129
4.1.3.1	Stanovisko ONV ke kulturní rubrice <i>Záře</i>	129
4.1.3.2	Obsah kulturní rubriky <i>Záře</i> – souhrnně.....	130
4.2	Hlavní náplň kulturní rubriky <i>Záře</i>	133
4.2.1	Se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy jinak.....	133
4.2.1.1	Akce Svazu československo-sovětského přátelství.....	133
4.2.1.2	Měsíc československo-sovětského přátelství	135
4.2.1.3	Sovětský svaz ve vlastních člancích <i>Záře</i> . V. I. Lenin	137
4.2.1.4	Soutěže.....	139
4.2.2	Politická výročí.....	141
4.2.2.1	Oslavy politických výročí jako hlavní náplň okresních novin <i>Zář</i>	141
4.2.2.2	Oficiální pokyny k politickým výročím od stranických orgánů	144
4.2.2.2.1	Pokyny ideologické komise KV KSČ – příklad ze 70. let	145
4.2.2.2.2	Pokyny OV KSČ – příklad z 80. let	147
4.2.3	Další politické události jako náplň kulturní rubriky.....	148
4.2.3.1	Další politické události doprovázené kulturními akcemi	148
4.2.3.2	Oslavné básně	149
4.2.4	Filmový festival pracujících.....	151
4.2.5	První máj.....	152
4.2.6	Volby, Charta 77 a jejich propojení s kulturou	154
4.2.6.1	Volby v období normalizace a jejich propagandistická (a dehonestáční) funkce.....	154
4.2.6.2	Využívání umělců v předvolebních kampaních. Role médií	156
4.2.6.3	Vyjadřování umělců a kulturních pracovníků k volbám a dalším politickým událostem.....	159
4.2.6.4	Charta 77.....	161

4.2.7	Bigbeatové koncerty a taneční zábavy.....	164
4.2.7.1	Jak se o nich psalo v okresních novinách Zář	164
4.2.7.2	Opatření proti tanečním zábavám a bigbeatovým skupinám	167
4.2.7.3	Svaz hudebníků ČSR	170
5	Rok 1989	172
5.1	<i>Proces uvolňování v 80. letech a média</i>	<i>172</i>
5.2	<i>Antikampaně v Záři v roce 1989.....</i>	<i>173</i>
5.3	<i>Revoluce v Pardubicích</i>	<i>175</i>
5.4	<i>Změny v médiích a kultuře</i>	<i>179</i>
5.4.1	Změny v médiích	179
5.4.1.1	Pardubický tisk.....	179
5.4.1.1.1	Zář	179
5.4.1.1.2	Pochodeň.....	181
5.4.1.2	Pardubický rozhlas.....	182
5.4.2	Změny v kultuře.....	183
	ZÁVĚR.....	186
	ZDROJE.....	192
	ARCHIVY	192
	PERIODIKA:	192
	ROZHOVORY:	192
	LITERATURA:	193
	ELEKTRONICKÉ ZDROJE:	198
	SEZNAM PŘÍLOH.....	198

Úvod

Činnost celostátních médií v Československu v období komunistického režimu je v popředí zájmu historiků již dlouho, právě ona byla nejdůležitějším ideologickým nástrojem režimu, prostřednictvím kterého komunistická strana prezentovala svou „pravdu“ veřejnosti. Díky médiím mohli ti, kteří zde od roku 1948 stáli u moci, veřejnost zastrašovat a vynucovat si tak podporu – jako v případě vykonstruovaných procesů v 50. letech, nebo, i když už v o dost mírnějším politickém klimatu, v roce 1977 v případě Charty 77. V obou případech bylo prstem jasně ukázáno na ty „špatné“ a od společnosti se očekávalo jejich odsouzení, které bylo opět (v podobě nejrůznějších rezolucí a dopisů) prezentováno v médiích. Média také sloužila režimu k masovému šíření myšlenek socialismu, a to ve všech oblastech společenského života v Československu. Tyto myšlenky bylo třeba začít ve společnosti znovu důsledně připomínat zejména po násilném potlačení tzv. Pražského jara a „obnovení pořádku“ na přelomu 60. a 70. let. Právě prostřednictvím médií pak byli lidé v 70. a 80. letech denně konfrontováni s komunistickou propagandou „husákovského“ vedení strany a země.

Regionální média (tedy krajská a okresní¹) této doby, která již tak častým předmětem výzkumů nejsou, si, co se týče ideologie, nezádala s celostátním tiskem. Přesto se právě okresní tisk v období tzv. normalizace obsahově mírně odlišoval, a to nejen od celostátního, ale i od krajského tisku – jak je vidět v předkládané disertační práci, jejímž hlavním tématem jsou pardubické okresní noviny *Zář*. Na rozdíl od celostátního a krajského tisku bylo v okresních novinách upřednostňováno v první řadě obecně lokální dění a dále ve velké míře regionální kulturní témata. Ta byla často dokonce hlavním článkem novin – nenechme se však zmást, že by šlo o snahu vnést umění jako takové do popředí zájmu čtenářů. Vždy se totiž jednalo o kulturně-politické akce, přičemž politický aspekt akcí byl v článku zdůrazňován. Jako kulturně-politické můžeme označit v podstatě většinu témat, která se v kulturní rubrice okresního tisku v Pardubicích v 70. a 80. letech pravidelně objevovala.

Hlavním tématem této disertační práce je tedy kulturní rubrika (a obecně kulturní témata i mimo jím určenou sekci) pardubických okresních novin *Zář* v 70. a 80. letech. Z obsahu těchto novin vyplývá, jaká témata a jaké osobnosti z kulturního prostředí dostávaly v publicitě přednost na úkor jiných. To, o čem se v kulturní rubrice pardubických novin (vydávaných okresním výborem KSČ a okresním národním výborem) psalo, do velké míry kopírovalo život v Československu – alespoň tedy představu života, kterou preferovala komunistická strana. Náplní článků nejrůznějších témat byl totiž obdiv Sovětskému svazu, socialistické soutěžení, které se

¹ Mezi regionální média sledovaného období můžeme zařadit zejména regionální tisk, tedy krajské a okresní noviny, krajská studia Československého rozhlasu a Československé televize a okresní rozhlasová studia.

promítalo to všech oblastí života, i do kultury, dále volby a politická výročí, které byly doprovázeny kulturními akcemi a velkými propagandistickými kampaněmi – to vše bylo součástí místního života v 70. a 80. letech. Kulturní politika prostupovala činnost všech kulturních institucí jako byla divadla, hudební tělesa, knihovny, kulturní domy apod. To se pak samozřejmě promítalo i do článků v novinách, proto se disertační práce před samotnou analýzou kulturní rubriky věnuje i dopadům normalizace na kulturu v Pardubicích.

Hlavní cíle předkládané disertační práce jsou následující:

- 1) popsat mediální prostředí pardubického regionu a změny, ke kterým zde došlo na počátku normalizace;
- 2) na několika konkrétních příkladech popsat změny v oblasti kultury okresu Pardubice;
- 3) na příkladu okresních novin *Zář* popsat mechanismy řízení okresních novin, resp. politicko-odborné aspekty při výběru redaktorů, význam okresních novin pro komunistickou stranu atd.;
- 4) analyzovat hlavní témata kulturní rubriky okresních novin a zjistit, jaké vlastnosti muselo kulturní téma mít, aby se na stránky komunistického tisku dostalo (měly by tak být naznačeny hlavní zásady publikování v kulturní rubrice.)

Pro ilustraci změn, které nastaly na přelomu 60. a 70. let, a pro pochopení politického klimatu 70. a 80. let, je nutné nejprve přiblížit situaci v Československu v období jara 1968, srpnové okupace a následujícího roku. První, krátká, část disertační práce se proto věnuje celorepublikovému dění těchto let (se zvláštním zaměřením na oblast médií), další část se následně stručně zabývá událostmi tohoto období a počátky normalizace v pardubickém okrese. Zde je věnována pozornost mj. také vysokoškolskému studentskému časopisu *Spiritus Expres* a osudu jeho redaktorů. Jejich příběh je zajímavou ilustrací dění na vysokých školách – jak v uvolněné atmosféře období Pražského jara, tak následně během období počínající normalizace, kdy se redaktoři tohoto časopisu za svou publikační činnost v letech 1968–1969 ocitli před soudem. Tento příběh byl dosud jen minimálně zpracován, poprvé jsou přitom využity vzpomínky samotných protagonistů tehdejších událostí.²

2 Jak autorce ostatně potvrdil i šéfredaktor časopisu a hlavní obviněný v tomto případě, Jan Homoláč, kterého se přede ní dosud nikdo nepokusil kontaktovat s žádostí o rozhovor. Samotným trestním oznámením a rozsudek se v krátkosti zabýval Jaroslav Pažout ve své knize *Mocným navzdory: Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*.

Tématem třetí kapitoly je normalizace médií v tomto regionu – nejprve východočeské krajské pobočky Svazu českých novinářů a krajského deníku *Pochodeň* a poté pardubických okresních médií, tedy zejména okresních novin *Zář*. V nejširším pojetí je cílem přiblížit normalizaci médií v pardubickém okrese. Oproti původnímu plánu jsou minoritně zahrnuty do práce i závodní časopisy, které byly jedním z dobových typů specializovaného tisku. V případě novin *Zář* a pardubických závodních časopisů se jednotlivé podkapitoly věnují také například politicko-odborným požadavkům na redaktory těchto periodik a jejich hodnocení místními orgány či jednotlivými vedoucími redaktory *Záře*. Třetí kapitola se kromě médií zabývá rovněž dopady normalizace na místní kulturní události a instituce, zejména Východočeské divadlo, které jako hlavní kulturní instituce pardubického okresu dostávalo také nejvíce prostoru v kulturní rubrice okresních novin *Zář*. Vedle Východočeského divadla se tato kapitola věnuje také mezinárodnímu festivalu akademických sborů IFAS, jehož konání bylo v roce 1970 zakázáno, a nucenému ukončení činnosti divadla Hit. Tyto události ilustrují normalizaci kulturní oblasti v pardubickém regionu.

Konečně čtvrtá kapitola se věnuje tomu, o jakých kulturních událostech a jakým způsobem informovaly pardubické okresní noviny *Zář* v 70. a 80. letech. Z četnosti různých témat vyplývá, jaká témata byla v tisku upřednostňována, jaké kulturní akce vyhovovaly dobové kulturní politice či jak se oblast kultury angažovala ve prospěch režimu. Text se zabývá hlavními tématy kulturní rubriky, tím, jak se do nich promítala politika vládnoucího režimu a jak si pro sebe tento režim skrze kulturu zajišťoval podporu veřejnosti. Pozornost je tak věnována například politickým výročím, která představovala páteř kulturní rubriky ve sledovaném období, či volbám, které provázely masivní propagandistické kampaně. Ty zahrnovaly kromě jiného nejruznější kulturní akce (koncerty, výstavy), soutěže a vyjadřování umělců a dalších kulturních pracovníků k volbám v tisku. Obdobně stránky okresních novin *Zář* vypadaly v období stranických sjezdů KSČ. Disertační práce se však věnuje také tématům, která se v kulturní rubrice neobjevovala v pozitivních souvislostech, a to tanečním zábavám a bigbeatovým koncertům. Poslední krátká kapitola disertační práce se věnuje událostem konce roku 1989 v Pardubicích.

Co se týče dosavadního zpracování tématu, obecně texty věnované životu v jednotlivých regionech Československa v období normalizace jsou dosud spíše vzácné, přitom mohou obohatit naše vědomosti o tomto období mimo pražskou metropoli. Předkládaná disertační práce v tomto

ohledu přináší alespoň stručně poznatky o dění na Pardubicku zejména v letech 1968 a 1989.³ Publikací, které by se zabývaly regionálními a lokálními médii (ať už v jakémkoli historickém období), je také poskrovnu⁴. Na jejich činnost v období před rokem 1989 se u nás orientují především závěrečné studentské práce v oborech žurnalistiky a mediálních studií. Hlavnímu tématu textu, pardubickým médiím v letech 1968–1989, se dosud ve svých závěrečných vysokoškolských pracích věnovaly Anna Nováková⁵ a Iveta Záleská⁶ (její práce se přitom tématem zabývala jen okrajově), jejichž práce se zaměřují na pardubický rozhlas. Okresními novinami *Zář* se ve své diplomové práci *Východočeská média na počátku normalizace*⁷ zabýval Petr Slováček – pardubické okresní noviny, které jsou jádrem této disertační práce, jsou však ve Slováčkově textu jen dílčím tématem na několik stran, jeho studie se zabývá zejména vnitřní konsolidací redakce, dále se rovněž na několika stranách věnuje podnikovým časopisům v pardubickém okrese. Jak navíc vyplývá z názvu jeho závěrečné práce, zaměřuje svou pozornost pouze na první roky normalizace. Další závěrečné vysokoškolské práce se orientují zejména na východočeský krajský deník *Pochodeň*, kterému se tato disertační práce věnuje jen velmi okrajově. Tématu pardubických médií v období normalizace se ve své diplomové a následně rigorózní práci⁸ věnovala rovněž autorka. Právě na ně navazuje předkládaná disertační práce. Zhruba třetina textu disertační práce pak již byla publikována v autorčině monografii *Pardubice v období normalizace: Politika, kultura a média od srpna 1968 do listopadu 1989*⁹.

Kromě první krátké části, která se věnuje celorepublikovému dění a která čerpá z odborné literatury, další části předkládané disertační práce vychází zejména z archivních materiálů dobových státních a stranických orgánů, dobového tisku a rozhovorů s pamětníky. Autorka při zpracovávání tématu využila postupy standardního historického výzkumu – tedy pramenného výzkumu dobových tisků a dokumentů státních a stranických orgánů v tehdejší Československu,

3 Podrobněji se těmto obdobím v pardubickém regionu věnuje monografie autorky *Pardubice v období normalizace: Politika, kultura a média od srpna 1968 do listopadu 1989*.

4 Věnuje se jim především Lenka Waschková Císařová např. v publikaci *Český lokální a regionální tisk mezi lety 1989 a 2009*. Brno: Mupress, 2014.

5 NOVÁKOVÁ, Anna. Transformace pardubického rozhlasového vysílání po roce 1989 (se zvláštním zřetelem k Rádiu Profil). Praha: FSV UK, 2010. Diplomová práce, vedoucí práce: PhDr. Martin Groman.

6 ZÁLESKÁ, Iveta. Historie rádia Panag: vznik a zánik soukromé rozhlasové stanice Pardubice. Univerzita Pardubice, 2009. Bakalářská práce, vedoucí práce: Mgr. Vlastimil Novák.

7 SLOVÁČEK, Petr. Východočeská média na počátku normalizace. Praha: FSV UK, 2007. Diplomová práce, vedoucí práce: PhDr. Jakub Končelík, Ph.D.

8 TRESTROVÁ, Veronika. *Stranický tisk a kulturní politika: pardubický okres za normalizace*. Praha: FSV UK, 2013. Rigorózní práce, vedoucí práce: PhDr. Jakub Končelík, Ph.D.

9 SKALECKÁ, Veronika. *Pardubice v období normalizace: Politika, kultura a média od srpna 1968 do listopadu 1989*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2016.

doplněného o orálně-historické výstupy. Zdroje, z nichž autorka při výzkumu a zpracovávání tématu vycházela, byly několika typů. Úvodní kapitola, která se zabývá celorepublikovým děním, vychází převážně z odborné literatury. Využity zde byly zejména publikace kolektivů autorů *Křižovatky 20. století: Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách* a *České země v evropských dějinách*; dále je zde využita například kniha Zdeňka Doskočila *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*¹⁰. K popisu činnosti médií byly využity publikace Jiřího Hoppeho, Jakuba Končelíka a řady dalších. Kapitola o posrpnovém vývoji vedle zmíněného Doskočila čerpá zejména z Lenky Kalinové¹¹; při zpracování tématu o čistkách v KSČ byly nejpřínosnější publikace Jiřího Maňáka¹² a dále Vladimíry Hradecké a Františka Koudelky¹³. Právě publikace Ústavu pro soudobé dějiny byly významným zdrojem pro teoretickou část. Kromě výše zmíněných text čerpá z celé řady dalších autorů, na něž je v textu odkazováno.¹⁴

V případové studii, která se zabývá pardubickým okresem, jsou využity především archivní materiály okresního národního výboru v Pardubicích a okresního výboru KSČ ze Státního okresního archivu v Pardubicích, materiály krajského výboru KSČ ze Státního oblastního archivu v Zámrsku, dobové noviny a rozhovory s pamětníky. Z archivních dokumentů byly nejpodněnější zprávy pro zasedání ideologické komise východočeského krajského výboru KSČ. Vedle těchto dokumentů byla pro autorku v úvodní části případové studie přínosná také dobová publikace vydaná okresním výborem KSČ v Pardubicích *Cesta k socialistické přítomnosti pardubického okresu 1945–1971* od Jana Doležala, Miloše Charbuského a Josefa Kmoníčka¹⁵.

10 DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*. První vydání. Brno: DOPLNĚK, 2006 a Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006.

11 KALINOVÁ, Lenka. *Konec nadějí a nová očekávání. K dějinám české společnosti 1969–1989*. Praha: Academia, 2012.

12 MAŇÁK, Jiří. *Čistky v komunistické straně Československa 1969–1970*. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, vol. 28. První vydání. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997.

13 HRADECKÁ, Vladimíra – KOUDELKA, František. *Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969–1974*. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, vol. 31. První vydání. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998.

14 Ještě zde zmiňme alespoň knihu RÁKOSNÍK, Jakub – TOMEŠ, Igor a kol. *Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918–1992*. Praha: Auditorium, 2012. Údaje o orgánech státní správy v období normalizace jsem čerpala z knihy JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. První vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. Návštěvu Národního archivu mi ušetřila publikace VONDROVÁ, Jitka – FELCMAN, Ondřej. *Vláda a prezident: Období normalizace (září 1968–říjen 1969)*. Prameny k dějinám československé krize 1967–1970. První vydání. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR; Brno: Doplněk, 2010. Studentům a jejich hnutím v tomto období jsou věnovány například publikace PAŽOUT, Jaroslav. *Mocným navzdory: Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*. První vydání. Praha: Prostor, 2008; a OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968–1989*. První vydání. Praha: Dokořán, 2003. Jazykem použitým v Poučení z krizového vývoje se zabývá studie ČINÁTIL, Kamil. *Jazyk normalizační moci*. In *Tesilová kavalerie: Popukulturní obrazy normalizace*. Vybrali a uspořádali BÍLEK, Petr A. – ČINÁTLOVÁ, Blanka. První vydání. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2010.

15 DOLEŽAL, Jan – CHARBUSKÝ, Miloš – KMONÍČEK, Josef. *Cesta k socialistické přítomnosti pardubického okresu 1945–1971*. Pardubice: Okresní výbor KSČ Pardubice, [1985].

Dobové noviny, východočeský krajský deník *Pochodeň* a okresní noviny *Zář*, jsou využity jednak k dokreslení historických událostí a dění v pardubickém okrese ve sledovaném období; noviny *Zář* a jejich kulturní rubrika jsou pak jako hlavní téma disertační práce podrobeny analýze. Tato část čerpá i z několika publikací a studií¹⁶, ale žádná dosud podrobněji nezpracovává téma Pražského jara a následného období normalizace v pardubickém regionu.

Velmi cenné byly pro autorku rozhovory, které jí poskytli pamětníci. Metodou orální historie, kterou u nás zpopularizoval především Miroslav Vaněk, lze získat velmi cenný a autentický materiál. V případě této publikace dává jednak nahlédnout do redakční praxe krajských komunistických novin (rozhovory s Josefem Tázlerem) a způsobu vedení okresních novin (rozhovor se šéfredaktorem Jaroslavem Králem) a jejich kulturní rubriky (rozhovor s Miladou Velehradskou) či do obsahu vysílání Okresního rozhlasového studia v 80. letech (rozhovory se Zuzanou Novákovou, Ladou Klokočnickovou a Vítězslavem Vondrou), neboť nahrávky tehdejšího vysílání dnes bohužel takřka neexistují. Neméně cenné byly pro autorku i další vzpomínky pamětníků, například disidentky Jarmily Stibicové, vzpomínky Tomáše Novotného na dění v pardubických ulicích v letech 1968/69, nebo například vzpomínky Jana Homoláče a Josefa Dostála na vydávání studentského časopisu na Vysoké škole chemicko-technologické v Pardubicích v letech 1968/69, za jehož titulní strany byli redaktori časopisu souzeni.

16 Pardubicím nejen v tomto období se věnuje drobná publikace PALEČEK, Jiří. *Pardubice ve 20. století*. První vydání. Pardubice: Klub přátel Pardubicka, 2001. 28 s. Neoficiální kulturou v období normalizace se zabývá diplomová práce KOŤAROVÁ, Monika. *Hudební underground, nezávislé iniciativy a Charta 77 ve východních Čechách*. Pardubice, 2006. 140 s. Diplomová práce Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Kalous. A také BAŠTA, Oldřich. *Pardubice rockový*. Autobox BMC s.r.o., 2012. 110 s. O listopadových událostech roku 1989 pojednává drobná publikace ŘEHÁČEK, Jan. *Sametová revoluce v Pardubicích*. Pardubice: Klub přátel Pardubicka, 2009. 60 s. V části o pardubickém rozhlasu využívám diplomovou práci Anny Novákové zmíněnou výše. Další publikace jsou v seznamu literatury na konci knihy.

1 Pražské jaro, srpen 1968 a počátek normalizace v Československu. Mediální prostředí

1.1 Pražské jaro a postavení médií v Československu

1.1.1 Pražské jaro

Politické klima v Československu se měnilo již od počátku 60. let. Vliv na něj měla situace v Komunistické straně Sovětského svazu (KSSS), kde docházelo ke kritice Stalinova politického systému. Rovněž v Československu se poté začalo diskutovat o „problému padesátých let“. V této souvislosti a v důsledku rozporů uvnitř strany začala být vratká zejména pozice Antonína Novotného, který byl již od roku 1953 prvním tajemníkem ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ), od roku 1957 byl zároveň prezidentem Československa. V Československu proběhla v roce 1963 revize politických procesů z 50. let, chystala se ekonomická reforma a celkově se začala pomalu uvolňovat atmosféra. V roce 1967 proběhla strahovská studentská demonstrace¹⁷; v kulturních a dalších časopisech byly publikovány ostré polemiky, které zrcadlily konflikty ve straně. K vyvrcholení rozdílných názorů mezi konzervativními představiteli KSČ a literáty došlo na IV. sjezdu československých spisovatelů v červnu 1967. S kritickými projevy (mj. vůči cenzuře) zde vystoupila řada spisovatelů, tato kritika však nebyla kritikou socialismu, ale režimu Antonína Novotného.¹⁸

Prvním krokem ke změnám v KSČ a v celé společnosti v Československu v roce 1968, které vyvrcholily obdobím politického uvolnění, jež označujeme jako Pražské jaro, byla nakonec právě výměna Antonína Novotného na pozici prvního tajemníka ústředního výboru strany na lednovém zasedání ÚV KSČ 1968 (proto je následné období označováno také jako „polednová politika“). V čele Komunistické strany Československa nově stanul Alexandr Dubček (dosavadní první tajemník ÚV Komunistické strany Slovenska), který se později stal politickou tváří Pražského jara. Vytváření nového společenského systému v zemi začalo být označováno jako ‚socialismus s lidskou tváří‘, který se měl rozejít s pouťorovou násilnou minulostí, ale neměl zrušit stávající sociálně-ekonomického uspořádání. Oficiálně tyto změny prezentoval Akční

17 Za strahovské události je označována demonstrace vysokoškoláků poté, co 31. října 1967 na strahovských kolejích již poněkolkáté zhasla světla (elektřina se tehdy z ekonomických důvodů vypínala často). Studenti se svíčkami v rukou pochodovali ulicemi, v Nerudově ulici proti nim brutálně zasáhla Veřejná bezpečnost a zatlačila je zpět do areálu kolejí, kde byli studenti zbiti a byl proti nim použit slzný plyn.

18 MENCL, Vojtěch – HÁJEK, Miloš – OTÁHAL, Milan – KADLECOVÁ, Erika. *Křížovatky 20. století: Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*. Praha: Naše vojsko, 1990, s. 282–287.

program KSČ, který vzešel z dubnového zasedání strany. Přes veškeré reformní změny, které tento dokument přinášel, měl být zachován mocenský monopol KSČ.¹⁹

Československá veřejnost se však dožadovala ještě radikálnějších kroků – objevily se požadavky na rehabilitaci obětí represí 50. let, vznikl klub K-231, který je sdružoval. Ustavil se politický Klub angažovaných nestraníků a řada dalších spolků žádala o obnovení činnosti. V březnu 1968 pod tlakem opustil Antonín Novotný i úřad prezidenta (a s ním skončila i řada krajských a okresních tajemníků) a vystřídal ho Ludvík Svoboda. V roce 1968 se také začalo veřejně mluvit o federaci a institucionálním zrovnoprávnění Slováků.²⁰ Na konci června zveřejnilo několik periodik v Československu výzvu *Dva tisíce slov*. Manifest *Dva tisíce slov* byl po Akčním programu dalším významným dokumentem Pražského jara. Hlavním autorem manifestu byl spisovatel Ludvík Vaculík. Svými požadavky šel manifest ještě dál než Akční program, jeho autorovi však nešlo o změnu systému, ale o demokratizaci toho současného.²¹ Výzvu podepsala řada významných spisovatelů, vědeckých pracovníků i politiků. Rezoluce předsednictva ÚV KSČ ale výzvu ostře odsoudila a ti členové KSČ, kteří manifest podepsali, na to později na počátku normalizace doplatili – zejména pokud odmítli svůj podpis odvolat.²²

Pražské jaro v Československu představovalo jeden z nejvážnějších pokusů o reformu socialismu sovětského typu, kdy se uvolňovaly poměry v zemi, rodilo se nezávislé veřejné mínění a občanská společnost, k čemuž přispělo mimo jiné i zrušení cenzury v červnu roku 1968.²³ Obrodný proces v Československu se však nesetkal s pochopením v Sovětském svazu. Jeho vedení v něm vidělo postupnou ztrátu kontroly v zemi, kterou považovalo za sféru svého vlivu a moci. Pokud by došlo k zeslabení československých vazeb k východnímu bloku, přineslo by to Sovětskému svazu hned několik komplikací, například „narušení obranyschopnosti způsobené ztrátou strategicky exponované oblasti, posílení nacionalistických tendencí a negativní dopad na hospodářství celého bloku, v němž ČSSR zaujímal významné postavení“.²⁴ Obrodný proces v Československu musel být násilně přerušen a v zemi měl být obnoven pořádek podle představ Kremli.

19 CUHRA, Jaroslav – ELLINGER, Jiří – GJURIČOVÁ, Adéla – SMETANA, Vít. *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý: od roku 1918*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2006, s. 232.

20 Tamtéž, s. 232–233.

21 Celý text výzvy *Dva tisíce slov* je dostupný např. zde: KONČELÍK, Jakub. *Dva tisíce slov: Zrod a důsledky nečekaně vlivného provolání*. *Soudobé dějiny*, 2008, roč. 15, č. 3–4, s. 485–544.

22 MENCL – HÁJEK – OTÁHAL – KADLECOVÁ, s. 303.

23 Významnou systémovou změnou však bylo již zrušení předběžné cenzury v březnu 1968; zákon č. 84/1968 Sb. z 26. června 1968, který zcela zapovídal cenzuru, tedy i následnou, už jen potvrzoval stav, v němž se média v té době nacházela – televize, rozhlas i tisk v té době již v podstatě působily svobodně. Více v následující kapitole.

24 DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 22.

1.1.2 Činnost médií v období Pražského jara

Během Pražského jara byly zásadně narušeny tři základní rysy fungování médií v rámci období komunistického režimu v Československu, tedy to, že 1) média mají sloužit KSČ k ovládnutí společnosti a k prosazování její politiky; 2) média jsou závislá na jednom centru a řízená z jednoho centra; a za 3) média slouží jako nástroj ideologického boje.²⁵

V období Pražského jara došlo v Československu k úplnému zrušení cenzury. Nejprve té předběžné, na počátku března, poté byla dne 13. června zrušena cenzurní organizace Ústřední publikační správa. Následně byl publikován ve Sbírce zákona ČSSR zákon č. 84/1968, v jehož paragrafu 17 stálo: „Cenzura je nepřípustná.“²⁶ Zrušením cenzury zákonem č. 84/1968 Sb. z 26. června 1968 byla v médiích v podstatě zrušena tzv. vedoucí úloha strany. Média se proměnila z mocenského nástroje režimu v kritika moci. Vliv médií na občany byl přitom tak silný, že už v březnu 1968, po zrušení předběžné cenzury, můžeme mluvit o existenci nezávislého veřejného mínění.²⁷

Reformním změnám v Komunistické straně Československa média od počátku čile sekundovala. Nejen to – do velké míry vývoj v zemi předbíhala a nastolovala témata, od kterých požadovala, aby se jimi vedení strany zabývalo, veřejnost pak jejich prostřednictvím vnášela do debaty o změnách vlastní představy a požadavky. Vztah vedení KSČ k osvobozeným médiím byl proto rozporuplný, jejich činnost zbavená cenzury se ne vždy držela v mezích toho, co strana považovala za přijatelné, jako v případě zveřejnění manifestu *Dva tisíce slov*, který komunistická strana odmítla. Zároveň ale média dávala prostor i novým předním politikům, pro které šlo o významnou platformu v rámci uskutečňování změn.²⁸

Média v době Pražského jara nabízela veřejnosti témata, která byla dříve tabu, zejména z historie komunistické vlády – v první řadě odkrývala zákulisí pounorových politických procesů, což doprovázel silný zájem veřejnosti o rehabilitace obětí režimu. Typickým fenoménem tohoto období byly mediální kampaně vedené jak ze strany novinářů nebo občanské společnosti, tak ze strany KSČ.²⁹ Velkého významu nabyla během Pražského jara oficiální vysílací média – Československý rozhlas a Československá televize. Československý rozhlas vysílal přímé přenosy z veřejných shromáždění, mj. z krajských konferencí KSČ. Ty vysílala i Československá

25 HOPPE, Jiří. *Pražské jaro v médiích: Výběr z dobové publicistiky*. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a nakladatelství Doplněk, 2004, s. 9.

26 TOMÁŠEK, Dušan. *Pozor, cenzurováno! (aneb Ze života soudružky cenzury)*. První vydání. Praha: vydavatelství a nakladatelství Ministerstva vnitra České republiky, 1994, s. 148–152.

27 HOPPE, s. 11–12.

28 CUHRA – ELLINGER – GJURIČOVÁ – SMETANA, s. 232.

29 HOPPE, s. 12–14.

televize, kromě toho v tomto období přinášela velké množství publicistických a diskusních pořadů.³⁰ Během Pražského jara také postupně ustávalo rušení západních rozhlasových stanic, návrh na konec rušení té nejvýznamnější, Svobodné Evropy, však vláda do srpnové okupace schválit nestihla.³¹ Rovněž tištěná média nabízela v období Pražského jara čtenářům články podporující reformní politiku nového vedení KSČ, typickým představitelem reformních myšlenek byl například týdeník *Reportér*. Velkého významu nabývaly kulturní časopisy, které zažívaly v 60. letech boom. Ve velké míře se věnovaly politické publicistice – zejména týdeník Svazu československých spisovatelů *Literární listy* (navazovaly na umlčené *Literární noviny*) a slovenský *Kultúrny život*.

Touha po reformách se během Pražského jara projevila i v samotné stavovské organizaci novinářů. Členové Svazu československých novinářů vystoupili s kritikou vedení svazu v čele s Adolfem Hradeckým, který na svou funkci 20. března 1968 rezignoval, a na svém mimořádném sjezdu ve dnech 21.–22. června přijali stanovy, které v souvislosti s chystanou federalizací státu rozdělily svaz na dvě národní organizace. Předsedou Svazu českých novinářů se stal Vlado Kašpar.³²

1.1.3 Soumrak nad Pražským jarem

Dne 15. července 1968 se ve Varšavě sešli zástupci pěti zemí Varšavské smlouvy a schválili na návrh Leonida Brežněva koncept otevřeného dopisu adresovaného vedení KSČ. Obsahoval jejich interpretaci průběhu Pražského jara a ultimativní požadavky pro české vedení, mezi nimiž byl mj. nástup proti pravicovým silám, zastavení činnosti všech politických organizací, vystupujících proti socialismu, a ovládnutí médií. Ústřední výbor Komunistické strany Československa dopis zveřejnil a odpověděl na něj. V reakci na dopis stálo, že strana má dost sil a prostředků, aby zasáhla, kdyby došlo k ohrožení socialistické moci, ale že taková situace v Československu nenastala, KSČ také odmítla pokusy o vnější nátlak. Státy Varšavské smlouvy odpověď KSČ nezveřejnily. Dne 29. července došlo k jednání mezi vedením KSČ a KSSS v Čierne nad Tisou, dne 2. srpna pak v Bratislavě opět k jednání varšavské pětky, kde si Brežněv vymínil, že KSČ musí zasáhnout proti příliš kritickým médiím. Když pak uplynuly od této schůzky téměř dva týdny a zásah proti redakcím se neuskutečnil, sešlo se v Moskvě narychlo politbyro a rozhodlo,

30 BEDNAŘÍK, Petr – GROMAN, Martin. Role vysílacích médií v období let 1968–1969. In *Česká média a česká společnost v 60. letech*. Ed. KÖPPLOVÁ, Barbara – WOLÁK, Radim. [Praha]: Radioservis, 2008, s. 20–23.

31 BÁRTA, M.: Přestaňte okamžitě rušit modré: Konec rušení Rádia Svobodná Evropa v roce 1968. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. VI, č. 3, s. 45–54.

32 HOPPE, s. 14.

že se vojenský vpád do Československa, který už byl beztak připraven, uskuteční dřív, a to v noci z 20. na 21. srpna.³³ Jedním z důvodů invaze vojsk do Československa tedy byla právě situace v médiích – respektive svoboda, které v průběhu několika měsíců média dosáhla.

1.2 Srpnová okupace a činnost médií

1.2.1 Srpen 1968

V noci z 20. na 21. srpna 1968 překročily armády Sovětského svazu, Maďarska, Bulharska, Polska a NDR československé hranice a zahájily okupaci republiky v rámci operace Dunaj. Předsednictvo ÚV KSČ dostalo zprávu o invazi varšavských vojsk hodinu před půlnocí 20. srpna a přijalo provolání *Všemu lidu Československé socialistické republiky*, které ihned začal vysílat Československý rozhlas. V provolání byla invaze odsouzena. V ranních hodinách 21. srpna bylo okupanty zadrženo pět členů předsednictva, včetně Alexandra Dubčeka, a ještě téhož dne byli letadlem proti své vůli dopraveni do Moskvy. V dalších dnech na jednání do Kremlu odcestovali i další čelní politici včetně prezidenta republiky Ludvíka Svobody.

V Československu se mezitím na 22. srpna 1968 podařilo svolat mimořádný XIV. sjezd KSČ, tzv. vysočanský podle místa svého konání v Praze-Vysočanech. Za přítomnosti téměř dvanácti set delegátů byla přijata rezoluce odsuzující okupaci a byli zvoleni noví členové ÚV KSČ, reprezentující reformní křídlo ve straně. Tento sjezd byl později anulován. V Moskvě pokračovala jednání s československými politiky. Po několika dnech výhrůžek ze strany sovětského vedení čeští politici kapitulovali (až na Františka Kriegla) a byl podepsán dokument, který ve svých jednotlivých bodech stanovoval požadavky na likvidaci všech reformních snah předchozího období a nastoloval pořádek podle představ Kremlu – tzv. moskevský protokol.

Z vojenského hlediska měla invaze vojsk Varšavské smlouvy na československé území úspěch – československá armáda dostala rozkaz neklást odpor. Politicky však naprosto selhala. Okupantům se nepodařilo zabránit odvysílání provolání *Všemu lidu* předsednictva ÚV a ustavit „dělnicko-rolnickou“ vládu, která by se zrádci v čele zajistila schválení invaze mocenskými orgány. Veřejný prostor se ovládnout nepodařilo – nenásilný odpor obyvatelstva doprovázeli svou podporou novináři, kteří pracovali často v improvizovaných redakcích. V ulicích probíhaly demonstrace a stávky. Československá společnost vojenskou intervencí jednoznačně odsoudila.³⁴ Situace v Československu se po několika dnech uklidnila, ještě celý další rok, až do prvního

33 MENCL – HÁJEK – OTÁHAL – KADLECOVÁ, s. 304–309.

34 CUHRA – ELLINGER – GJURIČOVÁ – SMETANA, s. 239.

výročí srpnové invaze, se však okupanti museli potýkat s demonstracemi a dalšími projevy nesouhlasu československé veřejnosti.

1.2.2 Média v období srpnové okupace

Svobodu, kterou média nabyta během Pražského jara, si udržela jen bezprostředně po vojenské intervenci. Ačkoli okupační vojska v noci z 20. na 21. srpna 1968 obsadila budovy, kde sídlila jednotlivá média, nepodařilo se jim umlčet je. Novináři tak přispěli k politickému selhání intervence – dokázali v dostatečné míře nadále informovat veřejnost. Nejvýznamnějším médiem přítom byl mezi 21. a 27. srpnem 1968 rozhlas.³⁵

Po rozhlasovém odvysílání prohlášení předsednictva ÚV KSČ se u budovy KSČ začali shromažďovat novináři. „V následujících dnech pak média svojí bezvýhradně protiintervenčně zaměřenou aktivitou významně přispěla ke sjednocení postojů obyvatel a iniciovala, koordinovala a do značné míry vedla celonárodní odpor.“³⁶ Naopak vojáci okupačních armád, kteří měli zastavit činnost médií, byli spíše neúspěšní. Pokud se jim někde podařilo obsadit redakci, novináři a technici se zkrátka přesunuli na náhradní pracoviště a improvizovaně pracovali dále. Devatenáct rozhlasových stanic, které se střídaly v krátkých časových intervalech, dokázalo nepřetržitě vysílat. Z improvizovaných studií vysílala i Československá televize, noviny vycházely ve zvláštních vydáních i několikrát denně.³⁷ Aktivní však byli v tomto směru také okupanti – ráno 21. srpna zahájila vysílání ilegální rozhlasová stanice *Vltava*, vysílající z Drážďan, prohlášením, že vojska přišla do Československa na pozvání kvůli ohrožení socialismu. Mezi občany byly distribuovány také okupační letáky, které rozdávali vojáci na ulicích a v Praze byly rovněž shazovány z vrtulníků. Nejznámější okupační tiskovinou byl časopis *Zprávy*³⁸ a ideologická brožura tzv. *Bílá kniha*. Cílem okupační propagandy bylo získání podpory československého obyvatelstva – tento cíl se však okupantům nepodařilo naplnit.³⁹

35 KONČELÍK, Jakub. *Média za intervence: novináři a československý srpen 1968*. Praha: Fakulta sociálních věd UK, 2011. Pražské sociálně vědní studie. Mediální řada, MED-021, s. 15.

36 Tamtéž, s. 13.

37 Tamtéž, s. 13–16.

38 Periodikum *Zprávy* bylo vedle rozhlasové stanice *Vltava* druhým základním propagandistickým nástrojem interventů. Vydávalo ho velení sovětských vojsk od 30. srpna nepravidelně několikrát do týdne, od ledna 1969 pak pravidelně jako týdeník (celkem vyšlo 61 čísel – poslední 10. května 1969). *Zprávy* vycházely v nákladu 300 000 kusů a patřily tak k největším periodikům v Československu. Svým obsahem vyvolávaly mezi obyvateli Československa podráždění. (KONČELÍK – VEČEŘA – ORSÁG, s. 192).

39 BLAŽEK, Petr. Okupační propaganda na československém území po 21. srpnu 1968. In *Bezpečnostní aparát, propaganda a Pražské jaro: sborník k mezinárodní konferenci pořádané v Praze ve dnech 7.–9. září 2008*. Praha: ÚSTR, 2009, s. 201–203.

Období masivního jednotného odporu v Československu ukončil podpis moskevského protokolu. Poté, co se vrátili zástupci československé vlády z Moskvy, museli začít plnit podmínky tohoto dokumentu, jehož čtvrtý článek obsahoval mimo jiné přímý pokyn k ovládnutí médií. Vláda již 28. srpna 1968 odvolala k 1. září 1968 z funkce ústředního ředitele Československé tiskové kanceláře (ČTK) Miroslava Sulka a k 28. září 1968 Zdeňka Hejzlara z funkce ústředního ředitele Československého rozhlasu. Odejít ze své funkce musel i ředitel Československé televize Jiří Pelikán a šéfredaktor *Rudého práva* Oldřich Švestka.⁴⁰ Normalizace a čistky v médiích začaly rychle.

Institucionální opatření k normalizaci situace v médiích odstartovala vláda opatřením č. 292 ze dne 30. srpna, kterým při svém předsednictvu zřídila cenzurní instituci: Úřad pro tisk a informace (ÚTI).⁴¹ Dne 2. září 1968 se konala schůze vlády, na které se zabývala opatřeními na úseku médií. Na základě této schůze vydal nově vzniklý Úřad pro tisk a informace svou první směrnicí. Podle ní média mimo jiné neměla publikovat nic, co by mohlo vyznít jako kritika Sovětského svazu a ostatních zemí, jejichž armády vstoupily 21. srpna do Československa, dále neměla uveřejňovat články, které by napadaly cizí vojenské jednotky na území Československa, a neměla používat termínu okupant a okupace.⁴² Spontánní činnost médií, která trvala několik dní, těmito kroky skončila a média se dostala pod kontrolu interventů. Vpád vojsk Varšavské smlouvy a počínající normalizace ukončily krátké, nebývalé svobodné období médií, které začalo na jaře roku 1968.

1.3 Posrpnový vývoj a konec Pražského jara

1.3.1 Změny ve vedení KSČ

Dne 31. srpna ÚV KSČ schválil text moskevského protokolu, jehož přijetím československá strana kapitulovala. Protokol mimo jiné legalizoval pobyt Sovětské armády v Československu a stal se novým základním politickým dokumentem.⁴³ Ve stranických orgánech a institucích se chystaly první personální změny, proreformní osobnosti měly začít opouštět své funkce. Hlavními cíli se pro sovětské vedení stalo definitivní poražení reformního hnutí a odstranění Alexandra

40 KONČELÍK, Jakub. Mediální politika a srpen 1968; Zřízení Úřadu pro tisk a informace jako služba moskevskému protokolu. In MAGÁL, Slavomír – MISTRÍK, Miloš – SOLÍK, Martin (eds.): *Masmediálna komunikácia a realita II*. Fakulta masmediálnej komunikácie UCM, Trnava 2009, s. 208.

41 Tamtéž, s. 209.

42 Dokument č. 169: 1968, 2. září, Praha. – Záznam ze schůze vlády o opatřeních na úseku sdělovacích prostředků. In VONDROVÁ – FELCMAN, s. 38.

43 CUHRA, Jaroslav – ELLINGER, Jiří – GJURIČOVÁ, Adéla – SMETANA, Vít. *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý: od roku 1918*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2006, s. 239.

Dubčeka z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ. Na další schůzi sovětských a československých politiků v Moskvě ve dnech 3.–4. října 1968 získal Brežněv souhlas s podpisem smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk. Zasedání ÚV KSČ v listopadu 1968 se pak stalo vývojovým předělem. Rezoluce, která z části nahrazovala Akční program, byla z hlediska svého účinku již normalizačním dokumentem. Reformní komunisté se po tomto zasedání definitivně dostali do defenzivy.⁴⁴

Dne 1. ledna 1969 vstoupila v platnost federalizace. Hlavní vliv na tvrdý normalizační kurz na Slovensku měl Gustáv Husák, v té době první tajemník ústředního výboru Komunistické strany Slovenska, který si tak v očích Sovětů zvyšoval své šance v otázce nástupnictví po Dubčekovi. V březnu 1969 sovětské vedení už jen čekalo na vhodnou příležitost, kdy by mohl být tajemník vyměněn.⁴⁵ Ke klíčovému zasedání ÚV KSČ došlo dne 17. dubna 1969, na něm Alexander Dubček oznámil svou demisi a v následující tajné volbě byl Gustáv Husák zvolen do funkce nového prvního tajemníka. Husák poté navrhl celkovou rekonstrukci vedoucích orgánů strany, do které spadalo zrušení výkonného výboru a snížení počtu členů předsednictva ÚV KSČ z 21 na 11. Politická moc se tak koncentrovala do rukou menšího počtu politiků.⁴⁶ Dubčekův pád představoval zásadní porážku reformních komunistů a zvolení Gustáva Husáka prvním tajemníkem⁴⁷ ÚV KSČ se stalo významným zlomem pro období, které označujeme jako normalizace. „Dubnové plénum bylo skutečným zvratem. Začalo jím období, v němž prosovětská garnitura rychle odstranila zbytky reformního hnutí. [...] Vystoupením Gustáva Husáka na vrcholek mocenské pyramidy začalo období jeho největší slávy. Na dalších dvacet let se zařadil mezi dominantní osobnosti naší politické scény i východního bloku. Odvrácenou stranou jeho politické kariéry byl dlouhodobý ekonomický, kulturní a morální úpadek republiky a ponížení národů Československa. Zřejmě ani on v okamžiku své volby netušil, že jeho dvacetiletá vláda bude pro zemi takovou katastrofou.“⁴⁸

44 DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 36.

45 Tu jím nakonec poskytl hokej. Na mistrovství světa v ledním hokeji v březnu 1969 porazili českoslovenští hokejisté dvakrát hokejisty Sovětského svazu. Po prvním vítězství se sovětské vedení rozhodlo využít případného druhého vítězství Československa k politickým změnám, začaly se připravovat provokační akce. Dne 28. března 1969 Československo podruhé porazilo Sovětský svaz a lidé vyrazili v mnoha městech do ulic. Na jednadvaceti místech v republice přerostly pouliční oslavy v útoky na sovětské posádky a instituce. (DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 57–106.)

46 Tamtéž, s. 222–227.

47 Od května roku 1971 se pak tato funkce jmenovala „generální tajemník“; Husák byl tedy od roku 1971 do prosince 1987 generálním tajemníkem ÚV KSČ. Od roku 1975 do roku 1989 byl také prezidentem republiky.

48 DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 222–229.

1.3.2 Srpen 1968 – srpen 1969: přechod od Pražského jara k normalizaci

Na pozadí politických změn probíhaly v zemi v průběhu celého roku od srpna 1968 do srpna 1969 demonstrace, kterými občané dávali najevo podporu reformním politikům a reformnímu hnutí a zároveň nesouhlas s přítomností okupačních vojsk. Během podzimu 1968 postupně rostla nespokojenost občanů v Československu s vývojem politické situace. Již 28. října 1968 vyšli do ulic vysokoškolští studenti u příležitosti výročí založení první republiky. K další demonstraci došlo 6. a 7. listopadu při výročí Říjnové revoluce.⁴⁹ Na shromáždění k výročí 17. listopadu došlo k jednomu z nejrazantnějších protestů – pražští studenti vyhlásili třídní stávkou a ke stávce se připojily všechny vysoké školy. Své požadavky studenti proklamovali ve formě tzv. deseti bodů.⁵⁰ V lednu roku 1969 zasáhl celé Československo tragický čin Jana Palacha. Ten se na protest proti sovětské okupaci a rezignaci československé veřejnosti dne 16. ledna zapálil na Václavském náměstí v Praze a o tři dny později pak na následky popálenin zemřel v nemocnici. Pouličních shromáždění a pietních průvodů k uctění památky Jana Palacha, které probíhaly v řadě měst, se účastnilo až několik desítek tisíc lidí. V březnu vylákalo lidi do ulic vítězství československých hokejistů nad Sovětským svazem na mistrovství světa v ledním hokeji. V květnu mladí lidé opět demonstrovali svůj odpor k okupaci při příležitosti výročí konce druhé světové války.

Od počátku roku 1969 část obyvatelstva pomalu ztrácela víru v možné zlepšení společenských poměrů a začala se nové realitě přizpůsobovat. Reformní komunisté postupně opouštěli rozhodující mocenské pozice, lidé začali ztrácet zájem o věci veřejné. Již od června 1969 se v Československu šířily letáky s výzvami a pokyny, jak se chovat při prvním výročí intervence (nejezdit městskou hromadnou dopravou, nekupovat noviny, které byly plné normalizační propagandy, apod.) a dávat tak nenásilnou formou najevo odpor proti okupantům. Demonstrace a shromáždění lidí na veřejných místech ke dni 21. srpna 1969 byly očekávány, proto zde byla snaha jim předem zamezit a byla připravována bezpečnostní opatření. Demonstrace začaly v Praze na Václavském náměstí již 20. srpna vpoledne, následující den dávali lidé najevo svůj postoj vůči okupantům již po celém Československu. Proti demonstrujícím bylo zakročeno, a to příslušníky československé armády a Bezpečnosti.

Do srpna 1969 můžeme situovat konec Pražského jara. Tento konec zapříčinil právě zásah proti demonstraci na první výročí vojenské intervence. Zatímco pouliční demonstrace, které probíhaly od srpna 1968 v průběhu konsolidace režimu během následujícího roku, nebyly

49 OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968–1989*. Praha: Dokořán, 2003, s. 24–25.

50 DOSKOČIL, Zdeněk. Pražské jaro a počátky tzv. normalizace očima disidentů. In *Mocní? A bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace*. Interpretační studie životopisných interview. Ed. VANĚK, Miroslav. Praha: Prostor, 2006, s. 42.

demonstrace v pravém slova smyslu protirežimní, neboť veřejnost jimi opětovně nabízela podporu reformním politikům, masová demonstrace dne 21. srpna 1969 měla jinou povahu. Navíc tyto demonstrace potlačili zástupci československé armády a Bezpečnosti. „Razantní potlačení demonstrací a následující represe pak definitivně zlomily odpor společnosti a dalších skoro dvacet let se režimu opět dařilo držet v ulicích klid.“⁵¹ První výročí okupace bylo mezníkem ve vývoji normalizačního režimu, neboť lidové hnutí poté přestalo hrát na dlouhou dobu roli politického subjektu.⁵² „Teprve po ročním koncentrovaném vnějším a vnitřním tlaku, jemuž nejdříve podlehl jednotu reformních elit, mohlo dojít k jiným formám odporu a poté k oslabení občanského hnutí.“⁵³ Definitivně pak byl reformní proces poražen v roce 1970, kdy ve společnosti proběhla čistka spojená s výměnou členských legitimací KSČ.

1.4 Stranické čistky, Poučení z krizového vývoje a normalizace médií

1.4.1 Čistky v KSČ a Poučení z krizového vývoje

Poté, co bylo 17. dubna 1969 vyměněno vedení KSČ, nastala další fáze normalizace – vylučování ze strany. Pozornost nového vedení se upřela především na eliminaci opozice. Hned v prvních týdnech a měsících docházelo k personálním změnám zejména v médiích, v krajských a okresních výborech i v aparátu komunistické strany, ale také v armádě a Bezpečnosti.⁵⁴ Na zasedání ÚV KSČ v září 1969 Gustáv Husák oznámil provedení výměny členských legitimací a odsoudil Dubčekovo vedení KSČ. Den po zasedání pak jmenoval prezident republiky Ludvík Svoboda novou federální vládu.⁵⁵

Čistky neboli tzv. prověrky, spojené s výměnou členských legitimací, které byly považovány za základní dokumenty o příslušnosti ke KSČ, byly schváleny na zasedání ústředního výboru na počátku ledna 1970. Cílem bylo úplné ovládnutí strany odstraněním reformistů a příznivců Pražského jara ze všech oblastí společnosti. Personální přeměna KSČ byla prvním a nejdůležitějším předpokladem normalizace,⁵⁶ neboť kádrová politika patřila k rozhodujícím nástrojům komunistické strany při ovládnutí společnosti. Kádrovou politikou přitom rozumíme

51 TŮMA, Oldřich. Protirežimní demonstrace v Praze. In *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989*. Ed. Petr Blažek. Praha: Dokořán a Ústav českých dějin FF UK, 2005, s. 141–142.

52 OTÁHAL. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968–1989*, s. 44.

53 KALINOVÁ, Lenka. *Konec nadějí a nová očekávání. K dějinám české společnosti 1969–1989*. Praha: Academia, 2012, s. 36–37.

54 MAŇÁK, s. 18.

55 DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 340–343.

56 MAŇÁK, s. 39.

„veškerou činnost, kterou KSČ zabezpečovala, aby na všech rozhodujících místech ve společnosti i správě byli lidé, kteří plní její záměry“⁵⁷.

Pohovory při prověrkách prováděly prověřovací komise, jejichž členy byli stoupcí normalizace z řad funkcionářů a členů základních organizací. Základ komisí tvořilo tzv. zdravé jádro strany, tedy ti, kteří se stavěli kriticky už k politice Dubčekova vedení po lednu 1968. Pohovory ve vybraných základních organizacích KSČ začaly v březnu 1970. Na začátku akce výměny členských legitimací měla KSČ celkem 1 535 537 členů. Novou legitimaci po pohovorech nedostalo 326 817 bývalých členů, komunistická strana se početně zmenšila o více než pětinu (21,7 %). Ztráta členské legitimace přitom byla prováděna dvěma způsoby: vyškrtnutím (tj. zrušením členství: mírnější forma postihu, většina těch, kteří o svou legitimaci přišli) nebo vyloučením. Tyto výsledky hodnotí situaci po ukončení pohovorů v asi 95 % základních organizacích KSČ.⁵⁸ Čistky v KSČ byly ukončeny zasedáním ÚV KSČ v prosinci 1970 a postihly především příslušníky inteligence – kulturní a vědecké pracovníky, studenty. Čistky splnily svůj účel, z KSČ byli odstraněni zastánci snah o ekonomickou a politickou reformu společnosti z období před vstupem vojsk Varšavské smlouvy. Uvolněné pozice naopak obsadili prosovětští komunisté, kteří vojenskou intervenci a ukončení Pražského jara uvítali.⁵⁹ Perzekuce se týkala i občanů Československa v zahraničí. Postupně se uzavíraly hranice, definitivně se uzavřely 23. března 1970, a kdo se do té doby nevrátil do ČSSR, byl považován za utečence. Dotyčnému hrozilo odsouzení in absentia až k jednomu roku vězení a ke ztrátě majetku.⁶⁰

Společně s čistkami se začala rýsovat potřeba přesně písemně ukotvit novou státně politickou doktrínu, jejímž cílem byl naprosto účelově zkreslený obraz roku 1968. Text, jenž vznikl, se pak stal na dlouhá léta trvalým základem a normou výkladu historie tohoto období pro celou společnost.⁶¹ Jedním z úkolů tohoto příběhu bylo označit někoho, kdo byl za události roku 1968 odpovědný, a odsoudit celý reformní proces. Základním interpretačním dokumentem událostí roku 1968 pro období normalizace se tak stalo *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ* (dále jen *Poučení*), které bylo přijato na plenárním zasedání ÚV KSČ v prosinci 1970. Spolu s čistkami tento dokument ovlivnil rozhodujícím způsobem další vývoj ve straně i ve státě.

57 HRADECKÁ – KOUDELKA, s. 7.

58 MAŇÁK, s. 58.

59 Tamtéž, s. 80–83.

60 RÁKOSNÍK, Jakub – TOMEŠ, Igor a kol. *Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918–1992*. Praha: Auditorium, 2012, s. 172.

61 MENCL, Vojtěch – HÁJEK, Miloš – OTÁHAL, Milan – KADLECOVÁ, Erika, s. 327–328.

Ostře kritické hodnocení se v *Poučení* týká všech zásadních jevů roku 1968 – Akčního programu, manifestu *Dva tisíce slov* či programu organizací K 231 a Klubu angažovaných nestraníků. Vstup vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 je zde označen jako akt internacionální solidarity, který zabránil krveprolití. Odpovědnost nesli podle *Poučení* představitelé pravice také za tragické upálení Jana Palacha v lednu 1969.⁶² Takovým interpretacím nedávné historie samozřejmě nemohli lidé uvěřit a ani to nebylo záměrem autorů textu. „*Poučení* ostatně nevzniklo proto, aby své čtenáře přesvědčilo, mělo události roku 1968 pouze popsat a skrze tento autoritativní popis ustavit normativní diapozitiv (poučení) rodící se normalizační moci.“⁶³ Jak napsal východočeský krajský deník *Pochodeň* v únoru 1971, *Poučení* je „dokument, který varuje. Ukazuje chyby, kterých jsme se dopouštěli.“⁶⁴

1.4.2 Normalizace médií

Ve výše zmíněném *Poučení z krizového vývoje* byla také pasáž o médiích, která ukazuje velký význam, jenž jim byl komunistickým režimem přisuzován: „Sdělovací prostředky, tisk, rozhlas, televize, film, jsou nesmírně důležitým nástrojem moci a masové politické výchovy, který se nikdy nesmí vymknout řízení a kontrole marxisticko-leninské strany a socialistického státu, nemá-li se věc socialismu dostat do vážného nebezpečí.“⁶⁵ Právě svoboda, které média dosáhla v průběhu Pražského jara, to, že se zbavila cenzury a státního dohledu, byla jedním z důvodů k srpnové vojenské invazi do Československa. Proto se začaly uskutečňovat kroky k usměrnění a obnovení kontroly nad médii velmi rychle, záhy po podepsání moskevského protokolu, ve kterém byl mj. pokyn k ovládnutí médií. Normalizace médií byla předpokladem k normalizaci veřejnosti, tedy konzumentů médií – nejprve bylo nutné usměrnit mediální obsah, s výměnou vedení KSČ pak zajistit mediální podporu novému vedení. To však nebylo možné ze dne na den. První opatření ale byla velmi rychlá – již v září 1968 byla opět legislativně zakotvena cenzura, záhy museli ze svých funkcí odejít ředitelé ČTK, Československého rozhlasu a Československé televize a šéfredaktor *Rudého práva*, tedy ti, kteří stáli v čele nejvlivnějších médií – na ně byla pozornost politiků upřena nejdříve. Přestala vycházet periodika *Literární listy* a *Student*, odvolávání ze svých míst byli postupně další novináři. „Už krátce po intervenci nabídla nová propaganda československé veřejnosti sebeomluvu – myšlenku pomýlení občanů zločinně

62 *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. Rezoluce o aktuálních otázkách jednoty strany schválená na plenárním zasedání ÚV KSČ v prosinci 1970.* Vydalo oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ. Vytisklo Rudé právo, tiskařské závody, Praha březen 1971.

63 ČINÁTL, s. 34–35.

64 [nesignováno]: Poučení – živý dokument. *Pochodeň*, 2. února 1971, r. 60, č. 27, s. 3.

65 *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*, s. 29.

organizovanými (či alespoň nezodpovědnými) novináři. Obecným hodnocením působení médií se tak pozvolna stávala teze: média se provinila a jejich nezodpovědnost spoluzapříčinila srpnové události.“⁶⁶

I přes obnovenou cenzuru však některá média ještě v prvních měsících roku 1969 uveřejňovala proreformní postoje. To se změnilo po zasedání předsednictva ÚV KSČ 1. dubna 1969. Vedení strany se mimo jiné usneslo na zavedení předběžné cenzury a ihned začaly první restriktce vůči tisku. Kritické názory začínaly být v této době již ojedinělými, noviny se proměňovaly. Začalo převažovat oficiální agenturní zpravodajství a vlastních komentářů ubývalo. Po 17. dubnu snaha o ukáznění médií ještě zesílila (právě dubnové plénum lze považovat za počátek normalizace v médiích, případně schůzi 6. května, kde předsednictvo ÚV KSČ jednalo o restriktci titulů a o personálních změnách v řídicích funkcích médií či nejpozději uveřejnění manifestu „Slovo do vlastních řad“ 17. května⁶⁷). Jako nejdůležitější nástroj k upevnění vedoucí úlohy komunistické strany ve společnosti uvedl Gustáv Husák již v projevu po svém zvolení 17. dubna 1969 na zasedání ÚV KSČ ovládnutí médií. Nové vedení KSČ potřebovalo ovlivnit veřejné mínění a získat ho na svou stranu.⁶⁸ Ještě v první polovině května roku 1969 se občas objevovaly kritické poznámky v časopisech, i těch ale postupně ubývalo. Nové stranické vedení však nebylo se stavem normalizace médií spokojeno – Husák si uvědomoval, že mu ze strany médií hrozí nebezpečí. Proto začal odstraňovat z médií osoby, které nebyly ochotné jím nastolené politice sloužit. Na jejich místo pak byli dosazováni politicky spolehliví lidé.

Byli odvoláváni lidé v tisku, v rozhlase, televizi i ČTK. Výrazně se měnil obsah televizních pořadů, ze kterých mizela aktuální publicistika. Odvolávání nepohodlných lidí z médií však vedení KSČ nestačilo. Potřebovalo pro svůj nový politický kurz získat aktivní podporu ze strany novinářů, jejich angažovanost pro normalizační politiku. Po novinářích vedení strany chtělo, aby přiznali spoluzodpovědnost za současný krizový stav společnosti.⁶⁹ Vyvrcholením nátlaku na novináře se stalo provolání *Slovo do vlastních řad*, adresované novinářům, které připravil aparát ÚV KSČ. Zveřejněno bylo 17. května 1969 v *Rudém právu* a během několika týdnů jej podepsalo 350 pracovníků médií. Ti se svým podpisem přihlásili k nově nastolené politice, přiznali se ke spoluzodpovědnosti za „deformaci polednové politiky“⁷⁰, kterou

66 KONČELÍK, Jakub. Proměny řízení a kontroly médií v roce 1968. In: Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Prázová, Irena, ed. *Konsolidace vládnutí a podnikání v České republice a v Evropské unii. II, Sociologie, prognostika a správa, Média*. 1. vyd. Praha: Matfyzpress, 2002, s. 313–329.

67 KONČELÍK, Jakub. Proměny řízení a kontroly médií v roce 1968, s. 313–329.

68 DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 252–253.

69 Tamtéž, s. 295.

70 *Slovo do vlastních řad*. *Rudé právo*, 17. května 1969, roč. 49, č. 114, s. 1–2.

zavinili tím, že byl v médiích „systematicky napadán a porušován“⁷¹ princip vedoucí úlohy komunistické strany ve společnosti. *Slovo do vlastních řad* splnilo svůj účel a odstartovalo čistky mezi novináři. Novinářská obec byla rozdělena a odpor Svazu českých novinářů zlomen. Současně s nátlakem na novináře se v tisku, především v *Rudém právu*, začaly objevovat útoky proti lidem, kteří zastávali proreformní myšlenky. V červnu roku 1969 již byla média téměř zcela v područí KSČ.⁷²

Poté, co se v období od srpna roku 1968 do roku 1971 tzv. zdravému jádru KSČ podařilo politickými i mocenskými prostředky potlačit politickou opozici, ovládli novinářští normalizační funkcionáři i Svaz novinářů a vyloučili z něj „představitel pravického oportunistu“, kterým bylo znemožněno další novinářské povolání. „Nucený odchod mnoha zkušených novinářů a silný důraz kladený na propagandistické zaměření jednotlivých listů zpětně znemožňoval provozovat žánrově a obsahově kvalitní žurnalistiku. [...] Pro příštích dvacet let měl ‚zrádné experimenty‘ nahradit ideologicky čistý klid, pořádek a kultura konzumu. Nic nebylo platné, že stejně jako obyčejní občané Československa i řadoví komunisté a nižší funkcionáři na počátku roku 1969 dobře znali a chtěli chránit hodnotu svobodného informování.“⁷³

Během normalizace na média nově dohlížel Vládní výbor pro tisk a informace a jemu podřízený Úřad pro tisk a informace (ÚTI). Ten byl dále od ledna 1969 rozdělen na Český úřad pro tisk a informace (ČÚTI) a Slovenský úřad pre tlač a informácie (SÚTI). Na federální úrovni později od roku 1980 působil Federální úřad pro tisk a informace (FÚTI).⁷⁴ Významným normalizačním prostředkem ke kontrole médií pak byla autocenzura, kterou v redaktorech vyvolával systém následné kontroly. Ten byl z pohledu moci efektivnější než tradiční předběžná cenzura, kdy odpovědnost za zveřejnění informace nesl cenzor.⁷⁵ Cenzurní dohled byl svěřen přímo odpovědným redaktorům.

71 Tamtéž.

72 DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 296–298.

73 KONČELÍK, Jakub. *Proměny řízení a kontroly médií v roce 1968*, s. 313–329.

74 HOPPE, s. 16–18.

75 KONČELÍK – VEČEŘA – ORSÁG, s. 209.

Výsledky čistek v médiích

Stav pohovorů v hlavních organizacích tisku, rozhlasu a televize k 1. 6. 1970⁷⁶

Organizace	Počet členů	Počet pohovorů	Vydat legitimací celkem	Nevydat legitimací celkem
ČTK	345	198	94	100
Čs. rozhlas	721	100	80	20
Čs. televize	476	244	127	117
ČÚTI	74	41	23	18
Rudé právo	730	433	400	33
Mladá fronta	46	15	12	3
Zemědělské n.	58	49	25	24
Práce	52	48	37	11

Odvolaní novináři, kterým po čistkách zároveň skončilo členství v KSČ, si pak jen těžko hledali novou práci. Například Helena Pecharová, pracující v období jara 1968 v redakci dokumentu a publicistiky v Československé televizi, která byla vyloučena z KSČ a později byla nucena odejít z televize, vzpomíná na hledání nové práce: *„Dlouho jsem obcházela a sháněla nějakou práci, ale nikde mě nechtěli vzít. Byla jsem třeba ve Vodovodech a kanalizacích, kde sháněli sekretářku, říkala jsem si, že tam jim snad nemůžu vadit, měla jsem z toho dokonce srandu. Tak tam mně ředitel řekl, že by asi bylo fajn mít mě tam, ale že mě nevezme, protože proč by bral zrovna mě, já mám tituly a vysokou školu, že mě přijme a já (nebyla by to pravda, to by nešlo) bych za tři měsíce řekla, že jsem tam při svém vzdělání nevyužitá, a odešla bych. Že by se mnou ještě byly problémy, že raději vezme nějakou normální písařku. Pak jsem byla v nemocnici, to mi někdo poradil, že by tam taky potřebovali nějakou sekretářku, písařku. Vedoucí oddělení v nemocnici mi řekl, že mě vezme, že se tam snad skryju, že se to ututlá. Ale pak to taky nedopadlo, oznámil mi, že to nejde. Nakonec jsem skončila v projektovém ústavě, který shodou okolností projektoval Kavčí hory. [...] Vzali mě do knihovny, kde jsem pak časem ve skutečnosti dělala vedoucí. Ale nesmělo to být v žádných spisech a materiálech, ředitel mi zase říkal: ‚Nechtějte to po nás, abyste byla v té funkci, protože mi o vás musíme pravidelně podávat hlášení, oni vás vedou na okresním výboru příslušné Prahy, a kdyby se tam objevilo, že něco vedete, tak to by bylo zle, to byste šla odsud.‘ Taky můj plat nesměl překročit určitou výši, takže když tam přišla nová*

76 OTÁHAL – NOSKOVÁ – BOLOMSKÝ, s. 105.

sekretářka, která se starala o výplaty, tak za mnou přišla a říkala: ,Tady to je nějaký omyl, vždyť vy máte nejnižší plat z celého oddělení, přitom máte vysoké školy, to je nějaká chyba. ‘ Ty poměry byly složité. ‘⁷⁷

...

Zásah proti demonstracím na první výročí vojenské intervence zastrašil společnost a varoval ji před dalšími projevy nespokojenosti s politickým vývojem v Československu, čistky následně odstranily z KSČ všechny zastánce snah o reformu a zároveň se zrodila norma pro výklad období Pražského jara. Do médií byli dosazeni „poslušní“ novináři, kteří neměli ambice tvořit žurnalistiku založenou na faktech. Důležitou součástí mediálních obsahů byla opět ideovost. Výsadní postavení mezi tištěnými periodiky si znovu získalo Rudé právo a opět tak platilo pravidlo, že „to, co Rudé právo napíše, je pravda, i kdyby to byl omyl“.⁷⁸ Normalizace Československa – likvidace všech ideových odpůrců nového vedení KSČ – se zdařila. Nyní bylo potřeba tento stav udržet, k čemuž velkou měrou přispívala právě média a jejich obsah, který podporoval novou normalizační politiku.

„Jedním z nejvýznamnějších cílů normalizace byla co nejúplnější kontrola veřejného života, co nejúplnější potlačení projevů občanské, osobní iniciativy při řešení věcí veřejných. Pro média znamenal tento postup oklešťování dosažených prvků demokratizace s cílem dosáhnout opět neškodných, uniformních mediálních obsahů.“⁷⁹ Opět bylo jejich hlavním posláním udržování mocenského monopolu KSČ, prosazování zájmů strany, izolování veřejnosti od „nevhodných“ domácích a zahraničních informací. „Znovu se deklarativně formulovala služebnost médií jako jejich základní postoj v každém totalitním režimu, znovu byla akcentována osobní odpovědnost za budování socialistické společnosti – tentokrát ovšem v podmínkách trvalé přítomnosti okupačních vojsk a s vědomím nezájmu a nechuti velké části veřejnosti. Režim se vrátil k totalitnímu modelu vztahu médií a moci.“⁸⁰

1.5 Vymezení pojmu „normalizace“

Pojem „normalizace“ používáme pro označení druhého dvacetiletí komunistického režimu v Československu, které představuje samostatnou etapu ve vývoji tohoto systému u nás. Poprvé byl použit již v moskevském protokolu. O konci této etapy v listopadu 1989 není pochyb, o jejím

77 Rozhovor autorky s Helenou Pecharovou ze dne 19. března 2014.

78 KLÍMA, Ivan. *Moje šílené století II*. Praha: Academia, 2011, s. 230.

79 KONČELÍK, Jakub. Proměny řízení a kontroly médií v roce 1968, s. 313–329.

80 Tamtéž.

začátku lze diskutovat. Někteří jej datují od intervence vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968, resp. podpisu moskevského protokolu, jiní od zvolení Gustáva Husáka prvním tajemníkem ÚV KSČ či od prvního výročí vojenské intervence (resp. do něj situují konec Pražského jara).⁸¹ Z hlediska datace má pojem „normalizace“ dva významy. Označuje jednak období let 1968–1971, tedy proces postupného znovuoživení vlády komunistické strany nad československou společností (pro toto období tento pojem používali sami komunisté). Pro toto období se v dobovém tisku a projevech používal také výraz „konsolidace“. V přeneseném významu se pak pojem „normalizace“ používá pro celou druhou polovinu existence komunistického režimu, tedy období od přelomu 60. let do roku 1989.⁸² Tak je tento pojem používán také v této disertační práci.

Celé období normalizace v širším pojetí dvaceti let (od nástupu Gustáva Husáka do čela KSČ) lze členit takto:

- a) 1969–1971: stabilizace pookupačního režimu;
- b) 1972–1975: pokus o normalizaci, o ovládnutí společnosti a o korporatizaci sociálního státu;
- c) 1976–1981: konvergence k sovětským sociálním praktikám;
- d) 1982–1989: pokus o udržení moci centralizací a následně rozklad moci v podmínkách tzv. přestavby (perestrojka).⁸³

První období bylo charakterizované všemi symptomy převzetí moci s podporou okupačních vojsk. Toto období bylo završeno „novým“ XIV. sjezdem KSČ v květnu 1971, který anuloval konání XIV. mimořádného (vysočanského) sjezdu krátce po okupaci Československa v srpnu 1968. Nový XIV. sjezd pak potvrdil všechna opatření nástupu stabilizace a schválil všechna represivní opatření z předchozích dvou let. V letech 1972–1975 se pak normalizační vláda pokoušela získat podporu veřejnosti, kterou od počátku postrádala kvůli své spolupráci s okupanty – velkou roli v tomto směru hrály podniky a jejich „péče o pracující“, kterou ministerstvo práce a sociálních věcí rozvíjelo. V dalším období docházelo ke znovuoživení centralismu, od poloviny 80. let naopak k pozvolnému rozpadu systému plánovaného a centrálně řízeného hospodářství.⁸⁴

81 OTÁHAL, s. 5–6.

82 DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 27.

83 RÁKOSNÍK – TOMESŠ, s. 170.

84 Tamtéž, s. 171–177.

Normalizaci jako samostatnou etapu komunistického režimu v Československu pak odlišovala od předchozích období řada specifik. Historik Zdeněk Doskočil, podle kterého se normalizace nejvíce podobala období z přelomu padesátých a šedesátých let, uvádí jako nejzákladnější odlišnost dlouhodobou přítomnost Sovětské armády na území Československa, jejímž prostřednictvím si Sovětský svaz zajišťoval větší vliv na dění v Československu. Další odlišností je podle Doskočila významná proměna KSČ, která se rozsáhlými čistkami zbavila nejvzdělanější a nejaktivnější části svých členů. Specifikem normalizace byla dále tendence ke stabilitě kádrů a koncentrace moci do rukou úzké mocenské špičky.⁸⁵

Novým rysem komunismu v Československu byl také vztah mezi vládou a veřejností. Tento vztah byl postaven na základě tzv. společenské smlouvy. Ta spočívala v tom, že obyvatelstvo nezasahovalo do politických záležitostí a vláda lidem na oplátku poskytovala dostatek materiálních hodnot – za ideální stav tak byl považován klid a stereotyp.⁸⁶ Gustáv Husák si vytyčil jako hlavní cíl sociálního státu vyšší uspokojování potřeb a upevňování sociálních jistot pracujících právě ve snaze získat si na svou stranu obyvatelstvo. Lidé masově „utíkali do chatových kolonií a k chalupaření jako k alternativě ‚oficiálního‘ společenského života, vyhýbali se politickým projevům a chodili poslušně do manifestačních průvodů“⁸⁷. Přestože se obliba chataření a chalupaření rozvíjela v Československu už v průběhu 60. let, fenoménem se stalo právě v 70. a 80. let.

Lenka Kalinová o normalizaci píše, že se obnovila kontrola nad společností, nebyla to však automatická restaurace staronových pořádků – lišila se od nich mnoha zvláštnostmi. „Staronová garnitura se opírala o změněnou společnost zbavenou étosu a iluzí o sovětské podobě socialismu, navenek v podstatě poslušnou, ale vnitřně kritickou k vládnoucí ‚vrchnosti‘. Poté, co lidé poznali demokratické klima a otevřenou společnost, těžko se přizpůsobovali změněným poměrům.“⁸⁸ Při čistkách ve společnosti však nová garnitura zvolila osvědčený diferencovaný postup, ale s tím rozdílem, že zatímco po roce 1948 rozhodovalo třídní kritérium, po roce 1969 naproti tomu loajalita k novému vedení a přístup k reformám předchozího období – resp. souhlas s likvidací reformem – zajistily kariérní postup a naopak nesouhlas se vstupem vojsk Varšavské smlouvy a násilným ukončením reformního vývoje znamenal represe a sociální sestup.⁸⁹ Hlavní nepřítel se po roce 1969 tedy již neurčoval jako dříve podle třídního kritéria, ale podle aktivní

85 DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 347.

86 Tamtéž, s. 347.

87 RÁKOSNÍK – TOMEŠ, s. 177–181.

88 KALINOVÁ, s. 37.

89 Tamtéž, s. 52.

podpory reformního procesu v roce 1968. Změnou v hospodářské oblasti na počátku normalizace bylo obnovené centrální plánování od roku 1970. Pro celé období normalizace je pak typická ekonomicky neudržitelná sociální politika. V období normalizace také vznikl nový společenský jev: nezávislé skupiny, které představovaly od roku 1972 novou formu opozice.⁹⁰

2 Pražské jaro, srpen 1968 a počátek normalizace v pardubickém regionu. Okresní média

2.1 Územní členění Československa a struktura regionálních médií

2.1.1 Územní členění Československa na přelomu 60. a 70. let a Pardubice.

Správní orgány

V roce 1960 byl v rámci územní reorganizace Československa počet krajů, které vznikly na základě správní reformy k 1. lednu 1949, zredukován z devatenácti na deset, na území dnešní České republiky konkrétně ze třinácti na sedm plus hlavní město Praha. Toto územní členění zůstalo až do roku 2000, zahrnuje tedy celá 70. a 80. léta. Dosavadní Pardubický kraj tak v roce 1960 zanikl a okres Pardubice byl začleněn do nově vzniklého Východočeského kraje s centrem v Hradci Králové. Východočeský kraj zahrnoval jedenáct okresů: Pardubice, Hradec Králové, Havlíčkův Brod, Chrudim, Jičín, Náchod, Rychnov nad Kněžnou, Semily, Svitavy, Trutnov a Ústí nad Orlicí.⁹¹ Největšími a nejvýznamnějšími městy kraje byly Hradec Králové a Pardubice, v nich rovněž sídlily nejvýznamnější kulturní instituce (zejména královéhradecké Divadlo Vítězného února a pardubické Východočeské divadlo). Krajský výbor KSČ a krajský národní výbor sídlily v Hradci Králové, rovněž redakce krajského deníku KSČ a krajské pobočky Československého rozhlasu a Československé televize.

Na počátku normalizace, v roce 1970, měly Pardubice necelých 79 000 obyvatel. V roce 1975 byly k Pardubicím připojeny Rosice nad Labem, o rok později pak došlo k výraznému rozšíření Pardubic – k 1. květnu tohoto roku byly k Pardubicím připojeny obce Semtín

90 V letech 1969–1972 se zformovala opozice především z řad exkomunistů, která měla vysloveně politický charakter, neboť usilovala o změnu normalizačního režimu a odstranění jeho vedení. Tuto opozici se však Husákovu vedení podařilo administrativními a mocenskými prostředky potlačit. Zneškodnění této opozice ovlivnilo další vývoj a charakter opozičního hnutí, exkomunisté ztratili hlavní úlohu v opozici. Program nové opozice se změnil, o socialismus již nešlo, do popředí se dostávala občanská a lidská práva (In OTÁHAL, Milan. První fáze opozice proti takzvané normalizaci (1969–72). In *Dvě desetiletí před listopadem 89*. Sborník. Editor: Emanuel Mandler. Praha: v nakladatelství Maxdorf vydal Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993, s. 33.).

91 TOMEK, Prokop. *Okres na východě 1960–1989. Občané a nejnižší článek Státní bezpečnosti na příkladu okresu Havlíčkův Brod*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 19.

s Doubravicemi, Ohrazenice, Staré Čívce, Dražkovice, Nemošice a Černá za Bory s Drozdicemi, Mněticemi, Žižínem a Staročernskem. Počet obyvatel Pardubic tak vzrostl na 92 000 obyvatel.⁹² V roce 1991 měly Pardubice takřka 95 000 obyvatel. Okres Pardubice pak byl největším okresem Východočeského kraje, k 31. prosinci 1980 měl přes 163 000 obyvatel, druhý největší, okres Hradec Králové, měl o tři tisíce méně.

Co se týče správních orgánů v období normalizace, vznikem dvou národních států na území Československa k 1. lednu 1969 vznikly i nové státní orgány. Nadále zůstávala nejvyšším výkonným orgánem státní správy vláda, došlo však k rozvrstvení na vládu federální a vlády republikové. Důležitou součástí kompetencí republikových vlád tvořilo řízení a kontrola národních výborů, místních orgánů státní správy. Hlavním orgánem národních výborů bylo plénum a v jejich čele stál předseda, jeho pomocníkem byl tajemník. Předseda národního výboru řídil zasedání pléna i rady a navenek národní výbor reprezentoval, tajemník národního výboru připravoval činnost pléna, rady a organizoval i práci odborů. Místní orgány státní správy zahrnovaly místní národní výbory (MNV), městské národní výbory (MěNV), okresní národní výbory (ONV) a krajské národní výbory (KNV).⁹³ Národní výbory tedy představovaly orgány státní správy v obcích, okresech a krajích. Tato uvedená struktura místních státních orgánů přitom kopírovala strukturu stranických orgánů. Pod nejvyšším stranickým orgánem, ústředním výborem KSČ, byly na úrovni krajů krajské výbory KSČ a na okresní úrovni pak okresní výbory KSČ, pod nimi byly ještě městské a základní organizace KSČ.

2.1.2 Struktura regionálních médií v Československu a jejich význam

Mezi regionální média sledovaného období můžeme zařadit zejména regionální tisk, tedy krajské a okresní noviny, krajská studia Československého rozhlasu a Československé televize a okresní rozhlasová studia. Regionální, resp. omezenou lokální působnost měly také závodní časopisy místních národních podniků či zájmové časopisy například místních sportovních klubů. Všechny tyto typy médií se pojí s konkrétním místem. Regionální tisk obecně můžeme charakterizovat jako periodika, „která se váží k určitému místu, odkud čerpají informace a pro jehož publikum jsou určena. Regionální tisk informuje o událostech, které se v oblasti dějí nebo pro tamní obyvatele mohou mít význam. Regionální redakce pracují v místě, připravují lokální

92 Klub přátel Pardubicka. Facebookový profil. Cit. [online] 26. 5. 2016.

93 JANÁK – HLEDÍKOVÁ – DOBEŠ, s. 451–454.

zpravodajství a publicistiku a zároveň též zprostředkují zprávy pro příslušnou redakci, např. v hlavním městě.“⁹⁴

I mezi regionálním tiskem sledovaného období však najdeme rozdíly, krajské deníky a okresní noviny se výrazně lišily. Lze si to ukázat například na tehdejší deníku Východočeského kraje *Pochodeň*, vycházejícím v Hradci Králové, a okresních novinách *Zář*, které vycházely dvakrát týdně v Pardubicích – jak můžeme vidět právě na krajské *Pochodni* a okresní *Záři*, zatímco krajské deníky sledovaného období se do velké míry přibližovaly (tematicky, rozsahem) celostátním deníkům (reflektovaly celostátní politiku, věnovaly se i zahraničnímu dění apod., ale vedle toho se věnovaly regionu, ve kterém vycházely), okresní noviny již akcentovaly především místní, tedy regionální dění. Výrazně se lišily také v počtu redaktorů – zatímco krajský deník *Pochodeň* měl v roce 1972 třicet redaktorů, v *Záři* bylo po celé období normalizace jen čtyři až pět redaktorů. Jak píše socioložka Zdenka Vajdová, teprve okresní úroveň v hierarchii komunistického vládnutí představovala přímý kontakt s ovládanými.⁹⁵ V tom je také význam regionálních médií. O regionálních médiích také můžeme říct, že „daleko více než celostátní nebo nadregionální média znají místní prostředí, mají blízko k občanům a znají místní vztahy. Regionální novináře neobklopují anonymní osoby, ale konkrétní lidé [...]“⁹⁶

Lenka Waschková Císařová upozorňuje na to, že české výzkumníky zatím téma lokálních a regionálních médií nezajímá, přestože je podle teoretiků nejdůležitější součástí mediálního systému, protože mají na příjemce největší vliv. Z ojedinělých výzkumů vyplývá, že čtenáři upřednostňují v tisku lokální obsah před celostátním. Zmiňuje také, že teoretici zabývající se lokálními a regionálními médii „opakovaně zdůrazňují, že lokální a regionální tisk vychází v omezené oblasti, proto na své čtenáře silněji působí přes identifikaci s regionem, prostřednictvím zohledňování lokálních a regionálních událostí, referování o lokální a regionální politice či zpracovávání obecných témat z lokálních a regionálních úhlů pohledu“⁹⁷. Také sociolog Pavel Pácl o regionální úrovni médií ve srovnání s tou celostátní, která je výzkumy

94 OSVALDOVÁ, Barbora – HALADA, Jan a kol. Praktická encyklopedie žurnalistiky. Praha: Libri, 2004, s. 194.

95 VAJDOVÁ, Zdenka. Pozdní komunistické vládnutí na okresní úrovni. In Hájek, Martin (ed.). Hierarchie jako přednost i slabina komunistického vládnutí. Dědictví komunistické vlády: IV. sborník příspěvků ze semináře konaného 11. a 12. září 2003 v Praze. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003, s. 76.

96 OSVALDOVÁ, Barbora. Regionální noviny v České republice z hlediska mediálního zařazení a etiky. In WASCHKOVÁ CÍSAŘOVÁ, Lenka (ed.). *Regionální média v evropském kontextu*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s. 51.

97 WASCHKOVÁ CÍSAŘOVÁ, Lenka. Vybrané aspekty strukturální transformace českých lokálních a regionálních médií. In WASCHKOVÁ CÍSAŘOVÁ, Lenka (ed.). *Regionální média v evropském kontextu*, s. 62–63.

upřednostňována, píše: „Je to přitom rovina při bližším pohledu k neuvěření členěná, pestrá a společensky přinejmenším stejně významná jako rovina celostátní; vztah mezi komunikátorem a příjemcem je na ní důvěrnější už díky oboustranně hlubší znalosti záležitostí, „o nichž jde řeč“.“⁹⁸

Struktura tisku v ČSSR před rokem 1989 podléhala administrativnímu členění země; pokud se územní členění změnilo, změnila se i struktura novin (např. po územní reorganizaci Československa v roce 1960).⁹⁹ Regionální tisk byl v období normalizace vydáván jedinou politickou stranou – Komunistickou stranou Československa. Regionální noviny vydávaly na okresní úrovni společně okresní výbory KSČ a okresní národní výbory (tyto noviny vycházely většinou jako týdeníky – ve Východočeském kraji to byl například týdeník *Budovatel* v okrese Chrudim; méně často pak dvakrát týdně, což je případ pardubické okresní *Záře*), na krajské úrovni je vydávaly krajské výbory KSČ (každý kraj měl svůj deník – ve Východočeském kraji to byl deník *Pochodeň*).¹⁰⁰ Na krajské úrovni pak ve sledovaném období působila také krajská studia Československého rozhlasu a Československé televize, na okresní úrovni pak v některých městech (rovněž v Pardubicích) vysílala okresní rozhlasová studia.

Přehled vydávaných novin v ČSSR v roce 1977¹⁰¹

Typ periodika	Počet
Celostátní deníky	8
Krajské deníky	10
Okresní tisk	69
Podnikové noviny	153
Ostatní časopisy	32
Celkem v ČSR všech periodik	759
Celkem v ČSSR všech periodik	1062

98 PÁČL, Pavel. *Hromadné sdělovací prostředky v regionu*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 1997, s. 8.

99 WASCHKOVÁ CÍSAŘOVÁ, Lenka. *Český lokální a regionální tisk mezi lety 1989 a 2009*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 80.

100 V Československu v tomto období vycházelo deset regionálních deníků, z nichž sedm vycházelo v České socialistické republice, mimo Prahu v každém sídelním městě tehdejšího kraje. Všechny české regionální deníky vydávaly krajské výbory KSČ. Okresní regionální noviny, s nižší než denní periodicitou, byly vydávány okresními výbory KSČ ve spolupráci s okresními či městskými národními výbory. Dále v Československu vycházely čtyři metropolitní večerníky ve velkých městech, z toho v České socialistické republice dva (Večerní Praha, Brněnský večerník), tyto večerníky byly vydávány městskými výbory KSČ (BENDA, Josef. *Vlastnictví periodického tisku v České republice v letech 1989–2006*. Praha: Karolinum, 2007, s. 135.)

101 HÁJEK, Miloslav (1979). In WASCHKOVÁ CÍSAŘOVÁ, Lenka (ed.). *Regionální média v evropském kontextu*, s. 64.

Tabulka udává počty celostátních a krajských deníků, které v ČSSR vycházely k 1. lednu 1977, dále pak periodika, která byla vydávána na nižší než střední úrovni, registrovaná v rámci kraje. Poslední dvě čísla udávají počet všech periodik, která vycházela v ČSR, resp. ČSSR.

2.2 Média v okrese Pardubice

Tiskovým orgánem KSČ v Pardubicích, které byly od roku 1960 začleněny do Východočeského kraje, v období 70. a 80. let byly především okresní noviny *Zář*, regionu Pardubic se pak věnoval také krajský deník *Pochodeň*, vycházející v Hradci Králové, určený pro celý Východočeský kraj. Dalším informačním zdrojem v okrese Pardubice byl okresní rozhlas. Místní dosah měly také závodní a zájmové časopisy vycházející v pardubickém regionu. Obdobně omezenou působnost na konkrétní instituci měl rovněž studentský časopis, který byl vydáván studenty a byl určen studentům Vysoké školy chemicko-technologické v Pardubicích – jemu a jeho redaktorům se věnuje samostatná kapitola. Přestože jsou hlavním tématem této disertační práce okresní noviny *Zář*, které byly nejvýznamnějším regionálním médiem určeným obyvatelům okresu Pardubice daného období, bude nejprve představeno celé mediální prostředí pardubického regionu na přelomu 60. a 70. let a během normalizace.

2.2.1 Okresní noviny *Zář*

2.2.1.1 Historie

Počátky stranického komunistického tisku na Pardubicku sahají do roku 1920, kdy levicovní stoupenci v pardubické župě začali vydávat *Rudý východ*. Název periodika nenechával nikoho na pochybách, ke komu měli jeho vydavatelé náklonnost. Stalo se tak poté, co *Východočeský obzor*, tiskový orgán sociálních demokratů v Pardubicích, odmítl otisknout rezoluci, ve které bylo stanovisko levice na tehdejší vývoj na domácí politické scéně. Stoupenci levice tehdy obsadili redakci *Východočeského obzoru* a prohlásili ji za zabanou. Po zásahu však byli z redakce vykázáni a rozhodli se vydávat vlastní noviny.

První číslo týdeníku *Rudý východ* vyšlo 22. října 1920. Po dobu první republiky byly noviny pardubických komunistů, tak jako další komunistický tisk v tehdejší Československu, často cenzurovány a řada čísel vycházela s bílými místy. Po organizační přestavbě komunistické strany začal *Rudý východ* 3. února 1922 vycházet jako týdeník IV. pardubického kraje KSČ a od 1. ledna 1925 byl tento list týdeníkem Komunistické strany pro východní Čechy. V čele redakčního kolektivu *Rudého východu*, stejně tak jako spřízněného *Královéhradeckého týdeníku* stál František Koza. V roce 1938 přešel *Rudý východ* do ilegality a v letech okupace se členové

komunistické strany na Pardubicku omezili jen na vydávání letáků. V revolučních květnových dnech roku 1945 pak vyšlo první číslo *Rudé záře*, která navazovala na svého předválečného předchůdce *Rudý východ*. V letech 1948–1950 nesly noviny název *Východočeská zář*, od roku 1950 pak *Zář*.¹⁰²

2.2.1.2 Periodicita, zaměření novin a statut redakce za normalizace

List *Zář*, který byl ve sledovaném období normalizace tiskovým orgánem okresního výboru KSČ a Okresního národního výboru Pardubice, tedy navazoval na tradici *Rudého východu*, novin krajského výboru KSČ v Pardubicích za první republiky. *Zář* vycházela v období normalizace dvakrát týdně (104 čísel za rok), v úterý a pátek, o čtyřech stranách (výjimečně vycházela zvláštní vydání o osmi stranách – většinou u příležitosti konání okresních konferencí KSČ), v roce 1968 v ceně 40 haléřů, od roku 1969 do roku 1989 v ceně 50 haléřů. Redakce novin sídlila v Pernerově ulici v Pardubicích, v roce 1983 se přestěhovala na náměstí Osvobození (nynější náměstí Republiky). Činnost novin byla financována z vlastních zdrojů a příspěvků ONV. V čele redakce stál vedoucí redaktor, který byl zároveň vedoucím redaktorem Okresního rozhlasového studia. Okresní noviny *Zář* a rozhlasové studio měly společnou správu.

Co se týče běžných nákladů *Záře* v období normalizace, počet výtisků se od konce 60. let do konce 80. let téměř zdvojnásobil. Ještě víc navýšit náklad okresních novin pravděpodobně nebylo možné, i kdyby zde byla poptávka, a to z důvodu, že byl stranickými orgány podporován především odběr celostátního komunistického tisku a krajského deníku *Pochodeň*.

Náklady *Záře* za normalizace¹⁰³

Rok	1968	1969	1973	1975	1981	1983	1986	počátek r. 1990
Náklad	8 000	9 000	9 500	11 000	11 000	11 400	15 000	15 300

Posláním redakce okresních novin *Zář* bylo poskytovat obyvatelům okresu¹⁰⁴:

- včasné, pravidelné a všestranné informace o událostech v okrese, prosazovat zájmy socialistické společnosti;
- spolupůsobit při rozvíjení socialistického vědomí občanů v duchu zásad ústavy a idejí politiky KSČ;

102 Zpráva pro jednání předsednictva OV KSČ dne 4. září 1979. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1318, sign. 403/22 Okresní noviny ZÁŘ.

103 SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1318, sign. 403/22 Okresní noviny ZÁŘ.

104 Celý statut redakce okresních novin *Zář* viz přílohu.

- tlumočit a spoluvytvářet socialistické veřejné mínění a zvyšovat jeho úlohu při rozvíjení socialistické demokracie;
- přispívat ke zvyšování politické a kulturní úrovně občanů;
- napomáhat tvořivému úsilí občanů a uplatňování jejich aktivní účasti na správě a řízení a na hospodářské a kulturní výstavbě okresu.¹⁰⁵

Redakce okresních novin *Zář* společně s rozhlasovým studiem pak plnily svoje poslání v obvodu své působnosti:

1. vydáváním novin,
2. vydáváním mimořádných novin a jiných neperiodických propagačních materiálů,
3. pravidelnými relacemi do okresního vysílání rozhlasu po drátě.¹⁰⁶

Podle přihlášky k registraci periodického tisku z roku 1975 byl politicko-ideový program a zaměření časopisu následující: „Pomáhat při plnění usnesení a závěru XIV. sjezdu KSČ. Za tím účelem zobecňovat nejlepší zkušenosti z úseku masově-politické, ideologické a ekonomické propagandy. Získávat pracující pro politiku strany a vlády. V duchu marx-leninských idejí ovlivňovat veřejné mínění. Dalším posláním *Záře* je neustále pomáhat straně v uplatňování vedoucí úlohy, a to ve všech oblastech politického, kulturního, hospodářského života a vést čtenáře k proletářskému internacionalismu a přátelství s lidem Sovětského svazu a ostatních socialistických států, jakož i vést boj za mírovou politiku.“¹⁰⁷ Toto uvedené politicko-ideové zaměření novin vcelku odpovídá reálnému obsahu tohoto listu v období normalizace, a to i co se týče jeho kulturní rubriky. Uplatňování vedoucí úlohy strany se prolínalo většinou publikovaných témat, podobně oslava Sovětského svazu a fráze o mírové politice zaznívaly u mnoha článků (viz kapitolu IV Kulturní rubrika okresních novin *Zář* v 70. a 80. letech).

Okresním novinám *Zář* se dále věnují dílčí kapitoly, které jsou zaměřeny nejprve na stručné zobrazení událostí Pražského jara, resp. srpnové okupace a následujícího roku na stránkách stranického tiskového orgánu v Pardubicích. Další kapitoly se věnují změnám v okresních

105 Statut redakce okresních novin *Zář* v Pardubicích, 1969. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1307, sign. 456/4, Rozhlas, tisk.

106 Statut okresních novin *Zář* a rozhlasového studia v Pardubicích, 1981. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1318, sign. 403/22, Okresní noviny *Zář*.

107 *Zář* – přihláška k registraci periodického tisku/oznámení o změně periodického tisku, 1975. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1318, sign. 403/22, Okresní noviny *Zář*.

médiích na počátku normalizace či vedoucím redaktorům *Záře*. Čtvrtá kapitola předkládané disertační práce se pak podrobně věnuje kulturní rubrice novin *Zář*.

2.2.2 Krajský deník *Pochodeň*

O historii krajského deníku *Pochodeň*, který byl hlavním tiskovým orgánem KSČ ve Východočeském kraji, se zmiňme jen stručně, neboť není hlavním tématem této práce. *Pochodeň* vznikla jako dělnický tisk, první číslo vyšlo 26. dubna 1906 v Hořicích, roku 1920 byla redakce přesídlena do Hradce Králové, po vzniku Komunistické strany Československa se stala jejím krajským orgánem. Po územní reorganizaci v roce 1960 se *Pochodeň* stala tiskovým orgánem východočeského krajského výboru KSČ a 1. ledna 1961 vyšla poprvé jako deník. V období normalizace vycházela šestkrát týdně. Od pondělí do pátku o osmi stranách, v sobotu vycházel *Magazín Pochodeň na sobotu a neděli* o dvanácti stranách. Ještě v první polovině roku 1968 vydávala *Pochodeň* o víkendu někdy čísla dvě, jedno v sobotu a jedno v neděli. V říjnu roku 1968 ale došlo k dlouhodobé a zásadní změně chodu mediálních institucí – byla zrušena pracovní sobota. Přestala tak vycházet nedělní vydání deníků.¹⁰⁸

2.2.3 Rozhlas v Pardubicích

Historie rozhlasového vysílání z Pardubic sahá až do roku 1931, kdy se v Pardubicích konal „I. celostátní den rozhlasu“ v rámci všesportovní výstavy. Byla to do té doby největší propagační akce pražského Radiojournalu. Souvislejší pardubické vysílání však přinesly, stejně jako na dalších místech v Československu, až revoluční květnové dny roku 1945. Dne 17. srpna 1945 se pak za účasti představitelů obou sousedních měst ustavil společný Východočeský rozhlas se studiem v Hradci Králové i Pardubicích.¹⁰⁹ Dne 5. listopadu 1945 schválil městský národní výbor v Pardubicích nájem vily č. 89 (tzv. Vodákovy) v ulici U Stadionu pro účely Východočeského rozhlasu. V roce 1950 rozhlasové studio v Pardubicích zaniklo, vysílání bylo obnoveno až po šesti letech. V září 1956 zahájilo v Pardubicích činnost samostatné krajské studio Československého rozhlasu. I toto období však trvalo jen krátce. V roce 1960 došlo k územní reorganizaci Československa a sídlo nově vzniklého kraje, stejně tak jako sídlo krajského rozhlasového studia, bylo v Hradci Králové. V Pardubicích však postupně vznikla tři rozhlasová pracoviště: Okresní rozhlasové studio vysílající po drátě, pobočné studio krajského rozhlasu v Hradci Králové a malé pracoviště pražského zpravodaje celostátního rozhlasu pro Východočeský

107 KONČELÍK. Mediální politika a srpen 1968; Zřízení Úřadu pro tisk a informace jako služba moskevskému protokolu, s. 217.

109 LADÝŘ, Ivan. Půl století rozhlasu v Pardubicích. Zprávy Klubu přátel Pardubicka, 1995, roč. 30, č. 5–6.

kraj (vysílané na vlnách Československého rozhlasu Praha). Všechna pracoviště sídlila v dobře vybaveném studiu ve Vodákově vile.¹¹⁰

S počátkem normalizace pobočka hradeckého Východočeského rozhlasu v Pardubicích zanikla.¹¹¹ Pobočka pražského Československého rozhlasu pak byla zrušena k 1. lednu 1973.¹¹² V Pardubicích bylo v roce 1969 zřízeno Okresní rozhlasové studio Pardubice jako samostatné příspěvkové zařízení odboru školství a kultury Okresního národního výboru Pardubice.¹¹³ Ve Vodákově vile tak na dalších dvacet let zůstal pouze okresní rozhlas, který nebyl příliš významný, neboť vysílal dohromady jen několik hodin týdně. Podrobněji se Okresnímu rozhlasovému studiu v Pardubicích v 70. a 80. letech věnuje ještě kapitola *Rozhlas v Pardubicích za normalizace*.

2.2.4 Závodní časopisy v okrese Pardubice

Mezi periodika působící na místní úrovni můžeme zařadit i závodní časopisy, určené zaměstnancům podniků, ve kterých vycházely, či regionální zájmové časopisy. Významnou úlohu hrály před rokem 1989 právě závodní časopisy, které vycházely v poměrně vysokém nákladu v největších národních podnicích (v těch nejdůležitějších výrobních organizacích s minimálním počtem tisíc pět set zaměstnanců). Vydávaly je společně stranická organizace a organizace Revolučního odborového hnutí v daném závodě. Obsah tvořil jeden či více redaktorů za pomoci redakční rady a zejména kolektivu dělnických dopisovatelů ze závodu.¹¹⁴ V okrese Pardubice vycházely ve sledovaném období normalizace tyto závodní časopisy: *Hlas Tesly* (vydavatel Tesla, n. p., Pardubice), *Podnikové aktuality* (vydavatel Průmstav, n. p., Pardubice), *Teslák* (vydavatel Tesla, n. p., Přelouč), *Východočeský chemik* (vydavatel VCHZ Synthesia Semtín) a *Východočeský stavbař* (vydavatel Pozemní stavby, Pardubice).¹¹⁵

Náplní závodních časopisů bylo dění uvnitř podniku, nejrůznější novinky typu nových metod práce, propagace příkladných pracovníků a podobně – měly pozitivně působit na své čtenáře, zaměstnance. Jak uváděl ve svém politicko-ideovém programu časopis *Východočeský stavbař* (náklad 3000 kusů), list měl své čtenáře „vychovat k odpovědnosti vůči podniku, vůči společnosti“¹¹⁶; zároveň měl být „tribunou pracujících“ a zveřejňovat jejich názory. Je však

109 NOVÁKOVÁ, Anna. Transformace pardubického rozhlasového vysílání po roce 1989 (se zvláštním zřetelem k Rádiu Profil), s. 19–21.

111 PALEČEK, s. 14.

111 Záznam o řešení současné situace v redakci Zář a Okr. rozhlasovém studiu v Pardubicích ze dne 2. 1. 1973. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1307, sign. 456/4, Rozhlas, tisk, s. 89.

112 Oznámení o zřízení Rozhlasového studia Pardubice. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1307, sign. 456/4, Rozhlas, tisk, s. 86.

114 KNAPÍK – FRANC a kol., s. 1075.

115 Seznam novin a časopisů vycházejících v okrese Pardubice v roce 1969. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 3, sign. 491/51: Agenda předsedů ONV – František Havránek (1969–1973).

116 *Východočeský stavbař* – přihláška k registraci. Tiskoviny – registrace, povolování. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1317, sign. 403/22, inv. č. 4385.

zřejmé, jaké názory mohly být v takovém časopisu publikovány. Pokud se na stránkách časopisu objevila kritika, mohla by stěžít směřovat vůči praktikám samotného podniku. Další list, *Východočeský chemik*, časopis pardubického Semtína a závodní časopis v okrese Pardubice s největším nákladem 5000 kusů, ve svém politicko-ideovém programu a zaměření uváděl: „Časopis prosazuje v podmínkách závodu všechna významná usnesení stranických, odborových a svazáckých orgánů a organizací, zabezpečuje jejich objasňování a uvádění do života. Zevšeobecňuje kladné příklady a kritikou pomáhá tam, kde tato usnesení nejsou plněna. Usměrnjuje veřejné mínění a získává zaměstnance pro podporu celospolečenských zájmů a plnění úkolů stanovených plánem podniku. Popularizuje příkladnou práci jednotlivců a kolektivů a napomáhá vedení podniku v prosazování všech zásad nové soustavy ek. říz.“¹¹⁷ Obsah *Východočeského chemika* připravovali dva redaktori. Závodní časopisy distribuovaly dané podniky a byly dávány zaměstnancům zdarma. Další závodní noviny byly vydávány v nákladu 2000 kusů (*Hlas Tesly*) a 1000 kusů (přeloučský *Teslák*). V Pardubicích vycházely také zájmové časopisy *Naše kopaná* (vydával TJ VCHZ oddíl kopané) a *Pardubický hokej* (vydával Klub přátel ledního hokeje TJ Tesla).¹¹⁸

2.3 Pražské jaro a srpnová okupace v okrese Pardubice a na stránkách *Záře*

2.3.1 Pražské jaro

2.3.1.1 Pražské jaro v okrese Pardubice

Podrobněji se období Pražského jara na Pardubicku věnuje monografie autorky¹¹⁹, zde je s ohledem na pochopení toho, co předcházelo normalizaci v okrese Pardubice, vývoj v tomto regionu v roce 1968 (během jara a po 21. srpnu) alespoň stručně načrtnut. Vývoj v komunistické straně konce 60. let se promítl i do dění v okrese Pardubice. V publikaci *Cesta k socialistické přítomnosti pardubického okresu 1945–1971* vydané okresním výborem KSČ v roce 1985, která hodnotí toto období kriticky z normalizačního pohledu, se dočteme, že schůze KSČ, které probíhaly na Pardubicku na počátku roku 1968, „přivítaly, že někteří straničtí funkcionáři už nepřikrašlují stav československé společnosti a snaží se nastítnit, jak těžkosti řešit. Současně však

117 *Východočeský chemik* – přihláška k registraci. Tamtéž.

118 Seznam novin a časopisů vycházejících v okrese Pardubice v roce 1969. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 3, sign. 491/51: Agenda předsedů ONV – František Havránek (1969–1973).

119 SKALECKÁ, Veronika. *Pardubice v období normalizace: Politika, kultura a média od srpna 1968 do listopadu 1989*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2016.

jednání komunistů varovala, aby se tzv. obrodný proces, o němž začali stále častěji hovořit hlavně novináři, nevymkl straně z rukou.“¹²⁰

Politická situace v průběhu jara 1968 se v Pardubicích řešila především na konferencích. Na počátku března 1968 se v Pardubicích konala městská konference KSČ. Jedním z hlavních témat konference přitom byla média, která v té době již výrazně nabývala na svobodě. Účastníci konference se přiklonili k názoru, že je správné, aby každý dostal možnost kritizovat a říct svůj názor. Zároveň však upozornili na to, že je této situace zneužíváno pro osobní záměry, ostře pak byly odsouzeny některé pořady Československé televize, Československého rozhlasu a články v tisku. Přes všechnu tuto kritiku však na konferenci převažovalo přesvědčení, že změny jsou dobré, neboť dříve „když se kritizovalo, zpravidla byl kritizující umlčen“¹²¹. Dalším tématem konference, typickým pro Pražské jaro, byla rehabilitace lidí, kteří byli v minulosti odsouzeni z politických důvodů.¹²²

Dne 16. března následovala okresní konference KSČ. Zde zazněl například názor, aby byli „konzervativní soudruzi“ upozorněni na své chyby a aby co nejrychleji odešli ze svých funkcí. Objevil se také návrh, aby tajemníci OV nebyli zároveň členy předsednictva, akumulace politických funkcí se tedy řešila i na nižší úrovni stranických orgánů. Kritika mířila také k ústředním orgánům KSČ.¹²³ Poté, co na svém dubnovém zasedání ústřední výbor KSČ přijal Akční program, přijímaly své Akční programy také nižší stranické i státní orgány, výjimkou nebyly ani ty v Pardubicích.¹²⁴¹²⁵

Krátce po květnovém plenárním zasedání ÚV KSČ se konaly mimořádné okresní konference. Podle zprávy,¹²⁶ která tyto konference hodnotila, se na všech jednáních v okresech projevíly dvě tendence, a to jednak obavy o osud strany a socialismus a jednak obavy, že demokratizace nebude důsledná. Na konferencích byl také kritizován aparát strany i někteří členové ústředního výboru strany a jeho předsednictva. Na všech konferencích se pak jednalo o výzvě *Dva tisíce slov*. Také

120 DOLEŽAL – CHARBUSKÝ – KMONÍČEK, s. 88–89.

121 Městská konference KSČ v Pardubicích dne 2. března 1968 – hotel Grand. SOKA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 174 Hodnocení činnosti ZO, při okr. odd. VB Pardubice.

122 Tamtéž.

123 (nesignováno): *Z tribuny okresní konference KSČ v Pardubicích*. Zář, č. 23, 22. 3. 1968, s. 2.

124 Např. Akční program základní organizace KSČ na okresním národním výboru v Pardubicích. SOKA, Pardubice OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 173, Hodnocení posrpnového vývoje.

125 Nově vzniklé organizace v okrese. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1398, sign. 601, Sdružování – seznamy organizací, stanovy (1968–1974).

126 Dokument č. 103: 1968, 2. červenec, Praha. – Zpráva o výsledcích mimořádných okresních konferencí KSČ, předložená tajemníkem ústředního výboru KSČ Aloisem Indrou 82. schůzi předsednictva ústředního výboru KSČ. In VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír. *Komunistická strana Československa: Konsolidace (květen – srpen 1968)*. Prameny k dějinám československé krize 1967–1970. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR; Brno: Doplněk, 2000.

v Pardubicích se v červnu 1968 konala mimořádná okresní konference KSČ; jen menší část diskutujících přitom odsoudila v souladu s prohlášením předsednictva ÚV KSČ svolání *Dva tisíce slov*.¹²⁷ Například vedoucí tajemník OV KSČ Jan Vyčítal ve svém příspěvku kritizoval předlednové poměry i současné složení ústředního výboru, kde byli stále stejní lidé, zatímco krajské a okresní orgány již ve svých řadách provedly personální změny: pardubický okresní výbor se nově skládal z 51 % zcela nových lidí. Po tajných volbách v létě 1968 v Československu došlo k obměně dokonce více než 70 % stranických kádrů na krajské a okresní úrovni.¹²⁸ Ve svém příspěvku pak Vyčítal odmítl jen některé části prohlášení *Dva tisíce slov*,¹²⁹ v podobném duchu se vyjádřil rovněž předseda ONV Josef Loskot.¹³⁰

Během jara 1968 se v Pardubicích stále více aktivizovala veřejnost, celkové uvolnění se v květnu 1968 promítlo i do rozhodnutí uspořádat v Pardubicích místo tradičního prvomájového průvodu různá kulturní a politická vystoupení, podobně jako tomu bylo v Praze.¹³¹ Tak jako v dalších městech, vznikly i v okrese Pardubice pobočky pražské K 231¹³² a Klubu angažovaných nestraníků (KAN). Pražské jaro v Pardubicích bylo v plném proudu.

2.3.1.2 Vysokoškolští studenti v Pardubicích a jejich časopis

V souvislosti s Pražským jarem v pardubickém regionu věnujme pozornostech ještě studentům pardubické Vysoké školy chemicko-technologické, kteří se, tak jako další vysokoškolští studenti po celé republice v průběhu Pražského jara, aktivizovali a vydávali studentský časopis – ten můžeme rovněž zařadit k médiím s působností v pardubickém regionu, resp. na pardubické vysoké škole. Kvůli tomuto časopisu se v době počínající normalizace jeho redaktoři ocitli před soudem – jejich příběh je tedy zároveň ukázkou represí, které po roce 1969 postihly aktivní podporovatele reformního hnutí v období Pražského jara. Podrobněji se těmto událostem věnuje monografie autorky.¹³³

Reforma československých vysokých škol začala v roce 1966 přijetím nového zákona. Díky němu se mj. zvýšila samostatnost a odpovědnost vysokých škol, co se týče obsahu a úrovně jejich

127 DOLEŽAL – CHARBUSKÝ – KMONÍČEK, s. 92.

128 VILÍMEK, Tomáš. Občanská společnost a její význam v období Pražského jara. *Paměť a dějiny*, 2008, roč. II, č. 2, s. 11–12.

129 Z jednání mimořádné okresní konference KSČ: Z úvodní zprávy vedoucího tajemníka OV KSČ RSDr. Jana Vyčítala. *Zář*, 9. června 1968, roč. 9–24, č. 54, s. 2–3.

130 RSDr. Josef Loskot, člen OV, předseda ONV. *Zář*, 9. června 1968, roč. 9–24, č. 54, s. 4.

131 DOLEŽAL – CHARBUSKÝ – KMONÍČEK, s. 92.

132 Klub bývalých politických vězňů; název byl odvozen od zákona na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1948 Sb., podle kterého byla většina těchto vězňů souzena.

133 SKALECKÁ, Veronika. *Pardubice v období normalizace: Politika, kultura a média od srpna 1968 do listopadu 1989*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2016.

pedagogické i vědecké činnosti.¹³⁴ V roce 1967 se začala na vysokých školách rozpadat oficiální studentská organizace, Československý svaz mládeže (ČSM). Jeho rozpad urychlily strahovské události.¹³⁵ V průběhu Pražského jara pak docházelo k četným kontaktům studentů a pedagogů s vysokoškolským světem na Západě. Začaly se také rozpadat tradiční mechanismy, kterými politické i státní orgány kontrolovaly vysoké školy od února 1948 – např. nomenklaturní systém či síť spolupracovníků StB. „Marxistické“ katedry se změnilly na katedry společenských věd a vysokoškolští pedagogové začali aktivně podporovat reformní komunisty. „Tato společenská a politická úloha vysokoškolských učitelů je obzvláště markantní v mimopražských vysokoškolských centrech, kde se vysoké školy staly proreformními středisky a ve svých regionech pozitivně ovlivnily průběh a charakter reformních procesů.“¹³⁶ Ve dnech 25.–26. května 1968 se uskutečnil kongres vysokých škol v Olomouci, na kterém byl založen Svaz vysokoškolského studentstva Čech a Moravy. Ten jednoznačně podpořil polednový obrodný proces, který v Československu probíhal. Na jednotlivých vysokých školách v republice pak vznikaly organizace, které se hlásily k zastřešujícímu svazu.¹³⁷ Na pardubické VŠCHT se nejprve v první polovině roku 1968 rozpadl Československý svaz mládeže, v červnu pak byl založen nový Spolek posluchačů VŠCHT, do jehož čela byli zvoleni Svatopluk Bajer, Bedřich Ehler, Jan Kantor, Jaroslav Dobiáš a Jan Homoláč.¹³⁸

Další platformou, kolem níž se na většině vysokých škol sdružovali kriticky smýšlející vysokoškoláci, byly studentské časopisy a kluby. Také pardubická VŠCHT měla svůj časopis – měsíčník *Spiritus* (později nahrazený časopisem *Spiritus Expres*), jehož šéfredaktorem byl Petr Mareš a odpovědným redaktorem Jan Homoláč, který se stal v roce 1969 šéfredaktorem časopisu *Spiritus expres*. Časopis *Spiritus* začal vycházet právě v roce 1968 a jako své cíle si redaktoři v úvodním čísle časopisu určili mj. přispění k renesanci politického života, publikování článků, které budou vyvolávat diskusi a ukazovat jevy, se kterými nejsou spokojeni.¹³⁹ Vydávání časopisu *Spiritus*, resp. *Spiritus Expres*, a ani probuzená studentská aktivita však neměly dlouhého trvání. Vzhledem k tomu, že se na stránkách časopisu v roce 1968 a na počátku roku

134 URBÁŠEK, Pavel. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, s. 31.

135 OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968–1989*, s. 14–18.

136 URBÁŠEK, s. 34–35.

137 OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968–1989*, s. 19–20.

138 Věc: registrace spolku SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1398, sign. 601, Sdružování – seznamy organizací, stanovy (1968–1974).

139 (dvo): Východiska, cíle, prostředky. Úvodní číslo časopisu *Spiritus*. 1968. Časopis dostupný v naskenované verzi na stránkách Knihovny Libri Prohibiti: <http://www.libpro.cz/cs/knihovna/digitalizace/studentske-casopisy>. Cit. [online] 6. 9. 2018.

1969 objevovaly reformní postoje a politické karikatury, byl jeho osud stejný jako u dalších reformních médií a všech studentských časopisů z tohoto období – s počátkem normalizace byl zakázán.¹⁴⁰

Zmiňme se v souvislosti s pardubickou vysokou školou ještě o tehdejšímu rektorovi Jiřím Klikorkovi.¹⁴¹ Mnoho lidí na vysokých postech se během Pražského jara začalo stávat terčem kritiky v médiích. Byl jí podroben i tehdejší rektor Vysoké školy chemicko-technologické v Pardubicích, a to v *Literárních listech*, které během Pražského jara nahradily *Literární noviny*. Rektorem VŠCHT Jiřím Klikorkou se dne 11. července 1968 v *Literárních listech* ve svém článku s názvem *Nižší princip mravní* zabýval Karel Steigerwald¹⁴². Autor článku tehdejšího rektora školy kritizoval již za jeho činy v minulosti, konkrétně v roce 1956, kdy se nezastal skupiny studentů, která byla nezákonně odsouzena za to, že údajně chystala protistátní akce.

2.3.2 Okresní noviny *Zář*

2.3.2.1 *Pražské jaro na stránkách Záře*

Ovzduší roku 1968 a politických změn pozvolna pronikalo také na stránky pardubických okresních novin. Na začátku roku se v *Záři* neobjevila žádná informace o zvolení nového prvního tajemníka ÚV KSČ. Přestože se jednalo o zásadní mocenskou změnu, nebyla zde potřeba o ní v okresních novinách informovat, zřejmě proto, že se na základě dřívějších zkušeností nezdála významná – veřejnost od těchto změn nic neočekávala. Informace o změně v čele KSČ tak přicházely až se zpožděním, nebyly úplné, nevědělo se, kdo Dubček je a co od něj očekávat. „Informování o lednovém plénu je vhodnou ukázkou dosavadního nastavení totalitního modelu – občané, novináři i nižší politici se informace oficiální cestou dozvídali pozdě a neúplné. V československých médiích se neobjevila téměř žádná informace, vyjma té, že Novotný odstoupil a Dubček ho nahradil.“¹⁴³

V březnu se *Zář* věnovala chystané okresní konferenci KSČ; samotné konferenci pak 18. a zejména 22. března.¹⁴⁴ Mezi diskusními tématy se objevil mj. IV. sjezd spisovatelů, proces

140 Stručné zhodnocení politické situace v ZO KSČ a na katedře marxismu-leninismu VŠCHT. SOkA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 279 Politická situace, organizační záležitosti (1968–1970).

141 Prof. Jiří Klikorka nastoupil jako vůbec první rektor VŠCHT v Pardubicích poté, co se v roce stala vládním nařízením č. 98 z 27. listopadu 1953 samostatným vysokoškolským zařízením. Funkci rektora VŠCHT zastával nepřetržitě šestnáct let až do roku 1969. Opětovně byl zvolen rektorem VŠCHT v roce 1980 a tuto funkci zastával do roku 1988. (Jiří Klikorka – heslo, web Univerzity Pardubice. Dostupné na: <http://www.upce.cz/univerzita/historie/kdo/klikorka.html>. Cit [online] 6. 9. 2018.)

142 Karel Steigerwald. Nižší princip mravní. *Literární listy*, 11. července 1968, roč. 1, č. 20, s. 8.

143 KONČELÍK, Jakub. Proměny řízení a kontroly médií v roce 1968, s. 313–329.

144 (nesignováno): Z tribuny okresní konference KSČ v Pardubicích a Názory – diskuse – polemika na okresní konferenci. *Zář*, 22. března 1968, roč. 9–24, č. 23, s. 3–4.

obrody, „chyby minulosti“ a jejich kritika. Dne 9. dubna byl na titulní straně *Záře* publikován článek *Demokracií podporovat socialismus* o mimořádné radě, kterou svolal předseda ONV Josef Loskot. Předseda ONV kromě jiného přítomným novinářům navrhl „vystupovat veřejně se svými stanovisky, operovat fakty a argumenty, nikoliv z pozic své úřední moci. Takže jsme se dočkali i my toho,“ píše autorka článku, „že nám žádný z funkcionářů neřekne: tohle nepiš, to do novin nesmí.“¹⁴⁵ Nově získaná svoboda novinářů a projevy kritiky, které se začaly na stránkách *Záře* objevovat, však někdy nesly okresní stranické a státní orgány nelibě. Dne 9. dubna, tedy ve stejný den, kdy vyšel článek *Demokracií podporovat socialismus*, ve kterém redaktorka *Záře* oceňuje nově nabitou svobodu slova, uveřejnila *Zář* výtky ze strany ONV k obsahu novin: „V poslední době se na stránkách okresních novin *Zář* objevily články, jejichž úroveň ideová, obsahová i stylistická je v příkrém rozporu se zásadami novinářské etiky. Vedení redakce okresních novin *Zář* zúžilo možnost svobodného vyjadřování občanů k některým deformacím společenského i stranického života v minulosti na možnost skandalizovat, urážet a napadat – bez uvedení konkrétních faktů – poctivé občany, a propůjčovat tak okresní tisk ke štvanicím hodným nejhrubšího bulvárního tisku.“¹⁴⁶ Žádné konkrétní příklady takových článků však rada ONV nevedla. Další kritika obsahu *Záře* na sebe nenechala dlouho čekat, tentokrát směřovala od předsednictva OV KSČ, které ve svých výhradách uvádělo již konkrétní články *Demokracie není pro demagogy* a *Nad pahorkem výstrahy* (oba vyšly dne 2. dubna 1968). Předsednictvo OV KSČ nejprve ocenilo stav, že po lednovém plénu ÚV KSČ „si také redakce našich okresních novin uvědomila možnost otevřeně a svobodně vyjadřovat ty myšlenky, které její redaktori považují za významné. [...] Nemůžeme však přejít mlčením, jestliže se na stránkách našeho tisku objeví materiály, které svou povahou a tónem odporují vžitým zásadám socialistické morálky a principům novinářské etiky.“¹⁴⁷

Se snahou novinářů vydobývat si své ostrůvky svobody vyjadřování šla další témata Pražského jara. Dne 26. dubna *Zář* informovala o tom, že se v Pardubicích ustavil přípravný výbor K 231;¹⁴⁸ výtisk *Záře* ze dne 17. května pro změnu uveřejnil program nově vzniklého Klubu angažovaných nestraníků.¹⁴⁹ Za týden se v *Záři* objevila informace o tom, že nový krajský výbor Svazu československých novinářů jmenoval rehabilitační komisi, která měla prostudovat

145 B. Umlaufová: Z jednání rady ONV: Demokracií podporovat socialismus. *Zář*, 26. března 1968, roč. 9–24, č. 24, s. 1.

146 Rada ONV Pardubice: Rada ONV k některým živelným projevům kritiky na stránkách *Záře*. *Zář*, 9. dubna 1968, roč. 9–24, č. 28, s. 1.

147 (nesignováno): Stanovisko POV KSČ Pardubice. *Zář*, 19. dubna 1968, roč. 9–24, č. 31, s. 1.

148 (MH): 1. máj v Přelouči ve znamení majáles a Další K 231 začíná pracovat. *Zář*, 26. dubna 1968, roč. 9–24, č. 33, s. 1.

149 (Z): Angažovaní nestraníci se hlásí. *Zář*, 17. května 1968, roč. 9–24, č. 39, s. 3.

všechny případy neoprávněného postižení novinářů po roce 1948.¹⁵⁰ V dalších číslech *Záře* patřil mezi hlavní témata zejména akční program, který kromě stranických a státních orgánů přijímaly také různé podniky a organizace.¹⁵¹ Další téma na stránkách *Záře* bylo specifické pro Pardubicko a jeho okolí: téma pardubického odboje, Ležáků a s nimi spojenými popravami na pardubickém Zámečku. Z témat nedávné historie pak byly v popředí zájmu tisku po celé republice například politické prověrky v roce 1958¹⁵² nebo první československý prezident T. G. Masaryk.¹⁵³

2.3.2.2 Jednání předsednictva OV KSČ o okresních novinách Zář v roce 1968

Jak zaznělo výše, okresní orgány několikrát vyjádřily znepokojení nad způsobem psaní a články, které se v období Pražského jara začaly v okresních novinách *Zář* objevovat. *Zář* a její redaktoři (zejména vedoucí redaktor) se v průběhu roku 1968 několikrát stali předmětem diskusí na jednáních předsednictva okresního výboru KSČ. Například v zápisu z jednání POV dne 4. dubna 1968 najdeme tyto poznámky: „Nesouhlas se článkem v Záři o Ťopkovi, tímto způsobem by se nemělo psát. Návrh – Rajmana zavolat na POV.“¹⁵⁴ Či: „Kritika činnosti red. Zář a s. Rajmana.“¹⁵⁵ Podobně z následující schůze POV dne 11. dubna je v zápisu uvedeno „nesouhlas se způsobem Rajmanových článků v Záři“¹⁵⁶ nebo „názor – forma článků v Záři, že se vyřizují osobní účty“¹⁵⁷ a 14. dubna opět např. „Kritika způsobu článků Rajmana v Záři. Požadavek – POV zformulovat stanovisko neztotožnění se k dosavad. psaní Záře.“¹⁵⁸ Podobných kritických názorů na adresu především vedoucího redaktora Oldřicha Rajmana se v zápisech z jednání POV objevuje celá řada. Na druhou stranu se v těchto zápisech objevil také například „požadavek – Zář nemusí řídit orgány“¹⁵⁹ či „názor – Zář řešit za účasti redaktorů“¹⁶⁰. Názory, že by regionální noviny nemusely být řízeny okresními orgány a že by se kritika novin měla řešit za účasti jejich redaktorů, a nikoli bez nich, byly již v duchu reformních myšlenek.

150 (nesignováno): Rehabilitace novinářů. *Zář*, 24. května 1968, roč. 9–24, č. 41, s. 2.

151 Např. hlavní článek Nad akčním programem Kovopodniku: Bez podniku se socialismus neobejde. *Zář*, 11. června 1968, roč. 9–24, č. 46, s. 1.

152 Např. článek K prověrkám 1958. *Zář*, 12. července 1968, roč. 9–24, č. 55, s. 3.

153 Okresní noviny *Zář* se věnovaly historii pomníku prvního československého prezidenta v Pardubicích. Ten byl postaven po první světové válce, za německé okupace však byl stržen a odstraněn. V roce 1968 byla znovuobnovena myšlenka na postavení pomníku Masaryka. Sbírkou se nakonec v roce 1968 podařilo shromáždit potřebné finance. Ke stavbě však nedošlo, invaze vojsk Varšavské smlouvy šanci postavit pomník prezidenta Masaryka na dalších dvacet znemožnila.

154 Zápisy z jednání POV KSČ – 1968. SOkA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 22, Podklady pro hodnocení vedoucích pracovníků.

155 Tamtéž.

156 Tamtéž.

157 Tamtéž.

158 Tamtéž.

159 Tamtéž.

160 Tamtéž.

Téma okresních novin *Zář* se objevovalo na každém zasedání představenstva OV KSČ v tomto období. Dokládá to jednak změny, ke kterým došlo relativně rychle v obsahu a způsobu psaní v pardubických okresních novinách, jednak to, jak důležitým tématem byly tyto noviny pro okresní politiky. V předchozím ani následném období se v zápisech z jednání POV tolik poznámek vztahujících se k *Záři* a jejím redaktorům neobjevovalo.

2.4 Srpen 1968

2.4.1 Srpen 1968 v okrese Pardubice

Slibný politický vývoj v okrese Pardubice a v celém Československu byl ukončen v srpnu 1968. Co se týče okupačních armád, východní Čechy byly přiděleny polským jednotkám. Zhruba ve tři ráno 21. srpna sovětské letouny An-12 a An-24 přistály na vojenském letišti v Pardubicích.¹⁶¹ Polské vrtulníky pak zajistily Mi-8 přesun jednotek, které vyřadily z provozu televizní převaděč v Pardubicích. Po Pardubicích se začaly objevovat nápisy podporující představitele Pražského jara, okresní stranické a státní orgány začaly občany Pardubic ihned 21. srpna 1968 vyzývat k zachování klidu. Další výzvy, které byly vydávány dvojjazyčně – v češtině a v ruštině (některé letáky pak také v polštině) –, adresovali zástupci okresu samotným vojákům Varšavské smlouvy.¹⁶² Na několika místech byly spontánně připraveny koše, do kterých lidé odevzdávali průkazy Svazu československo-sovětského přátelství. V okrese také docházelo k odstraňování orientačních tabulí, názvů obcí, ulic a popisných čísel domů, rozcestníků. Improvizovaně se pak objevovaly ukazatele nové, se šipkami a nápisy odkazujícími na Moskvu a Varšavu určené vojákům. V oknech domů a ve výlohách obchodů se začaly objevovat nápisy jednak podporující československé reformní politiky, jednak odsuzující okupaci, například „Vraťte nám svobodu!“, „Čechy Čechům!“, „Na západní frontě klid – na východě zrada“, „Dubček“, „Císař“ apod.

Na ulici 17. listopadu uspořádal okresní výbor Československého svazu mládeže podpisovou akci na podporu ústředního výboru KSČ a prezidenta (v půl sedmé večer bylo podpisů podle zápisu ze zasedání OV KSČ již sedm tisíc) a rozdávaly se trikolóry. V poledne byly vyhlášeny dvě minuty ticha. O něco později projela s houkáním městem kolona nákladních automobilů, která měla na kapotách nápisy se jmény představitelů státu a strany. Před druhou hodinou odpoledne se shromáždilo na mostě u zimního stadionu asi dva tisíce převážně mladých lidí, kteří

161 Chronologie událostí 20. a 21. srpna 1968. Ústav pro studium totalitních režimů. Dostupné na <https://www.ustrcr.cz/uvod/srpen-1968/srpen-1968-chronologie/> Cit. [online] 10. 10. 2018.

162 Výzva vojákům Varšavské smlouvy. SOkA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 17, Srpen 1968 a reakce na posrpnový vývoj (výběr).

se pak vydali s vlajkami směrem ke Starému Hradišti, kde byly polské vojenské jednotky. Večer téhož dne jednal okresní výbor KSČ a ONV a jeho účastníci se tímto setkáním a situací v okrese zabývali. Kromě toho přijali určitá opatření, například omezené dávky prodeje potravin, cigaret a mýdel¹⁶³ kvůli zásobovací horečce, která vypukla; dále zajištění zásob na benzinových pumpách pro účely lékařů, zásobování, státních a stranických orgánů; zabezpečení tlumočnicků pro jednání s okupačními vojsky. Předseda ONV Josef Loskot pak referoval o setkání se zástupcem vojenských jednotek u Starého Hradiště. Dojednal s ním, že vojenské jednotky nevstoupí do města.¹⁶⁴

Na okupaci v Pardubicích vzpomíná pamětník Tomáš Novotný,¹⁶⁵ kterému bylo v roce 1968 patnáct let a s rodiči a bratrem bydlel v centru města. Před pátou hodinou ráno je vzbudila sousedka a dozvěděli se o okupaci. „*A máti říkala, sbalte se, kluci, půjdeme do samošky, do mlékárny, musíme něco koupit, nevíme, co se bude dít. Přišli jsme tam a tam už byla fronta lidí. Ti starší lidi si říkali, bude válka. Ze začátku nebylo žádné nařízení, kolik se čeho může prodávat. Pak jsme se vrátili domů a zkusili zapnout televizi a tam už začala vysílat Kamila Moučková z těch studií mimo, rozhlas, ten už taky končil tím, že tam střílejí, už se s vámi loučíme, zahráli hymnu a že se musí přepnout z té Vinohradské ulice někam jinam. Tak jsme se pak přesunuli k televizi, tam vysílali, i z Hradce Králové, ze studií, která do té doby nevysílala. [...] Odpoledne jsme se šli podívat do města, to už bylo samozřejmě popsáno různými nápisy, studenti tam byli, podepisovala se naivní petice, abychom se stali neutrálním státem. [...] My jsme tady v podstatě žádné vojáky neměli, ani se tu nestřílelo, vůbec ne. Začaly tu pak lítat ruské vrtulníky, rozhazovaly Zprávy. Na ulicích bylo velice rušno.*“¹⁶⁶ Své vzpomínky zachytil Tomáš Novotný, který později kvůli politické situaci v Československu emigroval, také v autobiografické povídce s názvem *Tak dlouho, táto?*¹⁶⁷ pro exilový čtvrtletník *Obrys*¹⁶⁸, který vycházel v Mnichově.

Dne 22. srpna 1968 odjeli také delegáti z Pardubic na mimořádný sjezd KSČ do pražských Vysočan. Občany Pardubic ve svém prohlášení vyzvali k zachování klidu, aby nezavdali

163 Pro možnost jednotlivých nákupů byla stanovena tato maximální množství u jednotlivých druhů zboží: mouka 2 kg, rýže ½ kg, cukr 1 kg, maso a uzeniny 1 kg, sádlo ½ kg, tuky ¼ kg, máslo ¼ kg, vejce 5 ks, mýdlo 1 ks, mýdlové prášky 2 ks, polotovary 5 ks, koření 1 balíček, káva 5–10 dkg, cigarety 1 balíček.

164 Ze zasedání OV KSČ a ONV dne 21. srpna 1968. SOkA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 44, Stranické šetření ČSD – sabotáž průjezdu sovětského vlaku se speciální technikou v srpnu 1968 (1968–1977).

165 Rozhovor autorky s Tomášem Novotným ze dne 31. června 2014.

166 Tamtéž.

167 *Obrys*. Čtvrtletník nezávislé české a slovenské kultury. Září 1968, Mnichov. Roč. 6, č. 3, s. 8–9.

168 Tento čtvrtletník vydával a redigoval Daniel Strož ve svém nakladatelství Poezie mimo domov v Mnichově, vycházel v letech 1981–1990.

nejmenší příčinu k násilným zásahům okupantů.¹⁶⁹ Dne 27. srpna 1968 plénum OV KSČ v Pardubicích vydalo další prohlášení, ve kterém členové pléna vyjádřili nesouhlas s moskevským protokolem, který byl podle nich přijat pod tlakem.¹⁷⁰ Na začátku září vydala komise pro ochranu veřejného pořádku (KOVP) soubor opatření k zajištění pořádku v kraji, jejichž cílem měl být urychlený odchod vojenských jednotek z území okresu. Mezi pokyny bylo například odstranění nápisů, hesel a transparentů, které vznikly v prvních dnech vojenského obsazení; zabránění dalšího poškozování památníků osvobození z roku 1945; znovu nainstalování orientačních tabulí s názvy obcí a ulic atd. Tato opatření měla vést k tomu, aby se poměry v okrese „normalizovaly a aby nemohlo být uplatňováno, že jediným důvodem dalšího pobytu cizích vojsk na našem území jsou dosud neurovnané a nenormální poměry na úseku veřejného pořádku.“¹⁷¹ Na konci října 1968 byl ukončen odchod sovětských vojáků z pardubického letiště i z okolí města. Několik desítek tisíc sovětských vojáků však zůstalo rozmístěno v posádkách po celém Československu až do pádu komunistického režimu. Zajímavou kapitolou v událostech kolem srpnové okupace roku 1968 v okrese Pardubice byla sabotáž průjezdu sovětského vlaku, kterou připravili železničáři. Těmito událostmi se podrobně zabývá monografie autorky.¹⁷²

2.4.2 Srpnová okupace a média okresu Pardubice

2.4.2.1 Srpnová okupace na stránkách Záře

Ještě několik dní po 21. srpnu si *Zář*, tak jako média v celém Československu, udržela navzdory záměru okupantů svou nezávislost. V týdnu po 21. srpnu vycházela v mimořádných vydáních jako deník (v některých dnech dokonce dvakrát denně), v těchto dnech také náklad novin dosahoval až 25 000 kusů, oproti obvyklému nákladu v tomto roce, který byl 8 000 kusů.¹⁷³ První číslo *Záře*, které bylo označené jako zvláštní vydání, vyšlo dne 21. srpna 1968 s velkým titulkem *Naší jedinou zbraní je KLID, ROZVAHA A POŘÁDEK*. Hlavní článek informoval o stanovisku okresního a městského výboru KSČ v Pardubicích, který se sešel v časných ranních

169 Prohlášení delegátů mimořádného sjezdu Komunistické strany Československa za okres Pardubice. SOKA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 17, Srpen 1968 a reakce na posrpnový vývoj (výběr).

170 Všem organizacím KSČ v okrese Pardubice. SOKA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 17, Srpen 1968 a reakce na posrpnový vývoj (výběr).

171 Zaměření činnosti komisí pro ochranu veřejného pořádku národních výborů v současných mimořádných poměrech v okrese. SOKA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 173, Hodnocení posrpnového vývoje.

172 SKALECKÁ, Veronika. *Pardubice v období normalizace: Politika, kultura a média od srpna 1968 do listopadu 1989*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2016.

173 Zpráva o hospodaření *Záře* za rok 1968. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1307, sign. 456/4 Rozhlas, tisk.

hodinách. Titulky dalších článků tohoto čísla jsou výstižné: *Vojáci jsou s námi; Vítáme jen přátele, okupanty nepřijímáme!; Národ u obrazovek a přijímačů; Podporujeme Dubčeka, Smrkovského, Svobodu; Výzva OV KSC: Zachovejte klid!; Opusťte naši vlast!; Odsuzujeme okupaci našeho území.*¹⁷⁴ Další zvláštní vydání *Záře* vyšlo následujícího dne s velkým titulkem *NEPOKOŘENÁ PRAHO, PARDUBICKO JE S TEBOU!* Další články se svým obsahem nelišily od článků z předchozího dne: stranické a státní orgány v nich vyzývaly občany ke klidu, organizace i jednotlivci vyjadřovali podporu vládě a ÚV KSC apod.¹⁷⁵ Ještě téhož dne vyšlo další číslo novin. Hlavní článek s názvem *Určeno vojákům okupačních sil* vyzýval vojáky k odchodu a byl publikován v českém, ruském a polském jazyce. Otištěno bylo také upozornění redakce: „Vážení čtenáři! Pokud se naše čísla budou v příštích vydáních odlišovat od předchozích vydání, nebo pokud nevyjdou vůbec, není to naše vina. Okupantům sloužit nebudeme!“¹⁷⁶ Rovněž další zvláštní vydání okresních novin se nesla ve stejném duchu.

Jedním z těch, kdo v srpnových dnech roku 1968 dokumentoval fotoaparátem atmosféru ve městě, byl Miroslav Hoza, který své fotografie nosil do redakce okresních novin *Zář*. Vzpomíná na to, že poté, co se situace ve městě uklidnila, přinesl jednoho dne navečer do redakce opět fotografie. Redaktorka mu však řekla: „*Pane Hoza, víte co, všechno zničte, nikdy jste tady nebyl, nikdy jste nic nenosil. Víte co, my o vás nevíme, vy o nás taky ne, už sem nechod'te, ty věci, co jste nám sem dával, my popřeme, a vy je zatlučte taky, kdyby se vás kdokoliv na cokoliv ptal. Ode dneška je to všechno jinak.*“¹⁷⁷ Bylo to zhruba deset dní po vojenské intervenci. Miroslav Hoza ve dnech po 21. srpnu rovněž dojížděl do obce Krásné v Železných horách, kde pracoval jako technik na televizním vysílači pro východní Čechy. I zde, tak jako na dalších místech v Československu, probíhalo několik dní po vojenské intervenci improvizované protiokupační vysílání.¹⁷⁸

2.4.2.2 Pardubický rozhlas v srpnu 1968

Tak jako na dalších místech v republice, sehrál také rozhlas v Pardubicích významnou úlohu v prvních dnech okupace. Ještě v noci z 20. na 21. srpna 1968 začala mobilizace všech rozhlasových pracovníků v Pardubicích. A nejen jich. Ve Vodákově vile se během několika hodin sešla řada redaktorů, techniků, herců z Východočeského divadla i lidí jiných profesí, kteří zkrátka

174 Zvláštní vydání *Záře*, 21. srpna 1968, roč. 9–24, č. 67.

175 Zvláštní vydání *Záře*, 22. srpna 1968, roč. 9–24, č. 68.

176 Zvláštní vydání *Záře*, 22. srpna 1968, roč. 9–24, č. 69.

177 Rozhovor autorky s Miroslavem Hozou ze dne 19. dubna 2016.

178 Vzpomínky Miroslava Hozy na tyto události jsou zachyceny v publikaci SKALECKÁ, Veronika. *Pardubice v období normalizace: Politika, kultura a média od srpna 1968 do listopadu 1989*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2016, s. 155–159.

chtěli pomoci. U mikrofonu se během mimořádného vysílání střídali Ivan Ladýř, herec Alexej Gsöllhofer a Miroslav Kučera, vedoucí redaktor Okresního rozhlasového studia. Probíhala také spolupráce s redaktory *Záře*. Dne 21. srpna 1968 se vysílalo z Vodákovy vily pouze po drátě, poté přijel z Prahy zvukař Miroš Svatoň a napojil Pardubice na celostátní štafetu „svobodných vysílačů“.¹⁷⁹

Mimořádné vysílání pardubického rozhlasu skončilo po 27. srpnu 1968, kdy se z Moskvy vrátili českoslovenští politici, kteří zde podepsali moskevský protokol. Většina lidí, kteří po 21. srpnu pracovali ve Vodákově vile, se vrátila domů po projevu Alexandra Dubčeka 27. srpna.¹⁸⁰ Režim Okresního rozhlasového studia se poté vrátil do běžného režimu, relace se vysílaly pouze dvě až tři týdně. Nepřekvapí pak, že téměř všichni, kteří se na mimořádném vysílání rozhlasu v Pardubicích podíleli, museli posléze svou práci opustit.

2.5 Demonstrace v letech 1968–1969 a první výročí okupace v pardubickém regionu

Jak již bylo zmíněno, do srpna 1969, kdy proběhly v Československu masové demonstrace, které byly potlačeny československou armádou a Bezpečností, můžeme situovat konec Pražského jara. Ani pardubickému regionu se pak nevyhnuly demonstrace, které po celý rok od srpna 1968 do prvního výročí okupace po celé republice probíhaly. Častými aktéry demonstrací v tomto období byli mladí lidé. Například 13. listopadu se uskutečnila demonstrace studentů Vysoké školy chemicko-technologické. Průvod zhruba 100 až 150 lidí vyšel od studentských kolejí v městské části Polabiny směrem k zimnímu stadionu. Účastníci průvodu nesli transparenty s nápisy, skandovali různá hesla a během cesty se k průvodu přidávali další lidé. Průvod došel budovu okresního výboru KSČ, kde studenti předali své požadavky s žádostí tlumočit je ústřednímu výboru KSČ. Mezi jejich požadavky byl například okamžitý odchod vojsk Varšavské smlouvy, odstranění cenzury či okamžité zrušení zákazu listů *Reportér* a *Politika*. Členové okresního výboru se pak s několika zástupci z řad studentů sešli a vyzvali je, aby ve formě a prostředcích protestu, které používají, nepokračovali, zároveň se však dohodli na dalších společných jednáních.¹⁸¹ Dokumentární svědectví o tom, zda se nějaká následující jednání uskutečnila, však už chybí. Jak potvrzuje jeden z hlavních protagonistů demonstrace, tehdejší student VŠCHT Josef Dostál, žádná další jednání mezi studenty a členy OV KSČ se totiž neuskutečnila.¹⁸²

179 NOVÁKOVÁ, s. 23–24.

180 Tamtéž, s. 25.

181 Zpráva o průběhu demonstrace studentů v Pardubicích. SOKA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 279 Politická situace, organizační záležitosti (1968–1970).

182 Rozhovor autorky s Josefem Dostálem ze dne 10. srpna 2015.

Další podnět k shromáždění lidí dalo tragické úmrtí Jana Palacha. Pohřbu Jana Palacha v Praze se zúčastnili také studenti pardubické VŠCHT. „*Já a pár kluků, kteří jsme měli nějaké organizační schopnosti, jsme zorganizovali a vypravili z Pardubic pět autobusů studentů a profesorů ze školy na Palachův pohřeb. A zúčastnili jsme se toho průvodu. To byla taková smutná tečka. Pak už to začalo jít dost z kopce,*“¹⁸³ vzpomíná tehdejší student a šéfredaktor časopisu *Spiritus Expres* Jan Homoláč. Mluvčí studentů Vysoké školy chemicko-technologické požádali prorektora školy o přerušení přednášek a odpoledne studenti uspořádali pietní průvod Pardubicemi. Kvůli Palachovu činu také zasedalo předsednictvo OV KSČ a vydalo stanovisko, ve kterém se obracelo především na mladé lidi a studenty, ale i všechny ostatní, aby byli rozvážní.¹⁸⁴ Přestože byl později Palachův čin komunistickou stranou silně odsuzován a zatracován, předsednictvo OV KSČ den po jeho úmrtí psalo: „S hlubokou účastí litujeme tohoto činu, jehož motivy pramení z čisté lásky k naší zemi a k socialismu. Jsme však přesvědčeni, že právě tyto ideály, za které Jan Palach položil svůj život, potřebují odhodlanost živých lidí, kteří je budou nastolovat a také naplňovat.“¹⁸⁵

Další příležitostí k tomu, aby lidé hromadně vyšli do ulic, bylo vítězství československých hokejistů nad hokejisty Sovětského svazu na mistrovství světa v ledním hokeji v březnu 1969. Ve Východočeském kraji došlo k několika incidentům, k těm největším zejména ve městech Havlíčkův Brod, Jaroměř a Trutnov. Intenzivní hokejové oslavy propukly i v Pardubicích,¹⁸⁶ kde podle zprávy okresního oddělení Veřejné bezpečnosti po ukončení zápasu lidé slavili na počest hokejistů, otvírala se okna domů, odkud lidé vyhazovali prskavky i dělobuchy. Ve městě se pak začali shromažďovat lidé, tvořili průvody a městem projížděla s houkáním auta. Objevil se také nápis „Za ty vaše tanky, dali jsme vám 4 branky“. Podle zprávy se nakonec na třídě Míru a v jejím okolí shromáždilo až 25 000 lidí.¹⁸⁷ Také na „hokejové události“ v Pardubicích vzpomíná Tomáš Novotný: „*Nikdy v životě jsem neviděl Pardubice v takovém stavu. Lidé na to byli připravení. Bylo to jako karneval v Riu. Z oken na třídě Míru lidé házeli konfety. Byla to úplně nádhera, pospolitost. A u Domu služeb stálo esenbácký auto, na boku mělo napsáno výsledek 4 : 3 a na tom esenbáckém autě na střeše stál esenbák, kolem něj byl dav a on ho dirigoval a my jsme*

183 Rozhovor autorky s Janem Homoláčem ze dne 2. dubna 2015.

184 Stanovisko předsednictva okresního výboru KSČ v Pardubicích. SOkA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 17, č. 218 – Informační zprávy.

185 Tamtéž.

186 BÁRTA, Milan – BŘEČKA, Jan – KALOUS, Jan. *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012, s. 54–55.

187 Zpráva o bezpečnostní situaci v Pardubicích a okrese Pardubice v noci dne 28.–29. 3. 1969. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1406, sign. 614, Bezpečnostní situace v okrese Pardubice.

volali: „Šááájbu, šááájbu.“ Bylo to skvělý. Přišli jsme domů až ve dvě ráno. Hospody byly všechny otevřeny, žádná zavírací doba nebyla, lidi byli úplně nadšení. To byl takový poslední záchvěv.“¹⁸⁸

Nepokoje na první výročí vojenské intervence pak byly stranickými a státními orgány očekávány, proto se jim snažily předem zamezit. Dne 13. srpna 1968 vydala komise pro ochranu veřejného pořádku Okresního národního výboru Pardubice *Pokyny k zabezpečení veřejného pořádku ve dnech 18.–24. 8. 1969*¹⁸⁹. Podle autorů dokumentu „organizátoři těchto akcí počítají s tím, že jejich uskutečňovateli budou deklasované živly, počítají však i s mládeží a ostatními občany, které chtějí zneužít k projevům, které by musely být chápány jako provokace proti konzolidující se politické situaci a veřejnému pořádku“¹⁹⁰. Komise pro ochranu veřejného pořádku doporučila provést například tato opatření: nedovolovat v období od 18. do 22. 8. 1969 veřejná shromáždění na veřejných prostranstvích; zabezpečit, aby nemohla být instalována a psána různá pochybná protistátní, protisocialistická a protisovětská hesla; nedovolit vyvěšování vlajek, zejména se smutečným označením, nebo na půl žerdi; zabezpečit úřední budovy národního výboru a zejména rozmnožovací stroje; učinit zvláštní opatření při používání místního rozhlasu; zajistit ochranu památníků, symbolů, hrobů příslušníků sovětské armády, památníků a symbolů Sovětského svazu, československo-sovětského přátelství apod.; nedovolit k narušování veřejného pořádku zneužití sirén atd.¹⁹¹

V samotný den výročí okupace, 21. srpna 1969, pak Okresní národní výbor Pardubice posílal průběžné zprávy o situaci v okrese východočeskému KNV do Hradce Králové. Například ve zprávě podané v 11:00 hodin mj. stojí, že „ve sdělovacích prostředcích není závad“.¹⁹² Druhý den, 22. srpna 1969, pak ONV v Pardubicích zaslal o předchozím dni souhrnnou zprávu, ve které bylo konstatováno, že první výročí okupace proběhlo ve městě víceméně v klidu.¹⁹³ Na 21. srpna 1969 byly ale pro obyvatele Pardubic přichystány také neoficiální pokyny, a to ve formě letáků, na jejichž rozšiřování se podílela disidentka Jarmila Stibicová. „*Byly to letáky s instrukcemi, jak se mají lidé o výročí vtrhnutí vojsk do Československa chovat. Že se nemá používat veřejná*

188 Rozhovor autorky s Tomášem Novotným ze dne 31. června 2014.

189 Pokyny k zabezpečení veřejného pořádku ve dnech 18.–24. 8. 1969. ONV Pardubice 1960–1990, kt. 22, sign. 106/3, Opatření k 1. výročí obsazení ČSSR vojsky Varšavské smlouvy.

190 Tamtéž.

191 Pokyny k zabezpečení veřejného pořádku ve dnech 18.–24. 8. 1969. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 22, sign. 106/3, Opatření k 1. výročí obsazení ČSSR vojsky Varšavské smlouvy.

192 Zpráva pro Vč. KNV dne 21. srpna 1969 v 11. 00 hodin. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 22, sign. 106/3, Opatření k 1. výročí obsazení ČSSR vojsky Varšavské smlouvy.

193 Zpráva pro Vč. KNV dne 22. srpna 1969 v 15:00 hodin. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 22, sign. 106/3, Opatření k 1. výročí obsazení ČSSR vojsky Varšavské smlouvy.

doprava, že mají lidé chodit pěšky, nekupovat noviny, vzít si trikolory s černou páskou a v poledne držet dvě minuty ticha, během kterých přeruší práci, budou houkat sirény, zvonit zvony.“¹⁹⁴ Jarmila Stibicová byla následně za rozšiřování letáků na výročí okupace odsouzena, a to na šest měsíců s podmíněčným odkladem na dva roky. Na začátku roku 1970 pak musela opustit své místo středoškolské profesorky na Střední průmyslové škole chemické v Pardubicích a začala pracovat jako uklízečka.

2.5.1 Období od srpna 1968 do prvního výročí okupace na stránkách *Záře*

Situace v okrese i v jeho novinách se ve dnech po návratu československých politiků z Moskvy a poté, co 31. srpna ÚV KSČ schválil text moskevského protokolu, pozvolna uklidňovala, od 13. září 1968 se už články se vzrušenou a bojovnou náladou na stránkách *Záře* takřka nevyskytují. Odsuzování vstupu vojsk Varšavské smlouvy a vyjadřování podpory Dubčekovi se zde v následujících dnech objevovaly spíš jen skrze zprávy z jednání okresních orgánů, jakékoliv hodnotící komentáře v podstatě chyběly. V člancích byla stále ještě vyjadřována víra v zachování polednové politiky a v realizaci Akčního programu KSČ.¹⁹⁵

Co se týče událostí v okrese Pardubice v průběhu prvního roku od srpnové invaze, o demonstraci studentů Vysoké školy chemicko-technologické, která se uskutečnila 13. listopadu 1968, okresní noviny neinformovaly. Dne 24. ledna bylo v *Záři* publikováno stanovisko předsednictva OV KSČ *K tragickému činu Jana Palacha*.¹⁹⁶ Po „hokejových událostech“ na konci března 1969 *Zář* informovala o tom, že se dne 2. dubna mimořádně sešlo předsednictvo OV KSČ, aby vyslovalo podporu ústřednímu výboru, přijalo opatření vzhledem k situaci a požádalo všechny komunisty okresu Pardubice, „aby se jednotně a rozhodně postavili na odpor proti všem, kdo svými neuváženými činy hazardují s budoucností polednové politiky i s osudy naší země“¹⁹⁷. Před volbou Gustáva Husáka prvním tajemníkem ÚV KSČ, ke které došlo zanedlouho, byl ještě pojem „polednová politika“ běžně používán v pozitivních souvislostech.

Před prvním výročím srpnové okupace začaly plnit stránky okresních novin výzvy, aby lidé odmítali letákové akce, „které vyzývají k různým nepředloženostem kolem 21. srpna 1969“ a jejichž autory jsou „protisocialistické, protisovětské a oportunistické živly (i když letáky jsou uváděny jménem dělníků a studentů)“¹⁹⁸. Lidé neměli dopustit narušování klidu a pořádku

194 Rozhovor autorky s Jarmilou Stibicovou ze dne 4. prosince 2014.

195 –raj–: Z plenárního zasedání OV KSČ: K rychlé normalizaci našeho života. *Zář*, 27. září 1968, roč. 9–24, č. 86, s. 1.

196 Stanovisko předsednictva OV KSČ: K tragickému činu Jana Palacha. *Zář*, 24. ledna 1969, r. 10–25, č. 7, s. 1.

197 Předsednictvo OV KSČ v Pardubicích: Soudruzi a soudružky! *Zář*, 4. dubna 1969, r. 10–25, č. 27–28, s. 1.

198 Prohlášení velitelů a politických pracovníků ZLM a členů okresního štábu Lidových milicí. *Zář*, 12. srpna 1969, r. 10–25, č. 64, s. 1.

a měli proti těmto pokusům rozhodně vystupovat. Podobných výzev vycházela celá řada, strach stranických a státních orgánů z blížícího se výročí vojenské intervence byl na stránkách *Záře* velmi znatelný. Po 21. srpnu se v novinách žádné zprávy o průběhu tohoto dne na Pardubicku neobjevily.

Opatření na první výročí okupace pak byla přijata v pardubickém rozhlase. Co se týče rozhlasového vysílání v Československu při prvním výročí okupace 20. a 21. srpna 1969, byla v rozhlasech po celé republice přijímána zvláštní opatření. Okresní rozhlasové studio v Pardubicích v týdnu od 18. do 24. srpna nevysílalo na příkaz Československého rozhlasu Praha vůbec. Ve zprávě o průběhu tohoto dne, dodané okresním rozhlasem na ONV, pak stojí: „21. srpna, právě tak jako několik dní před tím, bylo dbáno zvýšené bezpečnosti přístupu do studií a technických místností, které se vždy v nepřítomnosti zaměstnance zamykaly. K žádným rušivým jevům nedošlo.“¹⁹⁹

2.5.2 Osud redaktorů studentského časopisu *Spiritus Expres* v roce 1969

Podívejme se ještě na další vývoj na Vysoké škole chemicko-technologické a zejména na osud redaktorů časopisu *Spiritus Expres* – ten doplnil, resp. nahradil v prvních měsících roku 1969 časopis *Spiritus*. Vyšla však pouhá dvě čísla – dne 10. dubna 1969 a 4. června 1969. Právě tato čísla, resp. jejich titulní strany, se stala pro časopis a jejich redaktory osudnými.

Prvním krokem, předznamenávajícím budoucí osud redaktorů studentského časopisu, byl zákaz časopisu *Spiritus* a *Spiritus Expres* v červnu 1969 vedením VŠCHT. Osud redaktorů časopisu *Spiritus Expres* pak popisuje v jedné ze svých studií²⁰⁰ Jaroslav Pažout. Dne 22. září 1969 podal odbor vyšetřování StB Krajské správy SNB v Hradci Králové na několik studentů Vysoké školy chemicko-technologické v Pardubicích (konkrétně Josefa Dostála, Jana Homoláče, Štefana Husárika, Davida Kafku, Jana Kantora, Jaroslava Ladu a Jana Vosyku) trestní oznámení pro podezření ze spáchání trestných činů hanobení republiky a jejího představitele a hanobení státu světové socialistické soustavy a jeho představitele. Důvodem pro trestní oznámení byly titulní strany dvou čísel studentského časopisu *Spiritus Expres*: „Na první z nich byl znázorněn československý státní znak, v němž byla nad malým lvem ležícím na zádech umístěna velká osoba v kápi ve tvaru pěticípé hvězdy. Na titulní straně červnového čísla časopisu byl ve státním

199 Průběh 21. srpna 1969 v ORS ze dne 4. září 1969. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1307, sign. 456/4, Rozhlas, tisk.

200 PAŽOUT, Jaroslav. *Mocným navzdory: Studentské hnutí v sedesátých letech 20. století*. Praha: Prostor, 2008. 344 s. + 60 s. přílohy.

znaku zobrazen lev s husí hlavou ve zjevné narážce na prvního tajemníka ÚV KSČ.²⁰¹ Titulní strany časopisu, za něž bylo vzneseno obvinění proti studentům, viz přílohu.

Na tehdejší události vzpomíná Jan Homoláč, šéfredaktor studentského časopisu *Spiritus Expres*. V létě, když byl Jan Homoláč s vysokoškolským horolezeckým oddílem na cestě do Rakouska, ho zadržela StB a do zahraničí ho nepustila. „*Svlékli mě do trenek, obraceli mi ponožky, prohledávali batoh. Prý, kde máte ty tiskoviny. Já jsem říkal, jaké tiskoviny? No ten Spiritus, co chcete pašovat na Západ. Já jsem říkal, já nic nemám, já jedu za sportem, jedu lézt, myslíte si, že si беру nějakou četbu na těch pár dní? Tak mně všechno prohledali, dusili mě tam asi tři čtyři hodiny, a když nic nenašli, telefonovali asi s tou pardubickou centrálou, tak mě vykopli a jedte si domů, jak chcete.*“²⁰² Poté začali redaktory časopisu *Spiritus Expres* vyslýchat v Pardubicích. „*Ptali se, kdo nás k tomu naváděl, to přece není možné, abychom tohle dělali sami, kteří profesori a asáci a kteří studenti. Já jsem říkal žádní, protože jsme to neměli od koho převzít. Jim šlo dost o ty profesory na škole, kteří byli tehdy ještě velmi aktivní. [...] Pak jsme se dozvěděli, že se s námi chystá soud.*“²⁰³

První termín soudu nechali redaktoři časopisu odročit, jejich právník, na kterého jim pomohl sehnat peníze Svaz studentstva, jim však poradil, aby soud dále neoddalovali, protože se situace radikálně zhoršuje a čím déle budou souzeni, tím dopadnou hůř. „*Tak jsme to nechali proběhnout. A byli jsme odsouzeni, ta naše skupina kolem časopisu Spiritus. Byli jsme odsouzeni podmíněčně k trestům, já jako šéfredaktor jsem dostal pět měsíců, Vósyka, který kreslil oba obrázky, tak dostal taky pět, Kantor tři, Lada tři, Kafka, Dostál tři a Husárik tři. Oni nás moc nemohli odsoudit, protože kdyby nás odsoudili, tak by museli odsoudit všechny novináře, kteří psali pro to jaro. Takže vymysleli takovou fabuli, že všechno, co bylo uvnitř listu, se anuluje, za to nikdo nemohl být trestán. Pouze titulní strany, které vykazují nějaké pochybení, čin hanobení nebo tak, tak ty že jsou trestně napadnutelné. [...] Dostali jsme ty tresty a podmíněčné vyloučení ze školy. Nevyletěli jsme díky tomu, že tam pořád ještě byli ti profesori, kteří stáli za námi, tak ti se za nás zaručili.*“²⁰⁴

Obvinění studenti byli 30. října 1969 odsouzeni okresním soudem v Pardubicích k trestu odnětí svobody v rozmezí tři až pěti měsíců s podmíněným odkladem na zkušební dobu jednoho roku.²⁰⁵ Podle soudního rozsudku je zřejmé, „že nelze souhlasit s obhajobou obviněných, že šlo v podstatě jen o běžnou karikaturu, neboť jejich jednání naplňuje všechny znaky trestné činnosti

201 PAŽOUT, s. 142.

202 Rozhovor autorky s Janem Homoláčem ze dne 2. dubna 2015.

203 Tamtéž.

204 Tamtéž.

205 PAŽOUT, s. 141–142.

a jejich jednání je takového stupně společenské nebezpečnosti, že rozhodně nelze je považovati pouze jen snad za provinění či přestupek“.²⁰⁶ Další část rozsudku potvrzuje slova Jana Homoláče, že obsah časopisu nebyl důvodem k uděleným trestům: „Pro úplnost je třeba jen podotknout, že obvinění jako členové redakční rady časopisu *Spiritus Expres* nebyli uznáni vinnými snad pro závadnost uveřejněného obsahu časopisu, neboť v tom případě lze mít za to, že šlo o konfrontace různých politických názorů. Trestním oznámením byli obvinění totiž viněni i z toho, že promysleně ve snaze škodit konzolidaci politických poměrů ve státě a jeho vývoj brzdit, uveřejňovali v časopise články, kterými se snažili narušit jednotu vysokoškoláků a zanášet na vysoké školy nedůvěru k současnému vedení KSČ a státu. Provedené dokazování v tomto směru však k takovému závěru nedává dostatek podkladů.“²⁰⁷

Skupina studentů z pardubické vysoké školy se nedobrovolně přidala k velké skupině československých občanů, kteří byli v prvních letech normalizace 1969–1972 obětmi masivní vlny trestních represí na základě I. hlavy zvláštní části trestního zákon (do kterého spadaly také § 102 až 104, tedy paragrafy o hanobení). „Většina odsouzených přitom nejenže nespáchala žádný trestný čin, ale mnohdy jen poprvé v životě projevila své vlastenectví.“²⁰⁸

Za zmínku ještě stojí další osud jednoho z obviněných redaktorů časopisu *Spiritus Expres*, a to Josefa Dostála. Ten během roční podmínky, udělené soudem, podnikl s několika dalšími studenty z VŠCHT recesistickou akci, při které narušili konání výroční členské schůze JZD, která se konala v hostinci ve Starém Hradišti. Za nedodržení podmínky byl vyloučen ze školy a odsouzen nepodmíněně k trestu odnětí svobody na jeden rok. Trest si odseděl ve valdické věznici.²⁰⁹ Usnesení o zahájení trestního stíhání bylo vydáno dne 30. 4. 1970²¹⁰, studenti VŠCHT byli souzeni podle obvyklých paragrafů hanobení republiky a jejího představitele a hanobení státu světové socialistické soustavy a jeho představitele. Vedle ročního trestu ve vězení byl Josef Dostál rovněž vyloučen ze školy.²¹¹ Ten na tehdejší události vzpomíná: „Řekl bych, že nás do té restaurace někdo navedl. To tady takhle Státní bezpečnost dělala. Sedli jsme si tam do hospody,

206 Rozsudek okresního soudu v Pardubicích ze dne 30. října 1969, s. 7. Archiv Libri prohibiti, sb. Československé studentské hnutí v 60. letech 20. století II (sbírka Josefa Dneboského), nezprac. mat.

207 Tamtéž.

208 CUHRA, Jaroslav. *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997, s. 75.

209 Rozhovor autorky s Josefem Dostálem ze dne 10. srpna 2015.

210 Usnesení o zahájení trestního stíhání ze dne 30. 4. 1970, Odbor vyšetřování StB KS SNB Hradec Králové. Soukromá sbírka Josefa Dostála.

211 Věc: Kárné opatření. Rektorát Vysoké školy chemicko-technologické v Pardubicích. Ze dne 20. října 1970. Soukromá sbírka Josefa Dostála.

*hráli jsme, zpívali. Písničky, které na tu dobu nebyly vhodné. Byl jsem z těch kluků jediný, kdo šel podruhé k soudu. Za nějaké hloupé písničky. Z těch, co byli souzeni za časopis, tam vyjma mě nebyl nikdo, takže dostali podmínku a mohli zůstat ve škole. Ti, co byli na té druhé akci, kde jsem byl z těch souzených za časopis jenom já, ti pak, myslím, dostali podmínku a já jsem dostal trest natvrdo jako součet těch dvou trestů.*²¹² Podrobněji se příběhem studentů pardubické VŠCHT zabývá monografie autorky.²¹³

2.6 Normalizace v okrese Pardubice

2.6.1 Čistky v pardubických stranických a státních orgánech

2.6.1.1 První změny v okresních orgánech

Nové vedení KSČ v čele s Gustávem Husákem si jako jeden z prvních úkolů stanovilo ovládnutí krajských a okresních výborů. Již od 18. dubna 1969 se scházely regionální výbory KSČ, aby se seznámily s provedenými změnami. Výsledky dubnového pléna přijaly, jen v ojedinělých případech odešli někteří členové okresních výborů z funkcí.²¹⁴ Již následující měsíc po zvolení Gustáva Husáka prvním tajemníkem ÚV KSČ bylo částečně obměněno složení předsednictva Okresního výboru v Pardubicích. V červnu pak pardubický stranický orgán vyjádřil plný souhlas s programem vytyčeným novým stranickým vedením a současně odvolal a zrušil všechna „nesprávná usnesení“, která byla schválena na předchozích plénech.²¹⁵ Normalizace okresního výboru KSČ v Pardubicích byla zahájena. Také v okresním národním výboru docházelo ke změnám. Na jaře 1969 rezignoval (v této době často užívaný pojem pro nucený odchod) na svou funkci předseda ONV Pardubice a výrazná tvář pardubického Pražského jara Josef Loskot a byl nahrazen Františkem Havránkem. Rovněž na krajské úrovni probíhaly personální změny – dosavadní vedoucí tajemník KV KSČ v Hradci Králové, Miroslav Štěpán, byl nahrazen Františkem Tesařem. První etapa politické očisty v Pardubicích byla završena jednáním okresního výboru KSČ v říjnu 1969. Na základě jeho výsledků opustilo okresní výbor 23 členů (tedy 35 %), 11 z nich bylo později ze strany vyloučeno. Probíhaly i další změny – z okresní kontrolní a revizní komise odešli 4 členové, 13 politických pracovníků opustilo aparát OV (7 z

212 Rozhovor autorky s Josefem Dostálem ze dne 10. srpna 2015.

213 SKALECKÁ, Veronika. *Pardubice v období normalizace: Politika, kultura a média od srpna 1968 do listopadu 1989*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2016.

214 DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 253.

215 DOLEŽAL – CHARBUSKÝ – KMONÍČEK, s. 93.

nich později z KSČ vyloučeno). Dále bylo vyměněno 436 poslanců v národních výborech všech stupňů.²¹⁶

2.6.1.2 Výměna členských legitimací

V roce 1970 se uskutečnila výměna členských legitimací. Členové komisí, které v pardubickém okrese pohovory prováděly, byli pečlivě vybíráni na základě politického hodnocení jejich jednání v uplynulém období. Tato hodnocení obsahovala jejich názory na všechny zásadní události nedávné minulosti: vývoj KSČ během Pražského jara, manifest *Dva tisíce slov*, srpnovou okupaci, smrt Jana Palacha, demonstrace po hokejovém utkání se Sovětským svazem, dubnové a květnové zasedání ÚV KSČ v roce 1969. Na každou z těchto událostí se očekávala správná reakce/odpověď: buď kritika (v případě vývoje během Pražského jara, *Dvou tisíc slov*, smrti Jana Palacha, hokejových událostí), či kladné zhodnocení (stranická pléna v roce 1969). Co se týče srpnových událostí, ve většině případů dotazovaní uváděli, že byli v první fázi (po příchodu vojsk) dezorientováni, ale pak pochopili, že zásah (resp. pomoc) zvenčí byl nutný. Například zhodnocení vedoucího stranické skupiny č. 2 CO okresu Pardubice vypadalo takto: „[...] 2 000 slov hodnotí jako skutečný pamflet, který byl zaměřen proti straně. K srpnovým událostem říká, že byl v první fázi desorientován, avšak během několika dnů po konkrétních informacích se jasně projevilo, že pomoc států Varšavské smlouvy je bezpodmínečně nutná. [...] K masovým demonstracím studentstva při činu Palacha říká, že odsoudil zvláště studenty vysokých škol, kteří zneužívali nepředloženého činu studenta Palacha jako národního hrdinu. Protisovětské události okolo hokeje odsoudil jako vandalismus. Přivítal dubnové a květnové plénum ÚV KSČ hlavně s tím, že byly prováděny nutné kádrové změny [...]“²¹⁷ Vlastní pohovory v rámci výměny členských legitimací se členy KSČ pak byly prováděny podobně jako pohovory se členy komisí. Během pohovorů zaznívaly kromě výše zmíněných otázek na zásadní události uplynulého období také otázky na absolvovaná stranická školení, členství v dalších zájmových a masových organizacích apod.; dále například, zda člen KSČ odebírá stranický a jiný tisk (a jaký), jak chce pomoci straně v konsolidaci a jak se hodlá angažovat.²¹⁸

Na počátku března roku 1970 byly hotovy pohovory ve vrcholovém okresním aktivu, následovaly pohovory s dalšími členy a kandidáty okresních výborů, OKRK a s pracovníky aparátu okresních výborů. Teprve pak mohly začít pohovory v základních organizacích KSČ,

216 Tamtéž, s. 93–94.

217 Seznamy členů stranických skupin. SOkA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 173 Výměna členských legitimací – ONV Pce (1970).

218 Dotazník k výměně členských legitimací KSČ v roce 1970. SOkA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 173 Výměna členských legitimací – ONV Pce (1970).

kterých bylo v celém Východočeském kraji 840. V okrese Pardubice se týkala výměna členských legitimací celkem 20 265 komunistů. Po pohovorech bylo zrušeno členství 4868 členům KSČ a 1215 členů bylo ze strany vyloučeno. K 1. lednu 1971 tak měly okresní stranické organizace 14 157 členů. Současně s čistkami byl také kladen důraz na obnovení systému stranického vzdělávání, právě jeho oslabení v minulém období bylo podle OV KSČ jednou z příčin „narůstání krizových jevů v celé společnosti“²¹⁹. Za účelem normalizace ekonomické oblasti okresu byli vyměněni pracovníci v 53 ze 116 nomenklатурních funkcí okresního výboru KSČ.²²⁰

Při pohovorech v rámci výměny členských legitimací hrál kromě jiného roli i odběr stranického tisku (odběru stranického tisku se dále věnuje samostatná kapitola). Vedoucí tajemník OV KSČ v Pardubicích Bohuslav Hnátický k tomu v květnu roku 1970 mj. uvedl: „Skutečně je také odběr tisku a jeho čtení při pohovoru zdůrazňováno a máme i příklady, kdy odběr stranického tisku je součástí závazku člena. [...] Chceme, aby dobrý zvyk komunistů odebírat a číst stranický tisk se stal nejen samozřejmostí a skutečnou potřebou každého člena strany, ale aby pronikal stále více i mezi bezpartijní.“²²¹

2.6.1.3 Emigrace

V pardubickém okrese kromě úbytku členů KSČ došlo také k úbytku obyvatelstva regionu v důsledku emigrace. Přesné počty se dnes dají zřejmě jen těžko zjistit. Pravděpodobně nejvíc jich bylo bezprostředně po srpnu 1968, až do podzimu roku 1969 byly hranice poměrně otevřené, což emigrování usnadňovalo. Odhaduje se, že v tomto období odešlo z Československa 80 000 až 100 000 obyvatel. Další desetitisíce lidí pak odešly v průběhu následujících dvaceti normalizačních let, kdy již byl odchod ze země složitější. Hranice totiž byly definitivně uzavřeny 23. března 1970.²²²

Statistický rozbor emigrace z okresu Pardubice za dobu od 1. ledna 1970 do 30. srpna 1970, tedy za osm měsíců a v době, když již byly hranice opět uzavřené a emigrace tak ztížená, udává počet 24 emigrovaných a poměrně podrobnou charakteristiku těchto lidí, co se týče věku, členství v politických stranách či sociálního složení. Podle tohoto rozboru emigrovalo 10 lidí z hromadných turistických zájezdů, organizovaných některou z cestovních kanceláří (nejvíce ze zájezdů Čedoku), 7 lidí emigrovalo ze soukromých cest a 7 lidí „zneužilo povolené cesty za

219 DOLEŽAL – CHARBUSKÝ – KMONÍČEK, s. 95.

220 Tamtéž, s. 96.

221 S. Novotná. Výsledkem musí být aktivizace strany. *Pochodeň*, 28. května 1970, roč. 59, č. 124, s. 3.

222 RÁKOSNÍK – TOMEŠ a kol., s. 172.

účelem individuální turistiky“²²³. Nejvíce z nich přitom emigrovalo do Jugoslávie. Věk emigrovaných se pohyboval od dětí do 50 let, většina z nich neměla před emigrací žádné příbuzné v zahraničí, z politických organizací, kterými byli členy, mělo největší zastoupení ROH, dále Svazarm či SČSP, uveden byl také jeden poslanec městského národního výboru. Jako důvod emigrace je u něj uvedeno „nebylo zjištěno“.²²⁴

Avšak i mezi těmi, kteří se nedokázali smířit s vojenskou okupací Československa, byli tací, kteří si uvědomovali, že jejich místo je v jejich vlasti, protože je jich zde potřeba. Tak na možnost emigrace vzpomíná také Jarmila Stibicová, která na výročí vojenské intervence rozšiřovala po Pardubicích nelegální letáky: *„Kdybych byla v srpnu 1968 v cizině, tak bych byla emigrovala, protože jsem si říkala, že bych tam mohla leccos dělat, navíc jsem měla možnost působení na univerzitě – ta moje kombinace, kterou jsem uměla, ruština a angličtina, byla výhodná. Měla jsem na mysli třeba spolupráci se Svobodnou Evropou nebo Londýnem, s BBC. Nicméně když došlo k Palachovu činu, uvědomila jsem si, že moje místo je tady, že se musím ve škole udržet, že musím udržet ten vliv na studenty, co nejdéle to půjde. Čili já jsem v roce 1969 byla v cizině a ti zdejší potentáti by bývali hrozně rádi, kdybych zůstala venku. A mysleli si, že tam zůstanu. Já jsem ale záměrně neemigrovala, protože jsem si říkala, že lidé jsou potřeba především tady, že tam venku už je těch lidí dost.“*²²⁵ Na otázku, proč se rozhodla zůstat v opozičním hnutí i po roce 1970, kdy většina obyvatel Československa upadla do pasivity a občanská aktivita skončila, Jarmila Stibicová říká: *„Pro mě to bylo samozřejmé, protože to bylo správné, to bylo něco, co se mělo dělat. A bylo mi jasné, že i když se prohraje, je potřeba pokračovat dál. Takhle jsem vždycky vedla také své studenty, dokud mě ze školy nevyhodili. Jak se říkalo ‚rozbijte si hlavu o zed‘, tak můj názor byl, že tak dlouho se bude ta hlava o zed' rozbíjet, až ta zed' jednou povolí, protože se nemůže násilím držet něco věčně. Pro mě to bylo jednoznačné, že v mezích svých možností budu pokud možno něco dělat dál. Říkala jsem si, že se budu snažit udržet se ve škole, aby tam byl aspoň někdo, kdo bude těm studentům říkat pravdu. Jenomže tam jsem se moc dlouho neudržela.“*²²⁶ Jarmila Stibicová, jak už bylo zmíněno, byla v roce 1970 z místa středoškolské pedagožky vyhozena.

223 Statistický rozbor emigrace z okresu Pardubice za dobu od 1. 1. 1970 do 30. 8. 1970. SOKA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 279, Politická situace, organizační záležitosti (1968–1970).

224 Tamtéž.

225 Rozhovor autorky s Jarmilou Stibicovou ze dne 4. prosince 2014.

226 Rozhovor autorky s Jarmilou Stibicovou ze dne 4. prosince 2014.

2.6.2 Normalizace Vysoké školy chemicko-technologické v Pardubicích

Již v druhé polovině května 1969 zahájilo byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích nápor na Svaz vysokoškolského studentstva Čech a Moravy a v červnu došlo k jeho úřednímu zrušení. Na podzim roku 1970 se pak ustavila nová jednotná mládežnická organizace – Socialistický svaz mládeže. V srpnu 1969 se stal novým českým ministrem školství Jaromír Hrbek, který začal s tvrdou normalizací českého školství. Ten se týkal zejména příznivců obrodného procesu. Za tímto účelem rozeslal Hrbek již necelý měsíc po svém jmenování rektorům a děkanům vysokých škol požadavek provést zevrubnou zprávu o reformních projevech v letech 1968–1969 na jednotlivých vysokých školách a připravit jmenné seznamy akademických funkcionářů, učitelů a studentů angažujících se na straně reformních sil. Zároveň Hrbek zastavil vydávání veškerého studentského tisku vzhledem k tomu, jakou úlohu hrál v letech 1968–1969, již v listopadu však ministerstvo školství opětovně stanovilo podmínky pro vydávání tisku studentskou organizací. Na vysokých školách přirozeně proběhly čistky a proreformní pedagogové museli vysoké školy opustit, případně byli převedeni na neučitelská místa na školách. Proběhla také hluboká systémová změna výuky marxismu-leninismu.²²⁷

V únoru roku 1970 si okresní výbor KSČ v Pardubicích vyžádal od rektorátu VŠCHT zprávu o tom, jak zde probíhá normalizace. Rektorát v ní sděloval, že posluchači VŠCHT se v projevech a postojích k politickým otázkám ve srovnání s předcházejícími dvěma roky zklidnili. To bylo způsobeno jednak tím, „že ti studenti, kteří v politickém dění od ledna 1968 stáli v čele některých akcí, většinou již ze školy odešli jako její absolventi, popřípadě i z jiných důvodů, a též i proto, že zastavením studentského časopisu SPIRITUS bylo zamezeno otiskování článků, jejichž cílem byla snaha škodit konsolidaci politických poměrů ve státě, brzdit jeho vývoj a zanášet mezi studenty nedůvěru k současnému vedení KSČ a státu“.²²⁸ Poté zřejmě zavládla mezi studenty letargie. Posudek přiznává, že studenti nevystupují proti politické linii, ale také ji nepodporují, o politické otázky se spíše vůbec nezajímají, neprojevují ani zájem o vytvoření studentské organizace, která by hájila jejich práva a v jejímž rámci by měli možnost účastnit se politického života. Do nově vzniklého Svazu vysokoškolských studentů vedení školy marně hledalo členy, kteří by byli „politicky vyspělí“. Členové zaniklého Spolku posluchačů VŠCHT se v novém sdružení odmítli angažovat.²²⁹

227 URBÁŠEK, s. 61–62.

228 Zpráva o realizaci politiky strany na Vysoké škole chemicko-technologické v Pardubicích. SOkA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. SOkA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 279, Politická situace, organizační záležitosti (1968–1970).

229 Tamtéž.

V dokumentu určeném okresnímu výboru KSČ byl dále zkritizován již zaniklý Spolek posluchačů VŠCHT, který měl pod vlivem bývalého studentského parlamentu v Praze a jeho pokynů organizovat „negativní akce“ na škole (jako byla stávka či tryzna za Jana Palacha). Značnou aktivitu v tomto směru měli vyvíjet i členové redakční rady časopisu *Spiritus* až do jeho zákazu. Na podzim roku 1969 byl také uzavřen studentský klub. V závěru zprávy stálo, že bude nutné překonat pasivitu studentů, přičemž zacílit se mělo především na nižší ročníky, neboť z řad posledních dvou ročníků vyšli členové redakční rady časopisu *Spiritus* a členové výboru bývalého Spolku posluchačů VŠCHT. „Přitom klíčovým momentem zůstává založení studentské organizace SVS. K tomuto úkolu je nutno soustředit pozornost všech orgánů školy a stranické organizace. Vedle politického působení bude vhodné použít i jistého hospodářského tlaku: trvat na vyhlášené zásadě, že otázky, u nichž je třeba spolupůsobení studentské organizace, budou řízeny stranickou organizací, popř. vedením školy bez účasti studentů, respektive nebudou povolovány akce, na nichž mají studenti zájem (klub, zahraniční cesty, večírky, plesy, soutěže apod.). Dále bude nezbytné zaktivizovat stranickou skupinu studentů a studenty, kteří vystupují kladně a jsou ochotni se angažovat, připravit pro vstup do strany.“²³⁰ Jakékoliv protirežimní aktivitě bylo nadále v podstatě zabráněno, na Vysoké škole chemicko-technologické byl až do revoluce v roce 1989 klid. Tradice studentského časopisu byla obnovena až po více než deseti letech, teprve v roce 1981.²³¹

Normalizace proběhla přirozeně také mezi pedagogy VŠCHT. Ve zmíněné zprávě o normalizaci na VŠCHT se dočteme, že v období před rokem 1968 a během něho nastal odklon „od jakéhokoliv zvyšování politicko-ideové úrovně učitelů“.²³² Po lednovém plénu v roce 1968 pak podle zprávy začali být učitelé ovlivňováni médii. Ve zprávě byl dále zkritizován článek *Nižší princip mravní* (publikovaný v červenci roku 1968 v *Literárních listech*), „hrubě a neomaleně napadající tehdejšího rektora školy prof. Klikorku a členy kárné komise“.²³³ Za účelem normalizace situace na VŠCHT byly postupně odvolány všechny „nesprávné“ rezoluce a usnesení z předchozího období a všichni signatáři byli donuceni odvolat svůj podpis pod prohlášením *Dva tisíce slov* (podepsalo ho 80 zaměstnanců VŠCHT, z toho 52 učitelů). K dokončení úspěšné normalizace mělo být důsledné provádění kádrové práce. Jako

230 Tamtéž.

231 LENDEROVÁ, s. 34.

232 Zpráva o realizaci politiky strany na Vysoké škole chemicko-technologické v Pardubicích. SOkA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 279, Politická situace, organizační záležitosti (1968–1970).

233 Tamtéž.

nejdůležitější úkoly si vedení školy pro nejbližší období stanovilo několik úkolů, mezi nimi mj. „orientovat celou činnost především ke zvýšení politické funkce školy“²³⁴.

Byly také opět omezeny zahraniční cesty odborníků, o vysílání akademických pracovníků na studijní cesty mělo rozhodovat ministerstvo školství, k přijímání návštěv ze Západu byl nutný souhlas rektora. Někteří vyučující byli přinuceni odejít ze školy, někteří emigrovali²³⁵, dalším byl zastaven kariérní růst (zejména signatářům výzvy *Dva tisíce slov*), či dokonce pedagogická a publikační činnost. V roce 1970 byla na VŠCHT obnovena odbočka Svazu československo-sovětského přátelství, ve stejném roce vznikl Socialistický svaz mládeže.²³⁶ Zesílil také ideologický tlak v oblasti vzdělání, mimo jiné byla na začátku akademického roku 1971/1972 ustavena komise pro politickovýchovnou práci, která politicky vzdělávala učitele.

V březnu 1974 předložilo ideologické oddělení krajského výboru KSČ předsednictvu *Informační zprávu o ukončení kádrové očisty na vysokých školách ve Východočeském kraji*. Ta probíhala v letech 1970–1973. Po výměně členských legitimací v roce 1970 zůstalo ve stranické organizaci na VŠCHT z původních 146 členů jen 68. Z pardubické vysoké školy odešlo nejprve po rozpuštění katedry společenských věd do konce roku 1970 šest jejích učitelů; zůstali jen dva, kteří následně tvořili jádro nově se formujícího Ústavu marxismu-leninismu. Z ostatních kateder odešlo deset učitelů a další čtyři pracovníci VŠCHT: celkem v letech 1970–1973 opustilo pardubickou vysokou školu dvacet pracovníků. Na neučitelská místa bylo převedeno pět učitelů vyloučených z KSČ, čtyři z nich však měli podle *Informační zprávy* do konce roku 1974 z VŠCHT odejít.²³⁷

Jedinými dvěma učiteli, kteří byli vyloučeni z KSČ, a přesto mohli nadále zůstat na učitelských místech, byli Josef Jeník a Vlastimil Novák. U prvně jmenovaného bylo „přihlédnuto k jeho práci pro stranu do doby, než byl nucen nastoupit v krizovém období do funkce rektora, k jeho práci při konsolidaci VŠCHT i angažované politickovýchovné činnosti v celém dalším období“²³⁸. Vlastimil Novák byl ponechán na učitelském místě vzhledem k jeho činnosti ve vysokoškolském a dětském uměleckém souboru, kde působil jako sbormistr. Ze samotného vysokoškolského souboru však museli odejít ti, „kteří nebyli ochotni podporovat angažovanou uměleckou činnost souboru“²³⁹. Ve výuce kromě Jeníka a Nováka nepůsobil nadále žádný učitel,

234 Tamtéž.

235 Např. Jandík (emigroval do Venezuely) a Vachta (emigroval do Švýcarska). Viz rozhovor autorky s Janem Homoláčem ze dne 2. dubna 2015.

236 LENDEROVÁ, s. 30–34.

237 Informační zpráva o ukončení kádrové očisty na vysokých školách. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 442, s. 2.

238 Tamtéž.

239 Tamtéž.

který byl vyloučen z KSČ. Je však třeba zmínit, že kádrová očista v daném období byla soustředěna převážně na učitele vyloučené z KSČ, méně již na ostatní učitele a pracovníky, kteří se rovněž angažovali pro reformní hnutí. Nic to však nemění na tom, že podle dobového hodnocení „v krizovém období 1968–69 učitelé na vysokých školách v kraji jako celek zklamali“²⁴⁰.

3 Dopady normalizace na média a kulturní prostředí pardubického regionu

3.1 Normalizace médií Východočeského kraje

3.1.1 Normalizace Svazu českých novinářů ve Východočeském kraji

3.1.1.1 První fáze normalizace SČN

Krajský deník *Pochodeň* či krajská pobočka Svazu českých novinářů měly rovněž působnost v okrese Pardubice, resp. (v případě Svazu) sdružovaly i novináře z jednotlivých okresů Východočeského kraje. V srpnu 1969 se konal v Hradci Králové aktiv východočeských novinářů – komunistů, na němž přítomní novináři přijali společné prohlášení. V něm se zavázali k podpoře a propagování politické linie nového vedení strany. V několikabodovém stanovisku slíbili například vystupovat „proti neangažovanosti, pasivitě a depresi, proti názorům a akcím, které podkopávají politiku strany a snaží se přivést náš lid do nových krizí“²⁴¹. Kromě toho přislíbili připravit materiály k nadcházejícím významným politickým výročím, mj. ke 100. výročí narození V. I. Lenina. Východočeští novináři si uvědomili, že „jejich povinností je vést zápas o myšlení lidí, argumentovat pro politiku strany“.²⁴² Tímto prohlášením se novináři ve Východočeském kraji jednoznačně přihlásili k normalizační politice. Krátce nato, v polovině září 1969, se pak v Hradci Králové sešel východočeský krajský výbor Svazu českých novinářů, aby projednal současnou politickou situaci v SČN a zhodnotil jeho činnost ve Východočeském kraji. Jeho členové pak na této schůzi vyjádřili plnou podporu novému vedení KSČ a vůli přispět podle svých možností a sil k uplatňování směrnice květnového pléna ÚV KSČ. Zároveň bylo uvolněno pět členů krajského výboru Svazu.²⁴³

240 Tamtéž.

241 Prohlášení novinářů – komunistů Východočeského kraje. *Pochodeň*, 13. srpna 1969, roč. 58, č. 189, s. 1.

242 Tamtéž.

243 [nesignováno]: Ze zasedání východočeského KV SČN. *Pochodeň*, 17. září 1969, roč. 58, číslo 219, s. 1.

Po zářijovém (25.–26. září 1969) plénu ÚV KSČ, na kterém Gustáv Husák oznámil chystanou výměnu členských legitimací a na kterém se definitivně skoncovalo s prosazováním reformního programu, se dne 1. října v Hradci Králové opět sešel krajský výbor Svazu českých novinářů. Bylo schváleno, aby byli z členství na vlastní žádost uvolněni čtyři novináři (mezi nimi např. Miroslav Bednář, dosavadní šéfredaktor *Pochodně*); vyloučeni byli tři novináři, kteří „opustili území ČSSR a nevrátili se v termínu, kterým vláda republiky návrat umožňovala“²⁴⁴. Výbor byl poté doplněn politicky „spolehlivými“ novináři (například Ladislavem Roubínkem, novým vedoucím redaktorem pardubických okresních novin *Zář*). Členové krajského výboru SČN poté přijali stanovisko, ve kterém se mj. postavili za přijaté prohlášení ÚV KSČ o neplatnosti tzv. vysočanského sjezdu a vyjádřili souhlas s kádrovými změnami. Východočeští novináři sdružení v SČN si dle stanoviska uvědomovali, že „angažovat se za stranickou a státní politiku je povinností a ctí každého z nás“.²⁴⁵

O několik měsíců později, 13. května 1970, se konalo plenární zasedání krajského výboru Svazu českých novinářů, na kterém byla hodnocena činnost Svazu v uplynulých dvou letech a jeho současný stav. Činnost Svazu v letech 1968–1969 byla v přijatém stanovisku podrobena silné kritice, z toho, že byla „silně zasažena pravicově oportunistickými a protisocialistickými vlivy“²⁴⁶, byli viněni někteří jeho členové. Krajská pobočka byla negativně ovlivňována bývalým vedením Svazu českých novinářů v Praze. „Konsolidační proces“ v krajském výboru SČN byl podle závěrů ve stanovisku velmi zdlouhavý. Kritizováno bylo i nedůsledné řešení situace v říjnu 1969, kdy přitom v krajské pobočce SČN již proběhly výrazné kádrové změny: „Bez hlubší analýzy byla sice provedena kooptace nových členů a odvolání někteří, kteří se provinili proti stanovám, což však neznamenalo základní obrat v práci v KV SČN.“²⁴⁷ Činnost Svazu dále stagnovala a nerozvíjela se k plné podpoře nové stranické a vládní politiky. Dosavadní krajský výbor proto pověřil řízením činnosti krajské pobočky SČN sedmičlennou řídicí komisí, jejímž předsedou byl zvolen Ladislav Roubínek. Tato komise převzala pravomoc pléna KV SČN a dosavadní členové krajského výboru odstoupili. Komise měla za úkol dokončit analýzu minulé činnosti KV SČN a nejpozději do konce listopadu 1970 svolat schůzi, na které měla být zhodnocena práce členů krajské organizace SČN a zvolen nový krajský výbor SČN.²⁴⁸ Poté, co

244 [nesignováno]: Stanovisko východočeských novinářů: Angažovaně podpoříme politiku stranu. *Pochodeň*, 2. října 1969, roč. 58, č. 232, s. 1.

245 Tamtéž.

246 [nesignováno]: Z plenárního zasedání KV SČN: Od stagnace k aktivitě. *Pochodeň*, 14. května 1970, roč. 59, č. 112, s. 1.

247 Tamtéž.

248 Tamtéž.

byl zvolen nový krajský výbor SČN, se stal jeho novým předsedou šéfredaktor krajského deníku *Pochodeň* Radoslav Švec.

3.1.1.2 Výměna členských průkazů SČN

V únoru roku 1971 se konala výroční členská schůze východočeské organizace Svazu českých novinářů, na které byla opět projednávána její činnost v letech 1968–69. Současně byl zvolen nový krajský výbor SČN, na jehož prvním zasedání bylo zvoleno předsednictvo. Předsedou byl zvolen Radoslav Švec, v té době šéfredaktor deníku *Pochodeň* a zároveň člen sekretariátu KV KSČ, předsedou nové krajské revizní komise byl pak potvrzen Miloslav Vltavský, redaktor *Pochodně*. Po svém zvolení nové předsednictvo krajského výboru SČN začalo uskutečňovat jako jeden ze stěžejních politických úkolů výměnu členských novinářských průkazů. Podle tehdejší zprávy krajského výboru SČN si tato práce „vyžádala značného úsilí celého orgánu, protože bylo nutno individuálně posoudit politické postoje jednotlivých redaktorů v uplynulém období a rozhodnout, komu novinářský průkaz vydat“.²⁴⁹ Byla přítom „plně akceptována zásada, že vyloučeným členům KSČ, i těm, kteří byli ve stranickém řízení, nebyla doporučena výměna členského průkazu SČN“.²⁵⁰ Individuálně pak byly zvažovány případy vyškrtnutých členů strany (vyškrtnutí, tedy zrušení členství, představovalo mírnější formu postihu než vyloučení ze strany), kteří v letech 1968–69 pracovali v médiích. Jen v jediném případě vyškrtnutého člena strany doporučilo předsednictvo vydání nového členského průkazu SČN, a to v případě Evy Kalhousové, redaktorky pardubického závodního časopisu *Hlas Tesly*.

Výměna členských průkazů východočeského výboru SČN proběhla radikálně: před výměnou bylo v krajské organizaci registrováno 105 novinářů, po čistkách bylo nových novinářských průkazů vydáno jen 34 (k 15. prosinci 1971). Po dobu výměny průkazů neměli být na pokyn Ústředí novinářů ČSSR přijímáni noví členové, až v prosinci 1971 začal jejich nábor. Celkovou výměnu a rozšíření členské základny bylo naplánováno provést nejpozději v průběhu ledna 1972.²⁵¹

Současně s výměnou členských průkazů řešilo předsednictvo KV SČN i další úkoly. Byly ustaveny nové komise, jejichž činnost přispěla mj. k tomu, že byly vypracovány podklady pro hodnocení ideově politického působení místního tisku a závodních časopisů v kraji. Jedním z hlavních cílů předsednictva KV SČN bylo také zvyšování odborné kvalifikace novinářů, a to zejména těch, kteří doplnili stav po výměně členských průkazů. K tomu sloužilo například

249 Zpráva předsednictva KV SČN ze dne 16. 12. 1971 – Činnost a ideově politický stav v krajské organizaci SČN. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 513, inv. č. 438, s. 1.

250 Tamtéž, s. 2.

251 Tamtéž, s. 2–3.

pořádání tiskových konferencí – těch se oproti minulosti začali účastnit nejen redaktoři hlavních médií v kraji, ale i redaktoři místního a závodního tisku. Význam, který se v tomto období přikládal závodním novinám, dokládá i poměrně složitý postup při schvalování kandidátů do funkce vedoucích redaktorů těchto periodik – viz kapitolu *Výběr redaktorů do závodních časopisů*.

V závěru zprávy krajského výboru SČN z 16. prosince 1971, hodnotící svou činnost, stálo: „Je třeba zdůraznit, že zejména výměna členských průkazů přispěla k tomu, že se krajská organizace SČN upevnila a sjednotila na zásadách marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu. [...] Budoucí jednotná celostátní novinářská organizace musí být organizací dobrovolnou, ideově výchovnou a zájmovou, která se řídí ideami marxismu-leninismu, pracuje pod vedením KSČ a je součástí Národní fronty.“²⁵²

3.1.1.3 Hodnocení činnosti SČN za rok 1973

Dne 7. listopadu 1973 projednávala ideologická komise KV KSČ v Hradci Králové na své schůzi *Hodnocení činnosti Českého svazu novinářů ve Východočeském kraji za rok 1973 a hlavní směry činnosti novinářů v příštím roce* (dále jen *Hodnocení*). V *Hodnocení* je nejprve stručně shrnut vývoj krajské organizace po letech 1968–69, kdy snížila svůj počet ze 160 členů (ve *Zprávě předsednictva KV SČN ze dne 16. 12. 1971 – Činnost a ideově politický stav v krajské organizaci SČN* bylo přitom uvedeno, že před výměnou bylo v krajské organizaci registrováno jen 105 novinářů – viz výše) na „cca 35 členů“. Následující dva roky pak lze charakterizovat jako léta konsolidace; až ke konci roku 1972 a zejména pak v roce 1973 začala východočeská novinářská organizace usilovat o zlepšení své práce. K tomu se od počátku roku 1973 uskutečnilo několik schůzí a byl stanoven plán, který vytyčil hlavní dlouhodobé úkoly. Mezi nimi byl, kromě snahy všestranně rozvíjet činnost krajské pobočky SČN a přijímání nových mladých členů, například i cíl „velkou péčí věnovat výchově novinářů z hlediska doplňování si politické i odborné stránky kvalifikace“²⁵³ či „rozvinout družební styky s novináři PLR, NDR, BLR a SSSR“.²⁵⁴ Při krajském výboru SČN pak bylo schváleno několik komisí: pro tiskové konference (předsedou této komise byl vedoucí redaktor pardubických okresních novin *Zář* Ladislav Roubínek), pro místní tisk, pro organizování socialistických soutěží (socialistické soutěžení nabylo za normalizace na významu – viz další kapitoly), pro organizování výchovy novinářů, pro řešení sociálních otázek, pro ediční činnost a pro organizování rekreace členů. Právě aktivní práce

252 Tamtéž, s. 6.

253 Hodnocení činnosti Českého svazu novinářů ve Východočeském kraji za rok 1973 a hlavní směry činnosti novinářů v příštím roce. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 513, inv. č. 441, s. 1.

254 Tamtéž.

komisí byla rovněž jedním z hlavních úkolů krajského výboru SČN – podle *Hodnocení* se svého cíle dobře zhostila především Komise pro organizování výchovy novinářů, která organizovala jednorocní kurzy pro začínající novináře, na nichž byly posluchačům poskytnuty „odborné i politické základy pro novinářskou činnost“²⁵⁵.

Předložené *Hodnocení* nabízí také věkové a sociální složení novinářské organizace ve Východočeském kraji. Z něho vyplývá, že ze šedesáti čtyř členů krajského SČN bylo 47 komunistů nebo kandidátů strany. Za období let 1971–1973 bylo přijato celkem 29 nových členů. Co se týče věkového složení, bylo do 25 let 5 členů, 25–30 let 15 členů, 30–35 let 3 členové, 35–45 let 18 členů, 45–50 let 12 členů, 50–60 let 9 členů, přes 60 let 4 členové. Velká část členské základny byla tedy relativně mladá.

Jako vážný problém pak byla v *Hodnocení* uvedena „nízká aktivita mnohých členů SČN ve svazové práci“, zejména neúčast některých členů na schůzích. Kromě hlavních úkolů, na které byl zaměřen zmíněný plán z roku 1973, si krajský výbor SČN v dalším období vytyčil jako „základní úkoly ve své činnosti:

- pokračovat v aktivizaci všech členů SČN s cílem zapojit všechny novináře do procesu realizace závěrů XIV. sjezdu KSČ
- trvale věnovat péči politicko-odborné a ideově výchovné činnosti novinářů v kraji
- trvalou pozornost a péči věnovat rozvoji dopisovatelského hnutí. V kraji docílit, aby se s dopisovateli pracovalo ve všech redakcích.
- soustavnou péči věnovat obsahovému zaměření tiskových konferencí tak, aby byly připravovány k aktuálním politickým otázkám v kraji za účasti vedoucích politických a hospodářských pracovníků (KV KSČ, KNV, KV NF, ROH, SSM).“²⁵⁶

Z výše uvedeného vyplývá důraz na aktivitu členů Svazu českých novinářů, a to ve směru zapojení do činnosti samotné novinářské organizace a do podpory politiky KSČ. Velká pozornost byla věnována politickému vzdělání novinářů – své politické znalosti si novináři měli doplňovat studiem při zaměstnání. Takové znalosti novináři zajišťovaly adekvátní kvalifikaci na post redaktora stranického tisku. Právě politické vzdělání dokázalo vedle správného třídního původu a členství ve stranických organizacích nahradit nedostatečnou, či dokonce žádnou novinářskou praxi a studium v oboru. Tyto nedostatečné odborné znalosti byly velkým problémem prvních let normalizace, kdy zkušené redaktory, kteří museli kvůli své novinářské činnosti v období Pražského jara v dalších měsících a letech opustit redakce, nahradili noví pracovníci, jejichž

255 Tamtéž, s. 2.

256 Tamtéž, s. 5

kvalifikace na novinářskou práci byla často nedostatečná. Tento problém se týkal zejména nižšího stranického tisku. Ještě v roce 1974 ve *Zprávě pro ideologickou komisi KV KSČ* vypracované krajským výborem Svazu českých novinářů v Hradci Králové, bylo k hodnocení okresních novin v kraji uvedeno, že „úkol zvyšovat kvalifikaci novinářů trvá, přestože prostřednictvím školení jak redaktorů, tak dopisovatelů se mnohé zlepšilo“.²⁵⁷

Obvyklou praxí tehdejších redakcí bylo zmíněné využívání dopisovatelů, kteří měli být rovněž proškolení ohledně stranických a odborných znalostí. Dopisovatelé měli být v ideálním případě stálým okruhem přispěvatelů kolem každé redakce v kraji, okrese i na závodech. Význam dopisovatelů pro pardubické okresní noviny *Zář* potvrzuje i jejich bývalý šéfredaktor Jaroslav Král (viz kapitolu *Řízení novin ve vzpomínkách šéfredaktora*).

3.1.2 Normalizace krajského deníku *Pochodeň*

3.1.2.1 Hodnocení „krizových let“ a personální změny do roku 1970

Redakční činnost *Pochodně* v období Pražského jara byla poté, co došlo k výměně vedení v KSČ a byla schválena nová politická linie strany, podrobena kritice. Dne 2. června 1969 projednávalo předsednictvo krajského výboru KSČ za účasti redakční rady *Pochodně* politickou situaci v deníku. Přestože se redakční rada v předloženém hodnocení pokusila o sebekritiku, předsednictvo KV KSČ došlo k závěru, že redaktoři se „budou muset ještě hlouběji a komplexněji sebekriticky zabývat svou prací, aby výsledkem byl opravdový, všestranně angažovaný boj za politickou linii strany“²⁵⁸. Na základě kritiky ze strany KV KSČ „požádal o uvolnění z funkce“ dosavadní šéfredaktor *Pochodně* Miroslav Bednář. Mnoho z těch, kdo stáli v čele tiskového orgánu KSČ ať už na celostátní, krajské, či okresní úrovni v průběhu jara a léta roku 1968, muselo po roce 1969 opustit funkci. Vedením redakce byl prozatímně pověřen Oldřich Enge, dosavadní zástupce šéfredaktora.²⁵⁹ Na zasedání předsednictva KV KSČ dne 30. prosince 1969 pak bylo rozhodnuto o vyloučení Miroslava Bednáře ze strany. Vedení Svazu novinářů bylo poté uloženo, aby byl Bednář vyloučen ze Svazu českých novinářů.²⁶⁰

V březnu 1970 byl v *Pochodni* publikován výsledek několikaměsíčního hodnocení krajského deníku za období od ledna 1968. Podle něj se redakce *Pochodně* v období Pražského jara dopustila „hrubých politických chyb“, příčiny problémů v redakci však sahají daleko před leden

257 Zpráva pro ideologickou komisi KV KSČ – Hodnocení okresních novin (za rok 1974). SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 442, s. 4.

258 [nesignováno]: Stanovisko předsednictva KV KSČ k hodnocení krajského deníku *Pochodeň*. *Pochodeň*, 4. června 1969, roč. 59, č. 129, s. 1.

259 Tamtéž.

260 [nesignováno]: Komuniké z jednání předsednictva KV KSČ. *Pochodeň*, 3. ledna 1970, roč. 59, č. 1, s. 1.

1968, kdy bylo zejména řízení redakce již léta na nízké úrovni. Podle hodnocení bylo vystupování některých novinářů v rozporu s posláním komunistického novináře, docházelo ke skandalizování „pocitivých funkcionářů“, byly znevažovány státní orgány atd. V článku se pak redaktoři *Pochodně* jmenovitě omlouvají některým funkcionářům, mj. Aloisi Indrovi, Miloši Jakešovi či Zdeňku Kapuciánovi (novému šéfredaktorovi krajského deníku), které v minulosti „napadali a nesprávně obviňovali“.²⁶¹

Zmíněné hodnocení *Pochodně* také sumarizovalo kádrové změny v redakci. V průběhu roku 1969 odešlo z *Pochodně* celkem devět redaktorů, přičemž čtyři odešli na vlastní žádost, jeden „na základě sebekritického zhodnocení“, Ladislav Roubínek odešel na žádost OV KSČ do Pardubic, kde se stal vedoucím redaktorem okresních novin *Zář*, a pro „zvlášť hrubé politické chyby“ byli nuceni odejít zmíněný Miroslav Bednář (zatímco podle článku z června 1969 Bednář sám požádal o uvolnění z funkce, v březnu 1970 se psalo o nuceném odchodu) a další dva novináři. K 1. dubnu 1970 pak odešlo z politických a pracovních důvodů dalších sedm redaktorů.²⁶² Dne 20. února 1970 byl uveden do funkce nový šéfredaktor východočeského deníku, normalizační novinář Zdeněk Kapucián.²⁶³ Po roce Kapuciána na pozici šéfredaktora *Pochodně* vystřídal Radoslav Švec, v roce 1972 se do čela krajského deníku dostal Oldřich Enge a zůstal jím až do roku 1989. Mezi redaktory, kteří na začátku normalizace v *Pochodni* propagovali politiku nového vedení, byli například Ludvík Cibulka, Slávka Novotná, Jaroslav Horák či Zdeněk Kapucián.

3.1.2.2 Kádrová situace v Pochodni a dalších krajských médiích v roce 1972

Na konci roku 1972 byl ideologickým oddělením KV KSČ vypracován „perspektivní plán kádrové práce“ do roku 1975 v krajských médiích. Tento dokument byl označen jako důvěrný a popisuje stávající kádrový stav a návrhy na další postup v redakcích *Pochodně* a krajských pobočkách Československého rozhlasu a Československé televize. Co se týče *Pochodně*, je ve zprávě konstatováno, že po „krizovém období“ let 1968–69 došlo v redakci k podstatné obměně kádrů, přičemž se výběr soustředil především na „mladé, socialismu oddané pracovníky, členy LSM a SSM z komunistických rodin, kteří měli předpoklady přijetí za kandidáty členství v KSČ“²⁶⁴. Po obměně členů redakce právě mladí lidé tvořili většinu pracovníků redakce.

261 Podívat se pravdě do očí. *Pochodeň*, 19. března 1970, roč. 59, č. 66, s. 1–2.

262 Tamtéž.

263 [nesignováno]: Šéfredaktor *Pochodně* uveden do funkce. *Pochodeň*, 27. ledna 1970, roč. 59, č. 22, s. 1.

264 Perspektivní plán kádrové práci do r. 1975 (obměny a rozmíst'ování kádrů, výběr a práce s kádrovými rezervami, výchovy a rozšiřování kvalifikace) v *Pochodni*, Čs. rozhlase a krajské redakci Televizních novin v Hradci Králové. Pro schůzi ideologické komise KV KSČ 30. 11. 1972. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 513, inv. č. 441, s. 1.

V *Pochodni* bylo na konci roku 1972 celkem 29 redaktorů (jedno plánované místo redaktora bylo v té době neobsazeno). Z hlediska věku, členství ve straně a stupně vzdělání v roce 1972 uvádějí zastoupení v redakci následující tabulky:

Věk	Do 25 let	Do 40 let	Nad 40 let
Počet redaktorů	13	9	7

Členství ve straně	Členové KSČ	Kandidáti na členství	Přijetí za kandidáty v r. 1973
Počet redaktorů	13	5	5

Stupeň vzdělání	Základní	Středoškolské	Vysokoškolské
Počet redaktorů	5	19	5

Z genderového hlediska bylo v roce 1972 z 29 členů redakce 7 žen. Vysokoškolské vzdělání žádná z nich neměla, nechybělo naopak mj. šéfredaktorovi Oldřichu Engemu. Daleko větší než odbornému vzdělání byla v dokumentu věnována pozornost stranickému vzdělávání redaktorů. Dva členové redakce, šéfredaktor Oldřich Enge a Ludvík Cibulka, měli absolvovanou Vysokou školu politickou ÚV KSČ, která v Praze vzdělávala komunistické politiky a ideologické pracovníky, další dva měli dokončenou VUML, čtyři ji v té době studovali. Ostatní redaktori byli zapojeni do kratších kurzů stranického vzdělávání, jako byly například kurzy Domu politické výchovy v Hradci Králové.²⁶⁵

Československý rozhlas, studio Hradec Králové, měl v roce 1972 celkem 15 redaktorů, z toho 6 členů KSČ a 1 kandidát. Další redaktori měli být ještě do konce roku 1972 přijati za kandidáty KSČ a v redakci tak mělo být na konci roku z 15 míst celkem 11 členů a kandidátů KSČ. Další pracovníci působili na úseku techniky. V plánu další kádrové práce do roku 1975 se měly zvyšovat především politické a odborné znalosti jednotlivých zaměstnanců rozhlasu: „S každým pracovníkem studia, redaktorem, technikem, režisérem i hlasateli bylo osobně dohodnuto, kdy zahájí politické nebo odborné studium.“²⁶⁶

Nejpodrobněji se dokument ideologické komise věnoval kádrové situaci v krajské redakci Televizních novin Hradec Králové, která představovala největší problém z hlediska malého

²⁶⁵ Tamtéž, s. 1–2.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 4.

zastoupení členů v KSČ a působení „nevhodných“ pracovníků. V roce 1972 byl z celkového počtu 9 pracovníků (2 redaktoři, produkční, asistentka produkce – jediná žena v redakci, 2 kameramani, osvětlovač, řidič – zvukař, řidič – osvětlovač) pouze vedoucí redaktor Jaroslav Kubant členem KSČ. Dokument uváděl nutné kádrové změny, které se měly provést v souvislosti s dokončením normalizace v redakci s cílem posílit vliv strany. Z funkce měl být odvolán redaktor Miroslav Vondruška, jehož poznámky „jsou v rozporu se současnou politikou strany, má sklony a projevy maloměstšáctví, udržuje styly s bývalými ideologickými pracovníky, kteří byli vyloučeni ze strany“²⁶⁷. Navíc se měl Vondruška v srpnu 1968 účastnit „antisovětského štvání a z vlastní vůle (tedy jako redaktor filmového podniku – nikoliv jako pracovník rozhlasu!) spoluvytvářel protisovětskou a kontrarevoluční psychózu na vlnách Vč. rozhlasu v Hradci Králové. Závažné je, že tuto činnost až dosud utajil.“²⁶⁸ Odvolán měl být nejpozději k 31. lednu 1972. Podobná provinění se týkala i dalších pracovníků navržených na odvolání z redakce. Například vedoucí výrobního štábu Josef Prokopec byl hodnocen jako prozápadně orientovaný, v roce 1969 se měl podílet na natáčení událostí v Hradci Králové po hokejovém utkání mezi Československem a Sovětským svazem a také udržovat vztahy s bývalými novináři vyloučenými ze strany. Odvolán měl být nejpozději k 31. prosinci 1972.

Bez provinění nebyli ani kameramani. Kameraman Jiří Hovorka byl na svém bývalém pracovišti pro své „negativní postoje a činy“ vyloučen ze strany, jako kameraman (nikoli však jako zaměstnanec Čs. televize) se měl podílet na natočení „protiinternacionálních filmových materiálů v srpnových dnech 1968“²⁶⁹. Hovorka se proti svému vyloučení odvolal a z toho důvodu byl od 1. ledna 1972 se souhlasem krajské redakce Televizních novin ponechán nadále v redakci. Ústřední kontrolní a revizní komise však jeho vyloučení z KSČ jednoznačně potvrdila. Na konci roku 1972 byl jediným vyloučeným pracovníkem z KSČ, který zůstal v médiích Východočeského kraje. Vedoucí redaktor Jaroslav Kubant měl doporučit Hlavní redakci Televizních novin v Praze odvolat Hovorku nejpozději k 31. březnu 1973. Problémy u druhého kameramana byly zcela jiného druhu, dokument doporučoval jeho odvolání z funkce v případě, že znovu poruší pracovní kázeň z důvodu pozdního příchodu do práce. To se mělo v minulosti stávat často v důsledku „nadměrného požití alkoholu předchozí den“²⁷⁰. Poslední, kým se dokument zabýval, byl řidič – zvukař Josef Novák. Ten měl být odvolán z funkce v případě, že se prokáže jeho negativní činnost v letech 1968–1969, protože některé jeho postoje zatím nebyly

267 Tamtéž, s. 7.

268 Tamtéž.

269 Tamtéž, s. 8.

270 Tamtéž, s. 9.

prokázány. „I když pochází z dělnické rodiny a prožil nuzné mládí, je apolitický. Zdá se, že je někdy obdivovatelem maloměšťáckého způsobu života. Má někdy rozporný vztah k sovětskému umění.“²⁷¹

Dokument ideologické komise KV KSČ ukazuje, jak daleko byla v roce 1972 krajská média v souvislosti s normalizací redakcí. Je zajímavé, že zatímco v deníku *Pochodeň* došlo k výraznému počtu personálních změn již v roce 1970, krajská redakce Televizních novin měla ještě v roce 1972 ve svých řadách pracovníky, jejichž činnost v letech 1968–1968 byla z dobového pohledu více než problematická. Navíc byl v redakci jen jediný člen KSČ. Lze usuzovat, že tomu tak bylo s ohledem na význam, jaký jednotlivá krajská média tehdy měla. Na to, že nejvýznamnějším krajským médiem byl deník *Pochodeň*, poukazuje i počet redaktorů. Na konci roku 1972 měla *Pochodeň* 29 redaktorů, zatímco krajská redakce ČST měla jen 9 pracovníků, a z toho byli jen 2 redaktori. Pobočka Československého rozhlasu pak byla, počtem redaktorů a členů KSČ, někde uprostřed.

3.1.2.3 Případ Josefa Tázlera

V důsledku politických okolností musel v krajském deníku skončit i redaktor Josef Tázler, příčinou však nebylo hodnocení jeho činnosti v době Pražského jara, tehdy v *Pochodni* ještě ani nepracoval, s událostmi po roce 1968 však jeho výpověď souvisela. Josef Tázler pracoval v *Pochodni* v letech 1972 až 1979. Měl zde na starosti články o organizacích Národní fronty, často přispíval také do kulturní rubriky. Byl rovněž členem Kulturní komise krajského Socialistického svazu mládeže, kde měl na starosti hudební akce. Do *Pochodně* nastoupil v roce 1972 jako elév, členem KSČ se nikdy nestal. „*Pochodeň* byla nomenklaturním orgánem KV KSČ, takže šéfredaktor byl členem krajského výboru KSČ. U vedoucích rubrik se pak očekávalo, že budou členy KSČ. Já jsem členem KSČ být nemusel. Nastoupil jsem jako elév, v SSM jsem samozřejmě byl. Do KSČ jsem se nikdy nedostal, byl jsem jen na kandidátce. To už bylo poté, co jsem začal v *Pochodni* profesně stoupat, a ode mě se to začalo vyžadovat.“²⁷²

Nátlak na politické vzdělání a vstup do strany na redaktory v *Pochodni* zesílil podle Josefa Tázlera v roce 1977. „*Když jsem do Pochodně nastoupil, tak jsem nic takového absolvovat nemusel. Zdálo se mi, že to tam v tom roce 1972 pořád bylo v takovém revolučním duchu, že to v těch lidech bylo. Samozřejmě to nemohli říkat na plnou pusu, ale možná si nikdo nedokázal představit, že to tak bude pořád, nebo že se to může ještě zhoršit. Potom nastal rok 1977. Bylo to*

271 Tamtéž.

272 Rozhovor autorky s Josefem Tázlerem ze dne 23. února 2012.

asi trochu vyvolaný Chartou a přišly druhé čistky. V Pochodni a asi i v dalších orgánech byli lidé tlačeni do toho, aby do strany vstoupili. Byla mi nabídnuta kandidatura, ale já jsem říkal, že se na to necítím, že pracuji v té kulturní oblasti SSM. Ale vytáhli na mě, že jsem dostal byt a další věci, tak jsem jim nakonec na tu kandidaturu kývnul. A musel jsem se zapsat do VUMLu.“²⁷³

Na Večerní univerzitě marxismu-leninismu nakonec Tázler absolvoval jen jeden semestr. Nedlouho poté následovala výpověď z Pochodně. Josef Tázler vzpomíná na okolnosti svého konce v krajském deníku: „Jeli jsme na svazácký zájezd do NDR, plný autobus mladých lidí, a já jsem začal hrát na kytaru a zpívalo se. A někdo mi řekl: zahráj Běž domů, Ivane²⁷⁴, umíš to? Já jsem řekl, to umím, a zahrál jsem ji. A když jsem přijel zpátky, tak už to věděli všichni nahoře a přišel jasný příkaz. Okamžitá výpověď. Během měsíce jsem v Pochodni skončil. Už si ani nevzpomenu, jak byl ten důvod formulovaný.“²⁷⁵

3.2 Normalizace v médiích okresu Pardubice

3.2.1 Okresní noviny *Zář* v období normalizace

3.2.1.1 Posrpnový vývoj v redakci *Záře* a hodnocení její činnosti za období Pražského jara

Také okresní orgány v Pardubicích přistoupily k hodnocení činnosti médií ve svém územním obvodu. Kritice se tak samozřejmě nevyhnuly okresní noviny *Zář*. Ve zprávě pro okresní výbor bylo období roku 1968 v jinak „bohaté a záslužné historii“ *Záře* označeno za černou skvrnu, „kdy působení pravicově oportunistických názorů proniklo i na stránky *Záře* a kdy otázky proletářského internacionalismu byly opomíjeny. Svůj podíl a falešnou hru tu sehráli nepevní novináři. Všichni ti, kdož se jakýmkoliv způsobem v tomto směru angažovali a na straně provinili, museli redakci opustit a byli ze strany vyloučeni. Do redakce přišli noví redaktori, pevní komunisté, kteří měli dostatek sil a energie a důležitý mocenský nástroj, sloužil straně a lidu. Od listopadové rezoluce dostal časopis opět svoji původní tvář a je dobrým pomocníkem okresního výboru KSČ a rady ONV při plnění přijatých usnesení.“²⁷⁶

273 Rozhovor autorky s Josefem Tázlerem ze dne 23. února 2012.

274 Písničku *Dobře miněná rada* neboli *Běž domů, Ivane* složil po okupaci v Československu v srpnu 1968 Jaromír Vomáčka. V písničce se zpívá: *Běž domů, Ivane, čeká tě Nataša, běž domů, Ivana, tady tě holky nemilujou. Běž domů, Ivane, čeká tě Nataša, běž domů, Ivane, a víc se nevracej.*

275 Rozhovor autorky s Josefem Tázlerem ze dne 23. února 2012.

276 Zpráva pro jednání předsednictva OV KSČ dne 4. září 1979. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1318, sign. 403/22 Okresní noviny ZÁŘ.

Okresní státní a stranické orgány potřebovaly vyvodit odpovědnost za reformní články, jimiž se i pardubické noviny zapojily do reformního procesu, který postupně během jara a léta roku 1968 prostoupil celým Československem. Odpovědnost za to byla tak jako jinde přiznána novinářům. Z *Rozboru kádrového obsazení redakce Zář*, který vydal okresní národní výbor v roce 1969, vyplývá, že ještě do konce roku odešli z redakce tři novináři. Během prvního čtvrtletí roku 1969 byli nahrazeni Jaroslavem Kuchařem, Vladimírem Šmídem a Marcelou Krátkou. Z původního redakčního obsazení novin tak do konce roku 1968 zůstala jen jedna novinářka, která však od listopadu 1968 do dubna 1969 nepracovala z důvodu nemoci, a vedoucí redaktor Oldřich Rajman. Ani ten v redakci *Záře* nezůstal dlouho – v první polovině roku 1969 ho nahradil na žádost OV KSČ Ladislav Roubínek, dosavadní redaktor krajské *Pochodně*.²⁷⁷

Dostupné archivní materiály obsahují analýzy a kritické hodnocení redaktorů *Záře* a jejich činnosti až v období po srpnu 1968, kdy sice již byla obnovena cenzura, kroky k normalizaci jednotlivých redakcí (výměny redaktorů a ideové změny mediálního obsahu) ale probíhaly postupně v řádu měsíců. V hodnocení okresního výboru, které se zabývalo činností *Záře* po přijetí listopadové rezoluce ÚV KSČ (do 30. května 1969), byl kritizován zejména zmíněný vedoucí redaktor Oldřich Rajman. Právě v listopadové rezoluci měli redaktori získat pro svou činnost pevnou platformu, z níž měli čerpat a podporovat stranickou politiku na stránkách *Záře*. To se však nestalo. „*Zář* nese velkou odpovědnost za to, že všechny pokusy jednotlivců i výborů v realizaci stranických usnesení byly jejími negativistickými náladami nebo různými výhradami předem znemožněny. [...] *Zář* svou koncepci nezměnila ani po dubnovém plénu. Naopak, svůj postoj ještě zvýraznila, neboť závěrů z dubnového pléna si vůbec nevšímá. [...] Jako stranický tisk, jemuž přísluší úloha propagátora a agitátora stranické politiky, nesplnila redakce, a zejména soudruh Oldřich Rajman, své stranické poslání.“²⁷⁸ Rajman podle zprávy nevyužil možnosti angažovaně podpořit listopadové závěry ÚV, a proto zde bylo předsednictvu OV KSČ navrženo, „aby velmi důrazně vyslovalo svou nespokojenost soudruhu Oldřichu Rajmanovi za naprosto nedůsledné zabezpečení svého poslání a za liknavé plnění stranického úkolu, jímž byl jako prozatímní vedoucí redaktor pověřen“. Kromě toho měla být učiněna důsledná opatření, „jež by zaručovala okamžitou změnu ideově politického zaměření obsahu *Záře*, sledující přesvědčivou a angažovanou podporu stranickým usnesením“.²⁷⁹

277 Rozbor kádrového obsazení redakce *Zář*. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1307, sign. 456/4, Rozhlas, tisk, s. 44.

278 Podklady pro hodnocení okresního časopisu *Zář*. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1307, sign. 456/4, Rozhlas, tisk, s. 48–50.

279 Tamtéž.

Rovněž okresní národní výbor se zabýval činností *Záře* v „krizových letech“ 1968–1969, v jeho podání ale byla hodnocena mnohem méně kriticky: „I časopis *Zář* byl v loňském roce zmítán obdobnými vlivy, které působily na celý náš veřejný život. V té době vzniklo několik článků, k nimž měla rada ONV připomínky. Obsahová část se však brzy konsolidovala a redakce se snažila podle svých sil na stránkách novin pomáhat stranickému a státnímu orgánu při realizaci závěrů a usnesení ve všech oblastech veřejného života.“²⁸⁰ Zpráva okresního národního výboru dokonce kladně hodnotila snahu redakce po listopadovém plénu, kdy redakce publikovala několik článků, kterými vyjádřila podporu straně. V tomto ohledu se tedy okresní výbor a okresní národní výbor ve svých hodnoceních výrazně rozcházejí. Zpráva okresního národního výboru redakci *Záře* přiznávala i drobné nedostatky, nebyly však nijak závažné. Redakce se měla ve své další činnosti více věnovat otázkám a problémům národních výborů a také „rozpracovávat ústřední závěry a usnesení nejen osobními stanovisky jednotlivců či přebíráním citátů a pasáží z projevů a referátů, ale s konkrétními návrhy, jak jednotlivé otázky a problémy budeme v okrese řešit“.²⁸¹

V září 1969 obdržel Okresní národní výbor Pardubice žádost od Krajského národního výboru Hradec Králové výzvu, aby na žádost Českého úřadu pro tisk a informace posoudily další vydávání všech v okrese registrovaných novin a časopisů z hlediska jejich politické nezbytnosti a možnosti zajistit kádrově jejich potřebné ideově politické i odborné úrovň.²⁸² ONV Pardubice ve spolupráci s OV KSČ zhodnotily okresní tisk a navrhly všechna periodika pro rok 1970 ponechat v plném rozsahu. Zároveň s tím navrhly, aby byl ve stranických organizacích zajištěn větší vliv na tvorbu obsahu jednotlivých periodik a aby byly návrhy na výběr redaktorů předkládány ke schválení okresnímu výboru. Kromě toho měly být kádrově posíleny redakční rady a ideologická komise okresního výboru společně s odborem školství a kultury ONV měly pravidelně pololetně provádět hodnocení všech registrovaných novin a časopisů v okrese.²⁸³ Následujícího měsíce, v říjnu 1969, pak projednala rada východočeského KNV strukturu místních novin a časopisů na následující rok a rovněž rozhodla o zachování všech okresních novin

280 Rozbor a hodnocení ideově politického působení *Záře*. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1307, sign. 456/4, Rozhlas, tisk, s. 28.

281 Tamtéž.

282 Dopis Karla Štancla, místopředsedy Vč. KNV Hradec Králové, adresovaný předsedovi ONV Pardubice Františku Havránkovi ze dne 11. září 1969. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 3, sign. 491/51, Agenda předsedů ONV – František Havránek.

283 Dopis Bohumila Šilhánka, předsedy školské a kulturní komise ONV v Pardubicích, adresovaný odboru kultury Vč. KNV v Hradci Králové ze dne 29. září 1969. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 3, sign. 491/51, Agenda předsedů ONV – František Havránek.

a většiny závodních časopisů v kraji, přičemž důvodem pro toto rozhodnutí nebyl nárok veřejnosti na informace, ale to, že „okresní noviny jsou velmi účinným nástrojem při prosazování politiky KSČ a státu, působí rozhodujícím vlivem na tvorbu veřejného mínění a slouží k okamžitým i dlouhodobým potřebám místních orgánů“²⁸⁴.

V říjnu 1971 vyzdvihl v úvodním sloupku tehdejší vedoucí redaktor *Záře* Ladislav Roubínek roli médií při normalizaci společnosti: „Více než dvouleté období, které uplynulo od známého Slova do vlastních řad, kdy několik set novinářů se veřejně přihlásilo k podpoře nového vedení strany v čele se soudruhem Gustávem Husákem, potvrdilo, že bylo vykonáno hodně prospěšného. Přes všechny emoce, které vinou nepevného Dubčekova vedení a zásluhou sdělovacích prostředků popletly mnoha lidem hlavu a přivedly národ na pokraj katastrofy, se během krátké doby podařilo konsolidovat život v naší společnosti. Každého z nás, novinářů, potěšila skutečnost, že nemalý podíl na tom – jak bylo řečeno soudruhem tajemníkem ÚV KSČ Oldřichem Švestkou – mají i sdělovací prostředky. [...] Je skutečností, že žurnalista má podstatný vliv na veřejné mínění. V negativním případě jsme se o tom nedávno trpce přesvědčili. [...] Dobře víme, že hromadné sdělovací prostředky jsou a nadále budou politickomocenským nástrojem politiky strany a státu a podle toho bude také každý z nás pracovat.“²⁸⁵

3.2.1.2 Redaktoři okresních novin *Zář* (a závodních časopisů)

3.2.1.2.1 Politické vzdělání redaktorů

V *Záři* pracovalo po celé období normalizace čtyři až pět redaktorů, resp. šest (statut redakce uváděl o jednoho redaktora víc – ten byl redaktorem v Okresním rozhlasovém studiu, které bylo organizačně začleněno do redakce *Záře* – obě tyto redakce řídil jeden vedoucí redaktor). Jak jsme mohli vidět již v kapitole o východočeské pobočce Svazu českých novinářů, byla v období normalizace věnována velká pozornost politickému (stranickému) vzdělávání novinářů. Co se týče členství ve straně, ideální redaktor tiskového orgánu KSČ (ale rovněž závodních časopisů) byl členem KSČ či alespoň kandidátem na členství. Kandidátství na členství v KSČ představovalo proces po podání přihlášky za kandidáta KSČ, po jehož absolvování měl být uchazeč o členství přijat do strany. Řízení, jímž kandidáti procházeli, bylo v podstatě kádrování – posuzoval se třídní původ kandidáta, stranické vzdělání, postoj v „krizových letech“ 1968–69 či odběr stranického tisku.

284 (mb): Z jednání rady VčKNV: O místním tisku, o přípravě obyvatel k obraně vlasti a likvidaci lesní kalamity. *Pochodeň*, 8. října 1969, roč. 58, č. 237, s. 1–2.

285 Ladislav Roubínek: V přední linii. *Zář*, 15. října 1971, roč. 21–27, č. 82, s. 1.

V průběhu 70. a 80. let měla redakce pardubických okresních novin *Zář* průběžně čtyři až pět stálých redaktorů a pravidelně přispívající dopisovatele, jejichž příspěvků bylo v té době výrazně využíváno. Podívejme se na hodnocení politické příslušnosti redaktorů v *Záři* v průběhu několika let. Například v roce 1974 se na své schůzi redakční rada okresních novin *Zář* zabývala problémy v získávání dalších pracovníků do redakce. Konstatovala, že „potíže jsou zejména v tom, že většina uchazečů nesplňuje podmínku členství ve straně“²⁸⁶.

Ve *Zprávě pro jednání předsednictva OV KSČ dne 4. září 1979*²⁸⁷ je uvedeno, že šéfredaktor a dva redaktori *Záře* jsou členové KSČ a dva redaktori jsou bezpartijní. Bylo zde dále navrženo opatření, aby všichni redaktori absolvovali Večerní univerzitu marxismu-leninismu (VUML) nebo alespoň tři až šest měsíců kurzu Krajské politické školy (KPŠ). Tento návrh se týkal rovněž redaktorů závodních novin v okrese. Další doporučení se týkalo dopisovatelů (jak *Záře*, tak závodních novin) – ti měli být také pravidelně proškolení a stranicky vzděláváni.²⁸⁸

V roce 1982 se pak v *Informaci o stavu v kádrovém obsazení* uvádí, že ze čtyř redaktorů (vedle šéfredaktora) je již pouze jeden redaktor bez politické příslušnosti, jeden je kandidátem KSČ a dva jsou členové KSČ a „všichni jsou zapojeni do stranického vzdělávání, zejména do večerní školy pro redaktory, do VUML nebo do školy social. práce“²⁸⁹. Co se týče odborného vzdělání, vysokoškolské vzdělání splňovala jen jedna redaktorka, dva členové redakce měli střední školu ukončenou maturitou, jeden pouze základní školu. Genderové zastoupení v redakci bylo v té době rovnocenné: dva muži a dvě ženy, věkem dva/dvě do 30 let, dva/dvě do 40 let.

Ještě na konci osmdesátých let bylo ideologickým oddělením krajského výboru KSČ redakci *Záře* doporučeno přijmout tato opatření: „Posílit okresní redakce o 1 politicky a odborně vyspělého redaktora (Termín: 1989–90); při využití sovětských zkušeností, kdy vedoucí redaktori jsou členy stranického orgánu, v souvislosti s přípravou okresních konferencí KSČ zabezpečit zvolení vedoucích redaktorů za členy OV KSČ.“²⁹⁰ Největší kritéria, co se týče „politické a odborné vyspělosti“, pak byla samozřejmě kladena na vedoucí redaktory novin.

Co se týče závodních novin, zde byly požadavky na stranické vzdělání stejné jako u okresních novin. Na konci 70. let bylo ze sedmi redaktorů závodních novin v pardubickém okrese

286 Schůze redakční rady konaná dne 14. února 1974 v redakci *Zář*, Pardubice. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1307, sign. 456/4, Rozhlas, tisk, s. 71–72.

287 *Zpráva pro jednání předsednictva OV KSČ dne 4. září 1979*. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1318, sign. 403/22, Okresní noviny *ZÁŘ*, s. 23.

288 Tamtéž.

289 *Informace o stavu v kádrovém obsazení, nákladech, remitendě a celkovém hospodaření redakce okresních novin Zář a Okresního rozhlasového studia v Pardubicích ze dne 12. února 1982*. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1318, sign. 403/22, Okresní noviny *Zář*, s. 44.

290 Opatření ke zkvalitnění kádrového, materiálního a technického zabezpečení okresních novin. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1318, sign. 403/22, Okresní noviny *Zář*, s. 122.

pět členů KSČ, jedna redaktorka „ve výhledu za kandidátku KSČ, jeden bezpartijní“. Kapitola *Výběr redaktorů do závodních novin* pak uvádí konkrétní příklad schvalování vedoucích pracovníků do tohoto typu periodik.

Politická kvalifikace na novináře s počátkem normalizace opět nabyla na významu, který předčil i odborné znalosti. Jiří Kouřilek, tajemník krajského výboru KSČ, v roce 1970 u příležitosti Dne komunistického tisku v krajské *Pochodni* napsal mj.: „Novinář, publicista vůbec a komunistický zvlášť, byl a je politickým pracovníkem, jenž vždy a za všech okolností by měl vážít nesmírný dopad a dosah svých myšlenek, článků, v nichž psané slovo je samo o sobě činem.“²⁹¹ Podobně redaktorka krajského deníku Slávka Novotná ve stejném roce napsala: „Pro komunistu nemůže být publicistika jenom profesionální záležitostí. [...] Komunistický novinář si musí být vědom své příslušnosti ke straně a jeho světový názor se musí obrážet ve veškeré jeho publicistické činnosti.“²⁹²

3.2.1.2.2 Mzdy a odměny v Záři na příkladu pochybení vedoucího redaktora z roku 1971

Na konci roku 1971 byla provedena prověrka vyplacených odměn a mezd dopisovatelům a redaktorům *Záře*, kterou provedl Výbor lidové kontroly ONV. Podnětem k prověrce se stal tehdejší vedoucí redaktor *Záře* Ladislav Roubínek, který prováděl „bez kontroly i činnost, která mu nepříslušela. Jedná se např. o činnost, kdy vedoucí redaktor rozhodoval bez jakéhokoliv předchozího projednání s osobním odborem ONV o zaměstnání osob na dohodu, o přijímání pracovníků do redakce, používání provozních peněz rozhlasového studia apod.“²⁹³ Díky této prověrce, která je zaznamenána v archivních dokumentech, si můžeme udělat představu o výši mezd redaktorů pardubických okresních novin a o způsobu vyplácení odměn jejich dopisovatelům.

Problémů v postupech Ladislava Roubínka jakožto vedoucího redaktora bylo podle výsledků prověrky několik. Jedním z jeho provinění bylo to, že bez písemného zmocnění odborem kultury ONV rozhodoval o provozních prostředcích rozhlasového studia (vedoucí redaktor vedl jak *Záři*, tak okresní rozhlas), a to v případě Jitky Vondráčkové, kterou zaměstnal, a z těchto prostředků pro ni byla po dobu tří měsíců vyplácena mzda, zpochybněno bylo i to, že ji Roubínek zaměstnal, přestože pro ni nebylo v redakci volné místo. U odměn dopisovatelům pak byly překročeny

291 Jiří Kouřilek, tajemník KV KSČ: Ke Dni komunistického tisku. *Pochodeň*, Magazín na sobotu a neděli 19. a 20. září 1970, roč. 59, č. 222, s. 1.

292 Slávka Novotná: Zásady komunistického novináře. *Pochodeň*, 17. července 1970, roč. 59, č. 167, s. 2.

293 Protokol o výsledku prověrky vyplácení a správnosti odvodu daně z vyplacených odměn dopisovatelům a čerpání mzdového fondu a odměn redaktorům *Záře*. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 62, sign. 742, Prověrka vyplácení odměn dopisovatelům a čerpání MF a odměn redaktorům *Záře*, s. 2.

finanční prostředky. Ty byly na rok 1971 stanoveny ve výši 50 000 Kčs, na konci 3. čtvrtletí však byly překročeny již o 13 000 Kč a do konce roku měly přesáhnout ještě o dalších 10 000–15 000 Kčs.²⁹⁴

Mzdový fond pro samotnou redakci *Záře* byl pro rok 1971 stanoven ve výši 150 000 Kčs a na začátku roku bylo Ladislavu Roubínkovi sděleno, že částka je definitivní a v žádném případě ji není možné zvyšovat. V této částce se počítalo i s odměnami redaktorům. I tato částka mzdových prostředků byla podle prověrky překročena, přičemž toto překročení nebylo schváleno. Mzdové prostředky byly překročeny také v důsledku toho, že nebyl dodržen plánovaný počet pracovníků v redakci (namísto pěti zde bylo sedm pracovníků). Podle archivního dokumentu byla v tomto případě chyba nejen na straně vedoucího redaktora, ale i na straně kádrového a personálního útvaru ONV. Nebyla rovněž dodržena ani výše odměn pro pracovníky ONV – dokladem toho měla být skutečnost, že Ladislavu Roubínkovi bylo na odměnách za rok 1971 vyplaceno celkem 5 000 Kčs (částka, která převyšuje jeho měsíční plat). Výši odměny si vedoucí redaktor navrhoval sám a schválil mu ji Jiří Pertl (vedoucí odboru kultury), který k tomu nebyl oprávněn.²⁹⁵

Zpráva o výsledku prověrky uvádí řadu příkladů, kdy Ladislav Roubínek pochybil při vyplácení peněz dopisovatelům i redaktorům. U dopisovatelů to bylo například z toho důvodu, že některé osoby (mj. Svatopluk Štefl) uvedené v seznamu dopisovatelů nespĺňovaly podmínky opravňující ke srážce daně z příjmů z literární a umělecké činnosti a odvodu příspěvků kulturnímu fondu dopisovatelů (což byly povinné odvody z odměn dopisovatelů). Dodatečně se pak řešila situace těchto osob – některé (např. zmiňovaná Jitka Vondráčková) byly propuštěny, jiné byly řádně přijaty. Přijat na uvolněné místo řádného redaktora pak byl Svatopluk Štefl, jehož plat měl podle pracovní smlouvy činit 1 650 Kčs.²⁹⁶

Archivní materiály dokumentující finanční prověrku v redakci *Záře* v roce 1971 ukazují omezené pravomoci vedoucího redaktora a závislost jeho rozhodnutí na posvěcení odpovídajícími stranickými či státními orgány. Ačkoli povinnost dodržovat výši přidělených finančních prostředků od vydavatele na chod redakce je celkem pochopitelná, nutnost projednávat přijímání spolupracovníků *Záře* na dohodu s okresním národním výborem dokládá, že bylo cílem zajišťovat absolutní kontrolu režimu i nad okresními novinami. Díky dochovaným materiálům si můžeme udělat představu také o mzdách redaktorů okresních novin. V roce 1971

294 Tamtéž, s. 3.

295 Tamtéž, s. 4–5.

296 ONV Pardubice, kádrové a personální oddělení – zpráva o zařazení Svatopluka Štefla jako redaktora. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 62, sign. 742, Prověrka proplácení odměn dopisovatelům a čerpání MF a odměn redaktorům *Záře*.

byl Svatopluku Štefloví přiznán měsíční plat ve výši 1 650 Kčs, což představovalo nižší částku, než byla průměrná hrubá měsíční mzda v Československu.

Význam dopisovatelů v tomto období dokládá částka, kterou měly okresní noviny přidělenou na výplaty odměn pro dopisovatele. Zatímco pro řádné redaktory (včetně vedoucího redaktora) činila částka 150 000 Kčs na rok 1971, pro dopisovatele bylo stanoveno 50 000 Kčs, což je čtvrtina finančních prostředků pro mzdy a odměny celé redakce (redaktorů i dopisovatelů), tedy relativně vysoká částka. Pro zajímavost uvedme, že o deset let později, v roce 1981, byly náklady na mzdy a odměny v redakci *Záře* 176 000 Kčs (na šest řádných redaktorů a dopisovatele).²⁹⁷

3.2.1.2.3 Řízení novin. Vedoucí redaktori Záře v období normalizace

Pardubické okresní noviny *Zář* byly tiskovým orgánem okresního výboru Komunistické strany Československa a okresního národního výboru v Pardubicích, přičemž po obsahové stránce řídilo činnost redakce předsednictvo OV KSČ a rada ONV prostřednictvím vedoucího redaktora; operativní řízení novin se uskutečňovalo prostřednictvím ideologického tajemníka OV KSČ. Vedoucí redaktor byl členem OV KSČ²⁹⁸, z něhož pak *Zář* přinášela pravidelné informace, a další redaktori byli zastoupeni v komisích OV, OV Národní fronty a ONV. Pomocným pracovním orgánem vedoucího redaktora byla redakční rada, jejímž členem byl pracovník ideologického oddělení okresního výboru. Redakční rada se scházela pravidelně nejméně čtvrtletně a pomáhala sestavovat obsahové plány novin a rozhlasového vysílání. Hlavním nástrojem obsahového řízení byly tematické plány, které byly schvalovány předsednictvem OV KSČ a pololetně vyhodnocované²⁹⁹. Všechny redaktory schvalovalo předsednictvo OV KSČ. Organizačně byly noviny začleněny pod odbor kultury ONV.

Podle pracovního pořádku okresních novin *Zář* z roku 1972 odpovídal vedoucí redaktor za ideovou a odbornou úroveň novin. Vedle kontroly práce v redakci měl připravovat materiály pro předsednictvo OV KSČ a radu ONV a také zajišťovat a kontrolovat plnění jejich usnesení. Dále odpovídal za rozvíjení masové politické práce redakce a za výchovu členů redakce. Kromě toho řídil a odpovídal za veškerou hospodářskou činnost redakce, předkládal ke schválení rozpočet a

297 Situační zpráva okresních novin *Zář* a ORS Pardubice. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1318, sign. 403/22, Okresní noviny *Zář*, s. 50.

298 Šéfredaktory regionálních novin schvalovala příslušná předsednictva KSČ, na okresní úrovni tedy předsednictvo OV KSČ, na krajské úrovni předsednictvo KV KSČ. Šéfredaktori pak byli členy okresních, resp. krajských výborů KSČ, podobně jako šéfredaktor ústředního *Rudého práva* byl z této funkce také členem ústředního výboru KSČ.

299 Zpráva pro jednání předsednictva OV KSČ dne 4. září 1979. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1318, sign. 403/22, Okresní noviny *ZÁŘ*, s. 23.

měl právo disponovat se svěřenými financemi, schvaloval cestovní příkazy redaktorů a kontroloval jejich věcné náležitosti atd.³⁰⁰ Podobně podle statutu redakce okresních novin *Zář* z roku 1982 vedoucí redaktor kromě řízení novin dále zodpovídal za správné uplatňování mzdové politiky, za účelné a hospodárné vynakládání finančních prostředků, za řádné hospodaření se svěřeným majetkem, za dodržování socialistické zákonnosti a státní disciplíny.³⁰¹ Jak vyplývá z dokumentů z let 1972 a 1982, pracovní náplň vedoucího redaktora okresních novin *Zář* byla široká. Vedle koordinace práce jednotlivých redaktorů a dohledu na obsah novin (s důrazem na ideovou úroveň obsahu) zahrnovala jeho práce také administrativní činnosti typu kontroly správnosti cestovních příkazů. Redakce přitom měla k dispozici jednu administrativní pracovníci.

Vedoucí redaktoři *Záře* v letech 1968–1989

1968–1969	1969–1982	1982–1987	1987–1989	1989
Oldřich Rajman	Ladislav Roubínek	Jaroslav Král	Miroslav Funda	Roman Marčák

Vedoucím redaktorem byl v roce 1968, tedy v průběhu Pražského jara i po zbytek roku, Oldřich Rajman. Během první poloviny roku 1969, kdy byli proreformní lidé z nejrůznějších vedoucích pozic odvoláváni, ho nahradil na žádost OV KSČ Ladislav Roubínek, dosavadní redaktor krajského deníku *Pochodeň*. V roce 1982 byl po Ladislavu Roubínkovi řízením redakce pověřen Jaroslav Král, který zůstal v čele novin do července roku 1987, kdy ho nahradil Miroslav Funda. Od července 1989 byl po Fundově odchodu do důchodu v čele *Záře* Roman Marčák. Výběr redaktorů okresních novin, zejména těch do vedoucích funkcí, byl proces, ve kterém hrála velkou roli politická kritéria – tedy zejména členství ve straně a stranické funkce, v době normalizace navíc postoj k reformám Pražského jara; dále pak třídní původ, různá vyznamenání i rodinné poměry. To si můžeme ukázat na konkrétních hodnoceních vedoucích redaktorů *Záře*.

Miroslav Funda (nar. 1928), který byl v čele pardubických okresních novin v letech 1987–1989 (v redakci *Záře* však působil jako redaktor již od roku 1983), pocházel z dělnické rodiny, třídní původ měl tedy vhodný. Absolvoval Filozofickou fakultu na Karlově univerzitě (1949–1953), s ohledem na politické vzdělání byl vhodným kandidátem do vedoucí funkce díky měsíčnímu kurzu pro vysokoškolské funkcionáře KSČ v Poděbradech (1951), dvouměsíčnímu kurzu ekonomie na Vysoké škole politické v Praze (1958) a dvouletému studiu na Okresní večerní škole (1979–1981). Odpovídající měl rovněž stranické funkce, které v minulosti zastával:

300 Pracovní pořádek okresních novin *Zář*, článek I., 1972. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1307, sign. 456/4, Rozhlas, tisk, s. 10.

301 Statut okresních novin *Zář* a rozhlasového studia v Pardubicích, 1982. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1318, sign. 403/22, Okresní noviny *Zář*.

předseda ZO KSČ na FF UK, předseda ZO KSČ na KV ČSM Košice, vedoucí stranické skupiny v redakci *MF* v Ostravě, člen výboru ZO KSČ v redakci královéhradecké *Pochodně* a člen výboru ZO KSČ v redakci *Práce* v Praze. Hodnocena byla i jeho novinářská činnost v redakci *Zář* ještě před jeho jmenováním do funkce vedoucího redaktora: „Publikuje z oblasti ekonomiky, průmyslu, odborových organizací, spolupracuje s okresní správou SNB. V práci projevuje politickou vyspělost a svými články přispívá k plnění úkolů XVII. sjezdu KSČ na svém úseku. [...] Pozitivně ovlivňuje činnost novinářů v redakci *Zář*, kde pro svou třídní uvědomělost, komunistickou poctivost je oporou redakce.“³⁰² V návrhu na schválení Miroslava Fundy do funkce vedoucího redaktora okresních novin *Zář* bylo toto hodnocení doplněno ještě o chování Fundy a jeho rodiny v „krizových letech“. „V krizovém období let 1968–1969 hluboce na něho zapůsobily události i poučení, které z nich vyplývá. Žádných protisocialistických ani protisovětských akcí se nezúčastnil. Je oddaný principům marxismu-leninismu a proletářskému internacionalismu. Manželka byla v r. 1970 vyloučena z KSČ (na mítinku v Hradci Králové v dubnu 1968 podpořila vystoupení Goldstückera a Kohouta, podepsala rezoluci s požadavkem neutrality našeho státu a za odchod sovětských vojsk). Z blízkých příbuzných nikdo nežije v kapitalistických státech.“³⁰³ V další části byla představena jeho blízká rodina, rodiče (otec byl zedník a zakládající člen strany), sourozenci (bratr a sestra byli členy KSČ), manželka a děti (bezpartijní, ale členové SSM a SČSP, resp. ROH). Rodinné poměry byly vyhodnoceny jako pořádané a Funda byl doporučen Okresním národním výborem Pardubice do funkce vedoucího okresních novin, schválen byl předsednictvem okresního výboru KSČ.

Hodnocení o takřka dvě generace mladšího Romana Marčáka (nar. 1964), který Fundu vystřídal v červenci roku 1989, bylo podobné. Vzhledem ke svému věku za sebou neměl žádnou dlouholetou novinářskou praxi, zato měl vystudovanou Fakultu žurnalistiky UK (1983–1987). Z politických studií absolvoval internátní kurz pro kandidáty KSČ, obvodní politickou školu OV KSČ Praha 1 (1986) a Školu mladých komunistů FF UK (1986). Pocházel z dělnické rodiny, v té době zatím svobodný a v „krizových letech“ byl v dětském věku, proto bylo jeho další hodnocení zaměřeno na osobnostní pracovní předpoklady a styky se zahraničím. „V roce 1968–69 byl žákem ZDŠ. Nikdo z příbuzných nežije v zahraničí. S nikým v zahraničí neudrhuje ani písemný, ani osobní styk. U jeho nejbližších rodinných příslušníků nedošlo ke změnám v politické příslušnosti. Jeho rodina neudrhuje žádnou formu styků s příslušníky kapitalistické ciziny.“³⁰⁴

302 Kádrový posudek – Miroslav Funda. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1318, sign. 403/22, Okresní noviny ZÁŘ.

303 Tamtéž.

304 Kádrový posudek – Roman Marčák. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1318, sign. 403/22, Okresní noviny ZÁŘ.

3.2.1.2.4 Řízení okresních novin ve vzpomínkách šéfredaktora

Jaroslav Král (nar. 1939), který byl vedoucím redaktorem *Záře* v letech 1982–1987, vzpomínal na chod a každodennost redakce okresních novin v rozhovoru s autorkou disertační práce. Král svou novinářskou dráhu začal v závodních novinách *Východočeský chemik*, žurnalistiku však vystudovanou neměl – byl vyučeným chemikem: „*Když jsem nastoupil do závodních novin, tak jsem šel do Prahy, jmenovalo se to Kurz stranické žurnalistiky, tam jsem byl půl roku a pak mi říkali, buď to se osvědčíš, nebo neosvědčíš. Tak snad jsem se teda osvědčil, protože pak jsem dělal novináře deset let.*“³⁰⁵ Do *Záře* nastoupil v roce 1982 jako vedoucí redaktor přímo z *Východočeského chemika*. „*Občas bylo nějaké hodnocení těch závodních novin, a tak si mě nějakým způsobem vybrali, že bych tam mohl jít já dělat šéfa, protože to minulé vedení snad něco zpronevěřilo, aspoň se to říkalo.*“³⁰⁶ Neproběhlo tedy žádné oficiální výběrové řízení a šéfredaktorem okresních novin zůstal Jaroslav Král pět a půl roku.

Co se týče samotného řízení novin, zatímco ve *Východočeském chemikovi* se vypracovávaly každý měsíc tematické plány, kde byly hlavní materiály, které se budou zveřejňovat, a ty musel schvalovat celozávodní výbor KSC, v *Záři* se plány nedělaly: „*Tam se jelo podle pokynů OV, nebo jak šel v regionu běžný život, ty noviny byly takovým zrcadlem regionu. [...] Jednou týdně se konaly porady, na které chodil i tajemník OV KSC pan Šimonka nebo někdo z ONV, tam se věci upřesňovaly nebo se řeklo, tohle je špatně, tohle se bude dělat lépe, to je potřeba dělat víc,*“³⁰⁷ vzpomíná bývalý vedoucí redaktor novin.

Jaroslav Král vzpomíná také na každodenní práci v redakci a její provoz. Redakce neměla k dispozici žádný automobil, pokud chtěl někdo z redaktorů udělat reportáž z některého místa okresu, musel žádat ONV nebo OV KSC, aby mu přidělili auto. Pokud zrovna neměli ani tam žádné auto k dispozici, tak ho sháněli jinde. „*Tak kolikrát redaktori jeli s hasiči, tam jsme měli známé. Já jsem tenkrát říkal, že kromě pohřebního ústavu jsme snad jezdili s každým.*“³⁰⁸ Další potíž byla podle Krále vymýšlet nové věci, aby obsah novin nebyl stále ve stejné linii. A v té nové linii aby to pak prošlo. Sám přiznává, že se témata stále opakovala, například co se týče politických výročí či oslav narození Lenina apod.: „*Mně to připadalo jako taková šablona. Co taky psát pořád nového. Lenin byl Lenin a já nevím, co na něm měnit. Většinou to bylo ve stále stejném duchu. [...] Obvykle se o tom psalo formou úvodníků. Jednou nám ideologické oddělení krajského výboru KSC vytklo, že jediná Zář neměla úvodník ke Slovenskému národnímu povstání.*

305 Rozhovor autorky s Jaroslavem Králem ze dne 17. října 2014.

306 Tamtéž.

307 Tamtéž.

308 Tamtéž.

Já jsem to zdůvodňoval, že nevím, proč okresní noviny, které mají určitou specializaci, se mají zabývat SNP.“³⁰⁹ Sám Král svým redaktorů vytykal hlavně to, pokud dělali chyby ve jménech funkcionářů. Nejvyhrocenější případ v souvislosti s obsahem *Záře*, na který vzpomíná, souvisel s publikovanou kritikou jedné zelinářky, která se kvůli tomu chtěla následně s novinami soudit, nakonec však obvinění odvolala. Jaroslav Král si dobře uvědomoval, co by bylo případným největším proviněním novin: „*Kámen úrazu byla kritika vydavatelů. To jsme si dovolit nemohli, to by asi přišla výpověď nebo přinejmenším nějaké kárné opatření, strhávání z platu nebo stranický flastr. Tohle bylo zkrátka tabu.*“³¹⁰

Při příležitosti konání okresní konference KSC vydávala *Zář* mimořádná čísla novin. Jelikož konference byly většinou dvoudenní, v pátek a v sobotu, pracovali redaktoři *Záře* v pátek odpoledne nebo večer na sobotním vydání, aby ho měli delegáti na konferenci v sobotu k dispozici. Jinak se však, co se týče obsahu a možností rozšíření témat, podle Krále cítili v redakci omezení počtem stran *Záře*, která měla pouhé čtyři strany. „*Byla strašně limitovaná spotřeba papíru a o každé rozšířené vydání na osm stran se muselo jet jednat do Hradce, kde se tisklo. Museli jsme žádat šéfa tiskárny, jestli nám přidělí papír na vícestránkové vydání. Většinou se nám to podařilo vybojovat jednou za měsíc. To byl úspěch. Jinak jsme vydávali o čtyřech stranách, čtyřka byl sport, takže na ostatní věci zbývaly tři stránky. A to byl dosah novin region Holičsko–Přeloučsko–Pardubicko.*“³¹¹ Významní pro tvorbu obsahu novin byli podle Krále dopisovatelé, kterých měli velké množství. Ti se zabývali mnoha tématy počínaje fotbalem, kulturním děním, drobnými aktuálními zprávami z okresu apod.

O odchod z novin požádal Jaroslav Král podle svých slov sám: „*Požádal jsem o rozvázání pracovního poměru, protože mně odešla paní, která dělala inzerci, vybírala peníze a tak dál. Šla do důchodu. Nemohl jsem sehnat pracovní sílu, i když jsem se obrátil na ONV i OV, nechali mě v tom, jak se říká, namočeného. To mě tenkrát dost vytočilo, řekl jsem si, s vámi už ne, a šel jsem pryč.*“³¹² Po Jaroslavu Královi nastoupil jako vedoucí redaktor *Záře* Miroslav Funda (nar. 1928), který pracoval v okresních novinách *Zář* jako redaktor již od roku 1983, předtím pracoval v deníku *Práce*, ještě předtím působil jako redaktor *Pochodně* a *Mladé fronty* – s novinářskou prací měl tedy jako nastupující šéf okresních novin dlouholeté zkušenosti, a to i na celonárodní

309 Tamtéž.

310 Tamtéž.

311 Tamtéž.

312 Tamtéž. Podle dokumentu ONV skutečně Jaroslav Král sám požádal o uvolnění z funkce. V dokumentu k tomu stojí: „Doporučujeme jeho žádosti vyhovět, ocenit jeho poctivý vztah k práci, obětavost a čestnost udělením stříbrné plakety Za budování okresu Pardubice.“ (SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1318, sign. 403/22, Okresní noviny *Zář*, s. 83.)

úrovni. Posledním předrevolučním šéfredaktorem *Záře* byl Roman Marčák (nar. 1964), který v polovině roku 1989 nahradil Miroslava Fundu. Roman Marčák byl v té době rovněž stávajícím redaktorem *Záře*, na rozdíl od svých předchůdců měl vystudovanou Fakultu žurnalistiky Univerzity Karlovy, v té době jedinou vysokou školu pro novináře u nás. Již od prvního roku vysokoškolského studia přitom spolupracoval s redakcí *Záře*.³¹³

3.2.1.2.5 Výběr redaktorů do závodních časopisů

Český úřad pro tisk a informace vydal v roce 1969 pokyn k posouzení dalšího vydávání všech v okrese registrovaných novin a časopisů z hlediska jejich politické nezbytnosti a možnosti zajistit kádrově jejich potřebné ideově politické i odborné úrovně. U závodních novin měla být posouzena účelnost vydávání a „s vydáváním souhlasit jen tehdy, jsou-li kádrové předpoklady pro plnou angažovanost ve smyslu politiky strany a jsou-li naprosto nezbytné pro řádný chod podniku. Tam, kde závodní časopisy zůstanou, posílit úlohu stranických orgánů v závodech na jejich obsah.“³¹⁴

Výběr redaktorů, především těch vedoucích, do závodních časopisů, tak podléhal stejně jako u okresních novin poměrně přísným, zejména politickým kritériím. Jako příklad si můžeme uvést písemnou komunikaci mezi Východočeským krajským národním výborem Hradec Králové a Českým úřadem pro tisk a informace ohledně jmenování vedoucího redaktora časopisu *Východočeský stavbař*. Datem 14. dubna 1976 je označen dopis tehdejšího vedoucího odboru kultury KNV v Hradci Králové Jana Lemberka adresovaný ČÚTI, ve kterém sděluje změnu ve funkci vedoucího redaktora tohoto časopisu. Vedoucím redaktorem měl být schválen Zdeněk Seiner, který v té době tuto funkci vykonával již prozatímně, dosud neschválen předsednictvem OV KSČ v Pardubicích. V té době pětadvacetiletý Seiner byl členem SSM a měl vystudovanou pražskou Fakultu žurnalistiky, praxi v novinách však neměl a nebyl členem KSČ. Podle sdělení pracovnice kádrového útvaru národního podniku Pozemní stavby Pardubice byl jejich jedinou osobou pro výkon vedoucího redaktora.³¹⁵ Vedoucí odboru tisku ČÚTI František Tesař však ve své odpovědi z 19. května 1976 vyslovil nesouhlas odboru s návrhem jmenování Seineru do funkce vedoucího redaktora *Východočeského stavbaře*. Kromě nedostatku praxe bylo problémem to, že Seiner neměl politické zkušenosti. „[...] do funkce vedoucího redaktora, který je odpovědný za politicko-ideovou linii časopisu, je nutno navrhnout člena KSČ. Žádáme proto o

313 SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1318, sign. 403/22, Okresní noviny Zář, s. 84–85.

314 Hlediska ČÚTI pro posouzení dalšího vydávání tisku. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 3, sign. 491/51, Agenda předsedů ONV – František Havránek.

315 Východočeský stavbař Pardubice – jmenování vedoucího redaktora ze dne 14. 4. 1976. Adresováno ČÚTI. Tamtéž.

předložení nového návrhu.³¹⁶ Seiner mohl prozatím pracovat v redakci časopisu, nikoli však jako vedoucí redaktor.

V dokumentu podepsaném tajemníkem OV KSČ Pardubice Jiřím Kloučkem a datovaném o půl roku později, 29. listopadu 1976, pak stojí, že se Zdeněk Seiner ve funkci redaktora závodního časopisu *Východočeský stavbař* zapracoval a dosahuje dobrých výsledků. Výbor základní organizace strany podnikového ředitelství jej pak na své schůzi navrhl přijmout v roce 1977 za kandidáta strany. Jeho funkce tak byla posvěcena i ze strany OV KSČ: „Soudruh Seiner byl do funkce redaktora schválen a je s ním nadále v této funkci počítáno.“³¹⁷

Zdeněk Seiner se později vedoucím redaktorem podle všeho stal, jak vyplývá z dalšího dopisu z 28. srpna 1979, zasláného z Východočeského krajského národního výboru pražskému Českému úřadu pro tisk a informace. Dopis se opět týkal návrhu změny ve funkci vedoucího redaktora časopisu *Východočeský stavbař* a byl podepsán tehdejšími vedoucími odboru kultury KNV v Hradci Králové Jiřím Pražanem. Dopis oznamoval, že Zdeněk Seiner odešel z funkce vedoucího redaktora časopisu do krajského studia Československého rozhlasu v Hradci Králové, a proto byla do této funkce navržena a předsednictvem OV KSČ v Pardubicích dne 10. 7. 1979 schválena Dana Cvrková. V té době čtyřiařicetiletá Cvrková měla podle zasláného návrhu vystudované gymnázium, perspektivně chtěla studovat novinářskou fakultu, byla členkou SSM, ROH, SČSP; v podniku pracovala ve výboru SSM a v branné komisi byla referentkou pro tisk. Dále byla členkou kulturně výchovné komise při ZV ROH.³¹⁸ Avšak ani tato všestranná angažovanost Cvrkové na schválení do funkce vedoucího časopisu ze strany ČÚTI nestačila. Dne 6. listopadu 1979 odeslal ČÚTI do Hradce Králové dopis, ve kterém byl opět vysloven nesouhlas s návrhem na změnu ve funkci vedoucího redaktora časopisu *Východočeský stavbař*, neboť Cvrková „nesplňuje žádný z požadavků předepsaných pro tuto funkci (odborné vzdělání, novinářská a publicistická praxe, široký politický přehled atd.). Do funkce vedoucího redaktora, odpovědného za politicko-ideovou linii časopisu je třeba jmenovat zkušeného člena strany s odpovídající novinářskou praxí.“³¹⁹ Dopis byl opět podepsán Františkem Tesařem, ředitelem IV. odboru ČÚTI.

Dokumenty dokládající další vývoj v této věci již archivní složka neobsahuje, výše uvedené však dobře ilustruje jednak to, jaké nároky byly kladené na (vedoucí) redaktory závodních

316 Vyjádření Františka Tesaře ke změně ve funkci vedoucího redaktora časopisu *Východočeský stavbař*. Tamtéž.

317 Formulář – Zdeněk Seiner ze dne 29. 11. 1976. Tamtéž.

318 Změna ve funkci vedoucího redaktora závodního časopisu *Východočeský stavbař* ze dne 28. srpna 1979. Tamtéž.

319 Odpověď Františka Tesaře na změnu ve funkci vedoucího redaktora v závodním časopise *Východočeský stavbař* ze dne 6. listopadu 1979. Tamtéž.

časopisů, jednak složitý schvalovací systém – tedy to, že si podniky samy nemohly libovolně obsazovat posty vedoucích redaktorů svých závodních časopisů, ale že bylo nutné schválení předsednictvem okresního výboru KSČ a také Českým úřadem pro tisk a informace sídlícím v Praze, přičemž komunikační mezičlánek představoval ještě krajský národní výbor KSČ.

3.2.1.3 Hodnocení okresních a závodních novin a odběr stranického tisku ve Východočeském kraji

3.2.1.3.1 Hodnocení okresních novin

Podívejme se ještě, jak byly okresní noviny ve Východočeském kraji obecně hodnoceny, a to krajským výborem Svazu českých novinářů v Hradci Králové v roce 1974 ve *Zprávě pro ideologickou komisi KV KSČ*³²⁰. Tato zpráva mimo jiné dokládá význam, jenž byl okresním novinám stranickými orgány přikládán. Zpráva zmiňuje bezprostřední vztah okresních novin ke čtenáři, ze kterého plyne jejich velmi odpovědné postavení. Z činnosti okresních novin Východočeského kraje za rok 1974 je pak jako první hodnocena jejich soustavná popularizace plenárních zasedání ÚV KSČ, což bylo náplní nejen okresního tisku. Ještě výrazněji se okresní noviny věnovaly ekonomické propagandě, a to formou publikování dosažených výsledků, nastávajících úkolů a „metodou konkrétního názorného příkladu“. Využívání „názorných příkladů“, resp. popularizování „zasloužilých pracovníků“, kteří byli „příkladem v poměru k práci a ke společnosti“, bylo pravidelnou náplní okresních novin. Pardubické okresní noviny *Zář* měly za tímto účelem trvalou rubriku *Galerie nejlepších pracovníků*. Další okresní noviny ve Východočeském kraji, *Jiskra Rychnovska* (Rychnov nad Kněžnou), měly podobnou rubriku *Galerie cti* a navíc rubriku *Aby člověk nebyl sám*, ve které zveřejňovaly „portréty lidí, kteří věnují čas a síly socialistické společnosti“³²¹.

Další pravidelnou náplní okresních novin byl „rozvoj přátelství k SSSR“. Jednalo se zejména o akce Svazu československo-sovětského přátelství, reportáže z cest do Sovětského svazu, připomínání výročí osvobození apod. (to vše se promítalo i v kulturní rubrice, jak ukazuje kapitola IV) Kladně bylo rovněž hodnoceno to, že se v okresních novinách výrazně zlepšil vztah k vnitřnímu životu stranických organizací a k úkolům strany. „Tuto změnu značně ovlivnila publicita pracovníků okresních výborů strany, kteří se podílejí zejména na úrovni rubrik *Život strany* a využívají okresních novin prostřednictvím úvodníků k seznamování veřejnosti s úkoly.“³²² V tomto směru se kromě úvodníků činily zejména rubriky jako *Chci být komunistou*

320 Zpráva pro ideologickou komisi KV KSČ – Hodnocení okresních novin (za rok 1974). SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 442.

321 Tamtéž, s. 2.

322 Tamtéž.

(chrudimský *Budovatel*) či *Chci se stát komunistou* (*Nové Hradecko* vycházející v Hradci Králové), v níž byli představováni kandidáti KSČ, kteří „svědomitě plní úkoly“. Úloha okresních novin z podstaty toho, kdo je vydával, pak byla zřejmá. „Značnou pozornost věnují okresní noviny stranickým schůzím, zvláště pak veřejným, zasedáním OV KSČ a stranickému vzdělávání.“³²³ Podobně je publicita v okresních novinách věnována rovněž činnosti národních výborů.

Značného významu měly okresní noviny pro své vydavatele také ve vztahu k vesnici, kde byl značný podíl odběratelů právě okresního tisku. Jejich prostřednictvím se uplatňoval vliv na realizaci zemědělské politiky. Okresní noviny se v hodnoceném období roku 1974 konkrétně věnovaly „plně žním, bezztrátové sklizni, iniciativně popularizovaly soutěž v nákupu obilí, zveřejňovaly portréty kombajnérů a kriticky poukazovaly na nedostatek v přesunech žňové techniky“³²⁴. Přesto je podle zprávy nutné působení okresních novin směrem k vesnici zlepšit tak, aby v rozhodujících etapách účinněji ovlivňovaly iniciativu. Obsahová stránka okresních novin ve východočeském kraji byla rovněž pravidelně hodnocena na stránkách krajského deníku KV KSČ *Pochodeň*, která jednou týdně uveřejňovala, jak se okresní noviny v kraji podílejí na zvládnutí podzimních prací, jak popularizují stranická usnesení apod.

Význam stranických okresních novin byl především v jejich přímém vlivu na obyvatele daného okresu. Dáme-li stranou politický aspekt tehdejších okresních novin, z pohledu obyvatel daného regionu byly tyto noviny přitažlivé lokálním zpravodajstvím, která lidé většinou upřednostňují, blízkostí této problematiky, pozvánkami na kulturní a sportovní akce v regionu apod., ostatně tak jako dnes.

V roce 1977 předložil vedoucí odboru kultury ONV v Pardubicích Jan Lemberk připomínky určené radě ONV, ve kterých byla hodnocena činnost okresních novin *Zář* a uvedeny základní směry jejich působení do roku 1980. V úvodu dokumentu stojí, že *Zář* patří mezi nejlepší okresní noviny, a to svým obsahem, grafickou úpravou, rozložením článků a žánrovou pestrostí. Na dobrých výsledcích novin měl podle dokumentu zásluhu především vedoucí redaktor Ladislav Roubínek, resp. jeho novinářská zkušenost a politická úroveň. Roubínkova dlouholetá politická činnost se měla kladně projevat i v obsahu a skladbě článků. Příznivě byly hodnoceny také pravidelné úvodníky novin, které psali převážně vedoucí pracovníci OV KSČ, ONV, SSM atd., dále zvýšený počet článků ze stranického, mládežnického a odborářského života, z činnosti

323 Tamtéž, s. 3.

324 Tamtéž.

Svazu československo-sovětského přátelství, brigád socialistické práce, SSM či zemědělců. Kritika novin byla na druhou stranu spíše neurčitá, podle dokumentu „redakce i vydavatelé znají rezervy a slabiny těchto novin, na které se v příštích letech zaměří“³²⁵. Zpráva dále zmiňovala dopisovatele, práce s nimi byla soustavná, počet 100 dopisovatelů byl hodnocen jako dostatečný. Za žádoucí bylo považováno, aby byli dopisovatelé zařazováni do politické výchovy. Periodicita i náklad *Záře* (tedy 104 čísel za rok/11 000 výtisků v roce 1977) měly být nadále zachovány: „Vzhledem k našemu stranickému úkolu šetřit co nejvíce s papírem a podporovat odběr především centrálního stranického tisku, teoretického a krajského deníku *Pochodně*, nebudou ani v příštím roce periodicita ani náklad zvýšeny.“³²⁶ Co se týče podpory odběru tisku, měl tedy i na okresní úrovni přednost krajský a celostátní tisk KSČ. I kdyby tedy byla poptávka po okresním tisku vyšší, než byl náklad, o němž rozhodovaly odpovědné orgány, nebylo možné náklad (a tím i zisk z prodeje novin) navýšit.

3.2.1.3.2 Hodnocení závodních časopisů

Podívejme se rovněž na dobové hodnocení závodních časopisů. V listopadu roku 1974 se krajská ideologická komise KSČ na svém zasedání zabývala také současnou úrovní závodních časopisů ve Východočeském kraji. Už sám fakt, že ideologická komise řešila úroveň tohoto tisku (a to v jednom bodě jednání společně s okresními novinami), dokládá důležitost, jakou závodní časopisy v tomto období měly. Závodní časopis byl chápán jako nástroj budování a politické práce, „měl pomáhat socialistickému soutěžení, zavádění novátorských metod, oslavě úderníků, stejně tak ale měl tepat různé nešvary a kritizovat nedostatečné pracovní výkony“.³²⁷

V případě *Východočeského chemika*, který měl v okrese Pardubice v období normalizace nejvyšší náklad (5 000 kusů), bylo v roce 1974 oceněno cílevědomé působení v oblasti politické i ekonomické výchovy lidí a propagandy, dále například to, že je velká pozornost věnována plnění úkolů posledního pléna ÚV KSČ, a to podstatně větší než v dalších okresních novinách průmyslově vyspělých okresů. Kladně je hodnoceno také to, že se zlepšuje trend „dopisovatelských forem“. Dopisovatelé byli v tomto období významní nejen pro okresní tisk, velký podíl měli také na tvorbě obsahu právě závodních novin, u kterých šlo o dopisovatele z řad pracujících v daném závodě. V neposlední řadě bylo vyzdviženo číslo *Východočeského chemika* z 19. dubna 1974, konkrétně část *Věří straně a ona jemu*, která přibližovala čtenářům vzorné

325 Připomínky pro radu ONV v Pardubicích dne 30. června 1977. Hodnocení činnosti okresních sdělovacích prostředků a základní směry jejich působení do roku 1980. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1318, sign. 403/22, Okresní noviny Zář.

326 Tamtéž.

327 KNAPÍK – FRANC a kol., s. 1074.

pracovníky a kandidáty strany. Časopisu by pak podle hodnocení prospěla větší pestrost novinářských žánrů, reportáží a fejetonových forem a glosy. I přes zřejmý účel těchto časopisů, tedy jako formy propagandy vzorových pracovních návyků a prostředí, zde byla snaha o to, aby byly časopisy pro čtenáře čtivé a přitažlivé. V závěru zprávy je pak uvedeno, že *Východočeský chemik* „patří nesporně na špici a pomáhá účinně zvládat řadu problémů výroby i kritickým postojem a vysvětlováním problémů odpovědnými pracovníky“.³²⁸

Hodnocení dalších závodních časopisů v okrese bylo v podobném duchu. Vyzdvihovány byly zejména politické materiály a psaní o vzorných pracovnících. V případě *Hlasu Tesly* byla oceněna snaha o portrétování lidí a soutěžících kolektivů a také to, že časopisu „jako jednomu z mála není cizí systematické psaní o podílu pracujících na plnění volebního města Pardubic“³²⁹. Pochváleny byly také dvě rubriky – *Okénko zlepšovatelů* a *Humor bez legrace*. Druhá zmíněná představovala satirickou rubriku, „ve které je formou glos a fejetonů poukazováno na nedostatky ze všech sfér práce a života podniku“³³⁰. Hodnocen byl i *Východočeský stavbař*, který měl v té době „určité potíže s vyjasněním své úlohy“³³¹. Vlivem stranické organizace se ale situace začala pomalu zlepšovat a oproti dřívějšímu, kdy se v časopise objevovaly jen vyloženě technické či ekonomické materiály, byly nově publikovány články o práci kolektivů na pracovišti.

3.2.1.3.3 Odběr stranického tisku

V již zmiňované publikaci z 80. let *Cesta k socialistické přítomnosti pardubického okresu 1945–1971* se dočteme, že vlivem oslabování vedoucí úlohy KSČ ve druhé polovině 60. let se zároveň ve stále menší míře uplatňoval v činnosti komunistů v Pardubicích vliv stranického tisku. Stávající předplatitelé začali odhlašovat odběr celostátního *Rudého práva* i krajské *Pochodně*³³². Poté, co v letech 1968–1969 takto výrazně poklesl odběr stranického tisku, snažila se na počátku normalizace tento nepříznivý stav změnit tisková komise při OV KSČ v Pardubicích. Už v roce 1970 se situace začala obracet, tajemník OV KSČ v Pardubicích Dobroslav Šimonka tehdy konstatoval, že již dochází v oblasti odběru stranického tisku ke zlepšení. Zároveň však upozornil, že se dále musí na tomto problému pracovat. „V žádném případě ale nemůžeme upadnout do sebeuspokojení, naopak je nutné dále práci s tiskem zkvalitňovat. I když ve všech oblastech

328 Zpráva pro ideologickou komisi KV KSČ – Hodnocení současné úrovně závodních časopisů Vč. kraje (1974). SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 513, inv. č. 438, s. 4.

329 Tamtéž, s. 6.

330 Tamtéž.

331 Tamtéž, s. 7.

332 DOLEŽAL – CHARBUSKÝ – KMONÍČEK, s. 84.

společenské činnosti došlo ke značné konsolidaci, nemůžeme nevidět, že pravicově oportunistické a antisocialistické síly se nesmířily se svou politickou porážkou.“³³³

V období normalizace byl tedy opět kladen důraz na odběr stranického tisku a byla zde neustálá snaha stranických orgánů jej zvyšovat. Za tímto účelem byly vyhlašovány soutěže např. pro různé pracovní kolektivy. Soutěže obecně byly v období 70. a 80. let oblíbeným prostředkem ke stranicko-politickým účelům – ať už se jednalo o snahu zvýšit odběr tisku, či pracovní výkon, nebo soutěže vyhlašované tiskem vyzývající k zasílání tematických článků k významným politickým výročím (viz samostatnou kapitolu *Soutěže*). S cílem zvýšit odběr stranického tisku byla vyhlášena soutěž například v roce 1973 pro pracovníky Východočeského ředitelství spojů a dále pro stranické tiskové komise. Soutěž splnila očekávání, za rok 1973 bylo ve Východočeském kraji získáno 29 816 nových předplatitelů sledovaného stranického tisku (zahrnoval zejména *Rudé právo*, krajskou *Pochodeň*, dále tituly *Tvorba*, *Tribuna*, *Život strany*, *Nová mysl* ad.). A tak mohl krajský výbor KSČ konstatovat, že „dosažené výsledky dokumentují účelnost socialistického soutěžení v úseku rozšiřování stranického tisku“.³³⁴ V rámci soutěží se uskutečňovaly především náborové akce se záměrem, aby se konkrétní tituly dostaly ke své cílové skupině, tedy aby například u *Tvorby* došlo k rozšíření mezi učitele a studenty, pro odběr *Života strany* měli být získáni funkcionáři základních stranických organizací. Je třeba zmínit, že si tehdejší noviny na sebe nemusely „vydělávat“, nešlo tedy o zvýšení zisku pro daný titul (po roce 1948 náklady na vydávání a provoz tisku převzal státní rozpočet), ale o upevnování mocenského monopolu KSČ a šíření komunistické ideologie.³³⁵

V roce 1968 došlo ve Východočeském kraji k výraznému poklesu rovněž v odběru sovětských novin a časopisů – zatímco v roce 1967 bylo v kraji 26 804 nových odběratelů sovětského tisku, v roce 1968 pouze 2 614. Ještě v roce následujícím se nedařilo odběr navýšit – nových odběratelů bylo jen 5 841. Již v roce 1970 byl ale tento trend zvrácen, podařilo se získat 30 060 nových odběratelů, v roce 1971 pak 45 476, v roce 1972 se počet opět zvýšil na 56 080, a v roce 1973

333 Dobroslav Šimonka: Nejen produktivitu – ČINNOST KOMISE. *Pochodeň*, 26. listopadu 1970, r. 59, č. 280, s. 2.

334 Informativní zpráva o stavu plnění plánu odběru stranického a sovětského tisku v roce 1973 a plánu sledovaného stranického tisku na rok 1974. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 442, s. 2.

335 KONČELÍK, Jakub. Proměny řízení a kontroly médií v roce 1968, s. 313–329.

dokonce na 61 624.³³⁶ Údaje o tom, kolik stávajících odběratelů naopak v uvedených letech odběr tisku odhlašovalo, archivní dokument neuvádí.

I v případě odběru sovětského tisku bylo využito soutěží a rovněž „dobré práce“ stranických tiskových komisí, jak okresních, tak krajských. Zejména krajská komise v Hradci Králové „konkrétním sledováním průběhu soutěží – přenášením zkušeností i doporučením vyšších úkolů – kladně ovlivnila náborové akce“³³⁷. Právě krajská komise tak měla nemalou zásluhu na tom, že se Východočeský kraj v roce 1973 v soutěži *Rudého práva* umístil v odběru tisku na druhém místě mezi kraji v ČSR. A tak, povzbuzen skvělými výsledky, si krajský výbor KSČ v Hradci Králové stanovil pro rok 1974 ještě vyšší plán odběru. Východočeské ředitelství spoju a krajský výbor odborového svazu pracovníků spoju za tímto účelem vyhlásily na rok 1974 dlouhodobou socialistickou soutěž na počest 30. výročí osvobození Československa Rudou armádou. Vydavatelství *Rudé právo* zároveň opět vyhlásilo soutěž zaměřenou na zvýšení předplatitelů u všech ústředně vydávaných titulů stranického sledovaného tisku. „OV KSČ a jejich tiskové komise by měly tedy zvýšené úkoly přijmout za své a vytvářet pro jejich splnění všestranné podmínky. Především je třeba věnovat mimořádnou pozornost získávání předplatitelů pro krajský deník *Pochodeň*; v tomto směru zainteresovat i orgány a organizace Národní fronty tak, aby jejich podíl v rozšíření deníku Vč KV KSČ byl výraznější než dosud.“³³⁸ Rovněž sledování odběru stranického tisku a snahy o jeho neustálé navyšování jsou dokladem toho, jaký význam se na tiskové orgány KSČ kladl. Příloha disertační práce obsahuje jednak plán stranického sledovaného tisku pro rok 1974 vzhledem k počtu obyvatel, rodin a členů KSČ, jednak celkové plánované náklady stranického sledovaného tisku pro rok 1974 v okresech Východočeského kraje.

3.2.2 Rozhlas v Pardubicích za normalizace

Na závěr této kapitoly o normalizaci médií ve Východočeském kraji, resp. okrese Pardubice, zmiňme ještě činnost rozhlasu v Pardubicích, kterého se normalizace rovněž citelně dotkla. Pobočka hradeckého Východočeského rozhlasu v Pardubicích zanikla, pobočka pražského Československého rozhlasu pak byla zrušena k 1. lednu 1973.³³⁹ V Pardubicích bylo v roce 1969 zřízeno Okresní rozhlasové studio (ORS) Pardubice jako samostatné příspěvkové zařízení odboru

336 Informativní zpráva o stavu plnění plánu odběru stranického a sovětského tisku v roce 1973 a plánu sledovaného stranického tisku na rok 1974. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 442, s. 3.

337 Tamtéž.

338 Tamtéž, s. 5.

339 Záznam o řešení současné situace v redakci Zář a Okr. rozhlasovém studiu v Pardubicích ze dne 2. 1. 1973. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1307, sign. 456/4, Rozhlas, tisk, s. 89.

školství a kultury Okresního národního výboru Pardubice.³⁴⁰ Toto Okresní rozhlasové studio v následujícím období nebylo příliš významné, správu mělo společnou s okresními novinami *Zář*: vedoucí redaktor *Záře* zodpovídal zároveň i za okresní rozhlas, pracovníci rozhlasu byli zároveň (a především) redaktory *Záře* – do roku 1983 připravovala obsah zpravodajství rozhlasu Milada Velehradská, která měla v *Záři* na starosti kulturní rubriku. „*Po roce 1968 zlikvidovali v Pardubicích rozhlas, který byl dobrý. V tomhle Okresním rozhlasovém studiu to bylo hrozně diletantské. Materiály se braly z novin, myslím, že tam žádná samostatná práce nebyla. Bylo to trošku, jako když vysílají amatéři. Bylo to asi přání OV KSČ, aby to bylo, tak to tak bylo,*“³⁴¹ vzpomíná Velehradská, podle jejíchž slov byla v rozhlasovém studiu osobně jen párkrát, než práci ve studiu převzala Zuzana Nováková. Kromě toho ORS zaměstnávalo jednoho technika a jednu pracovníci zabezpečující hospodářskou agendu rozhlasu (jedna hospodářka zároveň i pro noviny *Zář*).³⁴² Vysílací doba rozhlasu byla třikrát týdně (dohromady hodinu a půl), v pondělí a ve čtvrtek se vysílalo zpravodajství z okresu proložené hudbou, přičemž materiály se přebíraly z materiálů zpracovaných v *Záři*. V úterním vysílání se uváděl asi desetiminutový rozhovor doplněný hudbou.³⁴³

Vysílání pardubického rozhlasu trpělo tím, že jej prováděli redaktori *Záře*, kteří měli svou hlavní práci v novinách. Tato situace se změnila až v roce 1982, resp. 1983, kdy se Okresní rozhlasové studio redaktorsky osamostatnilo. Do funkce redaktorky rozhlasu byla k 1. srpnu 1982 ustanovena Zuzana Mikulecká (později Nováková), která právě ukončila studium rozhlasové žurnalistiky na Fakultě žurnalistiky UK v Praze.³⁴⁴ Zajímavé je, že k tomuto redaktorskému osamostatnění rozhlasu došlo z iniciativy samotné Zuzany Novákové. „*Skončila jsem školu a nabídla jsem se jim tady v Pardubicích, že bych ten rozhlas ráda dělala. Dozvěděla jsem se, že to v současné době samostatně není v provozu, ale že by to byl dobrý nápad, líbilo se jim to. Ale až od Nového roku. Takže mě na půl roku zaměstnali na odboru kultury a od ledna 1983 jsem nastoupila do rozhlasu.*“³⁴⁵ Řízení rozhlasu měl i nadále na starosti vedoucí redaktor *Záře*. Okresní národní výbor v Pardubicích hodnotil tento krok k osamostatnění rozhlasu dva roky poté

340 Oznámení o zřízení Rozhlasového studia Pardubice. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1307, sign. 456/4, Rozhlas, tisk, s. 86.

341 Rozhovor autorky s Miladou Velehradskou ze dne 18. dubna 2016.

342 Hlavní údaje o okresních novinách k 1. 3. 1982. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1318, sign. 403/22 Okresní noviny *Zář*, s. 47.

343 Rozbor činnosti a pracovního vytížení pracovníků Okresního rozhlasového studia. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1317, sign. 403/21, Rozhlas.

344 Návrh na řešení Okresního rozhlasového studia v Pardubicích ze dne 8. dubna 1982. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1317, sign. 403/21, Rozhlas.

345 Rozhovor autorky se Zuzanou Novákovou a Vítězslavem Vondrou ze dne 24. listopadu 2013.

kladně: „Ustanovením do funkce samostatné redaktorky ORS byly vytvořeny podmínky pro zcela nové působení tohoto sdělovacího prostředku. Zatímco dříve převážně vysílal materiály uveřejněné v *Záři*, začal od r. 1983 plnit svou samostatnou specifickou funkci.“³⁴⁶

Význam rozhlasu v okrese i přes své redaktorské osamostatnění nebyl velký, v polovině osmdesátých let vysílal už jen dvakrát týdně, a to po půlhodině v úterý a ve čtvrtek. Základní koncepcí obsahového zaměření rozhlasového vysílání podle Okresního národního výboru mělo být zejména: činnost a výsledky stranických organizací, realizace závěrů stranických orgánů, plnění plánu v rozhodujících průmyslových a zemědělských závodech, politická a kulturní výročí, činnost NV a organizací NF, ucelené monotematické pořady k výročím a jiným událostem.³⁴⁷ Podle Zuzany Novákové a tehdejšího technika rozhlasu Vítězslava Vondry však měli, co se týče témat k vysílání v osmdesátých letech, volnou ruku. Zprávy převážně přebírali ze *Záře*, kromě toho pak byly v každém vysílání odvysílány dvě až tři reportáže nebo rozhovory, které chystala Zuzana Nováková. Povinným tématům se ale podle ní úplně nevyhnuli: „*Samozřejmě jsme tam museli něco povinného splnit. Muselo tam být třeba MDŽ, nebo že se někde v JZD splnil plán, to se tam určitě dostalo. [...] Tahle témata jsme se snažili splnit si co nejelegantnějším způsobem. Ale nevyhnuli jsme se jim. Ale myslím si, že na reportáži o obyčejných lidech, kteří dobře pracovali, nebylo nic špatného. A že si to ti lidé možná i zasloužili. Protože byli vážně dobří. Asi to teda museli být straníci, ale o tom jsme tam netočili. A pak jsme se snažili, aby se lidé co nejvíce dozvěděli jednak o tom, co se v Pardubicích zajímavého děje, kde se něco nového staví a tak, a dále jsme měli různé seriály. Jeden byl s Františkem Šebkem z Východočeského muzea, kde jsme se vždycky zaměřili na jednu zajímavou věc, poklady z pardubického muzea. Nebo jsme točili s architektem Nádvorníkem, to byl první urbanista Pardubic po válce. To byl seriál o rozvoji Pardubic, jak vznikala Dukla, jak vznikaly Polabiny, to bylo zajímavé.*“³⁴⁸

Již na jaře 1984 odešla Zuzana Nováková na mateřskou dovolenou a redaktorskou štafetu v Okresním rozhlasovém studiu v Pardubicích po ní na období 1984–1986 (poté se vrátila zpět Zuzana Nováková) převzala Lada Klokočnicková. Podlé té Zuzana Nováková dala pardubickému rozhlasu tvář, kterou se jen snažila držet dál, nadále společně s technikem Vítězslavem Vondrou. Zhruba polovinu obsahu vysílání podle Lady Klokočnickové tvořily zpravodajské relace. Zprávy, přebírané nadále ze *Záře*, se upravovaly do mluvené podoby. Nebyl však podle ní problém dát do vysílání i vlastní zprávy, pokud si je našli. Ač podle Okresního národního výboru měly do

346 Činnost a působení Okresního rozhlasového studia Pardubice. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990. Kt. 1317, sign. 403/21, Rozhlas.

347 Tamtéž.

348 Rozhovor autorky se Zuzanou Novákovou a Vítězslavem Vondrou ze dne 24. listopadu 2013.

koncepte obsahu rozhlasového vysílání patřit také pořady k politickým výročím, realita byla podle Lady Klokočnickové jiná: „*Vůbec si nepamatuji, že bychom něco takového dělali. Ten rozhlas po drátě zase neměl tolik vysílacího času, nebyly to ty velké noviny, takže jsme opravdu nikdy nějaký velký materiál k něčemu takovému nedělali. Je pravda, že se informace o nějakém výročí objevila ve zprávách, v těch pětiminutových, ale že bychom dělali nějaký velký pořad k výročí, na to si vůbec nevzpomínám.*“³⁴⁹ Vlastní témata jí schvaloval vedoucí redaktor *Záře* či jiný odpovědný pracovník novin. „*Věděli o tématech, která jsem si vymyslela. Nikdy to nebylo tak, že bych nebyla nikým řízená nebo neměla nad sebou někoho. Vždycky to spadalo pod noviny, ale nikdy nebyl problém, jakékoliv téma jsme si vymysleli nebo udělali, ho potom odvysílat.*“³⁵⁰ Kromě vedoucího redaktora *Záře* na rozhlas dohlížel také odbor kultury ONV, pod který spadaly jak okresní noviny, tak rozhlas. Vedoucí odboru však podle Lady Klokočnickové do řízení rozhlasu nijak zvlášť nezasahoval. „*Vysílání rozhlasu sledovali, vím, že okresní národní výbor tam figuroval víc než cokoliv jiného. Ale pokud bylo všechno v pořádku, tak asi nebyl důvod nějak zasahovat.*“³⁵¹

Časem začali pracovníci v pardubickém rozhlase natáčet a vysílat také hudební skupiny z Pardubicka. Nejvíce schůdné byly folkové kapely. Kromě toho se ve vysílání pouštěly písničky z desek, přičemž se v té době podle tehdejšího technika rozhlasu Vítězslava Vondry vůbec neřešila autorská práva. Jediným opatřením byla archivace vysílání, která byla povinná. Bohužel dnes z tehdejších nahrávek už není takřka nic k nalezení. Redaktorka rozhlasu Zuzana Nováková (pak i Lada Klokočnicková) i technik rozhlasu Vítězslav Vondra museli kromě práce v rozhlasu chodit dvakrát týdně vypomáhat do redakce *Záře*, a to s inzeráty. Sami poté začali točit reklamy také v rozhlase, aby si na sebe přivydělali, přičemž zadavatele získávali přes *Zář*. Ještě před revolucí se pak snažili získat pro rozhlas frekvenci, aby nevysílal pouze po drátě, což se však nepodařilo (frekvenci získalo až rádio Profil, do kterého se pardubický rozhlas po roce 1989 transformoval).³⁵²

349 Rozhovor autorky s Ladou Klokočnickovou ze dne 16. ledna 2014.

350 Rozhovor autorky s Ladou Klokočnickovou ze dne 16. ledna 2014.

351 Rozhovor autorky s Ladou Klokočnickovou ze dne 16. ledna 2014.

352 Rozhovor autorky se Zuzanou Novákovou a Vítězslavem Vondrou ze dne 24. listopadu 2013.

3.3 Dopady normalizace na kulturu okresu Pardubice

3.3.1 Kultura a vývoj kulturní politiky v okrese Pardubice v období normalizace

3.3.1.1 Možnosti pro umělce

Kulturní prostředí v období normalizace nabízelo umělcům v Československu, volbu jedné ze tří cest. První z nich nabízela ztotožnění s režimem, přijetí komunistické ideologie, což zajišťovalo možnost veřejného vystupování. Protipól této cesty představovalo odmítnutí režimem nabízeného modelu, snaha o vytvoření nezávislé, alternativní kultury, a uchýlení se tak na „okraj společnosti“, do opozičního prostředí – touto cestou se vydala nejmenší skupina umělců (působící především v undergroundu), neboť ti, co se rozhodli neakceptovat požadavky socialistické kulturní politiky byli za své umělecké výstupy diskriminováni. Mezi těmito dvěma extrémy existovala tzv. šedá zóna, která byla nejpočetnější a která se rozprostírala mezi povoleným a nepovoleným uměním (našli bychom zde například folkové zpěváky, mimo jiné sdružení Šafrán). Toto rozdělení na tři skupiny se netýkalo jen uměleckého prostředí, ale celé socialistické společnosti.

Opozičnímu hnutí ve východních Čechách, především undergroundu, se věnovala ve své diplomové práci *Hudební underground, nezávislé iniciativy a Charta 77 ve východních Čechách*³⁵³ Monika Kořárová. Novináři působící v oficiálních médiích a umělci pohybující se na oficiální kulturní scéně naopak představovali tu skupinu, která se rozhodla pro režim pracovat (v případě normalizačních novinářů) či svou práci přizpůsobit daným možnostem a komunistickému režimu alespoň přizvukovat v rámci nejrůznějších kampaní (o využívání umělců k podpoře voleb a jejich mediálním vyjadřování k politickým událostem viz kapitoly *Volby, Charta 77 a kultura*). „Ti, kdo se dali do služeb ‚normalizace‘, se zřekli svého přesvědčení, vnitřní svobody [...], zřekli se osobní odpovědnosti, svědomí a cti.“³⁵⁴

Obraz kulturního světa, který přinášeli novináři v kulturních rubrikách oficiálně vycházejících periodik, byl nutně zkreslený, neboť zahrnoval práci jen těch umělců, kteří se stejně jako oni rozhodli přijmout ideologii normalizačního režimu a podřídit se jí. O alternativních proudech kultury či aktivitách opozice v okrese Pardubice se veřejnost neměla šanci dozvědět, pokud se jí sama neúčastnila a její činnost nevyhledávala. Obraz kultury v oficiálních novinách byl obrazem kultury oficiální a angažované. Dostávali zde prostor umělci prověření sítím kvalifikačních zkoušek, hodnocením jejich postojů v letech 1968–1969, tedy ti, kteří reformní

353 KOŘAROVÁ, Monika. *Hudební underground, nezávislé iniciativy a Charta 77 ve východních Čechách*. Pardubice, 2006. 140 s. Diplomová práce Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Kalous.

354 JIČÍNSKÝ, s. 183.

proces v roce 1968 buď veřejně nepodporovali, nebo provedli na počátku normalizace tvrdou sebekritiku. Podobně jako u novinářů, u kterých s počátkem normalizace začal být kladen důraz především na politické vzdělání na úkor novinářské praxe, nyní také u hodnocení činnosti umělců opět převážilo ideové měřítko nad měřítkem uměleckým. V okresních novinách *Zář* se mohli čtenáři v roce 1972 dočíst, že „každý umělec a kulturní pracovník musí počítat s tím, že jeho práce bude posuzována nejen z hledisek odborných, ale především kulturně politických a ideových, v konkrétní politicko-historické situaci“.³⁵⁵ Výmluvný je v tomto ohledu rovněž titulček článku v *Záři* z roku 1976 *Kultura není apolitická*. V něm se mj. píše: „Kultura již v žádném případě není samoučelným a apolitickým nástrojem zábavy, nýbrž odrazem současného života v socialistické společnosti ve všech jeho aspektech. Prostředky, které naše společnost vkládá do rozvoje zájmově umělecké činnosti, se musí vracet formou ideové, socialistické náplně kulturní činnosti.“³⁵⁶ Podobně v krajské *Pochodni* v roce 1970 zaznělo: „Kultura jako důležitý článek našeho společenského života musí nutně v této situaci vystoupit jako aktivní činitel na podporu současné politiky komunistické strany a státu.“³⁵⁷

3.3.2 Kulturní prostředí Pardubic

Podívejme se ještě stručně na kulturní prostředí Pardubic v období normalizace. Hlavními společenskými středisky v Pardubicích na konci 60. let i po následující období byl hotel Grand, v němž bylo situováno i kino a mnoho společenských prostorů (ty byly využívány například k městským konferencím KSC), a Kulturní dům Dukla s kinem. V druhé polovině 60. let bylo otevřeno ještě kino Jas. Jiné významné společenské centrum, hotel Veselka, bylo určen k demolici a v roce 1972 zbouráno. V květnu roku 1969 bylo na plénu krajského národního výboru rozhodnuto o zřízení Východočeského komorního orchestru s účinností od 1. června 1969. V červenci 1970 byla po několika letech opět otevřena Východočeská galerie v Pardubicích na zámku. Ta v roce 1972 získala Dům U Jonáše na Pernštýnském náměstí a o sedm let později zde otevřela Galerii Jaroslava Gruse³⁵⁸, na počest malíře a pardubického rodáka, který byl v období normalizace předsedou Svazu českých výtvarných umělců. Pardubice byly také sídlem profesionálního divadla, ta byla ve Východočeském kraji jen dvě: Východočeské divadlo v Pardubicích a Klicperovo v Hradci Králové, které bylo v roce 1971 přejmenováno opětovně na Divadlo Vítězného února. Právě Východočeské divadlo bylo nejvýznamnější kulturní institucí v

355 [nesignováno]: Umění a kultura. *Zář*, 17. listopadu 1972, roč. 21–23, č. 92, s. 2.

356 Svatopluk Štefl: Kultura není apolitická. *Zář*, 17. února 1976, roč. 25–31, č. 13, s. 3.

357 (ud): Myšlenky konference o kultuře. *Pochodeň*, 22. května 1970, roč. 59, č. 119, s. 5.

358 PALEČEK, s. 16.

okrese Pardubice v daném období, což se výrazně promítalo i do kulturní rubriky okresních novin *Zář*.

Co se týče kulturních akcí v období normalizace, v roce 1969 bylo v Pardubicích otevřeno oblastní kolo hudební soutěže country a trampských písní Porta (konalo se v Kulturním domě ROH na Dukle a vyhlašoval ji Socialistický svaz mládeže). Dvakrát ročně se ve městě konal Filmový festival pracujících, od roku 1971 se v Pardubicích konal také Filmový festival mládeže. Od roku 1968 byl v Pardubicích každé dva roky pořádán IFAS, Mezinárodní festival akademických sborů (konání v roce 1970 však bylo zakázáno), a od následujícího roku Pardubické hudební jaro (tato hudební slavnost se koná v Pardubicích každoročně dodnes). Výše zmíněné kulturní instituce typu Východočeské divadlo, Východočeský komorní orchestr či galerie a kulturní akce jako Porta, Filmový festival pracujících a mládeže, IFAS a Pardubické hudební jaro (a další akce, zejména ty, které pořádal Svaz československo-sovětského přátelství) byly v pardubickém okresním tisku výrazně medializované a dostávaly nejvíce prostoru v kulturní rubrice *Záře*.

Z dalšího kulturního dění v Pardubicích se naopak do oficiálních médií nedostávaly koncerty rockových kapel (např. Blue Effect, Synkopy 61, Progress II atd.) – ty se v Pardubicích v polovině 70. let konaly v Kulturním domě Svítkov. Na místním pódiu se ale odehrávaly i divadelní produkce, například brněnského Divadla na provázku. Dalším prostorem v Pardubicích byl Osvětový klub Na Drážce (vznikl na konci 70. let), který byl spíše komornější scénou. V tomto klubu byly pořádány rockové a folkové koncerty (vystupovali zde například písničkáři z pražského sdružení Šafrán či hudební skupina Marsyas). Při Osvětovém klubu Drážka se také formovala malá divadla, konaly se zde rovněž jazzové koncerty. Ilegální hudební scény pro písničkáře, kterým bylo zakázáno hrát, pak představovala většinou uzavřená domácí setkání, například v rodinném domě Jiřího Razskazova na Slovanech. Představitelé pardubického undergroundu se pak scházeli v hospodách U Čápa, U Zelené žáby, ve Zlatém soudku, U Riegrů, U Vojtěchů či Na Kučerce.³⁵⁹

Od roku 1985 působil v Pardubicích Klub moderní hudby při ZK ROH Tesla Pardubice, který byl o rok později přejmenován na Klub přátel moderní hudby. V tomto klubu vystupovali umělci působící mezi oficiální a nezávislou scénou; kromě nich také přední amatérské soubory a začínající mladé soubory. Konala se zde také představení pražského divadla Sklep a pořady předních hudebních publicistů (např. Jiřího Černého), koncerty folkových a rockových skupin. Činnost Klubu přátel moderní hudby byla ukončena vedením ZK ROH k. p. Tesla Pardubice ke

359 BAŠTA, Oldřich. *Pardubice rockový*. Autobox BMC s. r. o., 2012, s. 8–11.

dni 15. 7. 1988 s odůvodněním, že nesplňoval požadavky kladené na soubory zájmové činnosti v rozvoji pěstování zájmů a dalšího sebevzdělávání. Další příležitostí slyšet v Pardubicích rockovou a alternativní hudbu byl studentský majáles, jehož tradice byla založena na Vysoké škole chemicko-technologické v roce 1979 (poté, co ho předtím na několik let ukončila nastupující normalizace).³⁶⁰

3.3.2.1 Kulturní politika v Československu a její nástroje

3.3.2.1.1 Umělecké svazy, angažovanost, přehrávky

Po celé období komunistického režimu v Československu zde bylo rozdělení kultury na „zakázanou“ a „povolenou“, přičemž se hranice mezi těmito dvěma póly v průběhu let proměňovaly s tím, jak se měnil stávající režim a jeho kulturní politika. Po relativně uvolněných 60. letech přišly s počátkem normalizace i v oblasti kultury nové restriktce. Právě oblast kultury byla pro nové vedení KSČ oblastí „z nejvíce rozkolísaných, nebezpečných a prolezlých ‚negativními jevy‘ konce šedesátých let“³⁶¹. Opět proto byla postavena pevná zeď mezi kulturou oficiální a neoficiální, v důsledku čehož vznikly tři kulturně-komunikační okruhy: domácí veřejná (oficiální) kultura, domácí podzemní (samizdatové, undergroundové) kultura a zahraniční (tvorba v exilu).³⁶²

Již v poúnorové kulturní politice hrály hlavní úlohu umělecké svazy, v jejichž čele stály reprezentativní umělecké osobnosti. V roce 1969 byly dosavadní umělecké svazy rozpuštěny kvůli svému působení během Pražského jara a vznikly svazy nové, které byly očištěny od „zkompromitovaných“ lidí. Ty byly v souvislosti s federalizací Československa v období normalizace dva, český a slovenský. Kritériem pro jmenování nových předsedů a předsedkyň svazů byla nyní především politická spolehlivost, například funkci předsedkyně Svazu českých divadelních umělců zastávala v období normalizace téměř dvacet let herečka Jiřina Švorcová, z této pozice byla zároveň v plénu ÚV KSČ. Podobně jako v čele uměleckých svazů byli „politicky spolehliví“ lidé i v čele významných kulturních institucí, například divadel.

Nejen v literatuře byl jako jediná vhodná tvůrčí umělecká metoda opět uplatňován socialistický realismus. Hlavním měřítkem při hodnocení díla nebyla estetická hodnota, ale jeho angažovanost. Angažovanost se pak stala mantrou období 70. a 80. let v oblasti umění. Umělci se měli angažovat pro cíle socialistické společnosti, a to nejen svou tvorbou, ale také veřejným vystupováním na podporu stávajícího režimu, mj. také vyjadřováním se k politickým událostem

360 KOŤAROVÁ, s. 83–88.

361 HOUDA, Přemysl. *Intelektuální protest, nebo masová zábava? Folk jako společenský fenomén v době tzv. normalizace*. Praha: Academia, 2014, s. 60.

362 LEHÁR – STICH – JANÁČKOVÁ – HOLÝ, s. 715.

v tisku (dle situace v žádoucím pozitivním či negativním duchu). Zároveň vznikaly nové seznamy spisovatelů, jejichž díla nesměla v období normalizace vycházet, podobný osud čekal i některé here, kterým byl zamezen přístup na divadelní jeviště či před filmové kamery, třeba proto, že podepsali *Dva tisíce slov* (několik let nesměl vystupovat např. Rudolf Hrušínský), některé čekal tento osud až po roce 1977 v případě podpisu Charty 77 (např. Vlastu Chramostovou). V oblasti hudby se stala základní podmínkou, aby mohli hudebníci v období normalizace vystupovat, splnění rekvalifikačních zkoušek.

Právě rekvalifikační zkoušky neboli přehrávky, které pořádaly v roce 1973 krajské kulturní agentury (podobně jako v roce 1949), byly důležitým nástrojem pro normalizaci hudební scény – staly se důležitým krokem, kterým si režim zajistil kontrolu nad hudební scénou.³⁶³ Ten, kdo je neudělal, neměl možnost oficiálně vystupovat, neboť každý umělec musel patřit pod nějakou krajskou agenturu, která mu zprostředkovávala vystoupení. Tyto organizace tak v dalších letech chránily „posluchače před ‚nevhodným‘ textem a ‚nevhodným‘ vystupováním hudebníka. Agentury se tak staly ochránkyněmi čistoty oficiální hudební scény.“³⁶⁴ Výsledkem rekvalifikací bylo přirozeně značné snížení počtu profesionálních hudebníků.

Konkrétní příklad významu, jenž byl přikládán začlenění hudebníků do agentur, nám ukazuje i článek *Dodržovat pravidla hry aneb Proč se nekonalo vystoupení big beatu Flamengo*. Článek vyšel v pardubických okresních novinách *Zář* v lednu 1971 (tedy ještě před uskutečněním přehrávek) a informoval o důvodech, proč byl nakonec nepovolen plánovaný koncert pražské kapely Flamengo³⁶⁵, který se měl uskutečnit v pardubické restauraci Na Rozkoši a jehož hlavním pořadatelem měl být SSM při Střední průmyslové škole elektrotechnické v Pardubicích. Při povolovacím řízení však bylo zjištěno, že skupina Flamengo nepůsobila v rámci agentury Pragokonzert a že ředitelství ani výboru SSM zmiňované školy nebylo o akci nic známo. Pořadatelé kromě toho neinformovali o akci okresní výbor SSM, který si vyhrazoval právo „být informován o větších akcích kulturního rázu ve městě a okresu, je-li pořadatelem SSM“³⁶⁶, a žádost na městský národní výbor o povolení koncertu podali pozdě (povinný termín byl čtyři týdny před konáním akce). Pořadatelé podle autora článku přistoupili k organizaci koncertu nezodpovědně, v závěru článku proto uvedl: „Připočteme-li k tomu pochybnosti, nejedná-li se o

363 HOUDA, Přemysl. Šafrán. *Kniha o sdružení písničkářů*. Praha: Galén, 2008, s. 23–25.

364 HOUDA, Přemysl. *Intelektuální protest, nebo masová zábava?* s. 74.

365 Flamengo byla česká rocková skupina působící v letech 1966–1972. V kapele se vystřídali hudebníci jako Přemysl Černý, Petr Novák, Viktor Sodoma, Karel Kahovec, Vladimír Mišík, Ivan Khnut, Pavel Fořt, Jan Kubík, Vladimír Kulhánek nebo Jaroslav Erno Šedivý. Autorsky se na textech podílel Josef Kainar.

366 *Dodržovat pravidla hry aneb Proč se nekonalo vystoupení big beatu Flamengo*. *Zář*, 26. ledna 1971, roč. 21–27, č. 7, s. 1.

nelegální vystoupení, musel OŠK MěstNV přijmout rozhodnutí a produkci nepovolit.“³⁶⁷ Více k tématu rockových koncertů a tanečních zábav v pardubickém regionu v kapitole *Bigbeatové koncerty a taneční zábavy*.

3.3.2.1.2 Nakladatelství Kruh jako příklad normalizační ediční politiky

Normalizace zasáhla také knižní nakladatelství. V těch byl zpřísněn dohled nad vydáváním knih, pomocí ediční politiky byly kontrolovány všechny úseky vydávání knih. Díky tomu byla nakladatelství rovněž významným nástrojem kulturní politiky KSČ. Ve Východočeském kraji působilo v tomto období jediné nakladatelství, které v kraji mohlo vydávat neperiodické publikace, a to nakladatelství Kruh v Hradci Králové. Toto nakladatelství vzniklo v roce 1966 jako nástupce zaniklého Východočeského nakladatelství (krajského národního výboru), které bylo založeno v roce 1949 a sídlilo v Havlíčkově Brodě; pod názvem Východočeské nakladatelství v Hradci Králové fungovalo do roku 1967. Poté došlo ke změně názvu na nakladatelství Kruh v Hradci Králové. Ediční vzestup mělo okolo roku 1968–1970, pád naopak v období normalizace.³⁶⁸

Právě na počátku 70. let východočeské nakladatelství výrazně změnilo svou koncepci, v souvislosti s celostátními změnami v krajských nakladatelstvích na podnět ministerstva kultury. Na schůzi ideologické komise krajského výboru KSČ v Hradci Králové, která se konala 27. ledna 1972, se kromě jiného projednávala koncepce činnosti nakladatelství Kruh. Ve stanovisku ideologické komise k této problematice bylo nejprve zhodnoceno, že i východočeské nakladatelství bylo v letech 1968–1969 zasaženo „pravcovým oportunistem“ a projevil se zde tendence komercializace.³⁶⁹ Právě výtka z komercializace byla používána pro hodnocení veškerých uměleckých oblastí v šedesátých letech. Kromě toho se v hodnoceních kulturní oblasti objevovaly také fráze o rozpadu státního dozoru, malé angažovanosti, individualismu a obecněji pokleslosti.³⁷⁰

Bylo nezbytné, aby se jeho činnost vrátila zájmům dělnické třídy a pracujícího lidu. Ve své ediční činnosti mělo nakladatelství realizovat základní principy socialistického umění, leninské zásady ideovosti, stranickosti a lidovosti umění. Dále bylo konstatováno, že přestože se nakladatelství podílelo na průběhu oslav 50. výročí KSČ, nebyly jeho možnosti zdaleka

367 Tamtéž.

368 HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949–2006*. Praha: Libri, 2007. s. 181–182.

369 Stanovisko ideologického oddělení ke koncepci činnosti východočeského nakladatelství Kruh v Hradci Králové

a ediční plán na r. 1972. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 443.

370 HOUDA. *Intelektuální protest, nebo masová zábava?* s. 60.

vyčerpány. „Podíl politických publikací, včetně publikací z okruhu dějin dělnického hnutí a KSČ, je neuspokojivý, a i když v koncepci je počítáno s jeho růstem, ediční plán na r. 1972 těmto záměrům neodpovídá.“³⁷¹ Nakladatelství mělo spolupracovat s komisemi regionálních dějin dělnického hnutí a KSČ, které měly být ustaveny při Krajské politické škole.

Nové koncepční zásady východočeského nakladatelství Kruh pak byly zformulovány v roce 1973 a obsahovaly tři základní body:

- 1) V první řadě šlo o ujasnění nakladatelské funkce – „Nakladatelství slouží potřebám kraje zdůrazněním bezprostřední politické angažovanosti jednotlivých publikací, šíří tematického záběru a průběžnou spoluprací s institucemi a zařízeními regionu.“³⁷²
- 2) Druhý bod koncepce se týkal perspektivy plnění úkolů – „Nakladatelství plní a bude plnit své úkoly s ohledem na dlouhodobé potřeby kraje, zejména v rovině politické.“³⁷³ V tomto ohledu tedy mělo vydávat publikace, které se měly týkat regionální historie s ohledem na významná politická výročí (např. 30. výročí osvobození v roce 1975 v regionu), pozornost měla být věnována rovněž historii dělnického hnutí.
- 3) Třetí a poslední bod nové koncepce se věnoval výrazné změně proporcionality – největší důraz se měl klást na „politicky závažné publikace“. Ty měly otvírat „nové pohledy na významné úseky stranické historie a práce.“³⁷⁴ Prvořadý význam měla mít obrazová kolektivní publikace o socialistickém životě ve Východočeském kraji či materiály k 25. výročí Února 1948 (v roce 1973).

Z koncepce nakladatelství Kruh, která byla stanovena na počátku normalizace, jasně vyplývá funkce krajského nakladatelství. To se mělo primárně zaměřovat na propagaci komunistické strany a dělnického hnutí, zejména u příležitosti významných politických výročí. Velký důraz byl přitom kladen na orientaci nakladatelství na východočeský region. Podklady pro ediční plán nakladatelství na každý následující rok, zasílané do nakladatelství, pak musely být schvalovány stranickými a státními orgány v jednotlivých okresech.³⁷⁵

371 Stanovisko ideologického oddělení ke koncepci činnosti východočeského nakladatelství Kruh v Hradci Králové

a ediční plán na r. 1972. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 443.

372 Koncepční zásady nakladatelství Kruh realizované v plánu na rok 1973. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 443.

373 Tamtéž.

374 Tamtéž.

375 Tisk neperiodických publikací prostřednictvím krajského nakladatelství KRUH (dopis). SOKA Chrudim, ONV Chrudim 1960–1990, kt. 1371 Publikační činnost. Zpráva o průběhu demonstrace studentů v Pardubicích.

3.3.2.2 Jednání o kulturní politice ve Východočeském kraji na počátku normalizace

Jednání o normalizaci v kultuře probíhala od počátku roku 1970. Dne 4. března 1970 se v Hradci Králové konala schůze předsednictva krajského výboru KSČ, která věnovala velkou pozornost projednávání zprávy o současném stavu realizace kulturní politiky strany a státu ve Východočeském kraji. Bylo přijato usnesení, které ukládalo mj. „propracovat jednotný systém obnovy a uplatňování vedoucí úlohy strany v oblasti kultury“³⁷⁶. Kromě toho měla kultura šířit a rozvíjet „internacionální pokrokové hodnoty“ kultury Sovětského svazu a ostatních socialistických zemí.

Na 10. března 1970 pak byla svolána krajská konference kulturních pracovníků, kde byl hostem ministr kultury České socialistické republiky Miroslav Brůžek. Na konferenci účastníci přijali prohlášení, ve kterém se distancovali „od pravicových a oportunistických směrů, které v minulém období i v našem kraji způsobily značné škody, zejména v ideově politické výchově a v organizaci a šíření kultury socialistickou společností“³⁷⁷. Jako svůj prvořadý úkol si přítomní uložili rehabilitaci vedoucí úlohy strany při prosazování kulturní politiky strany ve Východočeském kraji a zajištění plné politické angažovanosti všech kulturních pracovníků „za rozvoj socialistické kultury a umění, za obnovení a prosazování zásad proletářského internacionalismu v naší oblasti a obnovení a další prohlubování bratrských svazků s kulturními pracovníky socialistických zemí – především Sovětského svazu“.³⁷⁸ Kulturní pracovníci Východočeského kraje se tímto prohlášením postavili plně do služeb procesu normalizace. Aby mohli začít plnit své nové úkoly v oblasti kulturní politiky, bylo nejprve nutné „důsledně očistit celou oblast kultury od nositelů pravicového oportunismu, nositelů antisovětských a antisocialistických tendencí“³⁷⁹. To se během následných čistek vesměs podařilo, ale dlouhodobým problémem poté zůstala kádrová situace v kulturních zařízeních, resp. nedostatek členů strany za vyloučené pracovníky – viz další kapitolu.

V prohlášení kulturních pracovníků, které bylo přijato 10. března 1970 v Hradci Králové, byl rovněž požadavek na sjednocení a zkvalitnění řízení kultury v kraji a k vybudování samostatných odborů kultury a kulturních komisí ve všech okresech. Ke zvýšení dohledu nad kulturní sférou byl proto na začátku roku 1971 zřízen v Pardubicích nový odbor kultury ONV. Do funkce jeho

SOkA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 279 Politická situace, organizační záležitosti (1968–1970).

376 [nesignováno]: Zpráva o jednání předsednictva KV KSČ. *Pochodeň*, 5. března 1970, roč. 59, č. 54, s. 1.

377 Prohlášení účastníků krajské konference kulturních pracovníků, konané v Hradci Králové dne 10. března 1970. *Pochodeň*, 12. března 1970, roč. 59, č. 60, s. 5.

378 Tamtéž.

379 Tamtéž.

vedoucího byl schválen dosavadní inspektor pro kulturu Jiří Pertl. Nemělo jít o formální záležitost, ale o snahu věnovat oblasti kultury větší pozornost, „neboť úkoly na úseku kulturního žití a samotné kultury vůbec jsou velmi náročné“.³⁸⁰ Pod tento odbor pak spadaly i okresní noviny *Zář*.

Tři měsíce po krajské konferenci kulturních pracovníků, 26. června 1970, se konalo plénum krajského výboru KSČ, které se zabývalo ideologickou prací ve Východočeském kraji. V přijaté rezoluci jeho účastníci hodnotili současný stav v kulturní oblasti – v mnoha kulturních zařízeních v kraji se stále „přešlapuje na místě“ a řada vedoucích funkcionářů kulturních institucí a zařízení „se snaží tolerovat protistranická a protisocialistická vystoupení svých spolupracovníků“³⁸¹. Plénum proto v rezoluci zdůraznilo, že je zcela nezbytné přistoupit v rámci kraje, okresů i míst ke komplexnímu posouzení každého kulturního zařízení a instituce, k posouzení politických postojů všech jejich pracovníků a ty, „kteří se nechtějí nebo nemohou angažovat“, z funkcí odvolat a uvolnit. Do popředí se měla v kultuře dostat politickovýchovná práce a jejím úkolem měla být konkrétní aplikace principů kulturní politiky strany a státu na podmínky jednotlivých oblastí kultury v kraji.³⁸² Během následných čistek odešlo z 35 inspektorů kultury z funkcí 24 a z profesionálních pracovníků kulturních zařízení v kraji 213 osob. Zároveň bylo přijato nařízení, aby se v těchto vlivných zařízeních zvýšil počet členů strany; zvýšena měla být rovněž „náročnost na ideovost a političnost těchto zařízení“³⁸³.

V prvním pololetí roku 1974 projednávala na svém zasedání ideologická komise krajského výboru KSČ, jak jsou realizovány dva roky staré závěry jeho pléna ke kulturní politice v okresech Jičín a Pardubice. Podle předložené zprávy, která hodnotila současný stav v okrese Pardubice, bylo v uplynulém období na úseku kultury dosaženo výrazných výsledků prostřednictvím:

1. uplatňování vedoucí úlohy strany;
2. jednotného ideově politického působení;
3. uplatňování principu třídnosti a třídního přístupu;
4. posílení stranického jádra v jednotlivých kulturně výchovných zařízeních.³⁸⁴

380 [nesignováno]: Nově i v kultuře. *Zář*, 5. února 1971, roč. 21–27, č. 10, s. 1.

381 [nesignováno]: Rezoluce pléna KV KSČ ze dne 26. června 1970 k ideologické práci ve Východočeském kraji. *Pochodeň*, 29. června 1970, roč. 59, č. 151, s. 3.

382 Tamtéž.

383 Zpráva o činnosti krajského výboru a další úkoly krajské organizace přednesená vedoucím tajemníkem KV KSČ soudruhem Františkem Tesařem dne 17. dubna 1971. *Pochodeň*, 19. dubna 1971, roč. 60, č. 91, s. 4.

384 Výsledky komplexní kontroly realizace závěrů pléna KV KSČ ke kulturní politice z října 1972 v okresech Jičín a Pardubice. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 442, s. 2.

Díky tomu bylo dosaženo především vzrůstu ideově politické angažovanosti a ve výsledcích se odrazil především zvýšený vliv předsednictva OV KSČ v Pardubicích, okresního stranického aktivu a systematické práce ideologického oddělení OV KSČ, a to prostřednictvím zejména systematického vedení stranických organizací v kulturních zařízeních.

Jednání o kulturní politice samozřejmě provázela celé období normalizace, nikoli pouze první polovinu 70. let. Všechna tato jednání potvrzovala stále stejné požadavky na kulturu a umělce. Vystihuje to například článek v *Záři* o zasedání městského výboru strany v Pardubicích v listopadu roku 1985, na kterém se tento výbor zabýval rozvojem kulturního života města. Místopředsedkyně výboru, Milada Freudlová, na zasedání uvedla, že je nutné, aby byly v kulturní politice města uplatňovány základní principy, především vedoucí úloha strany, třídní přístup k hodnocení děl a princip lidovosti. „Od umělců vyžaduje princip stranickosti uvědomělé vyjádření a začlenění do boje dělnické třídy za přeměnu světa a vysoké mistrovství při zpracování uměleckých děl, aby bylo dosaženo takového ideového záměru, který bude sloužit cílům naší společnosti.“³⁸⁵

3.3.2.3 Kádrová situace v oblasti kultury v okrese Pardubice v prvních letech normalizace

3.3.2.3.1 Řešení kádrové situace v kulturních institucích

Již během jednání o kulturní politice ve Východočeském kraji v roce 1970 zazníval požadavek, aby byl v regionálních kulturních institucích zvýšen počet členů strany. To, že se s nedostatkem politicky angažovaných zaměstnanců potýkala okresní média, jsme viděli v kapitole o politickém vzdělání redaktorů *Záře*. S nedostatkem „kádru“ se po čistkách na počátku normalizace potýkalo mnoho oblastí, oblast kultury nevyjímaje. Za účelem zvýšení stranického vlivu v kulturních institucích v nich byly vytvářeny základní organizace KSČ. Zpráva pro ideologickou komisi z první poloviny roku 1974 nabízí srovnání let 1972 a 1974 v okrese Pardubice. Zatímco v roce 1972 působily z celkového počtu sedmnácti profesionálních „kulturně výchovných“ zařízení základní organizace KSČ jen ve třech, v roce 1974 to již bylo osm ZO KSČ. Vytvoření stranické buňky v nejvýznamnější okresní kulturní instituci, ve Východočeském divadle, přitom bylo

385 (mlk): Jednal městský výbor KSČ v Pardubicích: O úkolech dalšího rozvoje kultury. *Zář*, 5. listopadu 1985, roč. 36–40, č. 86, s. 1.

přislíbeno na druhé pololetí roku 1974, „aby došlo k výraznější činnosti v oblasti řízení divadla a k ovlivňování dramaturgie“³⁸⁶.

Přetrvávajícím problémem byla v roce 1974 absence kádrové rezervy za stávajícího ředitele Východočeského divadla Zdeňka Bittla, kterému v té době bylo 65 let, a obdobná situace ve Východočeském komorním orchestru. Další problematické téma pak představovalo řešení vyloučených členů KSČ v kulturních institucích, zejména těch, za které se vzhledem k jejich odbornému zaměření těžko hledala náhrada. V roce 1974 tak v kulturních zařízeních v okrese Pardubice stále pracovalo několik lidí, kteří byli vyloučeni ze strany. Ideologická komise se těmito pracovníky zabývala individuálně, zde je několik příkladů, jak byla situace v roce 1974 ideologickou komisí OV KSČ v Pardubicích (poté schvalována KV KSČ) řešena:

Východočeské divadlo³⁸⁷

Dvořák	jevištní mistr	ponechat – charakter manuální práce
Kmoníček	herec	zatím ponechat – bude dále řešeno
Mačát	šéf výpravy	ponechat – specifická činnost, není zatím náhrada (<i>zde je však perem dopsáno, že má Mačát odejít</i>)

Krajské památkové středisko³⁸⁸

Machytka	odb. pracovník	odchod do konce roku 1974
Pražák	odb. pracovník	odchod do konce roku 1974
Holub	odb. pracovník	přeřazen na manuální práci

Ústřední půjčovna filmů Pardubice³⁸⁹

Zářecká	pracovnice (<i>blíže nespecifikováno</i>)	ponechat – tři roky před důchodem
---------	---	-----------------------------------

Okresní lidová knihovna³⁹⁰

Tomáš	odb. prac. knihovny	ZO a OV souhlas s jeho současným zařazením v administrativě knihovny v katalogizaci. Byl přeřazen.
-------	---------------------	--

386 Výsledky komplexní kontroly realizace závěrů pléna KV KSČ ke kulturní politice z října 1972 v okresech Jičín a Pardubice. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 442, s. 9.

387 Tamtéž.

388 Tamtéž.

389 Tamtéž.

390 Tamtéž.

Park kultury a oddechu³⁹¹

Šimáček	organ. pracovník	Přeřazen z ved. funkce. ZO a OV souhlas s jeho nynějším pracovním zařazením.
---------	------------------	--

Kulturní dům ROH Dukla Pardubice³⁹²

Umlaufová	pracovnice klubu	Jednáno o odchodu, s čímž souhlasí a hledá náhradní zaměstnání.
-----------	------------------	---

Závěrečné doporučení ve zprávě pro ideologickou komisi KV KSČ z roku 1974 pak znělo: „Věnovat pozornost otázkám kvalifikace, jak odborné, tak zejména politické. Kádrovou práci považovat i nadále za hlavní metodu stranického řízení a provádět pravidelnou kontrolu přijatých závěrů ke kádrové práci.“³⁹³ I v 70. a 80. letech tak dobré kádrové předpoklady znamenaly víc než odborná kvalifikace pro danou profesi. Pro vedoucí funkci pak bylo členství v KSČ takřka nutným předpokladem – ze sedmnácti kulturních zařízení okresu Pardubice bylo v roce 1974 patnáct ředitelů či vedoucích pracovníků členy komunistické strany.

Kádrové situaci ve Východočeském divadle je dále věnována samostatná kapitola v části *Východočeské divadlo jako hlavní kulturní instituce okresu*.

3.3.2.3.2 Politicko-odborné školení kulturních pracovníků

Podobně jako v okresních médiích, i v oblasti kultury byla na počátku normalizace snaha zvýšit politicko-odbornou kvalifikaci pracovníků. Okresní výbor KSČ v Pardubicích tak kromě snahy zvyšovat vliv komunistické strany v kulturních institucích prostřednictvím svých členů věnoval maximální pozornost také ideově politické a odborné přípravě profesionálních i dobrovolných pracovníků v oblasti kultury. Za tímto čelem byli:

- 1) kulturní pracovníci soustavně zařazováni do stranického vzdělávání;
- 2) vedoucí pracovníci kulturních institucí a členové strany zařazováni do funkcí pracovníků kateder stranického vzdělávání, lektorů, propagandistů a členů nejrůznějších stranických komisí;
- 3) funkcionáři společenských organizací (např. SSM), kteří pracovali na různých úsecích „kulturně výchovné“ činnosti, zvláště politicky školení.

Podle usnesení předsednictva OV KSČ v Pardubicích ze dne 13. listopadu 1973 došlo „k intenzivnímu politicko-odbornému školení u bezpartijních profesionálních pracovníků a

391 Tamtéž.

392 Tamtéž.

393 Tamtéž, s. 9.

zejména potom na úseku péče o vzdělávání dobrovolného kulturně výchovného aktivu. Cyklickými formami, jejichž obsah a osnovy byly projednány a stanoveny spolu s okresním výborem KSČ, prošlo až dosud přes 300 dobrovolných pracovníků“.³⁹⁴

Ve zprávě pro ideologickou komisi z roku 1975, která se věnovala Východočeskému divadlu, je v tomto ohledu pokyn, aby pro členy uměleckého souboru, kteří mají vysokoškolské vzdělání, bylo zajištěno „politicko-odborné školení na vyšší úrovni formou samostatného studia a seminářů“³⁹⁵.

Kromě toho, aby v kulturních institucích pracovalo co nejvíce členů komunistické strany, bylo žádoucí, aby tito pracovníci zároveň aktivně pracovali v dalších stranických a veřejných funkcích. Zpráva z roku 1974 uvádí, že z celkového počtu 94 členů strany v kulturních zařízeních v okrese pracuje 76 v takových funkcích, „mnozí z nich zastávají tři i více funkcí. To má dobrý vliv i na ostatní pracovníky, což se projevuje v činnosti 148 bezpartijních pracovníků v kulturní oblasti, kteří podle předloženého hodnocení velmi dobře pracují v různých funkcích /NF, ROH, SSM, SČSP, ČSTV ap.“³⁹⁶ Ideální kulturní pracovník tak neměl pouze plnit svou práci, k níž měl odbornou či jinou kvalifikaci, ale měl se rovněž angažovat ve veřejných a politických funkcích. V praxi to vypadalo například tak, že byl pardubický umělec Václav Rabas zároveň poslancem Sněmovny lidu Federálního shromáždění. V roce 1976, kdy byl ředitelem lidové školy umění v Pardubicích a kandidátem na poslance, odpovídal v okresních novinách *Zář* na otázku, jak chce skloubit poslání umělce s funkcí poslance: „Nejvyšším cílem, nejvyšší metou pro každého angažovaného umělce je samozřejmě upřímný, nefalšovaný a srdečný vztah k posluchačům. [...] Je to zvláštní, mnoha lety již vyvinutý cit, zdali se mi podařilo vtáhnout posluchače do díla, zda se mi podařilo přesvědčit ho o své umělecké pravdě. Dostanu-li důvěru svých voličů, jsem si vědom, že mě čeká spousta práce. V této souvislosti vidím vlastně spojitě nádoby mezi umělcem a posluchačem, mezi občanem a poslancem.“³⁹⁷ Po volbách v roce 1976 tedy Rabas vykonával mandát poslance, v roce 1979 se stal zakládajícím ředitelem Státní konzervatoře. Z funkce poslance odstoupil až po listopadových událostech roku 1989.

394 Výsledky komplexní kontroly realizace závěrů pléna KV KSČ ke kulturní politice z října 1972 v okresech Jičín

a Pardubice. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 442, s. 3–4.

395 Zhodnocení koncepce ideově-výchovného působení Východočeského divadla a galerií. Pro schůzi ideologické komise KV KSČ dne 15. 10. 1975. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 443, s. 9.

396 Výsledky komplexní kontroly realizace závěrů pléna KV KSČ ke kulturní politice z října 1972 v okresech Jičín

a Pardubice. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 442, s. 4–5.

397 Připravil: Karel Mikeš. Náš rozhovor s poslancem do FS Václavem Rabasem. *Zář*, 19. října 1976, roč. 25–31, č. 83, s. 3.

Závěrečné doporučení ve zprávě pro ideologickou komisi KV KSČ z roku 1974 pak znělo: „Věnovat mimořádnou pozornost dalšímu politickému i odbornému vzdělávání, zejména profesionálních kulturně výchovných pracovníků v okrese s důrazem na pravidelné a kvalitní vzdělávání, zejména těch pracovníků, kteří kulturně výchovnou činnost řídí a tím celkově zkvalitňovat i nadále řídicí a organizátorskou práci.“³⁹⁸

3.3.3 Dopady normalizace na konkrétní kulturní akce a instituce v okrese Pardubice

Tato kapitola se zabývá konkrétními případy dopadů normalizace na kulturní oblast v okrese Pardubice, a to zákazem festivalu IFAS v roce 1970 a činností divadla HIT v roce 1969. Východočeskému divadlu je pak věnována další samostatná část.

3.3.3.1 Festival IFAS

Nastupující normalizace postihla i pořádání Mezinárodního festivalu akademických sborů v Pardubicích, který pořádala Vysoká škola chemicko-technologická. Právě konání této kulturní akce bylo v roce 1970 zakázáno, a to okresním národním výborem. Festival se pořádal jako bienále, měl se konat ve dnech 27.–31. května a mělo jít o II. ročník festivalu – první ročník se konal v roce 1968. Usnesením Rady ONV Pardubice ze dne 20. března 1970 přitom bylo pořádání IFAS schváleno. Současně byla okresním výborem převzata záštita nad celou akcí a stanovena částka na příspěví v rozsahu 50 000–60 000 Kčs. V dubnu 1970 však zaslal náčelník správy StB Jan Kneisl zprávu tajemníkovi KV KSČ pro ideologickou práci Jiřímu Kouřilkovi, a to z důvodu, že byly zjištěny „podivné okolnosti kolem pořádání IFAS“³⁹⁹. V první řadě zpráva uvádí, že politická situace k uspořádání festivalu není dobrá. Pardubický vysokoškolský soubor měl z podnětu svého sbormistra Vlastimila Nováka rozvázat spolupráci se socialistickými zeměmi, především se Sovětským svazem. V této souvislosti se podle zjištění StB v březnu 1970 v Pardubicích konala mimořádná schůzka, na které bylo mj. ujednáno, že „v případě, že státní orgány budou trvat na pozvání sovětského sboru, nepořádat letošní festival“⁴⁰⁰, a dále „vyžadovat na státních orgánech takové stanovisko, že tyto orgány nebudou hovořit do pozvání jednotlivých souborů“⁴⁰¹. V závěru zprávy je vyslovena domněnka, že by bylo lepší festival IFAS přeložit na jiný termín, hlavně z důvodu zabezpečení jeho hladkého průběhu. Nakonec je bez dalšího vysvětlení ještě zmíněno, že se vedení Vysokoškolského souboru Pardubice bude dožadovat

398 Tamtéž, s. 9.

399 Kulturní akce IFAS – poznatky. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 513, inv. č. 438, s. 1.

400 Tamtéž, s. 2.

401 Tamtéž.

umožnění zahraničního zájezdu do Anglie na přelomu července a srpna 1970. Podepsaný Kneisl žádá o stanovení dalšího postupu. Ručně je pak na dokument dopsáno několik z velké části bohužel nečitelných poznámek – jedna z nich je například „Fr. Kyncl – výtvarník – v r. 1968 – ilegál. odešel do NSR“⁴⁰².

V rozhodnutí o nepořádání festivalu IFAS v roce 1970, které vydal odbor školství a kultury a odbor pro vnitřní věci ONV s datem 16. května 1970, byly nepovolení a zákaz akce zdůvodněny takto: „Správní orgány při přezkoumávání přípravy uvedeného festivalu dospěly k závěru, že stav konsolidačního procesu v našem kraji není ještě v takovém stadiu, aby jednak zaručil hladký průběh uvedeného festivalu a aby se dosáhlo mezinárodního kulturního a uměleckého efektu.“⁴⁰³ Řídící výbor festivalu podal proti tomuto rozhodnutí odvolání, tomu však nebylo vyhověno. V rozhodnutí příslušných odborů o odvolání ze dne 24. června 1970 bylo předchozí zdůvodnění zákazu ještě rozšířeno: „Důvodem rozhodnutí orgánu I. stupně bylo zhodnocení stavu konsolidačního procesu ve Východočeském kraji. [...] Zhodnocení této situace vycházelo především ze stavu tohoto procesu na Vysoké škole chemicko-technologické v Pardubicích /která je jedním z pořadatelů festivalu/, který podle zkušeností správních orgánů z nedávno minulého období neskýtal záruku hladkého průběhu této akce.“⁴⁰⁴ Jako další důvod rozhodnutí je pak uvedeno nedostatečné finanční zajištění festivalu.

Na nepořádání festivalu se přitom podle rozhodnutí vztahovaly dva paragrafy, akce byla jednak nepovolená (podle § 12 zák. č. 81/1957 Sb., o koncertní a jiné hudební činnosti a vyhl. č. 99/1958 Ú. 1.) a jednak zakázána (podle § 1 zák. č. 126/1968 Sb., o některých přechodných opatřeních k upevnění veřejného pořádku). Zajímavé je, že v médiích ale bylo nekonání festivalu zdůvodněno technickými důvody. Zatímco ještě 12. května 1970 informoval o chystané akci hlavní článek v okresních novinách *Zář* s názvem *Mezinárodní festival*⁴⁰⁵ a lákal na bohatý program, dne 19. května pod titulkem *Oznámení* vyšla v *Záři* na straně 1 krátká zpráva: „Druhý mezinárodní festival akademických studentských sborů IFAS 1970, který se měl konat ve dnech 27.–31. května 1970 v Pardubicích, se z technických důvodů nekoná.“⁴⁰⁶ Další ročník festivalu se konal již následující rok, v roce 1971, a od té doby se opět jako bienále pořádá dodnes.

402 Tamtéž.

403 Rozhodnutí o pořádání pěveckého festivalu akademických studentských sborů. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1398, sign. 601/4, Zákazy studentských akcí.

404 Rozhodnutí o nevyhovění odvolání. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1398, sign. 601/4, Zákazy studentských akcí.

405 (fjž): Mezinárodní festival. *Zář*, 12. května 1970, roč. 11–26, č. 37, s. 1.

406 (nesignováno): Oznámení. *Zář*, 19. května 1970, roč. 11–26, č. 39, s. 1.

Podívejme se ještě, jak si festival podle hodnocení okresních orgánů vedl v dalších letech. IFAS byl při dalších ročnících již plně ve službách angažovanosti pro stávající režim. Druhý ročník festivalu se konal v roce 1971, archivní dokumenty se o něm však nezmiňují, překvapivě mu nebyla věnována pozornost ani v tisku (přesto podle oficiálních stránek festivalu IFAS se akce konala, a to za účasti pěti domácích sborů a jednoho zahraničního). Další ročník se konal v roce 1973, kdy mu již byla věnována náležitá pozornost, a to jak v okresním tisku, tak na jednáních okresních orgánů.

Již v lednu 1973 informovaly okresní noviny o konání IFASu, který byl naplánován na přelom února a března a měl být „plně ve znamení oslav 25. výročí vítězství československého pracujícího lidu v roce 1948“⁴⁰⁷. Den před zahájením festivalu, 27. února, se věnoval chystané akci článek na titulní straně, který informoval mj. o tom, že se do Pardubic sjede 800 účastníků, pět sborů mělo přijet ze zahraničí. Překvapivá je informace v tomto článku, že jde o druhý ročník festivalu, přestože se IFAS konal již v letech 1968 a 1971.⁴⁰⁸ Okresní noviny se festivalu věnovaly i po jeho slavnostním ukončení.

Velká pozornost byla akci věnována ze strany okresních orgánů. Ve zprávě o konání Mezinárodního festivalu akademických sborů IFAS z června 1973, která byla podepsána prorektorem VŠCHT Františkem Lébrem a která celou akci hodnotila, byl nejprve popsán její cíl. Tím bylo především vzdát hold 25. výročí „Vítězného února“ a zaktivizovat v období příprav činnost studentů na vysokých školách. Programovým záměrem festivalu pak bylo „ovlivnění repertoáru sborů ve prospěch současné angažované tvorby a společným manifestačním zpěvem všech pěvců vyjádřit podporu politice KSČ a snahu studentů angažovaným přístupem ukázat své místo v socialistické společnosti.“⁴⁰⁹ Na uskutečněném festivalu bylo třeba ocenit zejména to, že „po stránce ideové přispěl k angažovanému zaměření kmenového repertoáru českých akademických sborů“⁴¹⁰. Podle zprávy se však objevila i řada nedostatků, a tak festival „nesplnil v plném rozsahu politické cíle a záměry“⁴¹¹, například v tom, že mohlo být „v daleko větší míře využito k působení na studenty a pracovníky VŠCHT, dále na širší veřejnost, především na pracující větších průmyslových závodů“⁴¹². Kromě toho se pak nepodařilo z repertoáru českých sborů vyloučit všechny „nevhodné skladby“. V neposlední řadě pak podle zprávy „mělo být ve

407 (nesignováno): IFAS 73. *Zář*, 19. ledna 1973, roč. 21–28, č. 5, s. 1.

408 (nesignováno): IFAS 73. *Zář*, 27. února 1973, roč. 21–28, č. 16, s. 1.

409 Zpráva o Mezinárodním festivalu akademických sborů – IFAS’73 v Pardubicích 28. 2. – 4. 3. 1973 k 25. výročí Vítězného února. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 513, inv. č. 438, s. 1.

410 Tamtéž.

411 Tamtéž.

412 Tamtéž.

větší míře využito všech možností k zvýraznění významu Vítězného února pro mladou generaci“⁴¹³.

Rozsáhlá zpráva se pak zabývala přípravou na další ročník festivalu IFAS, který se měl konat v roce 1975 a měl být tentokrát uspořádán u příležitosti 30. výročí osvobození Československa Rudou armádou a zároveň 25. výročí založení Vysoké školy chemicko--technologické v Pardubicích. Měla být přesně vypracována dramaturgie celého průběhu IFASu, zejména s ohledem na tematické zaměření tak, „aby bylo zamezeno uvedení nevhodných skladeb a aby politickovýchovný efekt festivalu odpovídal vynaloženým nákladům“⁴¹⁴. Mělo se také zamezit tomu, aby opět nedošlo k některým „negativním jevům“, jako bylo samostatné vystoupení uměleckého vedoucího Vlastimila Nováka v televizi. Závěrečný bod zprávy vyjmenovával úkoly související s problematikou Vysokoškolského uměleckého souboru VŠCHT – do uměleckého souboru VŠCHT měli být získáváni aktivní členové SSM a kandidáti strany; soubor měl být lépe využíván „k praktické každodenní politickovýchovné práci mezi posluchači VŠCHT; měla být aktivizována činnost stranické skupiny souboru při stavbě dramaturgického plánu sboru; posledním úkolem mělo být dořešení pracovní-politického hodnocení Vlastimila Nováka, včetně jeho pedagogické a umělecké činnosti na VŠCHT.“⁴¹⁵

Tato zpráva, hodnotící třetí ročník Mezinárodního festivalu akademických sborů IFAS, ukazuje, jaká funkce byla této kulturní akci přisuzována – tedy především politická, resp. propagandistická, s využitím při příležitosti významných politických výročí. Zároveň ukazuje, jak docházelo k politizaci samotného Vysokoškolského uměleckého souboru při VŠCHT. Na samotnou akci i vysokoškolský sbor byly kladeny nemalé politické nároky. Zpráva se v podstatě nezmiňuje o umělecké hodnotě festivalu, posuzuje pouze její politickovýchovnou stránku. Články z okresních novin *Zář* přitom politický aspekt akce nevyzdvihovaly, naopak, festival byl označován jen jako „významná kulturní událost“. Důraz na politický aspekt akce zřejmě neměl být veřejnosti odhalen.

3.3.3.2 Činnost divadla Hit v Pardubicích

Další ukázkou zásahu vládnoucí moci do činnosti kultury a svobody uměleckého projevu v Pardubicích na počátku normalizace byl zákaz kabaretních představení, která reagovala na sovětskou okupaci. Nebylo to přitom poprvé, kdy byl kabaretní soubor jako nevhodná forma divadelního umění v Pardubicích zakázán. Již na počátku 60. let, v srpnu roku 1962, bylo

413 Tamtéž.

414 Tamtéž.

415 Tamtéž.

v Pardubicích při Parku kultury a oddechu ustaveno Stop divadlo. Podle umělecké šéfky kabaretu Jiřiny Martínkové si Stop divadlo „vzalo za cíl veselou formou a pomocí dobrých písniček pomáhat při odstraňování nejrůznějších nedostatků našeho společenského života“⁴¹⁶. Toto divadlo však nemělo dlouhého trvání. V dubnu 1963 předložila školská a kulturní komise ONV zprávu, která se zabývala živelným rozvoje tzv. souborů malých forem. Ty se podle zprávy dostávaly do rozporu se zásadami socialistického divadelnictví. Na vyšších místech se proto rozhodlo o zrušení tzv. nestátních divadel, k nimž se řadilo i Stop divadlo. Proto bylo následným usnesením okresního národního výboru v Pardubicích zrušeno povolení k provozu tohoto divadla.⁴¹⁷

Na konci srpna 1968, bezprostředně po okupaci, vznikl rovněž v rámci Parku kultury a oddechu v Pardubicích politický kabaret s názvem divadlo Hit. S kabaretem vystupovali herci z Východočeského divadla a nedlouho po sobě představili dvě hry, které vycházely z textů Voskovce a Wericha. První hrou byl *Nedozpívanéj Hit*⁴¹⁸, ta byla dobově aktualizovaná a srovnávala nastalou situaci v Československu s dobou po podepsání mnichovské dohody. Ohlas diváků v Pardubicích byl obrovský, hra však byla brzy zakázána.⁴¹⁹ Druhá hra měla název *Gustav kontra učitel aneb Těžká Barbora* a vznikla v lednu roku 1969. Obě hry režíroval Jiří Císler. Hra byla stále vyprodána, přesto byla stažena z repertoáru, a to po dubnovém zasedání pléna ÚV KSČ, na kterém byl Gustáv Husák zvolen prvním tajemníkem ústředního výboru. Činnost divadla Hit poté byla zákazem OV KSČ ukončena.⁴²⁰

Hru *Nedozpívanéj Hit* vidělo v Pardubicích během zhruba sto dvaceti repríz přibližně 25 000 diváků. Tato hra ani druhá uvedená hra divadla Hit však nevzbuzovaly mezi pardubickými občany jen pozitivní ohlasy. V červnu roku 1969 se muselo předsednictvo OV KSČ zabývat písemnou stížností na tyto hry. Podle autora dopisu byly hry „snůškou zesměšňování Sovětského svazu a Sovětské armády“.⁴²¹ Kromě her divadla Hit si autor dopisu stěžoval také na činnost okresních novin *Zář*. Kriticky hodnotil mj. to, že se žádný z pracovníků redakce nepřihlásil k výzvě *Slovo do vlastních řad*. Stížnost se týkala také článku vedoucího redaktora Oldřicha

416 Dopis Jiřiny Martínkové, Stop divadlo. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1370, sign. 456/3.

417 Důvodová zpráva a usnesení o zastavení divadla STOP předložené školskou a kulturní komisí ONV. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1370, sign. 456/3.

418 V dokumentech OV KSČ Pardubice a v časopise pardubické knihovny *Kapka* uváděno též jako *Nedozpívaný hit*, já přebírám podobu názvu tak, jak je uvedena v okresních novinách *Zář*.

419 GROHOVÁ, Zuzana: Lautnerové a hudební život Pardubic. *Kapka: Časopis pro čtenářskou veřejnost/Knihovnické aktuality Pardubického kraje*, 2009, č. 8, s. 15.

420 Vyjádření ke stížnosti na provozování „Hit – divadla“ v Pardubicích. SOKA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 190, sign. Hodnocení a perspektiva činnosti PKO do r. 1980.

421 Stížnost na činnost divadla Hit ze dne 3. června 1969. SOKA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 190, sign. Hodnocení a perspektiva činnosti PKO do r. 1980.

Rajmanova, a to článku *Mnoho štěstí!*, který vyšel na začátku roku 1969⁴²². Jednalo se o rozhovor s režisérem Východočeského divadla Jiřím Císlerem. Na závěr písemné stížnosti pak její autor požadoval, aby předsednictvo OV vyhodnotilo činnost těchto her a také režiséra Jiřího Císlera.⁴²³ Ve vyjádření ke stížnosti na uváděné divadelní hry pak mj. stálo: „S odstupem doby musím konstatovat, že jak herce, tak i nás, kteří jsme umožnili práci tohoto souboru, ovlivňovaly emocionální pocity, které vyplývaly ze stupně znalosti politických problémů v tehdejší době.“⁴²⁴ Většina protagonistů těchto her z Východočeského divadla následně odešla a působila jinde. To byl i případ režiséra Jiřího Císlera, který navíc již na konci roku 1968 požádal o vystoupení z KSČ.⁴²⁵ Pochvalně se o hře *Těžká Barbora aneb Gustav kontra učitel* zmiňovala Jana Rendlová v *Rudém právu*, a to ještě 27. března 1969 v článku *Kat a dvě Barbory*.⁴²⁶ Podrobněji se těmto událostem věnuje monografie autorky.⁴²⁷

3.3.4 Východočeské divadlo jako hlavní kulturní instituce okresu

3.3.4.1 Stručná historie divadla po roce 1948

Předchozí kapitoly o zákazu festivalu IFAS a ukončení činnosti divadla HIT byly konkrétní ukázkou toho, jak po roce 1969 orgány státní a stranické moci na počátku normalizace zasahovaly v oblasti kultury. Normalizační zásahy v kultuře ilustruje také vývoj ve Východočeském divadle, hlavní kulturní instituci pardubického okresu. Východočeskému divadlu je zde věnován prostor ze dvou důvodů: kromě toho, že rovněž ukazuje uplatňování kulturní politiky v uměleckých zařízeních v prvních letech normalizace, bylo právě pardubickému divadlu v kulturní rubrice okresních novin *Zář* věnováno nejvíce prostoru (viz další kapitoly). Proto zákulisní dění v divadle, personální změny či jednání ideologické komise KV KSČ o směřování divadla, následně ovlivňovalo to, jak se o divadle informovalo v *Záři*. Pokud tedy podle dramaturgického plánu, projednávaného ideologickou komisí, měly být do repertoáru divadla zařazovány především angažované hry a hry ruských a sovětských autorů, je zřejmé, že pak články o takových hrách

422 Oldřich Rajman: *Mnoho štěstí!* *Zář*, 3. ledna 1969, roč. 10–25, č. 1, s. 1–2.

423 Stížnost na činnost divadla Hit ze dne 3. června 1969. SOKA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 190, sign. Hodnocení a perspektiva činnosti PKO do r. 1980.

424 Vyjádření ke stížnosti na provozování „Hit – divadla“ v Pardubicích. SOKA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 190, sign. Hodnocení a perspektiva činnosti PKO do r. 1980.

425 Seznam stávajících členů KSČ-VČD, členů vyškrtnutých na vlastní žádost a žadatelů o vyškrtnutí. SOKA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 199, sign. Zápisy ze schůzí ZO-pracovníků kultury Pardubice 1968–1970.

426 Jana Rendlová: *Kat a dvě Barbory*. *Rudé právo*, 27. března 1969, roč. 49, č. 73, s. 5.

427 SKALECKÁ, Veronika. *Pardubice v období normalizace: Politika, kultura a média od srpna 1968 do listopadu 1989*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2016.

převažovaly i v okresních novinách. Rovněž krajská *Pochodeň*, věnovala-li se pardubické kultuře, informovala nejčastěji o místním divadle.

Divadla se po roce 1948 stala státem zřizovanými a státními orgány řízenými. Jejich hlavní funkcí se stala především propagace oficiální politiky a ideologie lidově demokratického státu. V oblastních divadlech se k této základní funkci přidružily i funkce další – především osvětová. Dramatická tvorba zaznamenala v důsledku toho úpadek, začaly vznikat především schematické hry, které měly seznamovat diváky se zaručenými hodnotami minulosti i současnosti.⁴²⁸ V roce 1948 v Pardubicích zanikla stávající Východočeská společnost a bylo zřízeno činoherní Městské oblastní divadlo. Jednalo se o změnu provozovatelského systému podle nového divadelního zákona a poúnorové kulturní politiky. Pardubické divadlo rovněž dostalo nového ředitele a procházelo procesem postihujícím celé poúnorové divadelnictví – skladba repertoáru odpovídala centrální dramaturgické směrnicí a inscenační styl se řídil požadavky životní věrohodnosti.⁴²⁹

Již kolem poloviny 50. let však nastala změna a díky novému řediteli Karlu Novákovi se divadlo stalo „jedním z nemnoha ostrůvků tvořivé práce, nepodléhající ideologickým dogmatům ani uměleckému schematismu“.⁴³⁰ V 60. letech však tento slibný vývoj a tvůrčí rozmach vystřídala spíše stagnace a divadlo si udržovalo standardní úroveň; od roku 1963 byl ředitelem divadla František Meluzín. V druhé polovině 60. let se dramaturgie Východočeského divadla do značné míry přidržovala pražského vzoru a uváděla hry, které se osvědčily v hlavním městě. Po srpnové okupaci kromě zmíněného divadla Hit (působícího v Parku kultury a oddechu), které bylo dílem režiséra Jiřího Císlera z Východočeského divadla, vznikly i na půdě samotného divadla hry, které reagovaly na aktuální prožitky společnosti: aktualizované Drdovy *Hrátky s čertem*, Kohoutův *August August, august* a hlavně revue Voskovce a Wericha *Kat a blázen*. Posledně jmenovaná hra byla uvedena v červnu 1969 a reagovala především na normalizační politický kurz, vyhlášený dubnovým plénem ÚV KSČ. Následkem toho byl odvolán ředitel divadla František Meluzín a k odchodu byl donucen umělecký šéf Jaroslav Horan.⁴³¹

428 CÍSAŘ, Jan – MOHYLOVÁ, Věra. *Historie divadelní Pardubic a okolí*. Pardubice: Východočeské divadlo Pardubice, 2002, s. 87.

429 PÖMERL, Jan – ŠORMOVÁ, Eva. Východočeské divadlo. In *Česká divadla. Encyklopedie divadelních souborů*, ed. E. Šormová, Praha: Divadelní ústav 2000, s. 528—533. Dostupné na: http://encyklopedie.idu.cz/index.php/V%C3%BDchodo%C4%8Desk%C3%A9_divadlo Cit. [online] 28. 3. 2018.

430 Tamtéž.

431 Tamtéž.

3.3.4.2 Odvolání ředitele v roce 1970

Co se týče personálních a stranických změn ve Východočeském divadle, již v posledních měsících roku 1968 a následně během roku 1969 sami žádali o zrušení členství v KSČ někteří pracovníci kultury v Pardubicích, včetně zaměstnanců Východočeského divadla (např. Lubomír Polach, Eliška Kuchařová či již zmiňovaný Jiří Císler, režisér divadla HIT).⁴³² V lednu roku 1970 byl pak z funkce ředitele Východočeského divadla odvolán dosavadní ředitel (a člen KSČ) František Meluzín, a to poté, co 6. ledna zasedalo předsednictvo okresního výboru KSČ, které se na tomto jednání zabývalo hodnocením kulturních zařízení v Pardubicích. Podle zprávy z okresních novin *Zář* předsednictvo „konstatovalo, že v uplynulém období, zejména pak do dubna loňského roku docházelo v okrese k nežádoucím jevům a často i k hrubému zneužití kulturních zařízení. V této souvislosti vyslovilo souhlas s usnesením rady Východočeského krajského národního výboru, aby z funkce ředitele Východočeského divadla v Pardubicích byl pro nezvládnutí politické situace odvolán dosavadní ředitel soudruh Meluzín.“⁴³³

S tímto zdůvodněním a zároveň s odvoláním Meluzína nebyli spokojeni kulturní pracovníci v ZO KSČ v Pardubicích, kteří kvůli tomu zaslali dopis vedoucímu tajemníkovi OV KSČ v Pardubicích Bohuslavu Hnátnickému.⁴³⁴ V dopise pracovníci kultury vyjadřují nesouhlas se způsobem odvolání ředitele divadla. Zatímco od Východočeského KNV se Meluzín dozvěděl, že jsou důvodem jeho odvolání výsledky hospodářské prověrky (což podle autorů dopisu navíc není důvodem ke zbavení funkce), z tisku se Meluzín společně s veřejností dozvěděl, že je odvolán, protože nezvládl politickou situaci. K tomuto odůvodnění navíc nebylo uvedeno nic konkrétního. V neposlední řadě kulturní pracovníky zarazilo, že se o všem jednalo bez účasti Františka Meluzína. Podle autorů dopisu byla zároveň neúnosná výměna ředitele uprostřed divadelní sezóny, prozatímně jmenovaný ředitel podle nich navíc nemohl vzhledem k neznalosti vnitřní situace v divadle řádně plnit svou funkci. Stejně podle nich bylo postupováno také v případě dalšího člena jejich organizace – ředitele okresní knihovny v Pardubicích Karla Jirsy. Žádali proto vysvětlení těchto případů.⁴³⁵

Společně s odvoláním Františka Meluzína byl donucen k odchodu i umělecký šéf Východočeského divadla Jaroslav Horan. Dočasně dosazený ředitel Emil Kadeřávek nenaplňoval

432 Seznam stávajících členů KSČ-VČD, členů vyškrtnutých na vlastní žádost a žadatelů o vyškrtnutí. SOkA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 199, sign. Zápisy ze schůzí ZO-pracovníků kultury Pardubice 1968–1970.

433 (rou): Z předsednictva OV KSČ. *Zář*, 9. ledna 1970, roč. 11–26, č. 2, s. 2.

434 Dopis členů ZO KSČ pracovníků kultury v Pardubicích adresovaný předsednictvu OV KSČ ze dne 25. března 1970. SOkA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 199, sign. Zápisy ze schůzí ZO-pracovníků kultury Pardubice 1968–1970.

435 Tamtéž.

představy představitelů normalizační politiky a byl záhy vystřídán ředitelem královéhradeckého Divadla Vítězného února Radomilem Kolesou, který v letech 1970–1972 zastával řídicí funkci v obou divadlech. Kolesa povolal do Východočeského divadla jako uměleckého šéfa Zdeňka Bittla, který byl následně v letech 1972–1980 ředitelem divadla a který ochotně podřídil činnost divadla požadavkům dobové kulturní politiky. Jako první inscenaci v roli uměleckého šéfa uvedl v roce 1971 vlastní dramaturgickou adaptaci románu Antonína Zápotockého *Vstanou noví bojovníci*. Tím předznamenal tzv. konsolidaci repertoáru. Po nástupu Kolesy a Bittla odešla z Východočeského divadla dobrovolně nebo nuceně většina hereckých opor ze 60. let.⁴³⁶

Zdeněk Bittl programovou linii VČD výrazně rozšířil o hudební divadlo, které realizovalo zábavnou, líbivou, někdy až podbízivou linii.⁴³⁷ Nenáročná témata byla pro normalizační umění typická a pod Bittlovým vedením Východočeské divadlo během normalizace zároveň celkem vzorně plnilo požadavky na socialistickou kulturu. V květnu roku 1975 například Zdeněk Bittl, nositel vyznamenání Za vynikající práci, převzal v Praze diplom pro Východočeské divadlo, „jímž vláda ČSSR jmenuje toto kulturní zařízení za úspěšné plnění socialistických závazků a dosavadní dosažené výsledky Kolektivem 30. výročí Slovenského národního povstání“⁴³⁸. V roce 1980 pak dostal Bittl titul zasloužilý umělec za „významnou angažovanou celoživotní práci v oblasti divadelního umění“⁴³⁹.

Angažovaně se však ve Východočeském divadle pracovalo po celou dobu normalizace. V roce 1985 (v té době byla ředitelkou divadla Květa Houdlová) sděloval v okresních novinách dramaturg Václav Červenka, co čeká divadlo v následující sezóně: „Hlavní úkoly pro sezónu 1985–1986 jsou motivovány aktuálními ideologickými otázkami současného období. Nový dramaturgický plán chce patřičně reagovat na zostřené mezinárodní napětí a posilovat u našich diváků socialistické vědomí v boji za mír, ale zároveň jim hodlá nabídnout v tomto vypjatém období zábavné inscenace k oddychu. Plán se chce rovněž vhodnými tituly zapojit do celospolečenské aktivity k přípravě XVII. sjezdu KSČ.“⁴⁴⁰ Dramaturgie Východočeského divadla se v průběhu let stávala i tématem jednání ideologické komise KV KSČ. Nešlo tedy v první řadě o iniciativu samotného divadla – angažované hry divadlo do svého repertoáru zařazovat muselo.

436 PÖMERL – ŠORMOVÁ, s. 528–533.

437 CÍSAŘ – MOHYLOVÁ, s. 105–107.

438 (nov): Uznání divadlu. *Zář*, 30. května 1975, roč. 24–30, č. 42, s. 1.

439 –da–: Zdeněk Bittl zasloužilým umělcem. *Zář*, 7. května 1980, roč. 31–35, č. 36–37, s. 1.

440 (da): Co nového v příští sezóně. *Zář*, 18. června 1985, roč. 36–40, č. 47, s. 3.

3.3.4.3 Jednání ideologické komise krajského výboru KSČ o Východočeském divadle v 70. letech

3.3.4.3.1 Hodnocení ideového zaměření dramaturgických plánů po „krizových letech“

S počátkem normalizace se Východočeské divadlo (společně s královéhradeckým divadlem – jako jediná dvě krajská profesionální divadla) přirozeně ocitlo v centru pozornosti okresních i krajských orgánů. Dne 16. května 1970 se sešla ideologická komise při krajském výboru KSČ v Hradci Králové, aby projednala situaci Východočeského divadla v Pardubicích a Klicperova divadla v Hradci Králové (to bylo zanedlouho přejmenováno opět na Divadlo Vítězného února), a ideové zaměření dramaturgických plánů divadelní sezóny 1969–1970. Jednání řídil tajemník KV KSČ pro ideologickou práci Jiří Kouřilek a k prvnímu bodu programu byli přizváni vedoucí pracovníci Klicperova a Východočeského divadla. „V diskusi k projednávané problematice zdůraznili členové komise především ideově výchovné poslání divadla, jeho působení na diváka, ideově politický přístup k dramaturgii; význam divadla při objevování a stabilizaci skutečných uměleckých hodnot v duchu marxistické estetiky.“⁴⁴¹ Divadla měla opět dbát v první řadě na ideový záměr her, nikoli na jejich uměleckou hodnotu.

Dne 6. ledna 1971 se ideologická komise KV KSČ na své schůzi opět zabývala profesionálními divadly Východočeského kraje, a to kádrovou situací, ideovým zhodnocením uplynulé sezóny 1969/1970 a dramaturgickým plánem na sezónu další.⁴⁴² Zprávy o nich připravil Radomil Kolesa, který v té době vedl obě krajská divadla. Pro nadcházející sezónu 1970/1971 jsou v Kolesově zprávě pro Východočeské divadlo uvedena základní hlediska pro přípravu repertoáru, při níž se mělo „vycházet z ideových základů a principů státní kulturní politiky a otevřeně čelit klamným heslům a tendencím“. Základní hlediska pak tvořila ideovost, lidovost („postavit hlediska lidovosti proti falešným teoriím elit a kulturního kastovníctví“) a stranickost („kterou se každé dílo řadí vědomě do kultury proletářské, protiburžoazní“). Zároveň měl být vytvořen systém tzv. klíčových her, „jimiž se divadlo především chce vyslovit ke společensko-politickým problémům současného života naší společnosti ve smyslu konsolidačního úsilí a pozitivního programu KSČ“⁴⁴³.

Své myšlenky o současné situaci ve Východočeském divadle a jeho směřování Kolesa shrnul v závěru své zprávy: „Není snadné pracovat v divadle, které bylo léta zmítáno rozpory mezilidských vztahů i rozpory politickými, jejichž motorem byla ZO KSČ, která sloužila jen

441 [nesignováno]: Z jednání ideologické komise KV KSČ. *Pochodeň*, 19. května 1970, roč. 59, č. 116, s. 1.

442 Zpráva o situaci v profesionálních divadlech a Východočeském komorním orchestru ve Vč. kraji. Stanovisko odboru kultury Vč. KNV. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 513, inv. č. 438.

443 Tamtéž, s. 3.

osobním ambicím několika jednotlivců. Zvláště když v současné době ZO KSČ ve VČD neexistuje, protože jsme tu jen tři členové strany. Přesto nás zkušenost poloviny sezóny vede k přesvědčení, že je možno udržet VČD na nastoupené cestě k divadlu socialistickému, jehož linii ideově politickou budeme průběžně posilovat a zvýrazňovat, právě tak jako lidovost tvorby a její kvalitu. Spojenců naší koncepce ve VČD přibývá.“⁴⁴⁴

Ke Kolesově zprávě pak bylo přiloženo stanovisko odboru kultury Východočeského krajského národního výboru. Podle něj měly v oblasti dramaturgie hry, uvedené v minulé sezóně, jasný ideový a lidský obsah. Odbor kultury pak ocenil zejména literárně-dramatický pořad k příležitosti výročí Říjnové revoluce, který znamenal „přímou angažovanost divadla“. Naopak stažena z programu byla hra Milana Kundery *Ptákovina*. Rovněž dramaturgický plán na další sezónu 1970/1971 obsahoval „ideově nosné hry“ a vedení divadla při jeho tvorbě především „usilovalo o výrazné posílení společensko-politické linie repertoáru“⁴⁴⁵. Řada nových titulů, které byly v původním plánu, přitom byla dodatečně vyřazena – například Shakespearův *Richard II.* nebo Šrámkův *Měsíc nad řekou*. Plán byl naopak doplněn například literárně-dramatickými pořady *Aurora* (autoři Paterová – Kolesa) k výročí Říjnové revoluce a *50 let* (autoři Bittl – Kolesa) k výročí 50 let od vzniku Komunistické strany Československa. Odbor kultury ve svém stanovisku uvedl, že toto přehodnocení původní plán „zkvalitňuje obsahově, výrazně akcentuje požadavek současného uplatňování státní kulturní politiky a jejích regionálních potřeb v této oblasti umění. Je třeba kvitovat se zadostiučiněním, že Východočeské divadlo v Pardubicích tímto krokem po mnoha letech nastoupilo cestu angažovaného lidového divadla.“⁴⁴⁶

3.3.4.3.2 Kádrová situace ve Východočeském divadle na počátku normalizace

Na zmiňované schůzi na počátku ledna 1971 se ideologická komise zabývala rovněž kádrovou situací ve Východočeském divadle. Ředitel R. Kolesa ve své zprávě pro toto jednání uvedl, že ve složení souboru VČD je možné (a nutné) rozlišovat „tři skupiny lidí:

- 1) Ty, kteří nikdy vnitřně, ani svými činy, nestáli proti socialismu a nechtěli nikdy narušit naše vztahy k zemím socialistického tábora, a kteří také již plně pochopili potřebu konzolidace a škodlivost dubčekovštiny. [...]
- 2) Nejpočetnější skupina těch, kteří v podstatě pořádně nevědí, čím jsou, jak by měli nebo neměli jednat, aby se tzv. „neshodili“, protože dobře vědí, že převážná část zejména pražské umělecké fronty zaujímá jakési vyčkávavé postoje vůči státní kulturní politice.

444 Tamtéž, s. 2.

445 Stanovisko odboru kultury Vč. KNV, s. 2.

446 Tamtéž, s. 3.

3) Několik lidí, o nichž z různých důvodů možno říci, že se exponovali v roce 68 a 69. [...]“⁴⁴⁷

K vyhodnocení dalšího postupu se všemi členy souboru mělo dojít až po pracovních-politických, které právě v tu dobu probíhaly. V komisi, jež byla pro tyto pohovory ustavena, byli kromě pracovníka ideologické komise OV KSČ rovněž R. Kolesa a Z. Bittl. Podle Kolesy nebylo pochyb o tom, „že kádrové posílení VČD s. Bittlem ve funkci uměleckého šéfa se projevuje již nyní velice markantně a jednoznačně kladně“⁴⁴⁸. Zároveň Kolesa hodnotil současnou politickou situaci v divadle oproti první polovině roku 1970 jako rozhodně stabilizovanější, i když ne ideální.

V příloženém stanovisku se ke Kolesově zprávě vyjádřil odbor kultury Vč. KNV: „S politickou a kádrovou situací VČD uvedenou v předložené zprávě divadla se odbor kultury v podstatě ztotožňuje, až na to, že v r. 1969 musel odbor kultury Vč KNV mocensky zasáhnout, když byly vyčerpány všechny přesvědčovací metody o škodlivosti inscenací her ‚Hrátky s čertem‘ a ‚Kat a blázen‘, právě jako ‚Nedozpívaný hit‘. Ještě dnes je v divadle řada uměleckých pracovníků, kteří vstup spojeneckých vojsk Varšavské smlouvy nevidí jako pomoc našemu socialistickému státu, právě tak nevidí poslání socialistického divadla, soc. umění ve smyslu státní kulturní politiky vycházející ze zásad marxismu-leninismu a nechápou (nebo nechtějí pochopit) jeho objektivní roli v budování socialismu.“⁴⁴⁹

V říjnu 1975 se ideologická komise KV KSČ na svém jednání opět zabývala kádrovou situací v kulturní oblasti, tentokrát výhradně ve Východočeském divadle, ve kterém v roce 1974 proběhlo „komplexní pracovní-politické hodnocení všech zaměstnanců v nomenklатурních funkcích“⁴⁵⁰. Na základě toho se vedení divadla „rozešlo“ s několika členy uměleckého souboru. Šéf výpravy Mačát byl zproštěn funkce vedoucího a byl ponechán v divadle jako druhý výtvarník. Výpověď herce Alexeje Gsöllhoffera byla po projednání s odborem kultury Východočeského KNV zrušena s tím, že „jmenovaný uznal své chyby a slíbil, že se intenzivně zúčastní práce v divadle i ve veřejné činnosti“⁴⁵¹. Za účelem zvýšení ideového vlivu a dohledu komunistické strany pak byla v divadle ustavena na konci roku 1974 základní organizace Socialistického svazu mládeže, obnovena pobočka Svazu československo-sovětského přátelství a v březnu roku 1975 konečně ustavena základní organizace KSČ.

447 Zpráva o situaci v profesionálních divadlech a Východočeském komorním orchestru ve Vč. kraji. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 513, inv. č. 438., s. 1

448 Tamtéž, s. 2.

449 Stanovisko odboru kultury Vč. KNV, s. 3.

450 Zhodnocení koncepce ideově výchovného působení Východočeského divadla a galerií. Pro schůzi ideologické komise KV KSČ dne 15. 10. 1975. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 443, s. 8.

451 Tamtéž.

3.3.4.3.3 Jednání ideologické komise krajského výboru KSČ o Východočeském divadle a Východočeské galerii v roce 1975

Na své schůzi v roce 1975 hodnotila ideologická komise KV KSČ „koncepti ideově výchovného působení“ Východočeského divadla a galerií. Ve zprávě o Východočeském divadle, na které spolupracoval také jeho ředitel Zdeněk Bittl, byl hodnocen vývoj divadla v uplynulých letech a zároveň vytvořena koncepce do dalších let. Situace ve Východočeském divadle byla v té době již plně v souladu s plánem kulturní politiky, která byla schválena radou Krajského národního výboru v Hradci Králové v květnu roku 1971. Nedostatky však byly shledány v oblasti dramaturgie, problémem bylo zejména neobsazené místo dramaturga a také to, že dramaturgická rada divadla „není přes veškeré úsilí zcela schopna plnit své poslání především po stránce politické“⁴⁵². Tento nedostatek byl podle zprávy způsobem především tím, že dramaturgická rada byla složena z bezpartijních členů, a proto se její aktivita projevovala především po stránce umělecké (a nikoli po stránce ideologické, na kterou byl kladen důraz ve všech oblastech kultury). Jako opatření bylo uloženo, že bude rada doplněna o mladého člena souboru z řad Socialistického svazu mládeže a zástupce závodů (Tesla, VCHZ – Synthesia Semtín a TMS). Kromě toho pak „s režiséry divadla bude třeba ještě důsledněji projednávat ideový záměr každé hry“⁴⁵³.

Ve zprávě byla dále hodnocena oblast „práce s divákem“, v tomto směru bylo uloženo, aby divadlo zvýšilo osobní agitaci na závodech se zaměřením na brigády socialistické práce s cílem zvýšit návštěvnost divadla z těchto skupin. Co se týče kádrové oblasti, již bylo zmíněno, že v roce 1974 muselo odejít několik členů uměleckého souboru. Za účelem zvýšení ideového vlivu a dohledu komunistické strany pak byla v divadle ustavena na konci roku 1974 základní organizace Socialistického svazu mládeže, obnovena pobočka Svazu československo-sovětského přátelství a v březnu roku 1975 ustavena základní organizace KSČ, jejímž instruktorem byl pracovník ideologické komise OV KSČ O. Skála a jedním z hlavních úkolů do dalších let pak rozšiřování ZO především z řad mladých členů SSM. Co se týče samotného Socialistického svazu mládeže, ten měl zaměřit svou činnost na „vyhledávání a přípravu dobrých členů ze svých řad na vstup do komunistické strany. Větší pozornost musí věnovat členové SSM pomoci vedení divadla, na zvyšování kázně při zájezdové činnosti a tvorbě dramaturgických plánů.“⁴⁵⁴

Zmíněná zpráva pro zasedání ideologické komise v roce 1975 se zabývala rovněž Východočeskou galerií. Ta představovala vedle Východočeského divadla další důležitou kulturní

452 Tamtéž.

453 Tamtéž.

454 Tamtéž.

instituci v pardubickém okrese, která měla v duchu dobových požadavků na kulturní politiku prezentovat především angažovanou tvorbu. Zatímco 60. léta znamenala pro galerii významný rozvoj, co se týče sbírkového fondu i odborné činnosti, následující sedmdesátá léta nebyla pro galerii šťastným obdobím. „Veškeré aktivity tehdejšího ředitele byly vedeny snahou vybudovat muzeum socialistického realismu.“⁴⁵⁵

Ředitelem v 70. letech byl Josef Sůva, za jehož spolupráce byla zpráva pro říjnovou schůzi ideologické komise připravena. Hned úvod zprávy představoval galerii jako jeden z nástrojů uplatňované socialistické kulturní politiky, kladně bylo zhodnoceno, že zde došlo v uplynulém období ke „zvýšení intenzity ideově výchovného působení“ a že se středem obsahového zaměření výstavní činnosti v letech 1973–1975 stala „všechna význačná politická výročí“. Řada výstavních akcí přitom prezentovala „angažovanou tvorbu předních českých a slovenských umělců“ a v uplynulém roce stoupla návštěvnost školní mládeže na „angažovaných výstavách“. Podle zprávy byla činnost Východočeské galerie v Pardubicích příkladná. Její vedení se ochotně zapojilo do představ normalizačního režimu o poslání kultury.⁴⁵⁶

Zpráva se zabývala také kádrovou situací ve Východočeské galerii, která se ve sledovaném období očistila od „nositelů pravicových a oportunistických tendencí z krizových let“. V galerii poté došlo k posílení členské základny strany. Příkladem ostatním kulturním zařízením šla galerie rovněž tím, že zde byla v březnu roku 1975 jako první v zařízeních tohoto typu založena stranická organizace. V oblasti kádrové práce pak byly pro všechny galerie v kraji navrženy úkoly, mezi nimiž byl mj. úkol „důsledně a plánovitě pečovat o cílevědomý politický a odborný růst galerijních pracovníků“, dále dbát o rozvoj členské základny KSČ, Socialistického svazu mládeže a Svazu československo-sovětského přátelství v galeriích a úkol systematicky vytvářet kádrové rezervy na vedoucí funkce.⁴⁵⁷

455 Historie galerie. Dostupné online na webových stránkách Východočeské galerie: <http://www.vcg.cz/historie-galerie/Cit.> [online] 11. 4. 2018.

456 Zhodnocení koncepce ideově výchovného působení Východočeského divadla a galerií. Pro schůzi ideologické komise KV KSČ dne 15. 10. 1975. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 443, s. 1–3.

457 Tamtéž, s. 4–5.

4 Kulturní rubrika okresních novin *Zář* v 70. a 80. letech

4.1 Kulturní rubrika: o jakých tématech a jakým způsobem se psalo

4.1.1 Porovnání kulturní rubriky krajských a okresních novin

Výzkum předkládané práce se soustředí na kulturní rubriku pardubických okresních novin *Zář*, resp. články s kulturní tematikou, neboť se tyto články často objevovaly i mimo část novin, která byla kulturní rubrice vyhrazena. Nejprve se podíváme na rozdíly mezi kulturními rubrikami okresních a krajských, resp. celostátních novin, které vydávala KSČ.

Srovnáme-li okresní noviny *Zář* a krajské noviny *Pochodeň*, vidíme, že kulturní témata zaujímala v okresních novinách vzhledem k počtu stran výrazně víc místa než v novinách krajských. V *Pochodni*, deníku pro Východočeský kraj, se kultuře v sedmdesátých letech věnovala rubrika „kulturní život – kritika – umění – poezie – osvěta“, která zabírala tři čtvrtě strany 5 z celkových osmi stran (zde se nabízí porovnání s celostátním *Rudým právem*, ve kterém se rovněž kultuře věnovala strana 5, a to zhruba její polovina, z celkového počtu osmi stran – krajské noviny se tedy i v tomto směru, podobně jako témata, daly srovnat s celostátními deníky, na rozdíl od okresních novin, kde byl poměr kultura/počet stran výrazně menší). V širší pravé části strany 5 v *Pochodni* byly články z kultury, na levé straně pak kulturní pozvánky v podrubrice „kam dnes“. V osmdesátých letech byla kultura na straně 4. Byly to sice krajské noviny, zároveň však zastupovaly i noviny okresu Hradec Králové, neboť v tomto městě vycházely. Vzhledem k tomu měla v novinách velké zastoupení hradecká kultura. Přibližně stejně místa zde ale bylo věnováno i pardubické kultuře. V těchto dvou největších městech Východočeského kraje se konaly nejvýznamnější kulturní akce v kraji. Další města kraje měla v kulturní rubrice deníku *Pochodeň* už jen malé zastoupení, psalo se o nich zvláště tehdy, probíhal-li tam nějaký významnější kulturní festival (např. Festival angažované písně v Novém Městě nad Metují nebo literární festival Šrámkova Sobotka).

V okresních novinách *Zář* tvořil prostor věnovaný kultuře v poměru k počtu stran mnohem více místa, kultura zabírala většinou celou stranu 3 z celkových čtyř stran novin. Velmi často se objevovala kulturní témata jako hlavní článek na titulní straně. Články v *Záři* se věnovaly výhradně akcím uskutečněným v okrese Pardubice. Jen výjimečně se zde objevila informace o kulturní akci konané jinde, většinou tehdy, byla-li nějak politicky významná (na stránky *Záře* se tak dostal například I. festival politické písně v Sokolově konaný v roce 1973).

Pochodeň měla jako krajský deník víc redaktorů, také v kulturní rubrice se oproti *Záři* střídalo výrazně víc autorů. Co se týče kulturní rubriky *Záře*, působil zde v prvních letech

normalizace zejména Vladimír Šmíd, dále v průběhu sedmdesátých let například Jiřina Novotná, Vladimír Lutovský a Mirko Pardubský. Od roku 1979 až do revoluce byla kulturní rubrika v *Záři* výhradně doménou Milady Velehradské.

4.1.2 Redaktorka Milada Velehradská

Milada Velehradská pochází z Pardubic, do *Záře* přišla pracovat po letech novinářských zkušeností v Bratislavě – pracovala v deníku *Smena*, v časopise *Film a divadlo* a také v *Záběru*.⁴⁵⁸ Co se týče politických požadavků na redaktorku stranických novin, ty Velehradská vcelku splňovala – v roce 1989 kandidátkou KSČ a měla absolvované politické vzdělání na Večerní univerzitě marxismu-leninismu. Podle dokumentu ONV byla její práce v okresních novinách definována takto: „Soudružka Velehradská odpovídá za oblast kultury, dále za úsek Svazu československo-sovětského přátelství, propagaci mírového hnutí, Sborů pro občanské záležitosti, případně za další organizace Národní fronty. Pracuje jako samostatný redaktor.“⁴⁵⁹ Měla rovněž na starosti spolupracovníky a dopisovatele v této oblasti, měla je řídit a vykonávat „masovou politickou práci“⁴⁶⁰; v případě nemoci a dovolené dalších redaktorů se pak věnovala i dalším tématům. Vedle toho zodpovídala za věcnou, politickou a odbornou správnost svých témat, stejně tak za správnost redakčních korektur a za výrobu novin při službě v tiskárně v Hradci Králové, kde se okresní noviny *Zář* tiskly.

Při výběru témat do kulturní rubriky se Milada Velehradská podle svých necítila nijak omezována: „Bylo to jako každá jiná práce v redakci. Jistěže jsem dostávala i pokyny, ale u lidí, které jsem si vybírala, jsem měla volnou ruku. Protože, jak bych to řekla, nechali mě. Musíte dělat zadané úkoly a ještě přicházet s tím, co chcete dělat. Bylo to stejné, jako teď.“⁵⁶¹ Zde je možná na místě zmínit, že rozhovor s Miladou Velehradskou, jakožto bývalou redaktorkou kulturní rubriky okresních novin *Zář*, měl být z orálně-historických příspěvků této disertační práce tím nejvýznamnějším, a to z důvodu zaměření textu právě na kulturní rubriku těchto novin. Jedno z úskalí této historické metody však je, že dopředu nemůžeme odhadnout ochotu narátora/ky mluvit o své minulosti (přestože k rozhovoru svolil/a), resp. tématech a postojích, které jsou dnešním prizmatem vnímány spíše negativně – tedy například práce redaktora/ky tiskového orgánu KSČ. V případě Velehradské se právě toto ukázalo jako překážka v tom, aby dokázala s nadhledem a mluvit o tom, jaká témata byla v okresních novinách *Zář* upřednostňována a jak fungovala tehdejší redakční praxe pod dohledem komunistické strany.

458 Rozhovor autorky s Miladou Velehradskou ze dne 18. dubna 2016.

459 Pracovní náplň redaktorky *Záře* soudružky Milady Velehradské. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1318, sign. 403/22, Okresní noviny *Zář*, s. 99.

460 Tamtéž.

Výzkum, který přibližují další kapitoly, totiž slova Velehradské o tom, že to tehdy „bylo stejné, jako teď“ a že měla volnou ruku při výběru témat, zpochybňují.

4.1.3 Obsah kulturní rubriky okresních novin *Zář*

4.1.3.1 Stanovisko ONV ke kulturní rubrice *Záře*

Podle nedatovaného hodnocení Okresního národního výboru se kulturní rubrika pardubických okresních novin *Zář* zabývala všemi obory profesionální i amatérské kultury, informovala o aktuálních programech divadel (především o představeních Východočeského divadla) a kin, výstavách a koncertech, o domácích i zahraničních úspěších Východočeského státního komorního orchestru (založen byl v květnu roku 1969 a sídlil v Pardubicích; dále také jako „filharmonie“). Dále podle dobového stanoviska ONV „noviny reagují i na aktuální dění ve městě i v okrese jako je IFAS, Mezinárodní festival dětských pěveckých sborů, Pardubické hudební jaro, Techfilm, FFP a další.“⁴⁶¹

Prostor v kulturní rubrice na stránkách *Záře* měl být věnován také dalším oblastem kulturně výchovné činnosti. „V zájmově umělecké činnosti jsou především prezentovány slovesné obory, tj. amatérské divadelní scény a recitační kolektivy, v hudební oblasti pěvecké sbory a soubory lidových hudebníků, výtvarné umění amatérské i profesionální a ostatní žánry. V posledním období je větší pozornost věnována vlastivědné práci, minulosti i současnosti regionálních dějin. Čtenářsky oblíbenou formou jsou rozhovory s předními představiteli kulturního života okresu.“⁴⁶² V hodnocení okresního národního výboru byl také návrh na zlepšení obsahu kulturní rubriky *Záře*. Ten spočíval ve větší spolupráci redaktorů novin s odborem kultury ONV. „Půjde především o oboustrannou informovanost s cílem preferovat obory, které jsou z hlediska kulturně výchovné politiky nezbytné.“⁴⁶³ Častěji se měly objevovat především informace o dalších kulturně výchovných zařízeních pardubického okresu.

Představu o tom, co mělo být podle okresních stranických a státních orgánů náplní kulturní rubriky, si můžeme udělat také podle plánu redakce okresních novin *Zář* na 2. pololetí roku 1976. Ten byl vypracován v souladu s vytyčenými úkoly po XV. sjezdu KSČ. Podle tohoto plánu měla kulturní rubrika *Záře* přinášet pravidelně recenze divadelních představení, koncertů a výstav, měla svými články podporovat amatérské umění a uvádět dobré příklady práce souborů zájmové umělecké činnosti. Kulturní rubrika také měla popularizovat činnost kulturních domů a

461 Stanovisko odboru kultury ONV Pardubice ke kulturní rubrice okresních novin *Zář*. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1318, sign. 403/22, Okresní noviny *Zář*, s. 73.

462 Tamtéž.

463 Tamtéž.

závodních klubů ROH, hodnotná filmová představení či anketu pracovníků kulturních zařízení Za angažovanou kulturu (jak splnili závazky k XV. sjezdu KSČ). Pozornost měla být věnována také činnosti knihoven, muzea a Parku kultury a oddechu a obecně zpřístupnění kultury nejširším vrstvám lidu v jednotlivých kulturních organizacích a institucích. Kulturní rubrika měla tohoto plánu redakce také přinášet články o angažovanosti umělců a materiály ke kulturně politickým výročím.⁴⁶⁴

4.1.3.2 Obsah kulturní rubriky Záře – souhrnně

Podívejme se nyní, zda výše uvedené odpovídalo skutečnému obsahu pardubických okresních novin *Zář* v 70. a 80. letech. V jejich kulturní rubrice bylo nejvíce prostoru věnováno Východočeskému divadlu – noviny nejčastěji informovaly o uváděných hrách či o plánech na další sezónu, objevovaly se též rozhovory s režiséry či herci. Význam, který okresní a krajské orgány moci přikládaly úloze divadla, a to, kolik pozornosti věnovaly jeho dramaturgickému plánu, bylo popsáno výše. Často se psalo také o Východočeském státním komorním orchestru a o pardubickém Vysokoškolském uměleckém souboru. Dále se redaktori kulturní rubriky často věnovali akcím, které pořádal Svaz československo-sovětského přátelství (hlavně soutěžím), Socialistický svaz mládeže (např. Filmovému festivalu mládeže, Portě⁴⁶⁵) apod. Pozornosti redaktorů se těšily kulturně-politické akce, jako byly Dny sovětského filmu či dny kultury některé socialistické země či města (např. v roce 1979 se konaly Dny polské kultury, v roce 1981 Dny kultury Mongolské lidové republiky, v roce 1983 Dny maďarské kultury, v letech 1975 a 1988 Dny kultury NDR apod., Dny sovětské kultury pak probíhaly pravidelně). V souvislosti s jinou socialistickou zemí se přitom využívala speciální terminologie – o této zemi se psalo zásadně jako o „bratrské zemi“ nebo jako o „našich přátelích“. Nejen při „dnech kultury“, ale i u dalších článků přibližujících kulturu jiných socialistických zemí, jak ilustrují titulky *Kultura lidu bratrské země*⁴⁶⁶, *Z tvorby našich přátel*⁴⁶⁷, *Knihy našich přátel*⁴⁶⁸, *Literatura přátel*⁴⁶⁹ apod.). Označení „naši přátelé“ se většinou týkalo především Sovětského svazu.

Na stránky *Záře* se naopak nedostaly články a pozvánky týkající se rockových koncertů, o tanečních zábavách se psalo jen negativně (podrobněji viz kapitolu *Bigbeatové koncerty a*

464 Rámcový plán redakce *Záře* na 2. pololetí 1976. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1307, sign. 456/4, Rozhlas, tisk, s. 77.

465 Hudební festival pro country, folkové a trampské hudební skupiny. První Porta se konala v Ústí nad Labem v roce 1967. Od roku 1969 byla zavedena oblastní kola a festival se začal konat také v Pardubicích. O dva roky později se stal pořadatelem Porty Socialistický svaz mládeže.

466 *Kultura lidu bratrské země*. *Zář*, 7. května 1970, roč. 11–26, č. 36, s. 3

467 *Z tvorby našich přátel*. *Zář*, 28. března 1975, roč. 24–30, č. 24, s. 3.

468 *Knihy našich přátel*. *Zář*, 19. ledna 1979, roč. 30–34, č. 5, s. 3.

469 *Literatura přátel*. *Zář*, 9. března 1982, roč. 33–37, č. 18, s. 3.

taneční zábavy). Naproti tomu *Zář* často informovala o probíhajících výstavách ve Východočeské galerii v Pardubicích. Pokud šlo o výstavu k nějakému politickému výročí, objevilo se k jedné výstavě hned několik článků. Značná pozornost se v kulturní rubrice věnovala rovněž mezinárodním festivalům, jako byl Techfilm, Mezinárodní festival technických, vědeckých a naučných filmů (pořádal se od roku 1963); či IFAS, Mezinárodní festival akademických sborů, jehož konání v roce 1970 bylo zakázáno Okresním národním výborem. Každý rok okresní noviny *Zář* hojně informovaly také o Filmovém festivalu pracujících.

Co se týče kinematografie, v tisku byly jednoznačně preferovány sovětské snímky – pozvánky do kina se v *Záři* většinou objevovaly jen v souvislosti s Klubem přátel sovětského filmu. Zmíňme v této souvislosti, že kromě toho, že u nás s počátkem normalizace přestaly vznikat filmy, které nevyhovovaly aktuálním politickým zájmům, se i některé ze snímků, které již byly natočeny a měly za sebou premiéru, přestaly promítat a staly se z nich tzv. trezorové filmy. Pro konkrétní ukázkou kulturní politiky v oblasti kinematografie na počátku normalizace, obsahuje příloha č. 7 dopis Jiřího Osoucha, předsedy Krajského národního výboru v Hradci Králové, ze září roku 1969, adresovaný Františku Havránkovi, předsedovi Okresního národního výboru v Pardubicích, o zákazu promítání filmu *Všichni dobří rodáci*.⁴⁷⁰ Tím, jaká má být funkce filmu, se netajily ani okresní noviny. V roce 1972 v článku *Internacionalismus ve filmovém umění* stálo: „Budování socialismu vytyčilo před umělce závažný úkol: působit filmem na masy a ovlivňovat je v jejich boji proti kapitalistickým přežitkům a staré morálce, a současně působit na jejich výchovu v duchu socialistických myšlenek.“⁴⁷¹ U tématu kin v pardubickém okrese se pak často objevovala informace o návštěvnosti sovětských snímků, například v roce 1972 článek *Nejlepší návštěvnost* informoval o tom, že se okres Pardubice dostal na první místo v kraji v návštěvnosti sovětských filmů v uplynulém roce.⁴⁷² Článek *Na prvním místě*, který vyšel o čtrnáct dní později, podával tu samou informaci a dodával, že „Pardubice mají rovněž nejvyšší průměr na jedno představení – 107 diváků. Je to nejvyšší počet diváků v historii a ve srovnání s rokem 1968 činí vzestup téměř 600!! procent.“⁴⁷³ V těchto článcích se objevovaly dva oblíbené prvky této doby: soutěžení a statistiky.

Právě různé statistiky, třeba kolik lidí navštívilo za určité období sovětské filmy v kině, patřily mezi časté prvky článků všech témat. Často se objevovaly u tématu knihoven, tedy kolik

470 Tento film natočil režisér Vojtěch Jasný v roce 1968. Ukazoval v něm osudy vesnických lidí v 40. a 50. letech 20. století. Snímek se promítal jen několik měsíců, poté byl zakázán a až do roku 1989 byl v trezoru.

471 -vš-: *Internacionalismus ve filmovém umění*. *Zář*, 25. ledna 1972, roč. 21–28, č. 7, s. 3.

472 *Nejlepší návštěvnost*. *Zář*, 7. března 1972, roč. 21–28, č. 19, s. 3.

473 *Na prvním místě*. *Zář*, 21. března 1972, roč. 21–28, č. 23, s. 3.

se půjčilo v knihovně knížek, kolik z nich bylo politických atd. A většinou následovala pochvala: „Statistické údaje dokazují, že knihovny našeho okresu úspěšně plní politickovýchovnou činnost a přispívají k výchově socialistického člověka.“⁴⁷⁴ Ostatně knihovnám se věnovala *Zář* často, mj. v souvislosti se soutěží „Budujeme vzornou lidovou knihovnu“, která se konala každoročně od roku 1950 až do roku 1989. Vyhlašování nejrůznějších soutěží představovalo obzvlášť v 70. a 80. letech snahu, jak donutit společnost angažovat se. Podrobněji bude obsah kulturní rubriky *Záře* popsán v další kapitole.

Oblíbeným tématem kulturní rubriky byli také místní zasloužilí a národní⁴⁷⁵ umělci. Pozornosti redaktorů *Záře* se těšil především pardubický rodák Jaroslav Grus, člen KSČ, v roce 1961 jmenovaný zasloužilým umělcem, v roce 1970 národním umělcem. Grus byl pak v období normalizace předsedou Svazu českých výtvarných umělců a na jeho počest byla v Pardubicích v roce 1979 otevřena Galerie Jaroslava Gruse. Pozornost si získal také další národní umělec – Václav Rabas, zakládající ředitel pardubické Státní konzervatoře (otevřena v roce 1979) a poslanec Federálního shromáždění. Ten dostával často prostor v novinách, aby se vyjádřil k politickému dění (více v kapitole *Vyjadřování umělců a kulturních pracovníků k volbám a dalším politickým událostem*).

Co se týče krajského deníku *Pochodeň*, objevovala se v článcích věnovaných pardubické kultuře stejná témata jako v *Záři*. Nejčastěji se v kulturní rubrice krajských novin v souvislosti s Pardubicemi psalo o Východočeském divadle. Následovaly články o Východočeském státním komorním orchestru. Podobně jako v *Záři* i články v *Pochodni* často informovaly o akcích Svazu československo-sovětského přátelství, ale na krajské úrovni (krajská kola jednotlivých soutěží apod.), a také o akcích Socialistického svazu mládeže (krajské kolo Porty apod.).

Po celé období normalizace se pak v kulturní rubrice psalo více méně podle určité šablony. Dá se říci, že ta určovala kritéria, která musela daná kulturní akce splnit, aby se dostala na stránky komunistického tisku. Tato šablona vyniká zejména v *Záři*, která se věnovala pouze kultuře okresu, a tak zde můžeme sledovat stále dokola se opakující okresní kulturní akce. Každý rok informovala o stejných soutěžích, politických výročích, na jejichž počest se konaly

474 (Kuč): Lidové knihovny. *Zář*, 14. března 1978, roč. 29–33, č. 20, s. 4.

475 Čestný titul zasloužilý umělec byl zřízen vládním nařízením č. 55/1953 Sb. ze dne 3. června 1953. Udělovala ho vláda na návrh příslušného ústředního úřadu za zvláštní zásluhy získané dlouholetou vynikající prací v kterémkoliv oboru umění. Čestný titul národní umělec byl zřízen v roce 1945, poté upravován zákony v letech 1948 a 1953, později byl titul propůjčován podle zákona č. 56/1963 Sb. ze dne 9. července 1963, jímž byly předchozí zákony zrušeny. Propůjčoval jej prezident republiky československým občanům za umělecké působení zvlášť vynikající úrovně, které svým mimořádným významem trvale obohatilo československou kulturu. (KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. Svazek II. P–Ž. Praha: Academia, 2011, s. 1133). Oba zákony byly zrušeny v roce 1990.

nejrůznější kulturní akce, byly vyhlašovány soutěže k výročí. Právě připomínání výročí jednotlivých let bylo charakteristickým znakem většiny článků jak v *Záři*, tak v *Pochodni*. Kulturní akce se pak konaly u příležitosti určitého (většinou politického) výročí určeného stranou, pořádaly se oslavy a ke každému výročí se také konalo shromáždění ve Východočeském divadle. Tak jako bylo v Praze využíváno k těmto akcím Národní divadlo, tak se i v Pardubicích stalo divadlo dějištěm nejen divadelních her, ale také nejrůznějších oslavných manifestací (např. při příležitosti výročí narození Lenina, výročí Vítězného února, VŘSR apod.). Východočeského divadla se využívalo také ke schůzím okresního výboru KSČ.

4.2 Hlavní náplň kulturní rubriky *Záře*

Jak již bylo řečeno, nejvíce prostoru v kulturní rubrice okresních novin *Zář* dostávalo Východočeské divadlo v Pardubicích, které bylo hlavní kulturní institucí okresu. Články o jednotlivých inscenacích či rozhovory s herci nebo ředitelem VČD o dramaturgickém plánu divadla apod. se v novinách objevovaly několikrát za měsíc a tvořily hlavní část kulturní rubriky. Podívejme se podrobněji na další témata, která v největší míře plnila stránky okresních novin a která se přitom navzájem prolínala, velká část kulturních akcí byla svázána se Svazem československo-sovětského přátelství – ten byl hlavním organizátorem Měsíce československo-sovětského přátelství a řady dalších akcí, velkou měrou se také podílel na doprovodných akcích při oslavách významných politických výročí (ta po celý rok naplňovala nejen kulturní rubriku), ke kterým zároveň byly vyhlašovány soutěže (rovněž časté téma článků), v divadle se k nim hrály tematické hry, takže se v souvislosti s oslavami výročí opět psalo o Východočeském divadle. Ve značné části témat článků se projevovalo zesílení orientace na Sovětský svaz.

Jednotlivá témata, která byla hlavní náplní kulturní rubriky okresních novin *Zář* a kterým se věnují následující kapitoly, jsou nejprve teoreticky představena. Například v případě Svazu československo-sovětského přátelství, Měsíce přátelství či Filmovému festivalu pracujících je důležité, za jakým účelem tyto organizace a akce vznikly a jaký byl jejich význam. V případě politických výročí zase není od bez zajímavosti uvést, jaké pokyny k jejich oslavám byly regionálními stranickými a státními orgány vydávány.

4.2.1 Se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy jinak

4.2.1.1 Akce Svazu československo-sovětského přátelství

Za normalizace opět zesílila orientace na Sovětský svaz. Během sedmdesátých let například vzniklo mnoho soutěží zaměřených na znalosti o Sovětském svazu. Většinu z nich pořádal Svaz československo-sovětského přátelství (SČSP). Svaz se také podílel na připomínkách

nejrůznějších pravidelných výročí, např. narození a úmrtí V. I. Lenina, osvobození Československa, Říjnové revoluce apod.; dále pořádal za účelem popularizace Sovětského svazu nejrůznější besedy a přednášky spojené s kulturním programem, zřizoval knihovny SČSP nebo pořádal Dny sovětského filmu. Všechny tyto akce byly propagovány prostřednictvím tisku.

Svaz československo-sovětského přátelství byl založen 22. února 1948 a představoval druhou (po ROH) nejmasovější organizaci Národní fronty. Cílem komunistického vedení bylo vytvořit ze SČSP mohutnou organizaci všestranně propagující Sovětský svaz, členství v této organizaci se považovalo za důkaz vlastenectví a kladného postoje k režimu. Pobočky Svazu vznikly na městské, okresní, krajské a celostátní úrovni, dále svaz tvořily odbočky na závodech, úřadech a vysokých školách. Ze svazu se brzy stala skutečně masová organizace, na konci roku 1961 měl přes dva miliony čtyři sta tisíc členů. Tento počet představoval maximum a zůstal zachován do konce 60. let. Svaz propagoval výjimečnost sovětského politického systému, hospodářství, vědy i kultury, systematicky vytvářel iluzi „nejpokrokovější“ země.⁴⁷⁶

Do roku 1968 byl Svaz veřejností vnímán neutrálně a během Pražského jara se jeho činnost snížila. Na začátku normalizace byla zase obnovována a začal stoupat počet jejich odboček a členů.⁴⁷⁷ Šéfredaktor *Záře* Oldřich Rajman k tomu v polovině roku 1969 napsal: „Základní otázku, kterou nelze přejít ve stranických organizacích mlčením nebo jenom formálním souhlasem, je internacionální vztah k Sovětskému svazu a ostatním socialistickým zemím. Od listopadové rezoluce a po pravdě řečeno již před ní až do května tento bod byl prakticky ‚záležitostí‘ hrstky obětavých členů OV SČSP, kterým se za tuto dobu v nepředstavitelně obtížných podmínkách politické práce podařilo ‚znovuvzkřísit‘ již celou řadu organizací československo-sovětského přátelství dokonce i na závodech, odkud byla tato činnost administrativně odňata.“⁴⁷⁸ Po srpnu 1968 se ze SČSP stala organizace, „do níž byli pracující na některých pracovištích přihlašováni automaticky a jejíž činnost byla v období normalizace zcela formální a především politická“⁴⁷⁹.

V již zmiňovaném plánu redakce *Zář* na 2. pololetí roku 1976 se Svazu československo-sovětského přátelství věnuje velká pozornost. Okresní noviny podle tohoto plánu měly „ukázat na jeho úlohu jako aktivního pomocníka KSČ, přinášet materiály z činnosti jednotlivých odboček SČSP, z plenárních zasedání v průběhu roku, poukázat na podíl SČSP při upevňování československo-sovětského přátelství, připravit skládačku z oslav 59. výročí VŘSR, zajistit

476 KNAPÍK – FRANC a kol., s. 886–887.

477 PRUŠA, s. 504.

478 Oldřich Rajman: Politika činů rozhoduje. *Zář*, 8. července 1969, roč. 10–25, č. 54, s. 3.

479 PRUŠA, s. 504.

články k výročí V. I. Lenina, popularizaci soutěží Co víš o Sovětském svazu, O stuhu 7. listopadu, V zemi, kde zítra znamená již včera, drobné zprávy o besedách, leninských večerech, slavnostních schůzích, večerech družby apod., tábor ruského jazyka v Cholticích, letní mírová slavnost na Kunětické hoře, o návštěvě sovětských delegací v našem okrese⁴⁸⁰. Nejen kulturní rubrika okresních novin tak byla s činností SČSP výrazně propojena. Nejvýznamnější politickou akcí, kterou SČSP pořádal, byl Měsíc československo-sovětského přátelství. Redaktorka Milada Velehradská však popírá, že by se Svazu československo-sovětského přátelství věnovala v *Záři* větší pozornost. „*Vždycky, když měli akci, tak se o tom něco napsalo. To bylo dané, jako když má dneska schůzi ODS. Přesně jako teď, nic se nemění, je to stejné. Zkrátka jsem si vybírala umělce, o které jsem měla zájem, kteří byli dobří. A když byla akce SČSP a někdo tam vystupoval, tak se o tom psalo, to je úplně normální.*“⁴⁸¹

4.2.1.2 Měsíc československo-sovětského přátelství

Velká pozornost v pardubických okresních novinách byla věnována Měsíci československo-sovětského přátelství (v tisku většinou zkráceně jen jako „Měsíc přátelství“). Měsíc československo-sovětského přátelství představoval hlavní politickou a propagandistickou akci Svazu československo-sovětského přátelství a hlavním cílem této akce bylo všestranně popularizovat Sovětský svaz jako vzorový socialistický stát. Měsíc přátelství byl poprvé vyhlášen v roce 1951 a probíhal tradičně v listopadu. Skládal se z několika dílčích akcí, podílely se na nich kromě SČSP také další složky Národní fronty a řada kulturních institucí. Hlavní náplní Měsíce přátelství byly nejrůznější kulturní akce – konaly se koncerty, slavnostní premiéry ruských a sovětských divadelních her, promítání sovětských filmů, od 60. let se konala recitační soutěž „Puškinův památník“ atd. Časem se z této akce stal podobný režimní rituál jako prvomájové oslavy.⁴⁸²

Tomu, že šlo o hlavní propagandistickou akci SČSP, odpovídal také prostor, který byl Měsíci přátelství věnován v okresních novinách *Zář*, kde bylo toto téma často hlavním článkem na titulní straně. Tyto články se začínaly objevovat již v období příprav na Měsíc přátelství, například 13. října roku 1978 nesl hlavní článek *Záře* titulek *Přípravy oslav: Před Měsícem přátelství*. Článek byl strohým výčtem toho, kdo všechno se zúčastnil jednání koordinační komise pro zajištění oslav, kdy se uskuteční slavnostní shromáždění k zahájení Měsíce přátelství ve

480 Rámcový plán redakce *Záře* na 2. pololetí 1976. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1307, sign. 456/4, Rozhlas, tisk, s. 77.

481 Rozhovor autorky s Miladou Velehradskou ze dne 18. dubna 2016.

482 KNAPÍK – FRANC a kol., s. 542–543.

Východočeském divadle, kdo všechno se podílí na pořadatelsví, kdo pronese hlavní projev (vzhledem k významu, jaký se akci přikládal, to byl vedoucí tajemník OV KSČ) apod.⁴⁸³ Články k Měsíci přátelství pak pokračovaly v jeho průběhu a informovaly o jednotlivých akcích, které se v jeho rámci konaly – tedy o pokládání věnců k pomníku V. I. Lenina, kterým se Měsíc přátelství v Pardubicích každoročně zahajoval, o čtenářských besedách k ruským a sovětským autorům, o přehlídkách sovětských filmů, které organizoval Klub přátel sovětského filmu. Samostatné články si zpravidla zasloužily také soutěže, které v rámci Měsíce přátelství probíhaly – zejména recitační „O stuhu 7. listopadu“, vědomostní „Co víš o Sovětském svazu?“ a „O zemi, kde zítra již znamená včera“, které vznikly na počátku normalizace.

Měsíc československo-sovětského přátelství začínal tradičně 7. listopadu, tedy v den výročí ruské říjnové revoluce, dobově označované jako Velká říjnová socialistická revoluce (VŘSR). Proto se většina článků v tisku zmiňovala zároveň o obou událostech, tedy Měsíci přátelství i VŘSR, jejichž oslavy se stávaly „každým rokem vyvrcholením přátelství mezi našimi a sovětskými národy“⁴⁸⁴. Pro ukázkou četnosti článků, které v době Měsíce přátelství v *Září* vycházely, se můžeme podívat například na rok 1980. Od 14. října, tedy tři týdny před zahájením Měsíce přátelství, do 9. prosince krátce po jeho ukončení, vyšlo 12 čísel okresních novin. V nich bylo publikováno celkem šest rozsáhlých článků, v nichž byl Měsíc přátelství (a VŘSR), resp. daná kulturní akce konající se u jeho příležitosti, hlavním tématem – dva z nich byly hlavním článkem na titulní straně. V dalších článcích pak bylo toto téma alespoň zmíněno v textu. Dále vyšla celá řada článků, ve kterých se sice spojení „Měsíc přátelství“ či „VŘSR“ neobjevilo, svými tématy ale odkazovaly na Sovětský svaz – např. články *Sebrané spisy V. I. Lenina*⁴⁸⁵, *Večery ruské a sovětské hudby*⁴⁸⁶ či *Dny sovětské kultury*⁴⁸⁷. Články, které měly Měsíc přátelství jako své hlavní téma, pak vyzdvihovaly sovětskou mírovou politiku, sovětský průmysl, zemědělství, kulturu, vědu, techniku atd. a propagovaly Svaz československo-sovětského přátelství.

První rozsáhlý článek ze zmiňovaných šesti v roce 1980 se sice týkal festivalu Techfilm, podtitulek ale zněl *Filmy pro Měsíc přátelství* a informoval o krátkých vědeckotechnických filmech, kterými bude sovětská kinematografie na festivalu zastoupena.⁴⁸⁸ Podobné téma měl i další článek s titulkem *Filmy k Měsíci přátelství*, který lákal na nabídku sovětských snímků, jež

483 (Va): Přípravy oslav: Před Měsícem přátelství. *Zář*, 13. října 1978, roč. 29–33, č. 81, s. 1.

484 Miroslav Dvořák: Přátelství bratrských národů. *Zář*, 5. prosince 1980, roč. 31–35, č. 97, s. 1.

485 [nesignováno]: Sebrané spisy V. I. Lenina. *Zář*, 25. listopadu 1980, roč. 31–35, č. 94, s. 3.

486 -da-: Večery ruské a sovětské hudby. *Zář*, 18. listopadu 1980, roč. 31–35, č. 92, s. 3.

487 -da-: Dny sovětské kultury. *Zář*, 31. října 1980, roč. 31–35, č. 87, s. 3.

488 (di): Uvidíme na Techfilmu: Filmy pro Měsíc přátelství. *Zář*, 14. října 1980, roč. 31–35, č. 82, s. 1.

v rámci Měsíce přátelství připravila Správa městských kin v Pardubicích.⁴⁸⁹ Článek *Před Měsícem přátelství* z 31. října 1980 byl hlavním článkem vydání – bez bližších detailů vyjmenovával program nadcházejících týdnů.⁴⁹⁰ Nejrozsáhlejší článek v rámci Měsíce přátelství se pak věnoval činnosti okresní pobočky Svazu československo-sovětského přátelství, jehož členové jsou označováni za bojovníky „za upevnování a rozvoj přátelství národů ČSSR a SSSR jako základního předpokladu pro šťastný život obou našich národů, života v míru a pokojného budování vyspělé socialistické společnosti“.⁴⁹¹ Další článek⁴⁹² se věnoval oslavám v rámci Měsíce přátelství a výročí VŘSR, stejně tak poslední, hlavní článek vydání, podle kterého „tisíce přítomných na nich vyjádřilo svoje přátelství, svůj dík lidu Sovětského svazu“⁴⁹³.

Propagace Měsíce československo-sovětského přátelství v okresních novinách byla masivní a odpovídala významu, který mu byl přisuzován. Stejně tak pro umělecká tělesa byla jejich vystoupení v rámci Měsíce přátelství podle představ stranických orgánů nejvýznamnějšími v rámci celého roku. Například ve *Zprávě o realizaci ideových záměrů dramaturgického plánu Vč. státního komorního orchestru 1972–73*, která byla vyhotovena pro ideologickou komisi KV KSČ, se můžeme dočíst, že co se týče spolupráce se zahraničními umělci, v uplynulém roce „k nejdůležitějším patří koncert k Měsíci československo-sovětského přátelství s hostujícím sovětským dirigentem M. Jansonsem a houslistou světového významu M. Fichtengolzem (rovněž SSSR)“⁴⁹⁴.

4.2.1.3 Sovětský svaz ve vlastních člancích Záře. V. I. Lenin

Kromě propagování akcí Svazu československo-sovětského přátelství se zesílení orientace na Sovětský svaz promítalo také v tématech vlastních článků okresních novin. Častými titulky v tomto období byly *Z tvorby našich přátel*⁴⁹⁵, *Klub přátel sovětského filmu*⁴⁹⁶, *Klub přátel sovětské literatury*⁴⁹⁷, *Zájem o sovětské filmy*⁴⁹⁸, *Sovětská hra v divadle*⁴⁹⁹, *Ruské a sovětské*

489 -da-: Filmy pro Měsíc přátelství. *Zář*, 17. října 1980, roč. 31–35, č. 83, s. 1.

490 [nesignováno]: Před Měsícem přátelství. *Zář*, 31. října 1980, roč. 31–35, č. 87, s. 1.

491 Jiří Tobias: Na prahu Měsíce československo-sovětského přátelství: Základ šťastného života. *Zář*, 7. listopadu 1980, roč. 31–35, č. 89, s. 3.

492 Miroslav Dvořák: Přátelství bratrských národů. *Zář*, 5. prosince 1980, roč. 31–35, č. 97, s. 1.

493 -bja-: Důstojné zakončení Měsíce přátelství: Další upevnění internacionálních vztahů. *Zář*, 9. prosince 1980, roč. 31–35, č. 98, s. 1.

494 Zpráva o realizaci ideových záměrů dramaturgického plánu Vč. státního komorního orchestru 1972–73. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 513, inv. č. 438, s. 1.

495 např. Z tvorby našich přátel. *Zář*, 28. března 1975, roč. 24–30, č. 24, s. 3

496 např. Klub přátel sovětského filmu. *Zář*, 24. února 1975, roč. 24–30, č. 6, s. 3, a *Zář*, 25. května 1984, roč. 35–39, č. 42, s. 3.

497 např. Klub přátel sovětské literatury. *Zář*, 19. března 1982, roč. 33–37, č. 21, s. 3, a *Zář*, 8. října 1985, roč. 36–40, č. 78, s. 3.

498 Zájem o sovětské filmy. *Zář*, 18. října 1974, roč. 22–29, č. 83, s. 3.

499 Sovětská hra v divadle. *Zář*, 18. října 1974, roč. 22–29, č. 83, s. 3.

umění⁵⁰⁰, *Kultura lidu bratrské země*⁵⁰¹ atd. Titulek *Klub přátel sovětského filmu* byl v prvních letech normalizace v kulturní rubrice takřka každého čísla *Záře*. Klub byl ustaven při okresním výboru Svazu československo-sovětského přátelství v Pardubicích v roce 1973 a jeho hlavním smyslem bylo „přiblížit lidem prostřednictvím filmového plátna život sovětské země“⁵⁰². V roce 1985 vznikl v Pardubicích také Klub přátel sovětské literatury.

Stejný trend je znát ve výběru knih, o kterých se psalo. Například 24. října 1978 je mezi knihy, jež by neměly ujít pozornosti čtenářů, zařazen projev generálního tajemníka ÚV KSSS, který vyšel pod názvem *Neste vysoko prapor komunismu*,⁵⁰³ 13. února 1979 pro změnu *Česko-ruská konverzace a Pravidla zdvořilosti v hovorové ruštině*.⁵⁰⁴ Pod titulek *Nové knihy* jsou vůbec nejčastěji vybírány politicky zaměřené knihy či knihy politiků (např. *Malá země* L. I. Brežněva či známé *Svědectví o Slovenském národním povstání* Gustáva Husáka).

Do této kapitoly je možné zařadit také články o Vladimíru Iljiči Leninovi, které v *Záři* (a nejen v kulturní rubrice) patřily k těm nejfrekventovanějším. Každoročně se v okrese slavilo výročí jeho narození a úmrtí. K těmto výročím se pravidelně konala shromáždění ve Východočeském divadle, besedy, případně slavnostní filmová představení⁵⁰⁵. O všech těchto událostech *Zář* informovala, o akcích k jeho výročí většinou ve formě hlavního článku na titulní straně⁵⁰⁶, články samozřejmě doprovázely fotografie Lenina, někdy také oslavné básně. Po Leninovi byla také například pojmenována výstava ve Východočeském muzeu „Leninskou cestou ke komunismu“, o které *Zář* informovala na titulní straně 14. července 1972 a jež představovala díla dokumentující život v Sovětském svazu.⁵⁰⁷ V neposlední řadě se Leninovo jméno objevovalo v *Záři* v souvislosti s informováním o vydání knih, ve kterých Lenin figuroval, ať už jako autor (*Sebrané spisy V. I. Lenina*⁵⁰⁸), nebo jako ten, o němž kniha pojednávala (*V. I. Lenin a výtvarné umění*⁵⁰⁹).

500 Ruské a sovětské umění. *Zář*, 14. září 1979, roč. 30–34, č. 73, s. 3.

501 např. *Kultura lidu bratrské země*. *Zář*, 7. května 1971, roč. 21–27, č. 36, s. 3.

502 (lh): Klub přátel sovětského filmu. *Zář*, 23. listopadu 1973, roč. 21–28, č. 93, s. 3.

503 *Nové knihy*. *Zář*, 24. října 1978, roč. 29–33, č. 84, s. 1.

504 *Nové knihy*, *Zář*, 13. února 1979, roč. 30–34, č. 12, s. 3.

505 Viz např. článek Slavnostní filmové představení ke 101. výročí narození V. I. Lenina. *Zář*, 16. dubna 1971, roč. 21–27, č. 30, s. 3. V kině Jas se promítal sovětský film *Železný proud*.

506 Např. Důstojné uctění odkazu V. I. Lenina: Slavnostní večer ve Východočeském divadle. *Zář*, 28. dubna 1972, roč. 22–28, č. 34, s. 1; Tvůrce země sovětů. *Zář*, 19. ledna 1979, roč. 30–34, č. 5, s. 1; K 56. výročí úmrtí V. I. Lenina: Hluboký zdroj inspirace. *Zář*, 22. ledna 1980, roč. 31–35, č. 6, s. 1, nebo Šedesát let od úmrtí V. I. Lenina: Zůstává v nás. *Zář*, 20. ledna 1984, roč. 35–39, č. 6, s. 1.

507 *Leninskou cestou ke komunismu*. *Zář*, 14. července 1972, roč. 22–28, č. 56, s. 1.

508 *Sebrané spisy V. I. Lenina*. *Zář*, 25. listopadu 1980, roč. 31–35, č. 94, s. 3.

509 *Nové knihy*, *Zář*, 13. února 1979, roč. 30–34, č. 12, s. 3.

V souvislosti s Leninem v dubnu roku 1973 *Zář* na titulní straně informovala o rozhodnutí okresních orgánů postavit před Východočeským divadlem pomník Leninovi.⁵¹⁰ Bronzová socha Lenina od Štěpána Kotrby byla odhalena v předvečer výročí Říjnové revoluce 3. listopadu 1976. Socha, která byla příznačnou kulisou oslav všech politických výročí na náměstí Republiky (tehdejším náměstí Osvobození) v Pardubicích, zde stála až do začátku roku 1990.

4.2.1.4 Soutěže

V 70. a 80. letech byly frekventovaným tématem v médiích také nejrůznější soutěže, nejčastěji za účelem zvyšování pracovních výkonů, v kulturní rubrice *Záře* se pak objevovaly informace zejména o soutěžích pro děti a mládež, které byly často tematicky spjaté se Sovětským svazem. Kromě toho se soutěže využívaly také například ke zmiňovanému zvýšení odběru stranického tisku; k politickým událostem (především k významným výročím) vyhlášovaly samotné okresní noviny *Zář* soutěže, při nichž mohli čtenáři psát tematické články. „Socialistické soutěžení nabylo v normalizačním období mimořádně na významu a intenzitě.“⁵¹¹ Výhradní postavení měly v tomto směru brigády socialistické práce (BSP), které byly jednou z forem socialistického soutěžení, v jehož rámci soutěžily pracovní kolektivy o titul BSP. Plně se tyto soutěže rozvinuly právě v období normalizace.

Soutěže za účelem zvýšení pracovních výkonů souvisely s uzavíráním pracovních závazků a vyhlášovaly se obvykle při příležitosti významných politických událostí, jakými byly především volby a sjezdy komunistické strany. Typickým příkladem článku o socialistickém soutěžení při příležitosti stranického sjezdu, je například článek s titulkem *Mohutná aktivita z roku 1976*: „Ve Východočeském kraji bylo před XV. sjezdem KSČ zapojeno v různých formách socialistického soutěžení 85 procent pracujících. V předsjezdovém období se aktivita pracujících zvýšila, takže dnes je do této soutěže zapojeno devadesát procent všech pracujících. Tato mohutná aktivita přinesla v průmyslu, zemědělství a na ostatních úsecích další zpevnění závazků, které v našem kraji uzavřelo 2.965 podniků, závodů a provozoven. Svými socialistickými závazky se pracující zavazují překročit úkoly státního plánu ve výrobě zboží o 103 mil. Kčs a na materiálových nákladech uspořit 73 mil. Kčs.“⁵¹² Obdobně v roce 1981 „pracující Východočeských tiskáren, národní podnik v Pardubicích, sdružení ve 27 provozech Východočeského a Jihomoravského kraje, uzavřeli na počest 60. výročí strany a jejího XVI.

510 Leninův pomník v Pardubicích. *Zář*, 20. dubna 1973, roč. 21–28, č. 31, s. 1.

511 VILÍMEK, Tomáš. „Všichni komunisté do uren!“: Volby v Československu v letech 1971–1989 jako společenský, politický a státněbezpečnostní fenomén. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2016, s. 69.

512 (FJŽ): Mohutná aktivita. *Zář*, 9. července 1976, roč. 25–31, č. 54, s. 3.

sjezdu socialistický závazek, v němž mimo jiné se zavazují splnit plán tuzemských neperiodických publikací v objemu 100 tun pro jednotlivá nakladatelství.⁵¹³

Všudypřítomná oznámení pracovních kolektivů o přijetí závazků ke zvýšení plánovaných ukazatelů výroby či jejich dřívějšímu splnění byla nedílnou součástí také předvolební mobilizace. V rámci voleb se do soutěží zapojovala také agitační střediska, která mezi sebou soutěžila o titul nejlepšího střediska v okrese či kraji.⁵¹⁴ U příležitosti voleb v roce 1976 informovala *Zář* již tři měsíce před volbami o tom, že se připravuje „dlouhodobá soutěž národních výborů a JZD v názorné agitaci a model vzorových hovorů s mladými voliči“⁵¹⁵.

Rovněž v oblasti kultury byly v 70. a 80. letech oblíbené nejrůznější soutěže. Každý rok se v *Záři* objevovaly články například o zmiňované soutěži knihoven Budujeme vzornou lidovou knihovnu. Soutěž poprvé vyhlásilo ministerstvo informací a osvěty v roce 1950, od roku 1953 ji organizovalo ministerstvo školství. Vyhodnocování probíhalo na úrovni okresu, kraje a celého státu a v rámci soutěže se posuzovalo, zda se v knižním fondu nachází nejdůležitější politická literatura, beletrie a časopisy, kolik čtenářů knihovnu navštěvuje, jak často je otevřena apod. Oceněné knihovny mohly obdržet čestné uznání okresního (či krajského) národního výboru.⁵¹⁶ Ještě v roce 1988 odpovídala inspektorka odboru kultury ONV Pardubice Marie Moučková v *Záři* na otázku, jaké je poslání soutěže, takto: „Přispět ke zvyšování úrovně ideově politického působení knihoven [...] Soutěžící knihovny přispívají k naplňování celospolečenských úkolů, a to svým podílem na socialistické výchově pracujících i mládeže, na zvyšování jejich politické, kulturní i estetické úrovně.“⁵¹⁷ Kromě této tradiční každoroční soutěže se vyhlašovaly pro knihovny další, jednorázové, například v roce 1979 u příležitosti oslav 35. výročí Slovenského národního povstání a 35. výročí osvobození Československa Rudou armádou vyhlásilo ministerstvo kultury společně s českým výborem Odborového svazu pracovníků umění a kultury a společenských organizací soutěž „aktivity veřejných knihoven“. Ta podle článku v *Záři* kladla „především důraz na propagaci české, slovenské a sovětské angažované literatury“⁵¹⁸.

Velmi častým tématem kulturní rubriky okresních novin v období normalizace pak byly nejrůznější soutěže pro děti a mládež odkazující na Sovětský svaz, přičemž většina z nich vznikla právě v 70. letech. Mezi soutěžemi, o kterých *Zář* pravidelně informovala, byly například

513 (FJŽ): Na počest XVI. sjezdu KSC. *Zář*, 7. dubna 1981, roč. 32–36, č. 27, s. 3.

514 VILÍMEK, „*Všichni komunisté do ureň!*“, s. 69, 82.

515 Svatopluk Štefl: Než dáme svůj hlas. *Zář*, 23. července 1976, roč. 25–31, č. 58, s. 1.

516 KNAPÍK – FRANC a kol., s. 161.

517 Budujeme vzornou lidovou knihovnu: Prospěšná soutěž. *Zář*, 3. června 1988, roč. 38–48, č. 3, s. 1.

518 -da-: Propagace angažované literatury. *Zář*, 14. září 1979, roč. 30–34, č. 73, s. 1.

olympiáda v ruštině (od r. 1970), „O stuhu 7. listopadu“ (od r. 1972), jejímž cílem bylo popularizovat mezi mládeží ruskou a současnou sovětskou literaturu, „Co víš o Sovětském svazu?“ (od r. 1972). Dále „O zemi, kde zítra již znamená včera“ (od r. 1975; název soutěže podle knihy Julia Fučíka), ve které se soutěžilo ve znalostech SSSR, „Písně přátelství“ (od r. 1975), soutěž, jež měla seznámit sbory se sovětskou hudební tvorbou, a další soutěže. Články o těchto soutěžích byly v průběhu mnoha let takřka totožné. Mnoho z nich pořádal Svaz československo-sovětského přátelství, společně s Československým svazem mládeže například soutěž v uměleckém přednesu ruské a sovětské poezie a zpěvu písní „Puškinův památník Rossiana“, texty do této soutěže se vybíraly převážně z díla angažovaných autorů. Poprvé se soutěž konala v roce 1967, tedy u příležitosti oslav 50. výročí Velké říjnové socialistické revoluce a účastnili se jí především školáci. Tato soutěž se pod názvem Ars poetica – Puškinův památník koná dodnes.⁵¹⁹

4.2.2 Politická výročí

4.2.2.1 Oslavy politických výročí jako hlavní náplň okresních novin Zář

Ke každoročně se opakujícím článkům také patřily ty o významných politických výročích – právě připomínky důležitých mezníků komunistické historie byly po celý rok stěžejní náplní kulturní rubriky. Řada z těchto výročí se rovněž vázala na Sovětský svaz (výročí Velké říjnové socialistické revoluce, osvobození Československa Rudou armádou či vzniku SSSR), další výročí se vázala na československou historii (výročí vzniku KSČ, Vítězného únoru či Slovenského národního povstání). Z oblíbeného oslavování minulosti (té ideově vhodné – zdaleka ne všechny významné historické okamžiky se v době komunistického režimu připomínaly) se staly každoroční ritualizované oslavy, které prostupovaly všechny oblasti společenského života v Československu. To zajišťovala zejména krajská ideologická komise svými pokyny pro nejrůznější organizace a instituce (včetně médií), kterými se všechny do oslav výročí více méně povinně zapojily. Z odkazu minulosti – a historických zásluh Sovětského svazu, který si připsal mnohá vítězství – se mělo stále těžit.

Všechna politická výročí a doprovodné akce, které se u jejich příležitosti konaly, doprovázela každoročně mohutná propagandistická kampaň v tisku. Články vztahující se k politickým událostem (výročím, volbám, sjezdům, ale i ke „krizovým letům“ 1968–69) tvořily do značné míry páteř nejen kulturní rubriky okresních novin *Zář*. Co se týče zabezpečování oslav k politickým událostem, při okresním výboru KSČ v Pardubicích fungovala politická komise pro oslavy, která měla na starost projednávání politických výročí, prvomájové oslavy atd. Komise

519 KNAPÍK – FRANC a kol., s. 763–764.

vydala např. na začátku roku 1981 dokument *Rámcové politicko-organizační zajištění akcí u příležitosti významných výročí v I. polovině r. 1981*, ve kterém najdeme kromě podrobného seznamu výročí připadajících na první polovinu roku 1981 také pokyn týkající se médií: „Po celé první pololetí budou rozhodující výročí, jejich význam se stane středem pozornosti okresních novin *Zář*, okresního studia rozhlasu po drátě, závodních a místních časopisů a rozhlasových relací.“⁵²⁰ Na výročí se tedy v médiích kladl velký důraz. Dokládá to také projev tajemníka okresního výboru KSČ Jiřího Kloučka na aktivu dopisovatelů *Záře* v roce 1977, který v souvislosti s chystanými výročími 60. výročí Velké říjnové socialistické revoluce a třiceti let od Vítězného února řekl: „Tato výročí nemohou být jak pro pracovníky tisku, tak i pro vás dopisovatele a spolupracovníky *Záře* a rozhlasu po drátě jen historickým vzpomínáním, ale tvůrčím podnětem k navázání na revolučního ducha těchto převratných událostí. K tomu nám má sloužit i čtenářská soutěž, která bude na dnešním společném aktivu vyhlášena a do které vám přeji jménem obou vydavatelů hodně ostré pero a dobré umístění v soutěži.“⁵²¹ Opět se kromě zdůraznění na význam výročí objevuje téma soutěže.

Významná politická výročí se slavila každý rok, k těm půlkulatým a kulatým se pak konaly mimořádné koncerty, výstavy a Východočeské divadlo většinou nastudovalo pro tuto příležitost divadelní hru, která do oslav tematicky zapadala. Právě umělecká produkce s tématem poválečných dějin byla nerozlučně svázána s oslavami významných výročí, která iniciovala vznik angažovaných uměleckých děl, následně v dotyčné dny uváděných. „Nejmasovější formou byla připomínána výročí historických mezníků spjatých se Sovětským svazem, dělnickým hnutím a komunistickou stranou a významných osobností z komunistického panteonu. Produkce s tématem československých poválečných dějin tak byla nejčastěji spojena s výročím osvobození Rudou armádou v roce 1945, únorového převratu v roce 1948 a narození Klementa Gottwalda.“⁵²²

Zmíněným kulturně-politickým akcím byl v novinách věnován značný prostor, největší pozornost si vysloužila kulatá jubilea. Na každý rok prvních let normalizace přitom nějaké významné půlkulaté nebo kulaté výročí připadalo, velké oslavy proto neminuly jediný rok: v roce 1970 to bylo 25. výročí osvobození Československa Rudou armádou a 100. výročí narození V. I. Lenina, v roce 1971 zase 50. výročí založení KSČ, v roce 1972 pro změnu 50. výročí vzniku

520 *Rámcové politicko-organizační zajištění akcí u příležitosti významných výročí v I. polovině r. 1981*. SOkA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 98, Oslavy.

521 Z projevu tajemníka Jiřího Kloučka na aktivu dopisovatelů: Vstříc slavným výročím. *Zář*, 3. června 1977, roč. 28–32, č. 43, s. 3.

522 FIALOVÁ, Alena. *Poučení z krizového vývoje: Poválečná česká společnost v reflexi normalizační prózy*. Praha: Academia, 2014, s. 43.

Svazu sovětských socialistických republik, v roce 1973 se v Československu slavilo 25. výročí Vítězného února, v roce 1974 zase 30. výročí Slovenského národního povstání, v roce 1975 pro změnu 30. výročí osvobození atd. Mimořádná pozornost pak byla věnována především V. I. Leninovi, každý rok se slavila, jak již bylo zmíněno, dvě výročí k uctění jeho památky – výročí jeho narození a úmrtí.

V souladu s důrazem na soutěžení v období normalizace často sama *Zář* vyhlášovala k politickým výročím čtenářské soutěže. Mezi ně patřila například *Čtenářská soutěž k slavným výročím* v roce 1977, jejíž kritéria byla taková: „V první skupině budou hodnoceny články, které budou poutavě poukazovat na přátelství našeho lidu k národům Sovětského svazu. [...] V druhé skupině půjde o zobrazení 32 let vývoje naší socialistické společnosti, zde budou publikovány články, které ukážou vedoucí úlohu strany, pod jejímž vedením podstatně vzrostla životní úroveň.“⁵²³

V již zmiňovaném plánu redakce *Záře* na 2. pololetí roku 1976 najdeme o tom, co by měla přinášet kulturní rubrika, mimo jiné také „materiály ke kulturně-politickým výročím“⁵²⁴. Základní koncepci obsahového zaměření vysílání Okresního rozhlasového studia, které bylo řízeno vedoucím redaktorem *Záře* a stejně jako *Zář* bylo začleněno pod odbor kultury ONV, pak měla kromě jiného tvořit „politická a kulturní výročí“⁵²⁵ a „ucelené monotematické pořady k výročím a jiným událostem“⁵²⁶. O politicky zaměřených kulturních akcích se přitom informovalo vždy opakovaně hned v několika člancích. Například v roce 1971 byla ve Východočeském muzeu v Pardubicích otevřena výstava „50 let KSČ“ – k tomu bylo v *Záři* otištěno několik takřka identických článků v několika číslech novin.⁵²⁷ Výstav pořádaných u příležitosti významných politických výročí a článků, které o nich v *Záři* informovaly, přitom byla v 70. a 80. letech celá řada. Kromě tradičních výročí oslavovaných celostátně to byly i výstavy k regionálním jubileím – například v roce 1975 výstava s názvem *Vítězná cesta*, která byla v článku v *Záři* popsána slovy místopředsedy Městského národního výboru Pardubice Jaroslava Šimona: „Posláním výstavy je dokumentovat úspěchy, kterých bylo dosaženo v průběhu třiceti let

523 [nesignováno]: Čtenářská soutěž k slavným výročím. *Zář*, 3. června 1977, roč. 28–32, č. 43, s. 3.

524 Rámcový plán redakce *Záře* na 2. pololetí 1976. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1307, sign. 456/4, Rozhlas, tisk, s. 77.

525 Činnost a působení Okresního rozhlasového studia Pardubice. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1317, sign. 403/21, Rozhlas.

526 Tamtéž.

527 Např. články: 50 let KSČ. *Zář*, 11. května 1971, roč. 21–27, č. 37, s. 1; Důstojné otevření výstavy ve Východočeském muzeu: 50 let KSČ. *Zář*, 14. května 1971, roč. 21–27, č. 38, s. 1; Velká výstava o slavné straně. *Zář*, 25. května 1971, roč. 21–27, č. 41, s. 1; Dvoutisící (o dvoutisícím návštěvníkovi na výstavě). *Zář*, 28. května 1971, roč. 21–27, č. 42, s. 1; Již sedm tisíc návštěvníků. *Zář*, 13. července 1971, roč. 21–27, č. 55, s. 1; Výstava, která se líbí, zaujme a poučí. *Zář*, 10. srpna 1971, roč. 21–27, č. 63, s. 3.

budování Pardubic. Přesvědčivým způsobem chceme dokumentovat všestranný rozvoj města, který byl dosažen pod vedením KSČ a lidosprávních orgánů. Hlavním politickovýchovným záměrem je potvrzení správnosti cesty budování socialistické společnosti, upevnění hrdosti nad vykonanou prací a připomenutí nutnosti zachování světového míru.“⁵²⁸ Co konkrétně bude na výstavě prezentováno, z článku v podstatě nevyplývá, čtenář se dozvěděl pouze to, že „byl shromážděn rozsáhlý dokumentační materiál, který bude použit pomocí nejmodernější výstavní techniky“⁵²⁹. Ve zprávě pro zasedání ideologické komise krajského výboru KSČ, která hodnotila galerie ve Východočeském kraji a jejich činnost v roce 1975, stálo, že „byla zaznamenána výrazná aktivita galerií v souvislosti s oslavami 30. výročí osvobození a organizace průběhu i prezentace výsledků umělecké soutěže k tomuto výročí představuje další posun v angažovaném přístupu k řešení současných úkolů a poslání výtvarného umění“⁵³⁰.

Pokyn angažovat se mělo v tomto směru rovněž Východočeské divadlo, zmíněná zpráva určená ideologické komisi KV KSČ obsahovala soubor opatření pro pardubické divadlo, mezi kterými byla také instrukce „zaměřit pozornost uměleckého souboru na významná výročí, a to: 55. výročí KSČ, XV. sjezd KSČ a volby do národních výborů“⁵³¹. V roce 1971 například Východočeské divadlo nastudovalo u příležitosti výročí Říjnové revoluce sovětskou komedii Nikolaje Pogodina *Aristokrati*⁵³², v roce 1981 u příležitosti 60. výročí založení Komunistické strany Československa a zároveň XVI. stranického sjezdu divadlo přichystalo jako „příkladný čin“ vystoupení *Ozvěny času* – „montáž poezie, dělnických písní i úryvků z děl našich prozaiků“⁵³³. Do oslav významných výročí se zapojily i knihovny, například v roce 1971 při příležitosti oslav 50. výročí založení KSČ připravilo dětské oddělení okresní knihovny v Pardubicích besedu na téma „Socialističtí spisovatelé – Fučík, Majerová, Olbracht a další“. V celé knihovně pak k výročí probíhala výstava.⁵³⁴

4.2.2.2 Oficiální pokyny k politickým výročím od stranických orgánů

Plánovaný průběh politických výročí se řešil na ústřední i nižší úrovni stranických orgánů. Pokyny k politicko-organizačnímu zabezpečení akcí, které se u příležitosti výročí konaly v krajích a okresech, vycházely zpravidla z ideového pojetí schvalovaného ústředním výborem

528 -km-: Vítězná cesta. *Zář*, 22. dubna 1975, roč. 24–30, č. 31, s. 1.

529 Tamtéž.

530 Zhodnocení koncepce ideově výchovného působení Východočeského divadla a galerií. Pro schůzi ideologické komise KV KSČ dne 15. 10. 1975. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 443, s. 3.

531 Tamtéž, s. 9.

532 *Aristokrati*. *Zář*, 19. října 1971, roč. 21–27, č. 83, s. 3.

533 Příkladný čin VČD: *Ozvěny času*. *Zář*, 24. března 1981, roč. 32–36, č. 23, s. 3.

534 -K/k-: KNIHA – mocná zbraň. *Zář*, 30. dubna 1971, roč. 21–27, č. 23, s. 3.

KSČ. Následující dvě kapitoly uvádějí příklad pokynů k politickým výročím řešených na východočeské krajské úrovni (příklad ze 70. let) a na pardubické okresní úrovni (příklad z 80. let). Tyto pokyny se týkaly zejména kulturní oblasti, nechyběly ani úkoly pro regionální média.

4.2.2.2.1 Pokyny ideologické komise KV KSČ – příklad ze 70. let

Na konci roku 1971 vydala ideologická komise KV KSČ ve Východočeském kraji zprávu *Ideově politické zaměření oslav 55. výročí VŘSR, 50. výročí vzniku SSSR a Měsíc československo-sovětského přátelství*, která se věnovala politickým výročím a oslavám v nadcházejícím roce 1972. Co se týkalo ideového pojetí těchto oslav, měla být pozornost zaměřena zejména na vyzdvižení skutečnosti, že bylo Československo osvobozeno Sovětským svazem, dále se měly popularizovat zkušenosti a velké úspěchy SSSR v oblasti ekonomického a vědecko-technického rozvoje, při dobývání kosmu, při rozvíjení kultury a umění atd.⁵³⁵

V dokumentu pak byly uvedeny konkrétní úkoly pro všechny krajské státní a společenské orgány a organizace a instituce ze všech oblastí společenského života. Úkol pro krajskou pobočku Svazu československo-sovětského přátelství byl například takový: „SČSP rozvine masovou kampaň za realizaci závěrů sjezdu SČSP. Využije k tomu i organizování slavnostních schůzí na zahájení a zakončení MČSP ve svých organizacích. Dále bude organizovat hromadné návštěvy na celosvazovou výstavu v Praze, rozvine na školách soutěž k odběru sovětského tisku v originále. Při získávání nových členů zaměří svoji pozornost zejména na mládež, bude zakládat nové odbočky místních a celozávodních výborů, organizovat kurzy, kluby, kroužky ruského jazyka a kluby mladých přátel SSSR. [...] Ve spolupráci s krajským kulturním střediskem a OV SČSP ve Svitavách se bude podílet na národní amatérské přehlídce divadelních her ruských a sovětských autorů a na celokrajském semináři o sovětské dramaturgii a uměleckém přednesu. Zajistí další kolo Puškinova památníku.“⁵³⁶

Také další pokyny se týkaly kultury a byly rozsáhlé, a to například v oblasti filmu. Mimo jiné měla být ve spolupráci s krajským deníkem *Pochodeň* vyhlášena soutěž pro filmové diváky „Jak znáš sovětský film“, dále soutěž pro pracovníky kin a odbočky SČSP o nejlepší propagaci sovětských filmů s nejvyšší návštěvností na těchto filmech. Pro funkcionáře národních výborů, Národní fronty, vedoucí kin a novináře měl být uskutečněn seminář k otázkám využití sovětského filmu v období oslav, během Měsíce československo-sovětského přátelství měl být na dvaceti

535 Ideově politické zaměření oslav 55. výročí VŘSR, 50. výročí vzniku SSSR a Měsíc československo-sovětského přátelství. Zápisy z jednání ideologické komise. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 443.

536 Tamtéž.

místech Východočeského kraje uspořádán Dětský filmový festival. Do produkce mělo být v období oslav nasazeno deset premiérových sovětských filmů a premiér v Hradci Králové a v Pardubicích se měly zúčastnit sovětské delegace. Měly být ustavovány kluby přátel sovětského filmu, vedoucí kin měli dostat seznam vhodných filmů pro oslavy Měsíce přátelství a prostory kin měly být využity k propagaci úspěchů Sovětského svazu.⁵³⁷

V pokynech k oslavám nechyběly rovněž výstavy (přichystána měla být například putovní výstava „50 let SSSR a internacionální vztahy východočeské a sovětské kultury“ a výstava o ruském a sovětském umění; krajské muzeum spolu s muzeem v Pardubicích měly připravit výstavy „55. výročí VŘSR“ a „Ohlas VŘSR v kraji“) a řada publikací (mj. publikace „Se Sovětským svazem na věčné časy“). Dále měly být uskutečněny dva semináře pro profesionální kulturní pracovníky na téma „Leninský plán politické propagandy“ a „Historické aspekty Leninovy kulturní politiky“. Vydáno mělo být 100 kusů kolekcí plakátů „Sojuz něrušimyj“⁵³⁸. Velká pozornost při přípravách oslav výročí byla věnována také divadlům a dalším uměleckým tělesům. Východočeské divadlo v Pardubicích mělo v roce 1972 uvést premiéru Šolochovovy hry *Rozrušená země*, Východočeský komorní orchestr měl připravit večer z děl ruských a sovětských autorů a v období října a listopadu s ním měl vystupovat sovětský houslista Igor Fichtegholz. Rovněž další kulturní instituce měly své úkoly – Krajské památkové středisko mělo připravit fotografickou výstavu „Východočeský kraj uskutečňuje revoluční přeměny pro družební kraje“, národní podnik KNIHA měl uskutečnit velkou kulturně-politickou akci „Do každé rodiny knihu sovětského autora“ a nakladatelství KRUH vydat agitační materiál „Sovětské pětiletky a VŘSR“. V kurzech Krajské politické školy měla být pravidelně zařazována témata k 55. výročí VŘSR a 50. výročí vzniku SSSR.⁵³⁹

V neposlední řadě se dokument vydaný k oslavám výročí zabýval úlohou médií. Na krajské úrovni měl být připraven audiovizuální program „50 let SSSR“ a rozhlasové relace k Měsíci československo-sovětského přátelství. Konkrétní úkoly médií pro období oslav v roce 1972 byly zapracovány do jejich tematických plánů a předloženy sekretariátu krajského výboru KSČ. Podrobnější byly pokyny pro média v souvislosti s oslavami 25. výročí Vítězného února, které připadalo na další rok 1973 a kterými se dokument také zabýval. Pro oblast kultury byly pokyny více méně totožné jako pro oslavy výročí roku 1972, pro média pak byly formulovány takto:

537 Tamtéž.

538 V překladu „nerozborný svaz“; začátek hymny Sovětského svazu („Sojuz něrušimyj republik svobodnych...“ – „nerozborný svaz svobodných republik...“).

539 Ideově politické zaměření oslav 55. výročí VŘSR, 50. výročí vzniku SSSR a Měsíc československo-sovětského přátelství. Zápisy z jednání ideologické komise. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 443.

„Hromadné sdělovací prostředky zapracují toto výročí a jeho přípravu do svých tematických plánů. Zaměří se na soustavné a působivé objasňování těch otázek a problémů, které jsou stanoveny v politicko-ideovém pojetí oslav. Budou se orientovat zejména na pokrokové představitele dělnické třídy, pracovníky zemědělství a mládež, na propagaci socialistického soutěžení, novátorského hnutí a uzavírání socialistických závazků.“⁵⁴⁰

Ve výše uvedených pokynech se prolínají všechna nejčastější témata, kterým se věnovaly pardubické okresní noviny *Zář* – politická výročí, Měsíc československo-sovětského přátelství, s tím související akce Svazu československo-sovětského přátelství, vyhlašování soutěží atd. Při přípravách a konkretizování úkolů pro jednotlivé oblasti kulturního a společenského života nebylo podceněno zapojení žádné více či méně významné organizace, díky kterým byly oslavy výročí všudypřítomné.

4.2.2.2 Pokyny OV KSČ – příklad z 80. let

Pokyny pro oslavy jednotlivých výročí se zpracovávaly rovněž na úrovních jednotlivých okresů v kraji. Například okresní výbor KSČ v Pardubicích vydal pro rok 1981 zprávu *Rámcové politicko-organizační zajištění akcí u příležitosti významných výročí v I. polovině r. 1981*. Pro tento rok bylo nejvýznamnějším výročím 60 let od vzniku KSČ. Toto výročí společně s dalšími významnými výročími se mělo v roce 1981 stát „jedním z podnětů k dalšímu rozšíření pracovní, politické a společenské aktivity a iniciativy na přípravě XVI. sjezdu KSČ, k prohloubení třídní, vlastenecké a internacionální výchovy našich pracujících, prostředkem k upevnění socialistických hodnot ve vědomí našeho lidu“⁵⁴¹.

V rámci oslav výročí se podle dokumentu měla prohloubit ideově výchovná práce a také se mělo zaměřit na výrazný růst kvality a efektivity výroby. Z tohoto důvodu mělo být těžiště oslav těchto výročí i dalších společensko-politických akcí v roce 1981 „v pracovních kolektivech, závodech a místech, kde je možno nejúčinněji působit na zvyšování pracovní a osobní iniciativy a aktivity, ale i na růst socialistického uvědomění pracujících“⁵⁴². Pokyny k oslavám výročí se týkaly rovněž škol, závodů a společenských organizací, ve kterých se měly organizovat besedy a přednášky se zakládajícími a předními funkcionáři KSČ, účastníky protifašistického odboje či předními pracovníky. Všechny akce se mělo využít „k hrdosti našich občanů, zvláště mládeže, na výsledky budování socialismu a proletářského internacionálního cítění“⁵⁴³. Kromě toho měli být

540 Tamtéž.

541 *Rámcové politicko-organizační zajištění akcí u příležitosti významných výročí v I. polovině r. 1981*. SOkA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 98, Oslavy.

542 Tamtéž.

543 Tamtéž.

za účelem šíření politického významu výročí školení agitátoři a agitační kolektivy, které pak měly v jednotlivých organizacích působit. Nechyběly ani pokyny pro okresní média: „Po celé první pololetí budou rozhodující výročí, jejich význam se stane středem pozornosti okresních novin *Zář*, okresního studia rozhlasu po drátě, závodních a místních časopisů a rozhlasových relací.“⁵⁴⁴

Pokyny pro oslavy významných výročí, které byly zpracované okresním výborem KSČ v Pardubicích, vesměs kopírovaly pokyny vydávané krajským výborem KSČ v Hradci Králové. Důraz byl kladen na zapojení všech oblastí společnosti zahrnující nejrůznější věkové skupiny, od škol po závody. Zapojení médií do oslav a připomínání výročí pak bylo samozřejmostí.

4.2.3 Další politické události jako náplň kulturní rubriky

4.2.3.1 Další politické události doprovázené kulturními akcemi

Kromě politických výročí či Měsíce československo-sovětského přátelství patřily k dalším významným politickým událostem, při jejichž příležitosti se pořádaly kulturní akce, zejména volby (o volbách viz kapitolu *Volby, Charta 77 a kultura*) a sjezdy KSČ. Všechny tyto události dávaly prostor ke konání výstav, koncertů, premiér divadelních her či natáčení filmů – například v roce 1976 informovala *Zář* v článku *Angažované filmy* o tom, že „režisér Vladimír Čech pracuje na dokončení třípovídkového filmu *Štafeta*, věnovaného XV. sjezdu KSČ. V konkrétních příbězích ukazuje cestu, kterou prošel náš lid, vedený komunistickou stranou, za posledních třicet let.“⁵⁴⁵

Kulturní akce se však nepořádaly jen k pozitivním politickým událostem, jakými byla výročí, volby či stranické sjezdy, ale také k těm negativním, zejména ke krizovým letům 1968–69. V tomto případě šlo zejména o výstavy. Rovněž o nich pak okresní noviny *Zář* adekvátní rétorikou informovaly. V roce 1970 se v *Záři* objevila například informace o výstavě *Nepřátelé socialismu 1968–69*, kterou v Kulturním domě ROH na Dukle pořádalo ideologické oddělení KV KSČ⁵⁴⁶, v následujícím roce zase *Zář* psala o putovní výstavě *Dokumenty o činnosti pravicově oportunistických, antisocialistických a kontrarevolučních sil v ČSSR v letech 1968–69*. I o nich se informovalo opakovaně v několika číslech novin. O druhé zmíněné vyšly například články *Zajímavá a poučná výstava o úloze pravice v roce 1968*⁵⁴⁷ a *Dokumenty o záměrech pravice: Svědectví a poučení*, ve kterém byl popsán záměr výstavy: „Měla by se stát zdrojem poučení

544 Tamtéž.

545 (mhj): Angažované filmy. *Zář*, 15. října 1976, roč. 25–31, č. 82, s. 3.

546 Nepřátelé socialismu. *Zář*, 27. ledna 1970, roč. 11–26, č. 7, s. 1.

547 Zajímavá a poučná výstava o úloze pravice v roce 1968. *Zář*, 7. září 1971, roč. 21–27, č. 71, s. 1.

všem lidem, zejména mladým. Aby se stala výstrahou i stálým podnětem k boji za odhalování plánů imperialistů a jejich vnitřních pomahačů. [...] Výstava ukazuje to, co bylo, aby ti zbývající lidé, kterým ještě dnes není jasno, pochopili a toto světlo proniklo do srdce a rukou, aby svou prací hlasovali pro tuto společnost.“⁵⁴⁸

4.2.3.2 Oslavné básně

Uměleckým prostředkem využívaným u příležitosti politických událostí byly také oslavné básně. Jejich autory byli zpravidla regionální básníci či žáci regionálních škol, otiskovány byly na titulní straně hned vedle hlavičky okresních novin *Zář*. Básně vznikaly nejčastěji u příležitosti politických výročí, stranických sjezdů či voleb. Z regionálních autorů dostávala prostor zejména Marie Kratochvílová, která přispívala do *Záře* i jako dopisovatelka. V 70. letech *Zář* publikovala například její báseň *Strano naše*⁵⁴⁹, a to v roce 1971 u příležitosti výročí oslav 50. výročí založení KSČ, či báseň *Straně k 55. výročí*⁵⁵⁰ o pět let později. Pro 35. výročí Slovenského národního povstání v roce 1979 napsala Marie Kratochvílová báseň *Slovenská země*⁵⁵¹. U příležitosti voleb v roce 1971 otiskla *Zář* báseň *Pozdrav k volbám*⁵⁵² od Jana Buliše. Petr Němec, žák 5. třídy základní školy Studánka v Pardubicích, byl autorem básně *XV. sjezd KSČ* z roku 1976. Podobných básní vyšla v 70. a 80. letech v pardubických okresních novinách celá řada. Níže jsou zmíněné básně pro ilustraci uvedeny:

Straně k 55. výročí

*Za vše vděčíme ti, strano drahá,
za vše, co naše jest,
tys horoucí nám srdce dala,
i proletářskou pěst.*

*Jak strom jsem byla ve vichřici,
bezmocná, slabá, malá,
ty lidstvo sbratřující,
milióny bratří jsi mi dala.*

548 [nesignováno]: Dokumenty o záměrech pravice: Svědectví a poučení. *Zář*, 14. září 1971, roč. 21–27, č. 73, s. 1.

549 Marie Kratochvílová: *Strano naše*. *Zář*, 2. dubna 1971, roč. 21–27, č. 26, s. 1.

550 Marie Kratochvílová: *Straně k 55. výročí*. *Zář*, 14. května 1976, roč. 25–31, č. 38, s. 1.

551 Marie Kratochvílová: *Slovenská země*. *Zář*, 28. srpna 1979, roč. 30–34, č. 68, s. 1.

552 Jan Buliš: *Pozdrav k volbám*. *Zář*, 26. listopadu 1971, roč. 21–27, č. 94, s. 1.

*Když přišel krutý, zimomřivý čas,
tys na ramenou nesla tíhu boje –
a dala sílu těm,
co umírali vstoje ...*

*Jsi naším srdcem,
hlavou moudrou,
u našich radostí i bojů bdící,
jsi matkou naší rodnou –
má Strano –
lásko bojující.*

Pozdrav k volbám

*Až budou volby poslanců,
to půjdu volit rád,
by děcko mohlo do školy
a plody voněl sad.*

*By dělník vždycky práci měl
a hezký, slunný byt
kraj úrodný by hudbou zněl
a trvalý byl klid.*

*A města aby vzkvétala,
parky a školy byly
a na temnoty zašlých dob,
jen varovné vzpomínky zbyly.*

*Poslanci, naši jsou tátové,
poslanci, naše jsou děti,
cíl jejich v životě jediný,
posázet zemi svou květy.*

*Při volbách našich poslanců
dá každý hlas svůj rád,
by země naše vzkvétala,
vždy voněl květem sad...*

XV. sjezd KSČ

*Aby se všem dobře žilo,
nikdy se už neválčilo,
o tom nejen rokuje,
ale proto pracuje
náš XV. sjezd.*

*Význam sjezdu dobře známe,
velké, smělé cíle máme.
Nebudem jen plánovat,
budem pilně budovat.*

*Ve škole se dobře učit,
v životě pak čestní být,
slibujeme sjezdu strany
ze svých cílů neslevit.*

*Třebaže jsme malí,
zdravíme sjezd strany.
Za klid, radost, štěstí, mír
bojuje i pionýr.*

4.2.4 Filmový festival pracujících

Pravidelným tématem okresních novin *Zář* byl také Filmový festival pracujících, který se konal dvakrát ročně (letní a zimní FFP) – v jednotlivých číslech *Záře* mu byla pokaždé věnována řada článků v několika číslech novin, které zahrnovaly období příprav festivalu, průběh i zhodnocení po jeho skončení. Filmový festival pracujících vznikl již v roce 1948 a ve svých počátcích měl

mít především propagandistický účinek, akce se konala na podporu návštěvnosti kin a probíhala v několika desítkách měst po celé republice.⁵⁵³

Filmový festival pracujících se v Pardubicích konal od roku 1954. Výběr filmů na festival probíhal v období normalizace velmi pečlivě a zasahovala do něj i ideologická komise krajského výboru KSČ v Hradci Králové, v jejích zápisech je festival označován jako „kulturně-politická akce“. V *Průběžné zprávě o přípravě a průběhu Filmového festivalu pracujících v Pardubicích* z roku 1972 se například můžeme dočíst, že na „základě doporučených návrhů ideologickou komisí KV KSČ byl program FFP doplněn o velkofilm sovětské produkce ‚Osvobození IV. a V.‘ a vyřazen francouzský film ‚Velký flám‘. Místo Velkého flámu byl FFP doplněn filmem produkce NDR ‚Statečný Osceola‘“⁵⁵⁴. Návštěvnost na filmech zajišťovaly jednotlivé závody. Promítané filmy pocházely převážně ze socialistických zemí, největší zastoupení filmů míval tradičně Sovětský svaz.

V rámci příprav i během samotného průběhu festivalu byl samozřejmě kladen velký důraz na propagační a mediální kampaň. K tomu byly v Pardubicích využívány především okresní noviny *Zář*. Politickým aspektem festivalu se přitom netajily ani články v novinách, které o něm často informovaly jako o významné kulturně-politické akci⁵⁵⁵ a výběr filmů na festival byl v novinách označován za „zodpovědný“⁵⁵⁶. Pozornost, která byla v tisku Filmovému festivalu pracujících věnována, svědčila o tom, že festival byl „mimořádně významnou událostí nejen kulturní, ale i společenskou a v neposlední řadě politickou“⁵⁵⁷.

4.2.5 První máj

Samozřejmou náplní médií po celém Československu byl každoročně také První máj, resp. Svátek práce, slavený 1. května. Základním prvkem oslav tohoto dne byly zejména průvody lidí městem, ty představovaly nejmasovější politický rituál celého období komunistického režimu u nás. Na počátku 50. let měly průvody ukázat především bojovou odhodlanost lidu bránit stávající společenské uspořádání. Po uvolněných 60. letech se v 70. a 80. letech pořadatelé snažili opět navázat na starší tradici, trvale však z oslav vymizel prvek semknutosti a bojovnosti, „zůstala jen stále obtížněji organizačně zvladatelná masa účastníků, kteří si přišli odbyť svoji povinnost,

553 KNAPÍK – FRANC a kol., s. 319.

554 Průběžná zpráva o přípravě a průběhu Filmového festivalu pracujících v Pardubicích – 1972. Zápisy z jednání ideologické komise. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 443.

555 Viz např. článek (vš): Filmový festival za dveřmi. *Zář*, 9. ledna 1973, roč. 21–28, č. 2, s. 1.

556 (-k-): Zájem překonává očekávání: FFP – lze hovořit o úspěchu. *Zář*, 15. června 1971, roč. 21–27, č. 47, s. 1.

557 Tamtéž.

a atmosféra se omezila na předstírání jednoty, radostnosti a nadšení⁵⁵⁸. Stále se kladl důraz na pestrost, výzdoby apod., ale spíše se jednalo o každoroční rutinu.

Také v Pardubicích se každoročně konaly velké oslavy 1. máje, přičemž okresní noviny *Zář* u této příležitosti většinou vyšly v rozšířené slavnostní verzi. O průběhu Prvního máje v jednotlivých místech okresu Pardubice informovaly dílčí články, například v roce 1977 informovala *Zář* v článku *Májové ráno ve Chvaleticích*, jak vypadaly oslavy v tomto městě. Vyzdvihováni byli především účastníci průvodu z řad pracovníků chvaletické elektrárny, kteří významně přispívali „k budování našeho národního hospodářství“⁵⁵⁹, ale i dalších podniků a všech složek Národní fronty – „prostě nikdo si nedal ujít příležitost podílet se na manifestaci tvůrčí síly naší socialistické společnosti. Na seřadiště se dostavili také montéři z Polska a Řecka, zaměstnaní dočasně na výstavbě elektrárny, kteří tak dokazují pravdivost hesla Proletáři všech zemí, spojte se!“⁵⁶⁰ Rétorika článků se snažila ukázat nadšenou atmosféru prvomájových oslav, která však byla jen zbožným přáním pořadatelů.

Jindy představoval První máj další příležitost, jak připomenout významné politické výročí, například v roce 1981, který byl ve znamení 60. výročí založení KSČ. V hlavním článku *Cestou míru a socialismu*, který vyšel 1. května 1981, byly právě toto výročí a zároveň 36. výročí osvobození a začátek 7. pětiletky dávány do souvislosti s prvomájovými oslavami. V článku tak nechyběly vzletné věty o „pracovní a společenské aktivitě v rozvíjejícím se socialistickém soutěžení“⁵⁶¹, kterými měl vítat lid májové oslavy v rámci slavného výročí založení KSČ. Zároveň byl článek oslavou Sovětského svazu – ta ostatně zaznívala v každém článku, ve kterém ji bylo možné použít. Fráze o „leninské mírové politice“ a „lásce, vděčnosti a úctě“ k Sovětskému svazu a řada dalších podobných byla obvyklou náplní článků na nejrůznější témata, První máj nevyjímaje.⁵⁶²

Podobně jako při oslavách spojených s významnými politickými výročími se i přípravám na První máj věnoval okresní výbor KSČ v Pardubicích, který v tomto případě úkoloval městský výbor KSČ. Tyto úkoly se týkaly například zajištění vysílání hudby městským rozhlasem, výzdoby řečnické tribuny zelení a zhotovení věnců k památníkům rudoarmějců na městských hřbitovech.⁵⁶³ Hlavním místem prvomájových oslav v Pardubicích bylo prostranství před

558 KNAPÍK – FRANC a kol., s. 756.

559 [nesignováno]: Májové ráno ve Chvaleticích. *Zář*, 3. května 1977, roč. 28–32, č. 34, s. 2.

560 Tamtéž.

561 [nesignováno]: Cestou míru a socialismu. *Zář*, 1. května 1981, roč. 32–36, č. 34, s. 1.

562 Tamtéž.

563 Rámcové politicko-organizační zajištění akcí u příležitosti významných výročí v I. polovině r. 1981. SOkA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 98, Oslavy.

Východočeským divadlem (náměstí Osvobození, dnes náměstí Republiky), před kterým stála velká tribuna pro řečníky. Nad tribunou pak obvykle visely velké plakáty zobrazující Gottwalda a Lenina, lidé nosili nad hlavami transparenty s nejrůznějšími hesly jako „Pionýři zdraví 1. máj“, „Plynostav zdraví 1. máj“ (podobně další pardubické podniky – jejich zaměstnanci se, stejně jako žáci a studenti, účastnili průvodů povinně), „Sovětský svaz – záštita míru“ apod. Přihlížející lidé pak drželi nafukovací balonky, umělé květiny či vlaječky.⁵⁶⁴ Oficiální program manifestací zpravidla zahrnoval hymny ČSSR a SSSR, slavnostní projevy, zdravici příslušníků Sovětských vojsk, internacionálu, případně přijetí nějaké rezoluce a samozřejmě doprovodný kulturní program.⁵⁶⁵

4.2.6 Volby, Charta 77 a jejich propojení s kulturou

„Chceme pro vás všechny dostatek krásných bytů, sady, hřiště, koupaliště, kulturu – zkrátka vše, co činí život bohatý a radostný zároveň. Mnohé z toho už máte. Samo od sebe to však nevzniklo. A také nevznikne. Naše národní výbory odvedly veliký kus práce. Nezapomeňte na to, až půjdete k volebním urnám. Půjdete hlasovat i za svůj lepší život.“⁵⁶⁶

4.2.6.1 Volby v období normalizace a jejich propagandistická (a dehonestiční) funkce

Volbám, které se v době normalizace v Československu konaly, se samozřejmě nevyhnula ani oblast kultury, jejíž představitelé byli využíváni v mohutných předvolebních kampaních. Kampaním provázejícím volby pak sloužila v první řadě média, proto je tématem této kapitoly propojení voleb a kultury na stránkách pardubické *Záře*.

Volby se v období normalizace konaly každých pět let, celkem čtyřikrát: v letech 1971, 1976, 1981 a 1986. Možnost volby nějaké alternativy stávajícímu režimu však při těchto „volbách“, tak jako při volbách během celého období vlády KSČ v Československu, voliči neměli. Volby po roce 1948 byly jen formální, voliči mohli volit pouze navržené kandidáty Národní fronty na jednotné kandidátce. „S ohledem na skutečnost, že se při těchto ‚volbách bez výběru‘ nerozhodovalo o moci či alternativních politických koncepcích, vyvstává otázka, proč jim mocenský establishment věnoval tak intenzivní pozornost a nešetřil při jejich přípravě a vlastním průběhu materiálními ani lidskými zdroji.“⁵⁶⁷ Přípravy na volby probíhaly skutečně v obrovských rozměrech. Československá televize a Československý rozhlas vysílaly týdny před

564 Fotoalba 6 a 7 (802, 803), 1. máj 1974 a 1975. SOKA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989.

565 Rámcové politicko-organizační zajištění akcí u příležitosti významných výročí v I. polovině r. 1981. SOKA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 98, Oslavy.

566 Slovo mají voliči: Marie Kratochvílová. *Zář*, 19. října 1971, roč. 21–27, č. 83, s. 1.

567 VILÍMEK, „Všichni komunisté do uren!“, s. 9.

volbami předvolební pořady, volby plnily rovněž stránky novin, tiskly se statisíce informačních brožur a letáků, v agitačních střediscích probíhaly výstavy a kulturní akce k volbám. „Údaje o celkovém počtu předvolebních akcí jsou na první pohled imponující a svědčí o mimořádném mobilizačním úsilí propagandistů, agitátorů, členů volebních komisí a v neposlední řadě i samotných navržených kandidátů.“⁵⁶⁸

Důvod, proč volbám věnovala komunistická strana takovou pozornost, je možné vidět v tehdejších funkcích, které režim volbám přikládal. Nedemokratické režimy obecně si od voleb slibovaly především zvýšení legitimacy a prohloubení stability výkonu moci (volbami se mělo vyvolat zdání, že ovládaní schvalují režim a jeho politiku), vedle toho zde pak byla řada neoficiálních funkcí – „prověřování angažovanosti, bezpečnostní prevence, rituál podmanění –, jejichž význam v mnohém předčil funkce oficiální“⁵⁶⁹. Volby představovaly, podobně jako např. prvomájový průvod, jeden z projevů poslušnosti vůči režimu a drtivá většina československých občanů to akceptovala. Neúčast na volbách byla vnímána jako projev neloajality, či dokonce jako protirežimní akt.

Každé volby provázela rozsáhlá propagandistická kampaň, „prezentující dosažené výsledky budování socialismu, velebící sociální jistoty a zvyšující se životní úroveň pracujících, vyzdvihující péči o rodinu, zrovnoprávnění žen a podporu mladé generace“⁵⁷⁰. Do protikladu přitom byly dávány sociální a společenské problémy západoevropských demokracií, účelově vybírány k publikování. Podnikové kolektivy vyhlášovaly pracovní závazky ke zvýšení plánovaných ukazatelů výroby či jejich dřívějšímu splnění. V médiích se k volbám vyjadřovaly významné osobnosti veřejného života, jako byli vědci, sportovci či umělci. Rozsah předvolební propagandy byl skutečně značný a byly do ní zapojeny všechny organizace Národní fronty – i ty, kterých se politika běžně netýkala.⁵⁷¹

S propagační funkcí voleb souvisela další důležitá funkce – dehonestaci. V prvních normalizačních volbách v roce 1971 byli v médiích uráženi zejména představitelé reformního procesu z roku 1968, dále byla odsuzována volební praxe předmnichovské republiky, politicky aktivní exil (ten především ve volbách v roce 1981), byla zpochybňována demokratičnost voleb na Západě, objevovaly se útoky na západní rozhlasové stanice (v první řadě na Svobodnou Evropu), postupem let se dostali do centra pozornosti zástupci undergroundu a disidenti.⁵⁷² „Propagační a dehonestaci funkce voleb tvořily svým způsobem líc a rub jedné mince, jejíž

568 Tamtéž, s. 80.

569 Tamtéž, s. 38.

570 Tamtéž, s. 106.

571 Tamtéž, s. 114.

572 Tamtéž, s. 120–123.

hlavní hodnotu lze spatřovat v politické a hospodářské mobilizaci obyvatelstva. Občanům-voličům bylo velmi explicitně sděleno, co se od nich očekává. Neřici své ANO kandidátům Národní fronty by totiž znamenalo vyslovit se proti socialistickému zřízení, přihlásit se k ‚deklasovaným živilům‘, přát si návrat kapitalismu a postavit se konečně i proti mírové politice Sovětského svazu.“⁵⁷³

4.2.6.2 Využívání umělců v předvolebních kampaních. Role médií

Komunistická strana Československa využívala umělců k popularizaci a podpoře voleb různými způsoby – v první řadě se nabízela umělecká vystoupení (divadly nastudované hry speciálně pro příležitost voleb, výstavy apod.), v médiích pak byla pro podporu voleb publikována vyjádření umělců a dalších kulturních pracovníků, ve kterých vysvětlovali důvody, proč půjdou volit.

O vystoupeních umělců na podporu voleb v Pardubicích média pravidelně informovala, ilustrují to například články *Záře* s titulky *Koncert k volbám*⁵⁷⁴ nebo *Na počest sjezdu a voleb*⁵⁷⁵, které informovaly o koncertu, který uvedl „jako svůj dar k letošním volbám“ Východočeský státní komorní orchestr Pardubice. Podobně jako ke zmiňovaným politickým výročím či sjezdům KSC, i v rámci voleb vznikala umělecká vystoupení přímo pro tuto příležitost. Východočeské divadlo zpravidla nastudovalo u příležitosti voleb nějakou hru. V září roku 1976 tak mohl předseda Okresního národního výboru v Pardubicích Stanislav Čech spokojeně konstatovat, „že kulturní zařízení v našem okrese se velmi aktivně zapojila do předvolební práce a že čestně plní své úkoly v získávání pracujících pro podporu kandidátů, volebních programů i příští práce národních výborů“⁵⁷⁶.

Další kulturní akce na podporu voleb představovaly výstavy. Článek *O umění konkrétně* z roku 1976 lákal čtenáře na výstavu obrazů a soch na třídě Míru v Pardubicích, kterou v rámci předvolebních akcí připravil distribuční podnik Českého fondu výtvarných umění Dílo a na níž se mohli návštěvníci seznámit „s angažovanou tvorbou umělců v uplynulém volebním období“⁵⁷⁷. Články s titulky *Krajská výstava*⁵⁷⁸ a *Přehlídka angažované tvorby*⁵⁷⁹ z roku 1981 informovaly o výstavě ve Východočeské galerii v Pardubicích s názvem *Východočeští výtvarní umělci k 60. založení KSC a k volbám do zastupitelských orgánů*. Podobně se u příležitosti voleb v roce 1986

573 Tamtéž, s. 127.

574 (nam): Koncert k volbám. *Zář*, 15. října 1976, roč. 25–31, č. 82, s. 3.

575 (da): Na počest sjezdu a voleb. *Zář*, 25. března 1986, roč. 31–41, č. 24, s. 3.

576 (nam): Angažovanost především: Kulturní zařízení do předvolebního období. *Zář*, 14. září 1976, roč. 25–31, č. 73, s. 1.

577 (nam): O umění konkrétně. *Zář*, 15. října 1976, roč. 25–31, č. 82, s. 3.

578 -da-: Krajská výstava. *Zář*, 29. května 1981, roč. 32–36, č. 42, s. 1.

579 -da-: Přehlídka angažované tvorby. *Zář*, 5. června 1981, roč. 32–36, č. 44, s. 3.

konala výstava *Přirůstky sbírek 1981 až 1985* v galerii Jaroslava Gruse, při jejímž zahájení místopředsedkyně ONV Zdena Šejblová „připomněla trvalou pozornost naší socialistické společnosti všestrannému kulturnímu rozvoji člověka, význam umění, které je dnes organickou a nedílnou součástí socialistického vědomí lidí“⁵⁸⁰. Dalším uměleckým projevem k volbám byly také, jak již zaznělo, básně.

Zapojování do předvolebních kampaní bylo pro umělce a kulturní pracovníky nedílnou součástí jejich profesí. V dokumentu Okresního národního výboru Pardubice *Úkoly kulturních zařízení všech druhů v předvolební práci* najdeme pokyn, „aby každý pracovník kulturního zařízení se aktivně podílel na předvolební činnosti a zabezpečování voleb“⁵⁸¹. V závěru dokumentu pak stojí: „V předvolebním období je práce kulturních zařízení zaměřena na přípravu a zabezpečení těch kulturních akcí, které podporují klima před volbami, dále na širokou osobní a názornou agitaci.“⁵⁸² Zda jsou všechny úkoly kulturních zařízení plněny, kontrolovaly příslušné orgány OV KSČ a odbor kultury ONV.

V dokumentu *Politicko-organizační zabezpečení agitace a propagace voleb 1986* ONV Pardubice, který rozpracovává jednotlivé úkoly předvolební kampaně, najdeme mimo jiné pokyny: zajistit, aby na všech předvolebních schůzích byl kulturní program provedený soubory z místa; zabezpečit, aby ve dnech voleb účinkovaly před volebními místnostmi soubory ZUČ; do předvolební kampaně zapojit všechna klubová zařízení NV, PKO-OKS, knihovny, Východočeskou galerii, Městskou správu kin.⁵⁸³

Angažovanost umělců však neměla skončit společně s vyhlášením výsledků voleb, ale měla přetrvávat i mimo volební období. V roce 1971 vyšel v okresních novinách *Zář* krátce po volbách na začátku prosince článek s titulkem *Po volbách angažovaně i na kulturní frontě*, ve kterém byla hodnocena činnost kulturních zařízení v uplynulém období. V závěru článku stálo: „Řada profesionálních, ale i amatérských kulturních zařízení účinkovala na různých předvolebních schůzích, na různých slavnostních shromážděních. Bylo by smutné a nesvědčilo by to o jejich upřímnosti, kdyby se tato kulturní zařízení zanedlouho oddala vánočnímu snění, ve kterém by angažovaná političnost dřímala až zase do nějakého výročí. Aby aktivita angažovanosti kulturní fronty byla jen časovaná.“⁵⁸⁴

580 -da-: VČG zahájila výstavní činnost. *Zář*, 27. května 1986, roč. 31–41, č. 41, s. 1.

581 Úkoly kulturních zařízení všech druhů v předvolební práci, s. 3. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1305, sign. 108, Zabezpečování voleb, předvolební práce.

582 Tamtéž, s. 3.

583 Politicko-organizační zabezpečení agitace a propagace voleb 1986, s. 3. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1312, sign. 78, Podíl kultury na přípravě voleb.

584 -aves-: Po volbách angažovaně i na kulturní frontě. *Zář*, 3. prosince 1971, roč. 21–27, č. 96, s. 3.

Jak jsme viděli výše, v titulcích a člancích o umělecké činnosti v souvislosti s volbami, ale i mimo ni, se často objevoval termín „angažovanost“. Ilustrují to i další titulky, např. *Politická angažovanost v moderní hudbě*⁵⁸⁵, *Angažovanost především*⁵⁸⁶, *Za angažovanou kulturu*⁵⁸⁷, *Angažované umění*⁵⁸⁸, *Angažované filmy*⁵⁸⁹, *Propagace angažované literatury*⁵⁹⁰ apod. „Být angažovaný bylo mírně vyšším stupněm podpory režimu reálného socialismu než být aktivní.“⁵⁹¹ Ten, kdo byl angažovaný, veřejně socialismus podporoval, a to bylo jedním z hlavních úkolů oficiální kultury normalizačního (a celého komunistického) období v Československu. Angažovanost kulturních zařízení v praxi vypadala tak, že mohlo v již zmíněném článku *Po volbách angažovaně i na kulturní frontě* zaznít: „Východočeské divadlo se například prostřednictvím specifického repertoáru postavilo jasně tváří v tvář politickým výročím, která jsme oslavovali. Muzeum připravilo řadu výstav s politickou tematikou.“⁵⁹²

Co se týče samotných médií a jejich úkolů v rámci předvolebních kampaní, v dokumentu ONV Pardubice z roku 1976 týkajícího se zabezpečování voleb najdeme tyto úkoly regionálního tisku: „Okresní tisk popularizuje kandidáty na poslance vyšších zastupitelských orgánů, okresního i krajského národního výboru, dále publikuje zkušenosti z veřejných schůzí a závazky uzavírané na počest voleb. Závodní a místní tisk slouží jednak k popularizaci nových volebních programů, zve na veřejné schůze v obcích nebo na závodech a seznamuje kandidáty na poslance v místě nebo ze závodů. V každém čísle se úkoly spojené s předvolební činností objevují a prezentují.“⁵⁹³

Ve zmiňovaném dokumentu *Politicko-organizační zabezpečení agitace a propagace voleb 1986* najdeme informaci o ustavení pracovní skupiny pro agitaci a propagandu, která byla schválena předsednictvem OV KSČ. Jistě není překvapením, že členem této skupiny byl také Jaroslav Král, tehdejší vedoucí redaktor *Záře*. Co se týče úkolů pro média, bylo v dokumentu mimo jiné uvedeno zajištění metodické přípravy redaktorů místních zpravodajů či zajištění vydání vzorových rozhlasových relací k volbám.⁵⁹⁴

585 *Politická angažovanost v moderní hudbě. Zář*, 15. května 1973, roč. 21–28, č. 38, s. 3.

586 *Angažovanost především. Zář*, 5. listopadu 1974, roč. 22–29, č. 88, s. 1, a *Zář*, 6. ledna 1976, r. 25–31, č. 1, s. 3.

587 *Za angažovanou kulturu. Zář*, 9. ledna 1976, roč. 25–31, č. 2, s. 3.

588 *Angažované umění. Zář*, 10. září 1976, roč. 25–31, č. 72, s. 3.

589 (mhj): *Angažované filmy. Zář*, 15. října 1976, roč. 25–31, č. 82, s. 3.

590 -da-: *Propagace angažované literatury. Zář*, 14. září 1979, roč. 30–34, č. 73, s. 3.

591 PRUŠA, s. 22.

592 -aves-: *Po volbách angažovaně i na kulturní frontě. Zář*, 3. prosince 1971, roč. 21–27, č. 96, s. 3.

593 *Zprávy pro org. odbor ze dne 11. 10. 1976. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1305, sign. 108, Zabezpečování voleb, předvolební práce.*

594 *Politicko-organizační zabezpečení agitace a propagace voleb 1986. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1312, sign. 78, Podíl kultury na přípravě voleb.*

4.2.6.3 Vyjadřování umělců a kulturních pracovníků k volbám a dalším politickým událostem

Významnou formou podpory od umělců a kulturních pracovníků byla jejich vyjádření v médiích, a to nejen k volbám, v rámci kterých „komentovali svoji volbu jako hlas pro věc míru a socialismu“⁵⁹⁵, ale i k dalším politickým událostem. Právě umělci představovali jednu ze skupin významných osobností, které byly za tímto účelem oslovovány. Jejich vyjádření byla v médiích často označována za „spontánní ohlas“ na určitou událost.⁵⁹⁶

První normalizační volby v roce 1971 měly zakončit konsolidační proces, to se promítlo i do vyjádření známých osobností v anketě *Proč budu volit kandidáty Národní fronty*. V odpovědi herece Východočeského divadla Vladimíra Ptáčka se propojují dvě témata, téma „jistot“, jež zaručoval život v socialistickém Československu, a téma „chyb minulosti“: „Víte, my herci máme vypěstovaný takový další smysl. Je to schopnost srovnávat a hlavně odhadnout pocity lidí – našich diváků. A proto i můžeme podat svědectví o tom, že do hlediště se scházejí lidé, kteří jsou obklopeni životní jistotou, i když je někdy zatěžují některé zbytečné starosti. A pokud jde o chyby z minulosti – ty se postupně odstraňují.“⁵⁹⁷ V týž den odpovídal v této anketě rovněž rektor pardubické VŠCHT, profesor Jaroslav Pantoflíček, který byl směrem k minulosti konkrétnější: „Poslední dvě léta jasně ukázala, že nové vedení strany nejen ví, jak naši zemi vyvést z tíživé hospodářské a politické situace, do které jsme se dostali zásluhou oportunistického vedení v roce 1968, ale příznivé výsledky ukazují, že dovede své záměry i realizovat [...]“⁵⁹⁸

Umělci a kulturní pracovníci se však nevyjadřovali jen k volbám, ale i k dalším vnitrostátním politickým událostem, například k volbě prezidenta či ke sjezdu KSČ. V roce 1976 po XV. sjezdu KSČ se v *Záři* objevila slova herečky Východočeského divadla Michaely Lohniské, která se zaměřila na projev Gustáva Husáka na sjezdu: „[...] Potěšilo mne, že se zabýval i problematikou umění a jeho vlivu na celkové utváření života dnešních lidí. Tento projev mi dal odpověď na mnohé otázky, které si jako herečka musím denně klást a jejichž zodpovězení mi pomáhá dělat mou práci co nejlépe. Mnohotvárnost života, prudký rozvoj všech jeho oblastí i jeho složitost poskytují příležitost právě umění, aby dotvářelo člověka jak v jeho socialistickém uvědomování, tak i v obohacování jeho vnitřního života [...]“⁵⁹⁹ V roce 1986 po XVII. sjezdu KSČ zaznělo v pardubických okresních novinách pro změnu vyjádření akademického malíře Dobromila

595 VILÍMEK, Tomáš. „Všichni komunisté do ureň!“, s. 106.

596 Např. Cesty za novým člověkem: Spontánní ohlas na zasedání ÚV KSČ. *Zář*, 31. října 1972, č. 87, roč. 21–23, s. 1.

597 Vladimír Ptáček: Proč budu volit kandidáty Národní fronty. *Zář*, 12. listopadu 1971, roč. 21–27, č. 90, s. 1.

598 Jaroslav Pantoflíček: Proč budu volit kandidáty Národní fronty. *Zář*, 12. listopadu 1971, roč. 21–27, č. 90, s. 1.

599 Vstříc závěrům XV. sjezdu KSČ. Michaela Lohniská. 18. dubna 1976, roč. 25–31, č. 30, s. 1.

Zahradníka: „Je jedna zásada, kterou má generace šedesátníků musí předat našich nástupům a já ji považuji za nezvratnou; jediné poctivá, svědomitá a kvalitní práce povede ke splnění cílů vytyčených XVII. sjezdem KSČ v průmyslu, zemědělství, kultuře, školství i v politice. To platí pro všechny, kteří to s lidmi v naší zemi a na světě myslí dobře. Je to odpovědnost, bez níž nemůžeme splnit náročné úkoly v budování rozvinuté socialistické společnosti, v úsilí o lidskou mírovou pospolitost.“⁶⁰⁰

K opětovnému zvolení Gustáva Husáka prezidentem v roce 1980 se v *Záři* vyjadřovali mj. ředitel VČD Zdeněk Bittl, podle něhož se Husákovo jméno „stalo zárukou bezpečnosti, míru a klidu v naší zemi“, ředitel Východočeské galerie Vladimír Řeřucha, podle kterého Husák „přímo ztělesňuje hloubku a nerozbornost našeho vztahu k Sovětskému svazu“, předseda krajské pobočky Svazu českých výtvarných umělců Jaroslav Šmídra či herec VČD Zdeněk Rumpík, podle něhož jde o výraz vůle „každého rozumného člověka“, který musí ocenit Husákovy zásluhy o „stabilizaci světového míru“.⁶⁰¹ Znovuzvolení Husáka prezidentem v roce 1985 zase komentoval v *Záři* mj. Josef Pilař, malíř dekorací VČD, který Husákův život popisuje jako „hrdinnou epopej člověka milujícího svou vlast a svůj lid“⁶⁰². V roce 1976 otiskly okresní noviny kromě vyjádření jednotlivců i část provolání Svazu českých dramatických umělců k volbám: „[...] Proto také vyzýváme v duchu provolání ÚV KSČ a ÚV NF k volbám do zastupitelských orgánů všechny dramatické umělce, ať jsou to herci, režiséri divadel, výtvarníci a dramaturgové, tvůrci v našem filmu, rozhlasu či televizi, aby se zapojili do předvolební kampaně a s námi se všemi zvolili cestu dalšího rozvoje a šťastné budoucnosti naší socialistické vlasti.“⁶⁰³

Umělci se však v *Záři* vyjadřovali i k zahraničním událostem, například k řešení krizových politických situací v ostatních socialistických zemích, a to i přesto, že se jinak okresní noviny celostátním a zahraničním událostem zdaleka nevěnovaly tolik jako tisk krajský a ústřední. Vyjádření umělců měla často podobu nejrůznějších prohlášení či rezolucí, které přijímali – to mělo ostatně svou tradici po celou dobu trvání komunistického režimu. Například v prosinci 1983 publikovala *Zář* na titulní straně *Provolání pracovníků kultury*, které se týkalo odsouzení invaze USA na ostrov Grenada v Karibiku a obecně „válečného štvání“. V provolání pardubických pracovníků z oblasti kultury a umění zaznělo: „Co nejsilněji pozvedáme svůj hlas k odsouzení agresivní a hegemonistické politiky ultrapravicových sil USA, k protestu proti

600 Nezvratná zásada. *Zář*, 2. dubna 1986, roč. 31–41, č. 26, s. 1.

601 Jednotný souhlas a radost pracujících: věrnost idejím marxismu-leninismu. *Zář*, 23. května 1980, roč. 31–35, č. 41, s. 1.

602 Má naši plnou důvěru. *Zář*, 24. května 1985, roč. 36–40, č. 40, s. 1.

603 Umělci k volbám do zastupitelských sborů. *Zář*, 1. října 1976, roč. 25–31, č. 78, s. 1.

porušování všech základních norem mezinárodního práva, jehož projevem byla i věrolomná agrese vůči Grenadě. [...] I umění má své zbraně v našich dílech a vystoupeních, které využijeme k podoře boje za mír, proti válce, k podpoře poctivé, činné práce a radosti ze života, který nesmí být zničen.“⁶⁰⁴ V Pardubicích byl na počátku roku 1969 ustaven Výbor pro umění a kulturu, k jehož poslání mělo mimo jiné patřit „permanentně sledovat vývoj politické situace a zaujímat stanoviska“⁶⁰⁵, pardubičtí umělci měli tedy doslova za úkol se politickými událostmi zabývat. V období normalizace se v pardubické *Záři* objevila vyjádření například k „polské krizi“ v roce 1981. Přímo na titulní straně okresních novin komentoval polské události opět herec VČD Zdeněk Rumpík, umělecký ředitel Východočeského komorního orchestru Václav Drábek či ředitel pardubické konzervatoře Václav Rabas: „Již delší dobu nám nebylo lhostejné řádění tzv. Solidarity a ilegálních protisocialistických organizací v bratrském Polsku. Tyto podvratné živly přivedly lid této země na pokraj národní katastrofy.“⁶⁰⁶

Nejčastěji se k podobným záležitostem v *Záři* vyjadřovali ředitelé významných kulturních institucí (Východočeského divadla, Východočeského komorního orchestru, Východočeské galerie apod.), pardubičtí spisovatelé (např. Lubomír Macháček) či herci a další pracovníci Východočeského divadla.

4.2.6.4 Charta 77

Při zmínce o vyjadřování známých osobností k politickým záležitostem můžeme jako samostatné téma vyčlenit Chartu 77. V souvislosti s ní se režim uchýlil ke zřejmě největší mediální kampani proti opozici v období normalizace, při níž využil také podpory loajálních umělců. *Prohlášení Charty 77*⁶⁰⁷ bylo zveřejněno 1. ledna 1977, žádné československé noviny ale nesměly text *Prohlášení* publikovat. Lidé odsuzující Chartu 77 z řad veřejnosti tak neznali její obsah. Jedním z hlavních nástrojů režimu v boji proti Chartě 77 se stala tzv. Anticharta,⁶⁰⁸ kterou 28. ledna 1977 v Národním divadle v přímém televizním přenosu podepsali významní českoslovenští umělci.

604 Provolání pracovníků kultury (ze 30. listopadu 1983). *Zář*, 9. prosince 1983, roč. 34–38, č. 98, s. 1.

605 Iniciativa našla pochopení: Výbor pro umění a kulturu. *Zář*, 10. ledna 1969, roč. 10–25, č. 3, s. 1.

606 [nesignováno]: Jednotný souhlas ze všech míst okresu: Polsko bude socialistické. *Zář*, 15. prosince 1981, roč. 32–36, č. 99, s. 1, vyjádření Václava Rabase.

607 V dokumentu *Prohlášení Charty 77* se jeho autoři odvolávali na Helsinský protokol z roku 1975, zvláště jeho tzv. Třetí koš, který zavazoval signatářské země (mezi které patřilo také Československo) k dodržování lidských práv.

608 V Antichartě, tedy provolání výborů uměleckých svazů *Za nové tvůrčí činy, ve jménu socialismu a míru*, byli autoři a signatáři Charty nazváni odpadlíky a zrádci. Obdobná akce se uskutečnila i v Hudebním divadle v Karlíně, kde se k odsudku sešli představitelé tzv. populární kultury. Kromě toho se samozřejmě hromadně odsuzovalo ve školách, v úřadech i v podnicích.

Chartisty tím odsoudili a projevíli tak loajalitu režimu. Svou podporu režimu pak umělci vyjadřovali také v médiích.

V novinách začala kampaň proti Chartě článkem v *Rudém právu* nazvaném *Ztroskotanci a samozvanci*⁶⁰⁹ publikovaném dne 12. ledna 1977. Již 13. ledna byly v článku *Marné snahy ztroskotanců a samozvanců: Republiku si rozvracet nedáme!*⁶¹⁰ uveřejněny rezoluce odsuzující Chartu (jejíž text nemohli autoři rezolucí znát) zaslané z nejrůznějších organizací. Následující den vyšel článek *Jednomyslné odsouzení rozkladné činnosti hrstky samozvanců: Socialismus je naše pevnost*⁶¹¹. Své názory v tomto článku již vyjadřují také zástupci kultury, především zasloužilí umělci. Tyto články odsuzující Chartu 77 se objevovaly na titulní stránce *Rudého práva*. Další dny kampaň pokračovala v podobném duchu. Tehdejší zástupce šéfredaktora *Rudého práva*, Zdeněk Hoření, při rozhovoru s Miroslavem Vaňkem, který probíhal v letech 2002 a 2003, řekl, že samozřejmě podporoval politiku KSČ směrem k Chartě. Zároveň však dodal: „Mně ale vadila každopádně jedna věc, a to, že jsme psali o něčem, co jsme čtenářům nedali k přečtení. To znamená text Charty.“⁶¹²

Mediální kampaň proti Chartě 77 probíhala také v Pardubicích, a to na stránkách okresních novin *Zář*. V roce 1977 byl předsedou okresního výboru KSČ v Pardubicích Jaroslav Jeník (od roku 1988 pak byl vedoucím ideologického oddělení ÚV KSČ), ten odpověděl v roce 2003 na otázku, zda nebylo kontraproduktivní psát články, které útočily na Václava Havla a další, když by se o nich veřejnost jinak zřejmě ani nedozvěděla, na rozdíl od Zdeňka Hořeního: „Bylo dobře některé názory, které ten disent měl, vyvracet. Protože nechat názorového protivníka ve volném ringu a nepostavit se mu by byla chyba.“⁶¹³ První článek o Chartě 77 se v *Záři* objevil 14. ledna 1977 na první straně s titulkem *Mají odzvoněno*. Článek mimo jiné zmiňoval v souvislosti s Chartou 77 svobodu, jaké dosahují média v Československu: „Z vlastní zkušenosti můžeme jen a jen říci, že nikdy v minulosti nebyla u nás taková svoboda masově sdělovacích prostředků jako nyní. U nás prakticky neexistuje žádný státní dohled a každý z nás se může svobodně vyjádřit.“⁶¹⁴ Hned další vydání *Záře* 18. ledna 1977 otevřel na titulní straně článek *Vlna protestů*, který podobně jako příspěvky v *Rudém právu* informoval o rezolucích odsuzujících Chartu 77, denně zasílaných do redakce. Heslo těchto rezolucí bylo „Svou republiku si rozvracet nedáme“ a

609 (RP): Ztroskotanci a samozvanci. *Rudé právo*, 12. ledna 1977, roč. 57, č. 9, s. 2.

610 [nesignováno]: Marné snahy ztroskotanců a samozvanců: Republiku si rozvracet nedáme! *Rudé právo*, 13. ledna 1977, roč. 57, č. 10, s. 1.

611 (hk): Jednomyslné odsouzení rozkladné činnosti hrstky samozvanců: Socialismus je naše pevnost. *Rudé právo*, 14. ledna 1977, roč. 57, č. 11, s. 1.

612 VANĚK – URBÁŠEK, s. 164.

613 Tamtéž, s. 310.

614 Redakce: Mají odzvoněno. *Zář*, 14. ledna 1977, roč. 26–32, č. 3, s. 1.

nechyběla samozřejmě ani vyjádření umělců. S rozhořčením přijali Chartu 77 například členové Východočeského státního komorního orchestru v Pardubicích: „Při svých zahraničních koncertech a koncertních zájezdech jsme několikrát hmatatelně pocítili neblahé důsledky krizových jevů kapitalistické společnosti v kulturní sféře. Je nám tedy až příliš jasné, k jakým koncům vede morálně politická anarchie, kterou se snaží v poslední době neodpovědně živly provokovat.“⁶¹⁵ V témže čísle *Záře* na titulní straně byl v článku *Stanovisko umělce a dělníků*⁶¹⁶ uveřejněn dopis hudebníka Václava Rabase, který zaslal ústřednímu výboru KSČ a vyjádřil mu v něm podporu. Kromě umělců odsuzovali Chartu 77 v okresních novinách také například studenti a pedagogové pardubického gymnázia.⁶¹⁷

V dalších vydáních *Záře* publikování odmítavých stanovisek k Chartě 77 pokračovalo.⁶¹⁸ Hlavní článek *K dalšímu rozvoji socialistického umění* z 1. února 1977 se věnoval shromáždění umělců v Národním divadle a jejich přijetí tzv. Anticharty. „Manifestačně přijaté provolání naší umělecké fronty se setkala s neobyčejně živým ohlasem všech našich pracujících. [...] Právě nyní se jasně prokazuje, co je skutečná tvůrčí svoboda, na které straně je pravda a pokrok.“⁶¹⁹ Téma Charty 77 se pak na stránkách pardubických okresních novin znovu objevilo ještě v červnu roku 1977, kdy zde byl uveřejněn projev tajemníka OV KSČ v Pardubicích Jiřího Kloučka. Ten k tomuto tématu na aktivu dopisovatelů *Záře* mimo jiné řekl: „Je dokladem cti naší novinářské fronty a potvrzením ocenění postojů novinářů, že v nepřátelské antikomunistické kampani proti naší socialistické společnosti Charta 77 se nenašel ani jeden novinář, který by tuto hrstku ztroskotanců bez domova potvrdil. Právě naopak, i naše *Zář* a rozhlasové studio ruku v ruce s ostatními sdělovacími prostředky daly provokatérům a lhářům jasnou odpověď.“⁶²⁰

Chartou se v pardubickém okrese kromě jiných stranických a státních orgánů zabývalo také okresní oddělení Veřejné bezpečnosti. V neadresovaném dopise místní Veřejná bezpečnost žádala, aby byli zveřejněni všichni signatáři Charty 77 a případně byli souzeni jako velezrádci a protisocialistické živly.⁶²¹ Alespoň minimální pozitivní ohlas Charty 77 v okrese pak způsobila především Jarmila Stibicová. Ta byla nejvýznamnější postavou disentu v pardubickém regionu

615 sš: Vlna protestů. *Zář*, 18. ledna 1977, roč. 6–32, č. 4, s. 1.

616 Stanovisko umělce a dělníků. *Zář*, 18. ledna 1977, roč. 6–32, č. 4, s. 1.

617 –sš–: Protest studentů. *Zář*, 18. ledna 1977, roč. 26–32, č. 4, s. 3.

618 Např.: –sš–: Vlna rozhořčení neutuchá. *Zář*, 28. ledna 1977, roč. 26–32, č. 7, s. 1.

619 [nesignováno]: K dalšímu rozvoji socialistického umění. *Zář*, 1. února 1977, roč. 26–32, č. 8, s. 1.

620 Z projevu tajemníka OV KSČ Jiřího Kloučka na aktivu dopisovatelů *Záře*: Za splnění závěrů XV. sjezdu strany. *Zář*, 3. června 1977, roč. 28–32, č. 43, s. 3.

621 Dopis VB k Chartě 77. SOkA Pardubice, OV KSČ Pardubice 1945–1989, kt. 174 Hodnocení činnosti ZO, při okr. odd. VB Pardubice.

v období normalizace.⁶²² V Pardubicích bylo signatářů Charty 77 jen několik. Sama Stibicová k důvodům podepsání Charty 77 po revoluci řekla: „O Chartě jsem se dověděla až z kampaně ve sdělovacích prostředcích. Měla jsem pocit, že reagovat na ni nelze jinak než podpisem Charty. Svůj podpis jsem brala jako samozřejmost. Podepsala jsem spolu s manželem u jeho spolužáka Zdeňka Mlynáře. S eventuální perzekucí jsem pochopitelně počítala.“⁶²³ K tehdejší reakci veřejnosti pak uvedla: „Sice jsem se nedomnívala, že by Charta získala podporu široké veřejnosti, ale přece jen jsem neočekávala, že zůstane tak izolovaná.“⁶²⁴

4.2.7 Bigbeatové⁶²⁵ koncerty a taneční zábavy

4.2.7.1 Jak se o nich psalo v okresních novinách Zář

Jestliže volby dávaly prostor kulturním tématům v pozitivním duchu, na druhé straně byly i kulturní akce – zejména bigbeatové koncerty a taneční zábavy –, které nenaplňovaly představu socialistické kultury a které mohly jen těžko přispět k výchově socialistického člověka. Členové bigbeatových skupin rovněž nedostávali prostor v tisku, aby se vyjádřili k politickým událostem. Podívejme se tedy na tato témata, která prostor v okresních novinách nedostávala, a pokud ho dostala, tak jen v negativních souvislostech.

V oficiálním tisku se samozřejmě mohlo psát jen o oficiální kultuře. Stalo se ale i to, že také oficiální, povolená kultura dostala zákaz publicity. V *Zápisu z porady Záře a rozhlasu po drátě* okresního národního výboru, která se konala v květnu 1977, najdeme toto nařízení týkající se brněnského Divadla na provázku⁶²⁶: „Nedávat popularizaci, rovněž tak nedávat zelenou akcím Divadla na provázku.“⁶²⁷ O tom, zda v Pardubicích uvádět některé umělce, pochyboval také autor článku *Přežitky minulosti* z roku 1971, v němž stálo: „Není možné přejít lhostejně dovoz ‚kulturních programů‘ některými pražskými agenturami. Tím spíše, že jejich konsumenty

622 V Pardubicích společně s manželem pořádali akce s mluvčími Charty, bytové semináře. Od přátel ze zahraničí dostávala Jarmila Stibicová knihy, které půjčovala místním studentům, do Pardubic pašovala také samizdatové publikace nebo například časopis *Svědectví*. Pro Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných shromažďovala materiály o soudních procesech, které také posílala na Západ organizaci Amnesty International. Jarmila Stibicová, web Ústavu pro studium totalitních režimů. Dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/jarmila-stibicova>. Cit. [online] 9. 10. 2018.

623 *Charta 77 očima současníků. Po dvaceti letech*. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Doplněk, 1997, s. 258.

624 Tamtéž, s. 259.

625 Big beat (v období normalizace psáno někdy také v počeštěné verzi „bigbít“) byl dobový výraz pro rockovou hudbu používaný v Československu. V období 70. a 80. let označoval celé spektrum rockové hudby všech časových období a žánrů. (In KNAPÍK – FRANC a kol., s. 152)

626 Divadlo se před normalizací jmenovalo Husa na provázku (podle knihy Jiřího Mahena). Za normalizace se kvůli nežádoucím asociacím na prezidenta Gustáva Husáka muselo vynechat slovo „husa“. Po roce 1989 se vrátilo k původnímu názvu.

627 Zápis z porady Záře a Rozhlasu po drátě, konané dne 17. 5. 1977. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1318, sign. 403/22, Okresní noviny Zář, s. 63.

jsou převážně mladí posluchači. Jde o vystoupení některých bigbeatových skupin, jako Flamengo⁶²⁸, Blue Effect⁶²⁹ a dalších. Za zvážení stojí i vystupování umělců z divadla Semafor.“⁶³⁰

Kromě toho se psalo téměř výhradně negativně o zmíněných tanečních zábavách. Ty sice povolené také byly, ale z hlediska komunistické ideologie představovaly pokleslou zábavu. Tento trend ilustruje například článek Vladimíra Lutovského *Takovou zábavu rozhodně NE!* z 11. března 1980, ve kterém se mj. psalo: „Hudební skupina Piha⁶³¹ z KD ROH Dukla Pardubice přehrávala pro zaplněný parket pohříchu skladby s anglickými texty, zatímco český jazyk byl dle předloženého repertoáru zastoupen třeba názvem – Hlupák váhá. Jednoznačně – s tím souhlasit lze. Obyčejný člověk by neváhal ani chvíli a zvolil by jinou a hodnotnější zábavu. [...] Aby bylo jasno, takovou zábavu nechceme. Není totiž hodna mladého člověka, vyrůstajícího v socialistické společnosti.“⁶³² Autor článku akci navštívil společně s příslušníky VB a zástupci protialkoholního sboru v rámci kontroly, které se na těchto akcích namátkově prováděly. Kromě vystupující hudební skupiny Lutovský kritizoval i další aspekty akce, kterou pořádala TJ Sokol ve Valech u Přelouče: „Pokud jde o prostředí, popsat bez použití slangových výrazů o podestýlce vepřů stav podlahy, stolů či ubrusů prostě nejde.“⁶³³ Další kritiku si vysloužilo také nalévání alkoholu nezletilým. „To nelze stejně jako další výsledky kontroly tolerovat a odpovědné orgány z toho také vyvodí patřičné důsledky.“⁶³⁴

Problémem alkoholu nejen u nezletilých na tanečních zábavách se zabýval i článek *Kulturnost nebo komerčnost* ze 7. listopadu 1986. Nadměrná konzumace nápojů obsahujících alkohol byla po celé období komunistického režimu považována za mimořádně negativní jev, z ideologického hlediska ho publicisté kritizovali mj. i jako přežitek kapitalistického způsobu života.⁶³⁵ Zmiňovaný článek v souvislosti s alkoholem obsahuje dobově oblíbené statistiky, zde však nikoli pochvalné. Na taneční zábavě v Živanicích, kterou pořádala 16. srpna 1986 TJ Sokol, bylo „v rozporu s platnou vyhláškou podáváno 12° pivo (celkem 300 litrů). Vezmeme-li v úvahu,

628 Viz poznámku pod čarou č. 365.

629 Blue Effect je česká rocková skupina založená roku 1968. Jejím hlavním a jediným stálým členem od založení do současnosti je kytarista Radim Hladík. V roce 1972 musela kapela jako řada dalších skupin v Československu přejít na český název Modrý efekt. Později se skupina vrátila k anglickému názvu, hraje dodnes.

630 Břetislav Kovařík: Přežitky minulosti. *Zář*, 2. dubna 1971, roč. 21–27, č. 26, s. 2.

631 Kapela Piha vznikla v letech 1977–1978, frontmanem byl Ladislav „Jim“ Tomín, dále zde působili mj. Ladislav Ministr a Ladislav Šíma. Hráli především na tanečních zábavách na Chrudimsku a Hlinecku. (BAŠTA, Oldřich. *Pardubice rockový*. Autobox BMC s.r.o., 2012, s. 21)

632 Vladimír Lutovský: *Takovou zábavu rozhodně NE!* *Zář*, 11. března 1980, roč. 31–35, č. 20, s. 3.

633 Tamtéž.

634 Tamtéž.

635 KNAPÍK – FRANC a kol., s. 130.

že přítomné dívky konzumovaly podstatně méně piva, pak na mladistvého mužského účastníka této zábavy připadalo v průměru pět až šest piv. Podávání alkoholických nápojů na zábavách určených mladým je stále největším nedostatkem.“⁶³⁶ Další kritiku si pak v tomto článku vysloužilo oblečení návštěvníků akce: „Při kontrole 20. června v Bohdanči (pořadatelem zábavy byla TJ Sokol) byla zjištěna podprůměrná úroveň zábavy, oblečení účastníků nebylo důstojné společenské události, u některých jednotlivců jsme se setkali s extrémem v oblečení.“⁶³⁷

Odivání mladých návštěvníků zábav a diskoték bylo podrobena kritice také v článku *Umíme se bavit na úrovni?*, který vyšel krátce nato, 12. prosince 1986, a jehož autorkou byla Milada Velehradská: „[...] všechno v riflích, bundičkách, vytaháných trikách, pokud možno hojně označených různými slogany, co nejvíce špinavých a odpudivých. Jeden jako druhý, jako by se styděli za svou tvář, individualitu.“⁶³⁸ Diskotéku v Týništku na Pardubicku, kterou autorka kritizovala i z dalších důvodů, pořádala místní organizace Socialistického svazu mládeže. Ten také na článek Velehradské reagoval v *Záři* dne 30. ledna 1987 článkem *Stanovisko OV SSM k článku Umíme se bavit na úrovni?* V něm tajemník OV SSM Petr Kalhous hned v úvodu informoval o rozhodnutí okresního výboru SSM nepořádat v Týništku půl roku společenské zábavy pod jeho hlavičkou. Podobná opatření přijal Svaz i jinde. Zbývající část rozsáhlého článku je kritikou rozporů v pořádání společenských zábav a poukazováním na špatnou úroveň dalších podniků a akcí, které nejsou pod záštitou Svazu, tedy jakousi snahou převést pozornost také na jiné.⁶³⁹

Kromě vlastních článků redaktorů *Záře* se pak kritika diskoték a tanečních zábav v novinách objevovala skrze články, které referovaly o jednáních okresních orgánů. Například v listopadu 1985 vyšel článek o zasedání městského výboru KSČ, na kterém se hodnotil rozvoj kulturního života města v uplynulých čtyřech letech. Na zasedání se jednalo vedle dalšího právě o diskotékách a tanečních zábavách, kromě jiného zaznělo například: „Doprovodným negativním jevem diskoték a tanečních zábav je nejen hluchost, ale také problematické ideové zaměření, obsah textů i chování mladistvých. I přes určité zlepšení stále přetrvává nedostatečná nabídka kvalitních pořadů zejména mládeži.“⁶⁴⁰

636 (lh): Kulturnost nebo komerčnost. *Zář*, 7. listopadu 1986, roč. 31–41, č. 88, s. 3.

637 Tamtéž.

638 Milada Velehradská: *Umíme se bavit na úrovni?* *Zář*, 12. prosince 1986, roč. 31–41, č. 98, s. 7.

639 Petr Kalhous: *Stanovisko OV SSM k článku Umíme se bavit na úrovni?* *Zář*, 30. ledna 1987, roč. 32–42, č. 8, s. 3.

640 (mlk): *Jednal městský výbor KSČ v Pardubicích: O úkolech dalšího rozvoje kultury.* *Zář*, 5. listopadu 1985, roč. 36–40, č. 86, s. 1.

Téma diskoték a zábav s rockovou hudbou souviselo na obecné rovině s problémem trávení volného času. Právě moderní taneční hudba (rock'n'roll či big beat) jako alternativní způsob trávení volného času byla dříve komunistickým režimem vnímána jako patologický jev, postupem doby se této nálepky sice zbavila, stále však nepatřila mezi zcela žádoucí způsoby trávení volného času (a to zejména pokud šlo o mládež) – byla zde zejména pořád snaha redukovat západní vlivy. Aby byl volný čas tráven „kulturně a společensky prospěšně“, nabízel komunistický režim nejrůznější formy organizovaných forem jeho využívání.⁶⁴¹ Problematika volného času mládeže ve věku 16 až 18 let přitom bylo závažné a aktuální téma po celé období komunistického režimu. A právě moderní taneční hudba „hrála ve volném čase značné části především městské mládeže doslova ústřední roli“⁶⁴². Mimořádnou důležitost bigbeatu pro život mladé generace reflektovaly i dobové oficiální dokumenty – viz další kapitolu.

„Jednou z nejčastějších forem využívání volného času naší mládeže je aktivní i pasivní provozování hudby,“⁶⁴³ napsal v roce 1972 v *Záři* autor článku s titulkem *Kvalitní zábavu mladým*. Poslech hudby (ani tanec při ní) však neměl být podle autora článku samoúčelný. „Měl by alespoň do té míry vychovávat mladého člověka, že by pomáhal spoluvytvářet jeho společenskou osobnost v tom kladném slova smyslu. Tedy umět se chovat ve společnosti, zříci se výstředností, rozlišovat hodnoty a kvality předváděných programů a přitom se bavit způsobem vlastním zdravé mladé generaci.“⁶⁴⁴

4.2.7.2 Opatření proti tanečním zábavám a bigbeatovým skupinám

Taneční zábavy a koncerty bigbeatových skupin byly trnem v oku okresním orgánům, které vůči nim v průběhu let přijímaly nejrůznější opatření. V dokumentu *Ze sbírky instrukcí pro NV okresu Pardubice* z roku 1983 najdeme vyjmenované problémy těchto akcí, které byly pro místní orgány nejpalcivější. V části *Zvyšování úrovně společenské zábavy* je upozornění na nutnost dodržování *Souboru opatření ke zkvalitnění společenské zábavy*, několikrát je pak v textu zdůrazněno nařízení pro národní výbory dbát při povolování tanečních zábav na to, aby na nich účinkovaly především hudební soubory z okresu Pardubice. „K účinkování hudebního souboru z jiného okresu /kraje/ si musí NV vyžádat souhlas odboru kultury ONV Pardubice [...], a to nejméně 4 týdny před jejím konáním.“⁶⁴⁵ V části *Připomínky k zabezpečení společenské zábavy* jsou

641 FRANC, Martin – KNAPÍK, Jiří. *Volný čas v českých zemích 1957–1967*. Praha: Academia, 2013, s. 132–133.

642 Tamtéž, s. 301.

643 (aves): Kvalitní zábavu mladým. *Zář*, 15. září 1972, roč. 21–23, č. 74, s. 3.

644 Tamtéž.

645 *Ze sbírky instrukcí pro NV okrese Pardubice*. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1314, sign. 401, *Záležitosti kultury – všeobecně* (1978–1989).

uvedena nejčastější provinění pořadatelů těchto akcí, především nedodržování zmiňovaného *Souboru opatření*, a to například v tom, že nerespektují pokyny odboru kultury ONV a bez souhlasu povolují účinkování mimookresních hudebních souborů a že hlavním cílem pořádání tanečních zábav je komerční zájem, což je v rozporu s posláním společenské zábavy. Národní výbor pak tím, že neprovádí kontrolu, nechává pořadatelům prostor k hlubšímu porušování zásad. „Jde především o nevhodný výběr hudební skupiny, [...] pořadatel nechá bez povšimnutí nevhodné, mnohdy vulgární projevy členů hudební skupiny, vpouští do sálu návštěvníky již pod vlivem alkoholu a benevolentně trpí jeho další konzumaci v místě konání, vpouští do sálu nevhodně ustrojené návštěvníky“⁶⁴⁶ atd. Znovu pak bylo upozorněno na účinkování mimookresních skupin, především ze Středočeského kraje a hlavního města Prahy. „Upozorňujeme, že až do odvolání bude vydáván souhlas OK ONV k účinkování beatových a rockových hudebních skupin z těchto krajů jen velmi omezeně.“⁶⁴⁷

Další kritika okresních státních orgánů pak mířila na okresní organizace, a to tělovýchovné jednoty, Svazarm, SSM, ČSPO či ČSŽ, které tyto zábavy organizovaly a jejich prostřednictvím si opatrovaly finanční prostředky na svou činnost. „Tyto organizace si zvou pochybné hudební skupiny, které za sebou táhnou řadu mladých lidí. Tyto zábavy mají nízkou úroveň.“⁶⁴⁸ Jako nejproblematictější byly shledány taneční zábavy TJ ve Valech, Svazarmu, ČSPO a ČSŽ ve Strašově, TJ v Újezdě u Kladruhu, TJ v Semíně, TJ Roveň, TJ Ředice a TJ Přelovice. Kritizováno bylo nejen „neúměrné požívání alkoholu“ na těchto akcích, ale také oblečení návštěvníků, jehož příčinou je „zanedbání estetické výchovy mládeže i jejího citu pro hezké a vkusné odívání. K tomu přistupuje i nevšímavost k těmto věcem v rodinách.“⁶⁴⁹

Tanečními zábavami a beatovými a rockovými koncerty se okresní orgány zabývaly i v následujících letech. Pravidelně také byly na těchto akcích prováděny kontroly, na kterých se podíleli mj. odbor kultury ONV, členové poradního sboru pro hudbu, odbor školství a kultury městského národního výboru, okresní protialkoholní sbor, komise ochrany veřejného pořádku ONV, okresní výbor SSM, komise pro mládež a tělovýchovu či v neposlední řadě příslušníci Veřejné bezpečnosti a SNB. V roce 1985 byla přijata další opatření proti těmto akcím, neboť „taneční zábavy a diskotéky byly a jsou stále problematické, protože při jejich pořádání dochází v některých místech k narušování veřejného pořádku a protisocialistickým projevům některých

646 Tamtéž.

647 Tamtéž.

648 Porada NV 1983. Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1314, sign. 401, Záležitosti kultury – všeobecně (1978–1989).

649 Tamtéž.

skupin mládeže“⁶⁵⁰. Mezi přijatými opatřeními byl zákaz účinkování některých hudebních skupin z okresu Pardubice a nedoporučení účinkování hudebních skupin z jiných okresů „pro jejich nevhodné vystupování nebo hudební projev, který láká specifické skupiny mladých lidí morálně narušených“⁶⁵¹. Mezi nedoporučené mimookresní skupiny patřily Pumpa⁶⁵², Hever⁶⁵³, Labyrint⁶⁵⁴, Odyssea⁶⁵⁵, Markýz John⁶⁵⁶, Kyslík⁶⁵⁷ a Jogurt⁶⁵⁸. Vystupování pak měly dočasně zakázány okresní hudební skupiny Elán⁶⁵⁹ (v trvání devíti měsíců) a Markant⁶⁶⁰ (v trvání tří měsíců). Mezi dalšími přijatými opatřeními pak bylo zpřísnění povolovacího řízení (termín: úkol trvalý), posunutí začátku tanečních zábav do odpoledních hodin, zákaz vpouštění osob nevhodně oblečených a podnapilých a opět využívání více hudebních skupin z okresu. Každé dva roky se měly konat povinné kvalifikační přehrávky pro všechny stávající i nově vzniklé soubory.⁶⁶¹

Problém zábavné hudby se samozřejmě řešil i na krajské úrovni, kde se jím zabývala ideologická komise KV KSČ. Například v lednu 1975 ideologická komise řešila zprávu od místopředsedy KV KSČ, která pojednávala o tom, jak je v kraji realizováno opatření sekretariátu ÚV KSČ v oblasti zábavné hudby ze srpna předchozího roku. Na základě tohoto opatření měly jednotlivé ONV v kraji provést rozbor této oblasti ve svých okresech a „přijmout účinná opatření ke zkvalitnění zábavné a taneční hudby a dovážené kultury“⁶⁶². Ve zprávě pro ideologickou komisi bylo konstatováno, že v průběhu minulého roku se již podařilo dosáhnout zlepšení úrovně

650 Rozvoj a úroveň společenské zábavy v okrese Pardubice. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1314, sign. 401, Záležitosti kultury – všeobecně (1978–1989).

651 Tamtéž.

652 Česká rocková kapela z Prahy vznikla v roce 1981. Mezi jejími členy se vystřídali např. Ladislav Čepelák, Jindřich Vobořil, Radek Křemenák, Dan Horyna, Milan Balcar. Skupina hraje dodnes.

653 Hudební skupina Hever pocházela z Teplic, vznikla v roce 1984. Mezi její členy patřili Vlastimil Zeman, Luděk Zedník, Luboš Růžička, Jiří Drexler.

654 Hudební skupina Labyrint působila od druhé poloviny 70. let. Mezi jejími zakládajícími členy byl Pavel Fořt.

655 Rocková skupina Odyssea pochází z Plzně. Vznikla v roce 1972 pod názvem Koule. Mezi jejími členy byli např. Václav Běhavý, Radko Andrejs, Jan Nový, Jiří Lokajíček.

656 Pražská rocková skupina Markýz John vznikla již v roce 1967. Založil ji Jan Vršecký, v kapele dále byli Vladimír Klenka, Jiří Šohájek, Milan Koudelka, Pavel Hlavatý. V obměněné sestavě hraje dodnes.

657 Kořeny hudební skupiny Kyslík sahají do Týnce nad Labem. V roce 1981 tu byla založena pod původním názvem Tlustá Berta.

658 Pražská hudební skupina vznikla v roce 1984.

659 Kvůli jmenné shodě se známou slovenskou hudební skupinou později pardubická regionální kapela odstranila čárku nad a. Počátky kapely sahají do roku 1973 a vážou se ke kapele Monstrum. V dlouhé historii Elanu mezi členy patřili např. Viktor Zamastil, Viktor Koubek, Zdeněk Reimont, Jiří Pulpán, Martin Němec, Jan Řisler či Vladimír Hocke. (BAŠTA, Oldřich. *Pardubice rockový*. Autobox BMC s. r. o., 2012, s. 55–57).

660 Kapela Markant vznikla v roce 1980, mezi její členy patřili Miroslav Strouhal, Milan „Kozá“ Nováček a Milan Kosina. Hrála především na tanečních zábavách na Pardubicku, Chrudimsku a Svitavsku. (BAŠTA, Oldřich. *Pardubice rockový*. Autobox BMC s. r. o., 2012, s. 20).

661 Rozvoj a úroveň společenské zábavy v okrese Pardubice. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1314, sign. 401, Záležitosti kultury – všeobecně (1978–1989).

662 Zpráva o plnění usnesení předsednictva KV KSČ z 15. 11. 1974 o Realizaci opatření sekretariátu ÚV KSČ ze dne 14. 8. 1984 v oblasti zábavné hudby. Zápisy z jednání ideologické komise. SOA v Zámrsku, Archiv KV KSČ Hradec Králové. Kt. 514, inv. č. 443, s. 1.

zábavné a taneční hudby, a to zejména díky odstranění cizojazyčných názvů souborů a změně repertoáru, tedy zvýšení počtu skladeb sovětských autorů a autorů ze socialistických zemí. Zlepšení také napomohly soutěže „Písničky našich přátel“, které byly pořádány ve spolupráci SČSP a SSM, a Festival politické písně. Mimořádná pozornost byla věnována zvýšení úrovně diskoték, „hlavně výběru vhodných talentů s dobrým politickým profilem“⁶⁶³. Pro vedoucí souborů zájmové umělecké činnosti byly připraveny dlouhodobé kurzy marxistické estetiky a další politická školení. Kromě toho bylo v souborech prověřeno kádrové složení vedoucích a v několika případech provedena výměna. V závěru zprávy byla uvedena opatření pro důsledné naplňování přijatého usnesení v dalším období, mezi kterými byly např. tyto úkoly:

- pokračovat v kádrovém zkvalitňování vedoucích souborů zábavné hudby a estrádního umění soustavným politickým a odborným školením;
- zvýšit kontrolu hudebních produkcí, tanečních kurzů a zábav na všech stupních řízení národních výborů;
- znovu projednat na aktivech funkcionářů NV zásady povolovacího řízení a odpovědnost pořadatelů za úroveň společenské zábavy, hudebních produkcí a estrádních pořadů ad.⁶⁶⁴

4.2.7.3 Svaz hudebníků ČSR

U tématu hudebníků, kteří byli režimu nepohodlní, přestože oficiálně vystupovali, lze zmínit také Svaz hudebníků ČSR, resp. jeho jednotlivé žánrové sekce, zejména Jazzovou sekci, ale i Sekci mladé hudby. Jednotlivé sekce vznikaly na regionální úrovni (vzniklo celkem 11 poboček), rovněž v Pardubicích měl Svaz hudebníků ČSR svou pobočku. Vznik samotného Svazu hudebníků byl „anomálií v době počínající normalizace“⁶⁶⁵. V době, kdy v existujících organizacích probíhaly čistky po Pražském jaru, začal fungovat tento svaz, jehož přípravný výbor vznikl v době reformního procesu v roce 1968. Existence Svazu hudebníků se pak stala „velmi vítaným nástrojem, jak v čase utahování šroubu ponechat na oficiálních jevištích nezávislé muzikanty a jak ‚ohnutím‘ oprávnění Svazu konat i další aktivity“⁶⁶⁶.

Na počátku roku 1970 obdržel také Okresní národní výbor v Pardubicích žádost o registraci pobočky Svazu hudebníků. Této žádosti bylo vyhověno a okresní pobočka byla řádně zaevidována dne 30. dubna 1970.⁶⁶⁷ Svaz hudebníků ČSR byl zejména kvůli činnosti Jazzové

663 Tamtéž.

664 Tamtéž, s. 3.

665 HOUDA. *Intelektuální protest, nebo masová zábava?* s. 162.

666 Tamtéž, s. 164.

667 Žádost o registraci pobočky Svazu hudebníků Pardubice. SOkA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, kt. 1315, sign. 402/1, Statuty, zřizovací listiny, slučování, prac. a org. řády, likvidace – kulturně výchovná zařízení (1977–1990).

sekce zrušen v roce 1984. V tom, jak významná byla pardubická okresní pobočka Svazu hudebníků, se dostupné archivní dokumenty z roku 1984, kdy došlo nejprve k pozastavení činnosti Svazu a poté k jeho zrušení, rozcházejí. Ze dne 18. září 1984 pochází dopis od vedoucího odboru kultury ONV v Pardubicích Miloše Čapka adresovaný krajskému odboru kultury do Hradce Králové, ve kterém Čapek uvádí, že podle získaných informací okresní pobočka Svazu hudebníků v Pardubicích pro minimální činnost a nezájem o další existenci zanikla již v roce 1971 a od této doby nebyly žádné snahy o její znovuoobnovení.⁶⁶⁸

O dva dny později, 20. září 1984, se projednávala činnost okresních poboček Svazu hudebníků na odboru kultury Východočeského krajského národního výboru. Jednání, které bylo charakterizováno jako přísně důvěrné, se účastnili i zástupci ministerstva kultury a člen oddělení kulturní činnosti ÚV KSČ. Ve Východočeském kraji byly na počátku normalizace ustaveny čtyři okresní pobočky Svazu hudebníků – v Pardubicích, Hradci Králové, Náchodě a Semilech. Jedinou pobočku, kterou se zápis z jednání zabývá, je právě ta pardubická. Navzdory zprávě o ONV v Pardubicích je zde uvedeno, že je v okrese Pardubice „údajně snaha o znovuoobnovení činnosti okresní pobočky, v jejímž čele by měl být Karel Pečinka. Od r. 1970 zdejší pobočka žádnou činnost nevyvíjela. Údajně by ale i v Pardubicích mělo být jedno z expedičních center Jazzové sekce.“⁶⁶⁹ Právě někteří členové Jazzové sekce podle zápisu „vystupují s protispolečenskými tendencemi a vydávají i nelegální tiskoviny“⁶⁷⁰. V závěru zápisu byla uvedena „dosavadní zjištění“ o Karlu Pečinkovi.

Teprve v listopadu 1984 rozeslalo Krajské kulturní středisko v Hradci Králové vedoucím odboru kultury ONV zprávu o rozhodnutí ministerstva vnitřní záležitosti ze dne 22. října 1984 o rozpuštění Svazu hudebníků ČSR. V okresech, kde působily okresní pobočky, se měly podle zprávy ustavit likvidační komise.⁶⁷¹ V prosinci zaslal Okresní národní výbor v Pardubicích ministerstvu kultury dopis, ve kterém vedoucí odboru kultury Miloš Čapek opět uváděl, že Svaz hudebníků v Pardubicích nevyvíjel v minulosti žádnou činnost, proto neměla organizace žádné finanční prostředky v hotovosti ani žádný majetek. Na základě toho nebyla ustavena likvidační komise, ale pouze vydáno čestné prohlášení dvou bývalých členů okresní pobočky Svazu, že organizace neměla žádný hmotný majetek. Toto prohlášení bylo k dopisu přiloženo.⁶⁷²

668 Svaz hudebníků – informace o činnosti ze dne 18. 9. 1984. Tamtéž.

669 Informace o jednání na odboru kultury Vč KNV dne 20. 9. 1984 týkající se činnosti Svazu hudebníků.

Tamtéž.

670 Tamtéž.

671 Vedoucím odboru kultury ONV ze dne 13. 11. 1984. Tamtéž.

672 Likvidace okresní pobočky Svazu hudebníků ČSR. Tamtéž.

5 Rok 1989

5.1 Proces uvolňování v 80. letech a média

Během osmdesátých let docházelo v Československu k procesu postupného uvolňování komunistického režimu, což se promítlo i do kultury a dalších oblastí společnosti. V roce 1985 se stal generálním tajemníkem ústředního výboru KSSS Michail Gorbačov a s ním postupně přicházely změny v sovětské politice, domácí i zahraniční. Začal otevřeně kritizovat Brežněvovu politiku, začal říkat pravdu o hospodářství a lidé v Sovětském svazu začali být o této oblasti více informováni. Proměňoval se i sovětský tisk, namísto jen „úředního“ obsahu se v něm začala objevovat kritika. Ta se zpočátku omezovala jen na oblast ekonomiky, práva, kultury, morálky a jevy ve veřejném životě. Gorbačov provedl velké politické kádrové změny, v roce 1986 začali být propouštěni známí političtí vězni. Ve stručnosti řečeno zahájil Gorbačov v Sovětském svazu společenskou přestavbu a demokratizaci a do světových dějin se zapsal jako jedna z nejvýznamnějších politických osobností druhé poloviny 20. století.⁶⁷³ V Československu výrazné změny neprobíhaly, přesto určité uvolnění poměrů bylo znát. Co se týče veřejné kultury, hlavní pohyb probíhal na jejím okraji, v „šedé zóně“ na pomezí oficiální a neoficiální kultury, a to zejména v divadle a hudbě.

V jednotlivých regionech republiky a jejich tisku však změny po nástupu Michaila Gorbačova cítit takřka nebyly. Zpoždění v uvolňování poměrů na okresní úrovni potvrzuje také šéfredaktor pardubických novin *Zář* v letech 1982–1987 Jaroslav Král, který vylučuje, že by bylo znát nějaké uvolnění, které by se promítlo do řízení okresních novin: „*My jsme to tedy nepozorovali vůbec. Vedoucím tajemníkem OV byl tenkrát Miroslav Jeník, celkem rozumný, ale jelo se, řekl bych, ve stejném stylu, nic nového.*“⁶⁷⁴ I v okresních novinách *Zář* se ale, přestože se obvykle jen ojediněle věnovaly zahraničnímu dění, téma Michaila Gorbačova občas objevovalo, i když často nebylo hlavním tématem článku. Například v březnu 1986 informoval hlavní článek s titulkem *Ženeva 1985* o nové výstavě v okresním kulturním středisku. Jednalo se o výstavu fotografií z jednání Michaila Gorbačova a prezidenta USA Ronalda Reagana z listopadu roku 1985. Článek se nevěnoval politickému významu setkání dvou státníků, ale technickým detailům vystavovaných fotografií. Hlavním tématem textu byla výstava – tedy kulturní pozvánka.⁶⁷⁵

673 MENCL – HÁJEK – OTÁHAL – KADLECOVÁ, s. 356–359.

674 Rozhovor autorky s Jaroslavem Králem ze dne 17. října 2014.

675 (da): *Ženeva 1985. Zář*, 18. března 1986, roč. 31–41, č. 22, s. 1.

Naopak podle slov novinářů z *Rudého práva* (Zdenka Pavelky a Karla Felty) bylo uvolnění po roce 1985 znatelné: „*Určitě bylo znát uvolnění. Například jedna z prvních věcí, která to hodně nalomila, byla anketa v roce 1986, v rámci které jsem měl v kulturní rubrice Bohumila Hrabala. To vyšlo v novinách a šéfredaktor zářil nadšením a jeden starší člen redakce říkal: „No tak Hrabal v Rudém právu, to je konec,““* vzpomíná Zdenko Pavelka.⁶⁷⁶ Podle Karla Felty způsobil uvolnění v *Rudém právu* už nový šéfredaktor Zdeněk Hoření (v čele *Rudého práva* stanul v roce 1983): „*Hoření nastoupil dříve než Gorbačov, ale už byl pokrokovější. A nástup Gorbačova to v podstatě uvolnil. Bilákové a Jakešové sice ještě měli sílu, ale netroufli si. Konec socialismu byl prostě nástup Gorbačova, co si budeme povídat.*“⁶⁷⁷

V pardubických okresních novinách *Zář*, ve kterých bylo nemyslitelné věnovat prostor umělcům z „šedé zóny“, začalo být znát uvolnění, které zrcadlilo vývoj v kulturní oblasti Pardubic, až v roce 1989. Ve dnech 10.–30. května 1989 byl v pardubickém kině Jas uváděn film Miloše Formana *Vlasy*, deset let od světové premiéry. Článek v *Záři* ze dne 25. dubna doprovázela fotografie z filmu. V září pak pardubický list KSČ informoval o nové výstavě ve Východočeské galerii v Pardubicích nazvané *Tvorba Skupiny 42*, avantgardní umělecké skupiny, která zanikla s nástupem komunistů k moci v roce 1948.

5.2 Antikampaně v *Záři* v roce 1989

Na jedné straně bylo v roce 1989 (nejen) v kulturní rubrice pardubických okresních novin znát částečné uvolnění ve společnosti, na druhou stranu se na stránkách *Záře* ještě v tomto roce objevovaly mediální antikampaně – tak, jak je udávalo *Rudé právo*.

Rok 1989 byl od svého počátku ve znamení sílících protestů proti komunistickému režimu. Již v lednu proběhl tzv. Palachův týden, kdy původně pokojné shromáždění k uctění památky Jana Palacha přerostlo v týdenní protestní akci. Rétorika článků v *Záři* reagujících na tyto události byla podobná jako v případě článků negativně reagujících na Chartu 77. Svědčí o tom již titulky prvního článku *Republiku si rozvracet nedáme: Odsouzení provokačních vystoupení*, který vyšel v *Záři* 24. ledna. Text článku pak využíval další negativně zbarvená spojení jako „vlna nesouhlasu“ či „rozhořčení a rozhodné odsouzení“. Právě tyto pocity a reakce měly pražské události vyvolat mezi pardubickými občany. Jako obvykle byla v článku informace o tom, že docházejí do redakce dopisy od jednotlivců i celých kolektivů, které „protisocialistické provokační demonstrace“ odsuzují. Jeden z občanů pardubického okresu mj. napsal: „Je až

676 Rozhovor autorky se Zdenkem Pavelkou ze dne 29. dubna 2013.

677 Rozhovor Luďka Stránského s Karlem Feltem ze dne 9. prosince 2014 – rukopis.

neuvěřitelné, že se najdou takové živly, které hanobí a chtějí zničit naši zem. Cožpak si neuvědomují, kolik peněz a práce vynakládáme na to, abychom mohli spokojeně žít?“⁶⁷⁸ V dalším otištěném dopise stálo: „Takovéto živly nám se snahou o rozvrat již v letech 1968–69 ukázaly, jaké jsou jejich cíle a jaká je jejich pravá tvář.“⁶⁷⁹ Ještě o měsíc později, 24. února, byl v *Záři* dán prostor vyjádřením odsuzujícím „protisocialistické síly“. Například členové závodní jednotky Lidových milic pardubického Průmstavu ve své rezoluci uváděli, že „odsuzují protispolečenská vystoupení nelegálních skupin v čele s Chartou 77. Vyjadřují souhlas s opatřeními státních a bezpečnostních orgánů k přísnějšímu postupu vůči protisocialistickým a protistátním akcím v různých částech naší země a požadují přísné potrestání viníků.“⁶⁸⁰ Podle vyjádření členů JZD Mír z Hostovic by snahy těchto „skupin nepřátelských socialismu“ mohly vést ve svých důsledcích k anarchii a terorismu.

Spíše obecně ke zjištěné atmosféře mezi mladými v roce 1989 než k akcím Palachova týdne se ve vydání *Záře* ze dne 3. března vyjadřoval herec Východočeského divadla Jiří Kalužný. „V současné složité politické situaci se mladí lidé velice těžko orientují. [...] Mladí účastníci těchto nezákonných akcí nevědí, co a jak by se mělo změnit, vidí pouze krátkodobé dobrodružství.“ Tento příspěvek nevyznívá negativně, jeho autor používá neutrální spojení „nezákonné akce“, namísto těch se silnou negativní konotací, jako byla v předchozích vyjádřeních, např. „protispolečenské akce“ či „protisocialistické provokace“.

Významným podnětem k protestům pak bylo červnové zveřejnění petice *Několik vět*, která obsahovala mj. požadavek na propuštění politických vězňů a svobodnou činnost médií a kterou podepsala i řada známých osobností. Podobně jako v případě Charty 77 byla proti této petici zahájena v médiích antikampaň. Té se nevyhnuly ani pardubické okresní noviny. V pátek 7. července vyšel v *Záři* článek, ve kterém je petice nazvaná pamfletem, vydaným těmi, „kdo si nepřejí socialistický vývoj naší vlasti“⁶⁸¹. V článku pak bylo otištěno prohlášení, které k petici vydalo zasedání OV KSČ. Také toto prohlášení bylo ještě stále v duchu strnulé komunistické rétoriky. Zdůrazňovalo se v něm, že je nutné bojovat politickými prostředky proti těm, kdo „zanášejí anarchii a rozvrat do naší společnosti“⁶⁸². Petice byla označena za „protisocialistickou provokaci“ a její autoři nazváni „živly“. Nechyběla vyjádření podpory a důvěry příslušníkům všech ozbrojených orgánů státní moci a příslušníkům Lidových milic. Samozřejmostí byla

678 Republiku si rozvracet nedáme: Odsouzení provokačních vystoupení. *Zář*, 24. ledna 1989, roč. 39–49, č. 7, s. 1.

679 Tamtéž.

680 Jednoznačná podpora politice strany. *Zář*, 24. února 1989, roč. 39–49, č. 16, s. 1.

681 Nedovolíme narušovat přestavbu a demokratizaci. *Zář*, 7. července 1989, roč. 39–49, č. 54, s. 1.

682 Tamtéž.

zmínka o tom, že „provokační výzvu rozhodně odsuzují pracující v našich závodech“⁶⁸³. Toto všeobecné odsouzení bylo podpořeno ještě článkem v dalším čísle *Záře* z 14. července, který nesl výmluvný název *Rozhodný hlas pracujících*. Článek informoval o pobouření všech poctivých pracujících, mezi kterými výzva vyvolala „upřímný odpor“. Ještě tehdy, v polovině července roku 1989, se v článku psalo o tom, že „poučení z krizových let 1968–69 má plně opodstatnění“.⁶⁸⁴ I další číslo novin pokračovalo v podobném duchu: jako titulní článek bylo otištěno prohlášení členů základní organizace č. 7 při VCHZ Synthesia Semtín. Nová provokační akce některých „nezákonných skupin“ byla podle nich podněcována ze Západu za pomoci rozhlasových stanic Svobodná Evropa a Hlas Ameriky. Vyjádřili také lítost nad tím, „že ve prospěch tohoto protispolečenského a protisocialistického snažení se propůjčili i někteří populární umělci, kteří mezi námi požívají úcty a talentu. Co si teď máme o vás myslet?“⁶⁸⁵ Hned následující číslo okresních novin přineslo článek *Poctivé práce je nám třeba*, který informoval o tom, že „denně přibývá dopisů od kolektivů i jednotlivců, které se vyjadřují k provokační výzvě nelegálních struktur Několik vět.“⁶⁸⁶ Autoři petice zde byli nazváni „třídními nepřáteli“.

Ve dvou vydáních *Záře* z počátku srpna byly antikampani proti petici věnovány opět titulní články. První z nich byl ze 4. srpna a nesl takřka detektivní název *Víme, kdo je v pozadí*. Opět zde bylo zmíněno velké množství „rozhořčených rezolucí a stanovisek“, které stále docházejí na OV KSČ v Pardubicích.⁶⁸⁷ Druhý článek, z 11. srpna, byl podepsán jednotlivcem, podle kterého „jsme svědky pokusů o opakování léta 1968. Někteří tehdejší progresivní samozvanci dnes už nežijí, jiní odešli ke svým chlebovárcům na západ. Ale našli tu některé pohrobky. Znovu chtějí rozdmýhávat svár a nepokoje...“⁶⁸⁸ I přes tato vyjádření v médiích se touto rozsáhlou antikampaní komunistickému režimu již nepodařilo dosáhnout žádoucího efektu. Demonstrace, kterou uspořádali pražští vysokoškoláci v den připomenutí událostí z roku 1939, 17. listopadu, a zásah proti ní, vedly k pádu komunistického režimu v Československu.

5.3 Revoluce v Pardubicích

První reakce na policejní zásah proti studentské demonstraci dne 17. listopadu 1989 v Praze na Národní třídě se v Pardubicích začaly objevovat od neděle 19. listopadu večer, kdy se po víkendu na vysokoškolské koleje začali vracet studenti z Prahy. Do Pardubic se také po víkendu stráveném

683 Tamtéž.

684 Rozhodný hlas pracujících. *Zář*, 14. července 1989, roč. 39–49, č. 56, s. 1–2.

685 Těm z druhého břehu. *Zář*, 25. července 1989, roč. 39–49, č. 59, s. 1.

686 Poctivé práce je nám třeba. *Zář*, 28. července 1989, roč. 39–49, č. 60, s. 1.

687 Víme, kdo je v pozadí. *Zář*, 4. srpna 1989, roč. 39–49, č. 62, s. 1.

688 Z cesty se nedáme svést. *Zář*, 11. srpna 1989, roč. 39–49, č. 64, s. 1.

v Praze vrátila signatářka Charty 77 Jarmila Stibicová. „V pátek 17. listopadu jsem byla v Praze a během soboty a neděle už to bylo jasné, že tedy už skutečně je, ať se to nazve jakkoliv, převrat, a že je potřeba, aby se k Praze připojil venkov. Čili jsem v neděli večer odjela do Pardubic a hned v pondělí dopoledne jsem šla do divadla. Tam jsem měla kontakt, jako elektrikář tam pracoval Zdeněk Ingr [rovněž signatář Charty 77 – pozn. aut.]. Ve Východočeském divadle, na rozdíl od Prahy, kde se ta divadla stala kontaktními místy, byli nejdříve herci a vedení opatrní, ale okamžitě se připojili technici, tzn. kulisáci, elektrikáři. Domluvilo se, že večer už se nebude hrát, že se bude diskutovat tak, jako to bylo v Praze.“⁶⁸⁹ V Pardubicích začala revoluce.

V pondělí 20. listopadu 1989 se tedy ve Východočeském divadle konala první schůzka pardubického disentu s některými zaměstnanci divadla a studenty. Jarmila Stibicová však byla cestou na shromáždění do divadla zatčena StB a setkání se tak nezúčastnila. Téhož dne se také pardubičtí vysokoškolští studenti připojili k pražským vysokoškolákům a vstoupili do stávk. Začaly každodenní manifestace před divadlem. Po vzoru Prahy vznikala i v dalších městech Občanská fóra (OF). V Pardubicích u jeho zrodu stáli mimo jiné Jarmila Stibicová, Pavel Šmíd, divadelní výtvarník Jaromír Vosecký nebo restaurátor František Vít. První společné jednání mezi představiteli pardubické radnice a Občanského fóra se uskutečnilo 23. listopadu. Složitě se jednalo mimo jiné o možnosti publikovat názory OF v novinách *Zář*. Členové OF dokonce uvažovali o obsazení redakce novin.⁶⁹⁰

V pondělí 27. listopadu se celá řada pardubických podniků připojila k celostátní generální stávce. Jak se můžeme dočíst ve výtisku *Záře* z 1. prosince, „lidé prostřednictvím stávk vyjádřili svůj postoj – podporu požadavkům vysokoškolských studentů i touhu po zásadních změnách v životě naší společnosti“⁶⁹¹. V sobotu 9. prosince 1989 se v Pardubicích, tak jako po celé republice, konala mimořádná okresní konference KSČ. Na mimořádném zasedání OV KSČ, které následovalo po konferenci, odstoupilo celé předsednictvo OV KSČ a bylo zvoleno nové. Z funkce vedoucího tajemníka OV KSČ odstoupil Jaroslav Kubínek, z funkcí tajemníků odstoupili František Tesař, František Čapek a Dobroslav Šimonka.⁶⁹² Pardubické Občanské fórum se pak významně zasadilo o výměnu poslanců Federálního shromáždění za Pardubice. Podpisová akce požadovala okamžité odstoupení poslanců Josefa Kempného a pardubického

689 Rozhovor autorky s Jarmilou Stibicovou ze dne 4. prosince 2014.

690 ŘEHÁČEK, Jan. *Sametová revoluce v Pardubicích*. Pardubice: Klub přátel Pardubicka, 2009, s. 7–8 a 14.

691 (čák): Lidé vyjádřili svůj postoj. *Zář*, 1. prosince 1989, roč. 39–49, č. 96, s. 1.

692 Mimořádné zasedání OV KSČ. *Zář*, 12. prosince 1989, roč. 39–49, č. 99, s. 2.

umělce Václava Rabase. Oba záhy opustili své posty a na jejich místa byli koncem roku kooptováni Zdeněk Jičínský a Libor Kudláček.⁶⁹³

Bouřlivá atmosféra listopadových dní se pomalu uklidnila a zástupci města se začali zabývat potřebnými změnami, které si revoluce žádala. Dne 13. prosince městský národní výbor schválil přejmenování ulice 7. listopadu na 17. listopadu a náměstí V. I. Lenina na náměstí Legií.⁶⁹⁴ Dne 19. prosince 1989 rada městského národního výboru na svém zasedání doporučila vznik komise pro změnu názvů některých pardubických ulic a náměstí a komise pro odstraňování plastik. Důvodem byla zejména snaha o odstranění Leninova pomníku z prostoru před Východočeským divadlem.⁶⁹⁵ Radě okresního národního výboru pak od počátku roku 1990 začaly chodit z celého pardubického okresu další žádosti o změny názvů ulic a náměstí. V pátek 22. prosince vyšla v *Záři* informace o obnovení Československé sociální demokracie,⁶⁹⁶ po jednačtyřiceti letech také opět vyšly noviny této strany *Právo lidu*.

V novém roce pak pokračovala další jednání na politické scéně. Jedním z bodů projednávaných na zasedání představitelů městského národního výboru se členy Občanského fóra v novém roce byla také otázka dalšího využití budovy okresního výboru KSČ v Pardubicích. Z několika návrhů byl nakonec vybrán ten, který doporučoval, aby se z budovy bývalého hlavního stranického orgánu v okrese stal Dům hudby. Ten se poté stal sídlem Komorní filharmonie Pardubice, Lidové školy umění a Konzervatoře Pardubice.⁶⁹⁷

Zmíňme krátce dění na Vysoké škole chemicko-technologické. Jak už bylo řečeno, jako první byli v Pardubicích po vzoru Prahy aktivní studenti Vysoké školy chemicko-technologické. Večer 20. listopadu se studenti společně s herci a lidmi z celých Pardubic sešli v přeplněném Východočeském divadle, kde na jevišti vyprávěli o pražských událostech studenti, kteří přijeli z hlavního města. Tehdy byl studentem VŠCHT také Martin Ťopek. „*My studenti jsme pak šli rovnou na koleje a sešli jsme se tam v nějaké klubovně. Předáctví se ujal student Marek Toufar. A normálně jsme tam řekli, že vytvoříme stávkový výbor. Druhý den jsme se sešli už ve velké posluchárně, tam proběhly takové dílčí organizační záležitosti jako volba stávkového výboru. Já a Zbyněk Vašek jsme byli jmenováni do funkce takzvaných spojek stávkového výboru.*“⁶⁹⁸ Od tohoto dne začala týdenní okupační stávka školy, byly ustaveny studentské hlídky, které chránily

693 ŘEHÁČEK, s. 15.

694 (nin): Jednalo plénum MěstNV. *Zář*, 19. prosince 1989, roč. 39–49, č. 101, s. 1.

695 ŘEHÁČEK, s. 19.

696 Čs. demokracie obnovuje svou činnost. *Zář*, 22. prosince 1989, roč. 39–49, č. 102, s. 1.

697 Tamtéž, s. 17–19.

698 Rozhovor autorky s Martinem Ťopkem ze dne 4. července 2014.

budovu školy před provokatéry a jinými nezvanými hosty. Kontakt mezi pardubickou VŠCHT a pardubickým Občanským fórem i pražskými vysokými školami zajišťovaly zmiňované spojky.⁶⁹⁹

„Oficiálně se tedy oznamila stávka a to už to vědělo celé město. A od dalšího dne už začali chodit lidi, nosili peníze, jídlo, klíčky od auta, takže jsme měli asi deset půjčených aut. Lidi házeli pětistovky do kastlíku jenom kvůli boji proti komunismu. Kromě stávkového výboru potom vznikla další taková oddělení, z jedné učebny byla kuchyň, pak byla místnost, kde bylo asi dvacet psacích strojů a holky, co uměly psát na stroji, tak přepisovaly, protože kopírka byla tehdy pod zámkem, to byla málem strategická zbraň, takže na ni nás nepustili. Holky měly pět kopíráků ve stroji a pořád přepisovaly. Prohlášení, výzvy, letáky, co se vylepovaly a rozdávaly lidem. Vylepené letáky zase strhávali estébáci, takže spotřeba letáků byla značná. A každý den se antikomunisticky smýšlející lidé scházeli před divadlem. Tisíce lidí.“⁷⁰⁰

Kromě vylepování plakátů objížděla skupina dvou až tří studentů ve zmíněných vypůjčených autech vesnice, rozdávali tam lidem letáky, vysvětlovali situaci, informovali je o stávce. Ve středu 22. listopadu se zástupci stávkového výboru VŠCHT obrátili na redakci okresních novin *Zář* a žádali o zveřejnění jejich stanovisek, což noviny o dva dny později splnily: „Studenti VŠCHT se distancují od všech projevů násilí a konfrontace. Své požadavky chtějí prosadit klidnou cestou a nezavdat žádnou příčinu k zásahu bezpečnostních složek. Zároveň vyzývají spoluobčany k široké diskusi.“⁷⁰¹ K tomuto prohlášení se přidali i zaměstnanci Východočeského divadla. V revolučních dnech, konkrétně 27. listopadu, začali studenti VŠCHT připravovat první číslo nového časopisu *Studentský list*, první číslo vyšlo v nákladu 120 kopií, další čísla již v nákladu 2000 výtisků. Studentská stávka – nejdelší v dějinách – skončila až v den zvolení Václava Havla prezidentem republiky, tedy 29. prosince 1989. V té době již na VŠCHT působil nový akademický senát. Polovinu tohoto senátu, prvního v dějinách pardubické vysoké školy, tvořili studenti zastupující všechny ročníky.⁷⁰²

699 LENDEROVÁ, s. 38.

700 Rozhovor autorky s Martinem Ťopkem ze dne 4. července 2014.

701 (čák): Demonstrace v Pardubicích. *Zář*, 24. listopadu 1989, roč. 39–49, č. 94, s. 1.

702 LENDEROVÁ, s. 38.

5.4 Změny v médiích a kultuře

5.4.1 Změny v médiích

Revoluce okamžitě zasáhla i média. „Prolomení informační blokády a šíření idejí politických změn do všech koutů republika – naléhavé úkoly prvních dnů.“⁷⁰³ Právě za účelem šíření nezkráslených informací vzniklo Nezávislé tiskové středisko, které začalo vydávat *Informační servis*, dalším způsobem šíření zpráv z Prahy byly výjezdy umělců a vysokoškolských studentů. Nejurputnější boj byl přitom o přístup do televize a rozhlasu. Československá televize vysílala poprvé živě až demonstraci na Letenské pláni 25. listopadu, ve stejný den se na televizní obrazovce poprvé objevil také Václav Havel. „Skutečný průlom přinesla generální stávká 27. listopadu a výsledky jednání delegace Občanského fóra a Verejnosti proti násiliu s předsedou federální vlády Adamcem 28. listopadu. O dva dny později zahájilo Občanské fórum pravidelné každodenní vysílání na rozhlasové stanici Hvězda. Otevřely se mu také brány Československé televize.“⁷⁰⁴ Již 29. listopadu přijalo Federální shromáždění ústavní zákon, který z ústavy vypustil článek 4 o vedoucí úloze Komunistické strany Československa ve společnosti i ve státě. Média přestala podléhat kontrole ústředního výboru a dalších orgánů KSČ a Národní fronty.⁷⁰⁵ Po čtyřiceti letech se zbavila komunistické ideologie a mohla konečně lidem říkat pravdu.

5.4.1.1 Pardubický tisk

5.4.1.1.1 Zář

Podívejme se na noviny pardubického regionu bezprostředně po 17. listopadu. *Zář* vycházela po celé období revolučních dní stále jen dvakrát týdně. Záhy zde vznikla pravidelná rubrika *Občanské fórum informuje* a také *Pošta minulých dnů*, ve které byly otiskovány dopisy od kohokoliv, kdo se chtěl k současnému dění nějak vyjádřit. Dne 5. prosince zde byl například uveřejněn dopis od Aleny Štěrbové a Ivana Ladýře, bývalých redaktorů Československého rozhlasu v Pardubicích: „My, bývalí redaktoři Čs. rozhlasu, kteří jsme za své politické názory v roce 1968 museli v nejproduktivnějším věku na dvacet let odejít od mikrofonu a začít v novém zaměstnání od píky, jsme se dozvěděli, že se znovu můžeme stát členy Čs. svazu novinářů. Neozýváme se proto, aby nám někdo pofoukal bolístky, nestojíme o to! Nestojíme o rehabilitaci ani o to, aby nám začali odpovídat na pozdrav lidé, kteří nás druhý den po vyhození už neznali.

703 SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*. Praha: Prostor, 2009, s. 39.

704 Tamtéž.

705 BENDA, s. 27.

Konečně, nejsme zdaleka sami, kterým těch dvacet let už nikdo nevrátí. Myslíme si ale, že máme morální právo říci i dnes demokraticky svůj názor, i když se třeba všem líbit nebude...“⁷⁰⁶ Dne 15. prosince byl pod titulkem *Rehabilitace roku 1968 a dnešek* otisknut rozhovor s Josefem Loskotem, bývalým členem „vysočanského“ ÚV KSČ a bývalým předsedou ONV Pardubice, který musel v roce 1969 z této funkce odejít. Na první otázku, co soudí o rehabilitaci roku 1968 bývalý předseda ONV odpovídá: „Především jsem nikdy nepochyboval, že k tomu jednou dojde...“⁷⁰⁷ Jak v okresní *Záři*, tak v krajské *Pochodni* začaly být články zaměřeny na dříve zakázané umělce, např. v *Záři* se 19. prosince 1989 psalo o Milanu Kunderovi, a to právě v tom smyslu, že se jeho dílo vrací „na naše jeviště, do našich knihoven“⁷⁰⁸.

Těsně před prvními porevolučními Vánoce, v pátek 22. prosince 1989, vyšly v rubrice *Občanské fórum informuje* tyto řádky: „Všechny nás velice potěšilo první vydání *Záře* bez letité doušky, že se jedná o list OV KSČ. Zdálo by se, že je vše v naprostém pořádku, ale podle našeho názoru tomu tak není. Ani lety zprofanovaný název *Zář* ani srp a kladivo v záhlaví listu neodpovídají našim představám o skutečně lidovém apolitickém tisku.“⁷⁰⁹ Proti těmto slovům se však ve stejném čísle redakce novin ohradila. „Je-li titul *Zář* zprofanovaný, ptáme se čím a pro koho? A ještě – kdo jej zprofanoval? My se domníváme, že zprofanovaný není, že není důvod, proč jej chápat jako symbol nějaké ‚protilidovosti‘.“⁷¹⁰ Dále redakce ve sloupku uvedla, že *Zář* byla i v minulosti lidová, protože se v ní mohl každý vyjádřit a nebála se kritizovat. Redakce se rovněž vyjádřila k symbolům srpu a kladiva a hájila je: „Požadavek odstranit ze ‚záhlaví‘ srp a kladivo pak svědčí o jistém nepochopení. Nejedná se o záhlaví, nýbrž o státní vyznamenání Za vynikající práci, které *Záři* jako jediným okresním novinám v kraji propůjčil prezident republiky. Doposud nikdo neprokázal, že by to bylo udělení neoprávněné a nezasloužené. Pokud se týče grafických symbolů, myslíme si, že kladivo jako znak dělníků a srp rolníků – zemědělců nejsou v žádném případě zpátečnické, tmářské ani jinak protilidové, spíše naopak.“⁷¹¹

Netrvalo však dlouho a kritizovaný srp a kladivo z hlavičky novin nadobro zmizely. Dne 16. ledna 1990 zaslal Jiří Pražan, vedoucí odboru kultury v Pardubicích, dopis Východočeskému krajskému národnímu výboru se žádostí o změnu registrace novin *Zář*: „Žádáme o změnu vydavatele novin *Zář*. Vydavatelem je okresní národní výbor a okresní výbor Národní fronty

706 Pošta minulých dní. Alena Štěřbová, Ivan Ladýř. *Zář*, 5. prosince 1989, roč. 39–49, č. 97, s. 2.

707 (zk): *Rehabilitace roku 1968 a dnešek*. *Zář*, 15. prosince 1989, roč. 39–49, č. 100, s. 1.

708 Milan Kundera. *Zář*, 19. prosince 1989, roč. 39–49, č. 101, s. 1.

709 *Občanské fórum informuje*. *Zář*, 22. prosince 1989, roč. 39–49, č. 102, s. 1.

710 Vážení čtenáři. *Zář*, 22. prosince 1989, roč. 39–49, č. 102, s. 1.

711 Tamtéž.

v Pardubicích. Noviny *Zář* jsou „Listem pardubického okresu“.⁷¹² Ve stejný den, 16. ledna 1990, byl z hlavičky *Záře* odstraněn srp a kladivo.

Na začátku nového roku také vyšlo v *Záři* usnesení z členské schůze redaktorů, kteří byli pro své politické postoje vyloučeni po roce 1968 z východočeských médií. V něm byl mj. vyjádřen požadavek, aby byl těmto novinářům umožněn výkon jejich novinářského povolání, pokud o to projeví zájem. Rovněž se tito novináři přihlásili k programovému prohlášení Občanského fóra a vyzvali všechny východočeské novináře, kteří museli pro své přesvědčení opustit povolání a chtějí se do médií vrátit, aby se přihlásili krajskému výboru Československého svazu novinářů.⁷¹³ V lednu také vyšel v *Záři* rozsáhlý rozhovor s Jarmilou Stibicovou, která byla ještě 20. listopadu zadržena StB jako pro režim „nepohodlná“ osoba.⁷¹⁴ V únoru vyšel rozhovor s dalším chartistou a umělcem, Zdeňkem Ingrem.⁷¹⁵ *Zář*, tak jako další média v Československu, se nadobro osvobodila od ideologie komunistického režimu.

V roce 1992 koupila společnost PNPRESS (vlastněná německou vydavatelskou společností Neue Presse Verlags-GmbH) noviny *Zář*, a to od jejich vydavatele Romana Marčáka (posledního předrevolučního vedoucího redaktora *Záře*). Spojila je se svými *Pardubickými novinami*, které začaly vycházet v květnu roku 1992. Od října začaly noviny vycházet jako *Pardubické noviny – Zář*, od ledna 1993 pak pod názvem *Pardubické noviny*.⁷¹⁶ To byl konec novinového titulu s názvem *Zář*.

5.4.1.1.2 Pochodeň

Východočeský krajský deník *Pochodeň* začalo v prosinci namísto krajského výboru KSČ nově vydávat vydavatelství RUDÉ PRÁVO (podobně jako ostatní krajské deníky a oba – brněnský a pražský – večerníky). V tiráži *Pochodně* se objevila informace, že deník řídí redakční rada (namísto dosavadního šéfredaktora Oldřicha Engeho). Vláda společně s parlamentem následně rozhodla, že veškeré podniky a hospodářská zařízení KSČ se stávají majetkem státu. Vydavatelství RUDÉ PRÁVO se tak přeměnilo na dvě státní společnosti, VYDAVATELSTVÍ DELTA a Vydavatelství DELTAPRESS, s.p.⁷¹⁷ V tiráži *Pochodně* bylo nově uvedeno právě

712 Dopis Jiřího Pražana, vedoucího odboru kultury v Pardubicích, Vč. KNV ze dne 16. 1. 1990. Věc: Změna registrace novin. *Zář*. SOkA Pardubice, ONV Pardubice, kt. 1318, sign. 403/22, Okresní noviny *Zář*.

713 Usnesení členské schůze bývalých východočeských redaktorů. *Zář*, 5. ledna 1990, roč. 40–50, č. 1–2, s. 1.

714 Host redakce: Jarmila Stibicová „Chci se dívat dopředu“. *Zář*, 30. ledna 1990, roč. 40–50, č. 9, s. 1.

715 Na kus řeči o pravdě a umění se Zdeňkem Ingrem: „Nezávislost mi dává větší prostor“. *Zář*, 6. února 1990, roč. 40–50, č. 11, s. 1.

716 VANĚK, Vladimír. Královéhradecká Pochodeň přelomu 80. a 90. let dvacátého století jako příklad transformace československého regionálního deníku. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií, 2009. Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jakub Končelík, s. 92.

717 BENDA, s. 135–136.

vydavatelství DELTA, v lednu byl z hlavičky *Pochodně* odstraněn nápis *Proletáři všech zemí, spojte se* a znaky řádů (práce a Vítězného února). Od roku 1991 začala noviny vydávat společnost PNPRESS, a. s., krajský deník v roce 1991 rovněž změnil název – nejprve na *Deník Pochodeň*, později ve stejném roce na *Hradecké noviny*.

5.4.1.2 Pardubický rozhlas

Podobně jako si Občanské fórum zajistilo publikační prostor v *Záři*, získalo také přístup do okresního rozhlasu. V první polovině prosince 1989 začalo Občanské fórum vysílat od pondělí do pátku vždy v 10 a v 15 hodin po dvaceti pěti minutách.⁷¹⁸ Co se týče reorganizace rozhlasu, z Okresního rozhlasového studia vzniklo v roce 1990 Studio Profil a vysílalo společně pro Pardubice a Chrudim, zřizovateli Studia Profil byly okresní národní výbory v Pardubicích a Chrudimi, v Pardubicích bylo řízeno odborem kultury, v Chrudimi odborem vnitřních věcí. Vysílalo nyní 4–5krát týdně v rozsahu 25 minut pro jedno vysílání. Společné rozhlasové vysílání začalo dnem 16. dubna 1990 na základě souhlasu rad ONV Chrudim a Pardubice. Významná změna spočívala ve vedení studia: pravomoc a odpovědnost za Studio Profil byla konečně převedena z vedoucího redaktora *Záře* na stávající redaktorku Studia Profil Moniku Švehlovou⁷¹⁹ (k tomu došlo až na samém konci roku 1990).⁷²⁰

Transformací pardubického rozhlasového vysílání po roce 1989 se v již zmíněné diplomové práci zabývala Anna Nováková.⁷²¹ Ve své práci uvádí, že zpočátku po revoluci se v ORS mnoho nezměnilo. Tím, že studio vysílalo stále po drátě, zde nebylo moc možností, jak nově nabyté svobody využít. Správa nad rozhlasem po zániku národních výborů v listopadu 1990 přešla na nově vzniklý okresní úřad.⁷²² V roce 1991, po odchodu Moniky Švehlové ze Studia Profil, udělalo pardubické rozhlasové studio krok zpět: znovu se vrátilo k původním dvěma vysílacím relacím (pouze v úterý a ve čtvrtek, ráno a odpoledne po 25 minutách). Dne 31. května 1991 však Studio Profil získalo licenci k nestátnímu vysílání a stalo se společností s ručením omezeným, přeměnilo se tak v soukromou rozhlasovou stanici. Společně s licenci byl Studiu Profil přidělen

718 Občanské fórum informuje. *Zář*, 12. prosince 1989, roč. 39–49, č. 99, 1.

719 Monika Švehlová nastoupila do ORS na jaře 1990 po odchodu redaktorky Ludmily Kutálkové na mateřskou dovolenou.

720 Návrh dohody o společném rozhlasovém vysílání ORS Pardubice a Chrudim. SOKA Pardubice, ONV Pardubice, kt. 1317, sign. 403/21 Rozhlas (časový rozsah 1982–1990).

721 NOVÁKOVÁ, Anna. Transformace pardubického rozhlasového vysílání po roce 1989 (se zvláštním zřetelem k Rádiu Profil). Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií, 2010. 141 listů: 27 listů příl. Vedoucí diplomové práce: PhDr. Martin Groman.

722 NOVÁKOVÁ, s. 48.

také kmitočet (až na podzim 1991), byla to frekvence 96,9 MHz. Rádio Profil tak mohlo poprvé začít vysílat éterem.⁷²³

5.4.2 Změny v kultuře

Změny probíhaly také v kulturní oblasti okresu Pardubice. Pardubické Občanské fórum otisklo dne 15. prosince 1989 v *Záři* článek, ve kterém vyzývalo...:

- „... všechny pracovníky, odpovědné za řízení kulturní sféry v okrese, aby informovali o své minulé i současné činnosti a svých dalších plánech kulturní sekci OF, zaměstnance institucí i další občany na kulturním životě zainteresované a byli ochotni s nimi vést dialog. Budou-li schopni obhájit své minulé postoje a výsledky, ať ve svých funkcích zůstanou, ne-li, ať odstoupí a uvolní svá místa jiným – schopnějším.
- ... všechny pracovníky kulturních institucí i všechny občany, kterým není kulturní situace v okrese lhostejná, aby se hlásili ke spolupráci s kulturní sekci OF, nebo jí přinášeli své podněty. Vše bude projednáno a využito pro další jednání se zodpovědnými orgány.“⁷²⁴

Ve stejný den vyšla v *Záři* výzva Komorní filharmonie Pardubice, ve které se její členové postavili za programové prohlášení Občanského fóra. V této výzvě požadovali urychlené dopracování a předložení hudebního zákona, který by odstranil dvojkolejnost dosavadního řízení této sféry Ministerstvem kultury ČSR a národními výbory. „Nový model řízení hudební kultury, založený na demokratických principech, musí dle našeho názoru zajistit samostatnost uměleckých kolektivů při rozhodování jejich uměleckých záležitostí a záměrů s ohledem na jejich specifický charakter.“⁷²⁵

Na podporu Občanského fóra se konal v neděli 17. prosince koncert studentů z 5. ročníku konzervatoře v kostele sv. Bartoloměje.⁷²⁶ V úterý 19. prosince otiskla *Zář* společné svolání obou profesionálních hudebních institucí v Pardubicích, Komorní filharmonie a konzervatoře, s žádostí, aby jim byla přidělena stávající budova okresního výboru KSČ.⁷²⁷ Tomuto požadavku tedy bylo vyhověno – v únoru 1990 se rozhodlo o tom, že se z této budovy stane Dům hudby, který je sídlem těchto hudebních institucí dodnes. V tomto požadavku podpořil Komorní filharmonii a konzervatoř také režisér Michal Tarant z Východočeského divadla. Ten ve svém

723 Tamtéž, s. 68–71.

724 Občanské fórum informuje. *Zář*, 15. prosince 1989, roč. 39–49, č. 100, s. 1–2.

725 Pošta minulých dní. *Zář*, 15. prosince 1989, roč. 39–49, č. 100, s. 2.

726 Občanské fórum informuje. *Zář*, 15. prosince 1989, roč. 39–49, č. 100, s. 1–2.

727 Požadavky, myšlenky i poděkování. *Zář*, 19. prosince 1989, roč. 39–49, č. 101, s. 3.

vyjádření otištěném v *Záři* dále uvedl, že je pro další politický vývoj země nutné mj. přimět k odstoupení současný ÚV KSČ v čele s generálním tajemníkem Urbánkem, okamžitě zrušit krajské a městské výbory KSČ, které v posledních dnech prokázaly svou neschopnost a zbytečnost, nebo jasně určit, kteří českoslovenští občané se spolupodíleli na vpádu pěti armád Varšavské smlouvy.⁷²⁸

Na začátku nového roku informovala prostřednictvím novin pardubická okresní knihovna o tom, že do knihovny je postupně zařazována dosud nepřístupná literatura neboli tzv. libri prohibiti.⁷²⁹ Zanedlouho pak zastupující ředitel knihovny informoval o tom, že z dosavadního politického oddělení knihovny vznikne oddělení hudební.⁷³⁰ Ve čtvrtek 22. února se ve Východočeské galerii uskutečnilo setkání s pardubickým rodákem, spisovatelem Jiřím Grušou⁷³¹, který byl v 70. letech po podpisu Charty 77 vězněn. V 80. letech byl poté, co vycestoval do zahraničí na literární stipendium, zbaven československého občanství, a tím mu byl znemožněn návrat do Československa. Do své rodné vlasti se mohl vrátit až po listopadu 1989.

Jak již bylo popsáno, Východočeské divadlo, hlavní kulturní instituce okresu Pardubice, se v listopadu 1989 stalo, tak jako tomu bylo ve většině československých divadel, centrem politického života. Sloužilo jako politická tribuna a soubor se zvoleným stávkovým výborem se podílel na veškerém společenském dění ve městě. V únoru 1990 pak na vlastní žádost odstoupil ředitel Jan Hyhlík a nahradil ho Radek Bartoník, který ustavil funkci uměleckého šéfa, jímž se stal Michael Tarant. „To byla první ‚polistopadová změna‘ ve VČD, jež začala celou řadu změn dalších. [...] divadlo přestávalo být oblastním divadlem minulosti, závislým ve všem na státním řízení a stávalo se – protože přešlo plně do péče a starosti města – skutečně městským divadlem, byť si zachovávalo vědomí o regionu, v němž působí, a chtělo si v něm uchovat své postavení.“⁷³²

V oblasti kultury v Československu bylo zásadní změnou, kterou přinesl listopadový převrat, odstranění dvojládi kultury oficiální a neoficiální. Zmizely vnější politické zásahy a zákazy a cenzurní dohled. Zmizela kulturně-politická státní kontrola, která v různých podobách a s přestávkami trvala už od konce třicátých let. Kulturní život se mohl odvíjet bez uměle vytvořených bariér, zanikly umělecké svazy a požadavek na uměleckou metodu socialistického realismu. Exilová vydavatelství přenesla své těžiště domů, nebo skončila činnost. Zároveň

728 Tamtéž.

729 Radostné sdělení z okresní knihovny: Libri prohibiti postupně. *Zář*, 9. ledna 1990, roč. 40–50, č. 3, s. 1.

730 Místo Lenina (třeba) Mozart. *Zář*. 27. února 1990, roč. 40–50, č. 17, s. 2.

731 Setkání s Jiřím Grušou. *Zář*. 20. února 1990, roč. 40–50, č. 17, s. 1.

732 CÍSAŘ – MOHYLOVÁ, s. 119.

vznikly stovky nových nakladatelství, která začala vydávat dosud zakázané tituly a autory. Samizdatové kulturní časopisy vystoupily z podzemí a byly dostupné široké veřejnosti, byly obnoveny *Literární noviny*. V divadlech se opět mohly hrát hry dříve zakázaných autorů.⁷³³

S demokracií se však proměnila funkce kultury. V období komunistického režimu měla skrze zákazy a represe široký společenský dosah. „Spisovatelé a jejich slovo nahrazovali mnohdy občanský život, literatura, divadla a film měly funkce politické, etické atd., plnily ty úlohy, které od devadesátých let přísluší různým institucím občanské společnosti. [...] V letech 1968–1969 byli spisovatelé a publicisté hlavními mluvčími společenských reforem. A následující perzekuce, vznik disidentského hnutí a působení ‚druhé kultury‘ onu neliterární roli literátů stvrzovaly. Po roce 1989 se však spisovatelé ocitli v jedné řadě s mnoha jinými profesemi. [...] Náročné umění zajímá jen menšinové publikum a mnohem větší ohlas má populární a masová kultura.“⁷³⁴ Umělci se tak po roce 1989 svou tvorbou takřka přestali vyjadřovat kriticky k politice, což spisovatel Ivan Klíma vysvětluje: „*Podstatné je, že dneska je tady svoboda slova. Umělec to tedy vůbec nemá zapotřebí. Tehdy to byla jakási občanská povinnost, kterou dneska umělec v tomto smyslu nemá: aby se míchal do politiky nebo ji kritizoval. To je podstatný rozdíl mezi svobodnou a totalitní společností. V totalitní společnosti umělec tím, že usiluje o svobodu slova, usiluje zároveň o politické svobody.*“⁷³⁵

733 LEHÁR – STICH – JANÁČKOVÁ – HOLÝ, s. 919–923.

734 Tamtéž, s. 924–925.

735 Rozhovor autorky s Ivanem Klímou ze dne 5. prosince 2012.

Závěr

Cílem této disertační práce bylo přiblížit fungování regionálního tisku vydávaného Komunistickou stranou Československa v období tzv. normalizace, se zaměřením na kulturní rubriku a články s kulturní tematikou obecně. Jako případová studie přispívá k poznání regionálního prostředí médií a oficiální kultury v 70. a 80. letech na konkrétním případě oblasti Pardubicka, zároveň však poodkrývá dění v tomto okresním městě v předcházejícím období, v roce 1968 a následně 1969, zejména na příkladu dosud veřejnosti v podstatě neznámého příběhu studentů pardubické Vysoké školy chemicko-technologické. Kvůli studentskému časopisu, resp. dvěma politickým karikaturám na jeho titulní straně, se na počátku normalizace ocitli před soudem. Především osobní rozhovory autorky s protagonisty tehdejších událostí mohly tento příběh přiblížit a popsat.

Také další osobní rozhovory přispěly k detailnějšímu poznání témat, kterými se disertační práce zabývá – například rozhovory s redaktorkami bývalého Okresního rozhlasového studia v Pardubicích, se šéfredaktorem pardubických okresních novin *Zář* či s redaktorem bývalého krajského deníku *Pochodeň*, – daly nahlédnout do fungování tehdejších redakcí a redakční praxe. Rozhovor se šéfredaktorem *Záře* Jaroslavem Králem či s redaktorkou kulturní rubriky těchto novin Miladou Velehradskou však zároveň ukazují, jak se tehdejší aktéři rozcházejí s většinovou interpretací tehdejších událostí očima současné historiografie a možná i míru jejich sebereflexe. Velehradská například nepřipouští, že by se v novinách věnovala větší pozornost akcím Svazu československo-sovětského přátelství a politický podtext podobných kulturních akcí odmítá. Z jejího pera přitom pocházely i články kritizující pokleslou zábavu, za kterou byly za socialismu považovány mj. zábavy a diskotéky. Tato zjištění dobře ilustrují jedno z úskalí metody orální historie.

Hlavní téma disertační práce byl však rozbor kulturní rubriky okresních novin *Zář*, které vydával okresní výbor KSČ ve spolupráci s okresním národním výborem v Pardubicích. Tato analýza ukazuje, jaká témata z oblasti kultury byla komunistickou stranou v tisku preferována a jakým způsobem byla kultura využívána pro její zájmy a podporu. Páteří celého roku (nejen) v kulturní rubrice *Záře* byla po celá 70. a 80. léta politická výročí, která zahrnovala významné mezníky komunistické historie. Již týdny před daným výročím se v tisku objevovaly články o chystaných oslavách, o představeních, která byla pro tuto příležitost nastudována Východočeským divadlem, speciálních koncertech, výstavách, besedách, vyhlašovaných soutěžích atd. Jednalo-li se o tak významné výročí, jakým bylo například založení Komunistické strany Československa, a navíc o kulaté jubileum, provázely články o tomto výročí a

doprovodných akcích konaných při jeho příležitosti takřka celý rok. Ještě velkolepější byly oslavy a doprovodné akce u příležitosti každoroční připomínky narození V. I. Lenina. Na počátku normalizace se navíc slavilo sto let od jeho narození, což představovalo mimořádnou příležitost k oslavám.

Podobné kulturní akce, o kterých s vysokou četností informovaly články v *Záři*, doprovázely také další významné politické události – volby a stranické sjezdy. K nim bylo navíc kromě akcí kulturních institucí – zejména Východočeského divadla, Východočeské galerie a Východočeské komorní filharmonie – využíváno také jednotlivých umělců z uvedených privilegovaných uměleckých organizací, aby se k daným událostem (samozřejmě kladně) vyjádřili v novinách. Reprezentativní umělci dostávali kromě voleb a sjezdů prostor k vyjádření názoru v tisku také například v souvislosti s Chartou 77, s událostmi v Polsku v roce 1981 či s tzv. Palachovým týdnem na počátku roku 1989. V těchto případech však, na rozdíl od vyjádření k volbám a stranickým sjezdům, kdy se od umělců očekávala vzletná slova o komunistické straně a její nezastupitelné úloze pro blaho společnosti, se od nich očekávalo odsouzení těchto „protisocialistických živelů“ a „třídních nepřátel“. V Pardubicích vznikl v roce 1969 Výbor pro umění a kulturu, který se měl kromě jiného zabývat právě sledováním politické situace a zaujímáním stanovisek. Výbor, který svým názvem žádnou souvislost s politikou nevyvolává, měl tedy přímo za úkol se politickými událostmi zabývat. U příležitosti politických výročí, voleb a stranických sjezdů pak byly na titulní straně okresních novin publikovány také tematické oslavné básně od regionálních autorů (básníků, čtenářů *Záře* či žáků místních škol). Kultura a politika šly na stránkách okresních novin ruku v ruce za využití nejrozmanitějších prostředků, včetně literárních útvarů.

Na archivních dokumentech (zejména ze zasedání ideologické komise krajského výboru KSČ) disertační práce ukázala, jaké nároky byly režimem kladeny na oblast kultury (kulturní instituce a organizace, kulturní pracovníky a umělce). Ideologický dohled v pardubickém regionu byl upřen především na Východočeské divadlo, které bylo hlavní kulturní institucí v okrese. Podobně jako museli na počátku normalizace opouštět svá místa šéfredaktoři a další novináři z nejrůznějších typů médií, také vedoucí pracovníci kulturních institucí byli podrobena kritice a nuceni odcházet ze svých míst. Nejinak tomu bylo i ve Východočeském divadle v Pardubicích, kde byl pro „nezvládnutí politické situace“ na počátku roku 1970 odvolán stávající ředitel František Meluzín. Divadlo poté pod novým, politicky spolehlivým, vedením nastoupilo normalizační linii plnou angažovaných či nenáročných zábavných her. V průběhu let se pak důsledně sledoval především politický rozměr dramaturgických plánů a rovněž kádrová situace v divadle. Důraz byl kladen na to, aby dramaturgická rada divadla neprojevovala svou aktivitu

jen po stránce umělecké, ale zejména po stránce politické – to ilustruje obecně situaci v oblasti kultury normalizačních let, kdy byla umělecká díla posuzována především z ideového hlediska.

Oficiální kultura v Československu, stejně jako noviny vydávané komunistickou stranou, nebyla apolitická. Komunistická ideologie prostupovala takřka celou oblastí kultury – od nejvýznamnějších kulturních institucí, jakými byla na okresní úrovni republiky například divadla či filharmonie, přes nejrůznější regionální filmové a hudební festivaly až po literární a hudební soutěže pro děti. Řada těchto soutěží vznikla na počátku normalizace a byla zaměřena na propagaci umění Sovětského svazu. Zmíněná komunistická ideologie kulturní oblasti se následně promítala do článků v novinách, které politické aspekty kulturních akcí a událostí vyzdvihovaly a zdůrazňovaly (kromě jiného vyjmenovávaly funkcionáře, kteří se akcí účastnili atd.). Napříč kulturní rubrikou byla propagována sovětská kultura a tato rubrika tak konstruovala kulturní povědomí zřetelnou orientací čtenáře na sovětské umění. Zesílení orientace na Sovětský svaz v období normalizace bylo výrazné a prolínalo se mnoha tématy kulturní rubriky. Politické ideologii se mohli vyhnout umělci působící v tzv. šedé zóně a undergroundu – ti však žádný prostor v okresních novinách nedostávali.

V souvislosti s politickým aspektem témat kulturní rubriky v *Záři* ve sledovaném období, se mnoha náměty článků ve větší či menší míře prolínala angažovanost – často se objevovala i v jejich titulcích typu *Politická angažovanost v moderní hudbě*, *Angažovanost především*, *Za angažovanou kulturu*, *Angažované umění*, *Angažované filmy*, *Propagace angažované literatury* apod. Angažovanost pro politiku komunistické strany se stala mantrou normalizačních let. Umělci se měli angažovat svou tvorbou, okresní noviny *Zář* o angažované kultuře informovat, čtenáři se měli angažovat konzumací této tvorby a zapojováním do tematických soutěží. Právě nejrůznější soutěžení nabylo za normalizace na významu a představovalo prostředek, jak aktivně zapojit pracovní kolektivy, školy, ale i jednotlivce do oslav u příležitosti politických událostí. Soutěže se vyhlašovaly u příležitosti významných politických výročí či voleb a jejich cílem bylo především zvyšování pracovních závazků. Soutěží ale bylo využíváno také například ke zvýšení odběru stranického tisku. Soutěže vyhlašované samotnými okresními novinami se pak týkaly tvorby tematických článků, například k určitému politickému výročí, ve kterých měli čtenáři vyjadřovat své kladné postoje ke straně a k Sovětskému svazu. Podobně častým tématem kulturní rubriky byly kromě soutěží nejrůznější statistiky, například návštěvnosti sovětských filmů v kinech či výpůjček politických knih v okresní knihovně.

Protipólem článků o angažované kultuře, které v největší míře plnily stránky každého vydání *Záře* po celá 70. a 80. léta, byly články o bigbeatových koncertech a tanečních zábavách. Ty nenaplnovaly představu vhodné kultury v socialistické společnosti a byly považovány za pokleslou zábavu. Články o nich vycházely jen výjimečně a pokud ano, tak pouze v negativních souvislostech – typická je kritika nevhodného odívání mladých návštěvníků, nadměrné konzumace alkoholu, což bylo po celé období komunistického režimu považováno za mimořádně negativní jev, a pak samotné hudební produkce účinkujících. Mezi málo hodnotnou kulturu na počátku normalizace patřila podle tisku kromě diskoték a zábav také například vystoupení některých pražských uskupení, mj. hudební skupiny Blue Effect či divadla Semafor. Tato uskupení sice nebyla zakázána, požadavkům dobové kulturní politiky však rovněž nevyhovovala.

Obraz kultury v *Záři* v letech normalizace byl tedy nuceně a záměrně zkreslený selektivním výběrem, nepokrýval veškeré kulturní dění v pardubickém okrese, ale jen to, které mělo privilegium medializace – v první řadě to byly hry Východočeského divadla a akce Svazu československo-sovětského přátelství. V dalším ohledu pak všechny kulturní akce konané u příležitosti významných politických výročí, voleb či stranických sjezdů. Za privilegované lze také považovat zmíněné osobnosti z kulturní oblasti, které byly využívány k tomu, aby se v tisku vyjádřily k politickým událostem. Často se jednalo o zasloužilé či národní umělce, typicky Václava Rabase, který byl ředitelem pardubické Státní konzervatoře a zároveň poslancem Federálního shromáždění, nebo o ředitele významných kulturních institucí, tím byl zejména Zdeněk Bittl, ředitel Východočeského divadla, často se v novinách vyjadřovali též herci a další pracovníci pardubického divadla.

Mimo kulturní rubriku se disertační práce zabývala dalšími aspekty fungování okresních novin v 70. a 80. letech, například výběrem redaktorů, resp. požadavky na jejich politické vzdělání. Díky archivním dokumentům, které jsou k dispozici, můžeme vidět, jak s počátkem normalizace vzrostly nároky na stranickou příslušnost novinářů a jejich politické školení, které z části nahrazovaly chybějící novinářskou praxi a vzdělání v oboru. Většina zkušených novinářů s praxí musela nejpozději po roce 1970 a výměně členských legitimací z redakcí odejít, neboť podpora reformního hnutí v roce 1968 v médiích byla novým vedením komunistické strany tvrdě kritizována a považována za selhání novinářů. Z kádrových posudků vedoucích redaktorů *Záře* vyplývá, co u nich bylo dále kromě stranické příslušnosti posuzováno – kromě třídního původu, kterému se tradičně přikládala značný význam již od roku 1948, se nově hodnotilo chování dotyčného v „krizových letech“ 1968–69, jeho postoj k „bratrské pomoci“ v srpnu 1968 a také to, zda udržuje kontakt z někým v západních kapitalistických státech.

Tato disertační práce si kladla za cíl přispět k pochopení významu regionálních médií pro komunistickou stranu. Detailně pak sledovala důležitost kulturních obsahů, kterým byla na stránkách okresního tisku věnována relativně významná pozornost (na rozdíl od krajského a celostátního tisku, kde kulturní témata zabírala mnohem méně místa v poměru k počtu stran). Text ukazuje, jakým způsobem byl okresní tisk využíván komunistickým režimem k podpoře angažované kultury a jak se na jejím obrazu spolupodílel.

Disertační práce nabízí závěr, že okresní tisk 70. a 80. let nelze opomíjet v případě vlivu na veřejnost, naopak, v období šedivé každodennosti normalizace mohl být tisk s informacemi místního charakteru (ač rovněž ideologicky zbarvenými) pro čtenáře přitažlivější než tisk celostátní, plný explicitní ideologické politiky nového vedení KSČ, ve které československá společnost důvěru s počátkem 70. let nadobro ztratila. Její autorka současně věří, že se práce stala příspěvkem k poznání nedávné historie pardubického regionu a mohla by být inspirací a podnětem ke zpracování dalších případových studií z jiných regionů v období normalizačních let.

Summary

This dissertation thesis brings the findings about some operation aspects of the regional press issued by the Communist Party of Czechoslovakia, during the so-called normalization period. It was focused on the cultural section of the district newspapers. As a case study, it contributes to the understanding of the regional environment of media and official culture in the 70s and 80s in Pardubice.

Personal interviews with protagonists of period events - interviews with the editors of the former district radio, the editor-in-chief of the Pardubice district newspapers, and the members of the former cultural section in regional daily newspaper - gave insights into the functioning of the editorial offices and editorial practices of that time. Other interviews were held with the student magazine editors from 1968-69 at the university of Pardubice. These interviews are bringing us to the events in 1969, when these students found themselves in court due to political cartoons in the magazine.

The main theme of the dissertation - the analysis of the cultural section in the district newspapers published by the Communist Party shows how the culture was used by regime for its interests and benefit. The most frequent themes were the political anniversaries that were accompanied by the cultural events. Significant anniversaries (in 1970, for example, 100 years since the birth of V. Lenin, in 1971 50 years since the foundation of the Communist Party of Czechoslovakia) were accompanied by special concerts, exhibitions, conferences and competitions. The East Bohemian Theater, which was the main cultural institution in the district, prepared thematic plays. District newspaper were filled up with the information about these events. Similar cultural events and articles also accompanied other major political events - elections and party congresses. In addition, individual artists (such as actors from the East Bohemian Theater) were also used to make a positive contribution to the political events in the newspapers.

Most of the articles in the sections of district newspaper included political engagement – which was a major demand placed to official culture. The artists should engage in their work, inform the district newspaper about the committed culture, the readers should then engage in competitions. The various competitions have gained importance during normalization period and have been a medium how to engage working teams, schools, as well as individuals. Competitions were announced also during the occasion of major political events such as anniversaries or elections.

Zdroje

Archivy

Státní okresní archiv Pardubice – fondy:

Okresní národní výbor Pardubice 1960–1990.

Okresní výbor KSČ Pardubice 1945–1989.

Státní okresní archiv Chrudim – fondy:

Okresní národní výbor Chrudim 1960-1990.

Státní oblastní archiv v Zámrsku – fondy:

Krajský výbor KSČ Hradec Králové 1945–1989

Knihovna Libri prohibiti:

Sbírka Československé studentské hnutí v 60. letech 20. století II (sbírka Josefa Dneboského), nezpracované materiály.

Periodika:

Literární listy. Týdeník Svazu čs. spisovatelů. Roč. 1, 11. července 1968, č. 20.

Pochodeň 1968 – 1989. Orgán Východočeského KV KSČ, ročníky 57 až 78.

Rudé právo 1969, 1977. Orgán ústředního výboru Komunistické strany Československa, ročníky 49 a 57.

Spiritus a Spiritus Expres 1968–1969. Měsíčník studentů VŠCHT v Pardubicích. Časopis dostupný v naskenované verzi na stránkách Knihovny Libri Prohibiti:

<http://www.libpro.cz/cs/knihovna/digitalizace/studentske-casopisy> . Cit. [online] 3. 2. 2014.

Zář 1968 – 1990. Orgán OV KSČ a ONV v Pardubicích, ročníky 9–24 až 40–50.

Rozhovory:

Rozhovor autorky s Josefem Tázlerem ze dne 23. února 2012.

Rozhovor autorky s Ivanem Klímou ze dne 5. prosince 2012.

Rozhovor autorky se Zdenkem Pavelkou ze dne 29. dubna 2013.

Rozhovor autorky se Zuzanou Novákovou a Vítězslavem Vondrou ze dne 24. listopadu 2013.

Rozhovor autorky s Ladou Klokočnickovou ze dne 16. ledna 2014.

Rozhovor autorky s Helenou Pecharovou ze dne 19. března 2014.

Rozhovor autorky s Tomášem Novotným ze dne 31. června 2014.

Rozhovor autorky s Martinem Ťopkem ze dne 4. července 2014.

Rozhovor autorky s Jaroslavem Králem ze dne 17. října 2014.

Rozhovor Lud'ka Stránského s Karlem Feltem (rukopis) ze dne 9. prosince 2014.

Rozhovor autorky s Jarmilou Stibicovou ze dne 4. prosince 2014.

Rozhovor autorky s Janem Homoláčem ze dne 2. dubna 2015.

Rozhovor autorky s Josefem Dostálem ze dne 10. srpna 2015.

Rozhovor autorky s Miladou Velehradskou ze dne 18. dubna 2016.

Rozhovor autorky s Miroslavem Hozou ze dne 19. dubna 2016.

Literatura:

BÁRTA, Milan. Přestaňte okamžitě rušit modré: Konec rušení rádia Svobodná Evropa v roce 1968. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. VI, č. 3, s. 45–54.

BÁRTA, Milan – BŘEČKA, Jan – KALOUS, Jan. *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012.

BAŠTA, Oldřich. *Pardubice rockový*. Autobox BMC s. r. o., 2012.

BEDNAŘÍK, Petr – GROMAN, Martin. Role vysílacích médií v období let 1968–1969. In *Česká média a česká společnost v 60. letech*. Ed. KÖPPLOVÁ, Barbara – WOLÁK, Radim. [Praha]: Radioservis, 2008.

BENDA, Josef. *Vlastnictví periodického tisku v České republice v letech 1989–2006*. Praha: Karolinum, 2007.

BLAŽEK, Petr. Okupační propaganda na československém území po 21. srpnu 1968. In *Bezpečnostní aparát, propaganda a Pražské jaro: sborník k mezinárodní konferenci pořádané v Praze ve dnech 7.–9. září 2008*. Praha: ÚSTR, 2009.

BREN, Paulina. *Zelinář a jeho televize. Kultura komunismu po pražském jaru 1968*. Praha: Academia, 2013.

CÍSAŘ, Jan – MOHYLOVÁ, Věra. *Historie divadelních Pardubic a okolí*. Pardubice: Východočeské divadlo Pardubice, 2002.

CUHRA, Jaroslav. *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997.

CUHRA, Jaroslav – ELLINGER, Jiří – GJURIČOVÁ, Adéla – SMETANA, Vít. *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý: od roku 1918*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2006.

ČINÁTL, Kamil. Jazyk normalizační moci. In *Tesilová kavalerie: Popkulturní obrazy normalizace*. Vybrali a uspořádali BÍLEK, Petr A. – ČINÁTLOVÁ, Blanka. První vydání. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2010.

DOLEŽAL, Jan – CHARBUSKÝ, Miloš – KMONÍČEK, Josef. *Cesta k socialistické přítomnosti pardubického okresu 1945–1971*. Pardubice: Okresní výbor KSČ Pardubice [1985].

DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*. Brno: DOPLNĚK, 2006 a Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006.

DOSKOČIL, Zdeněk. Pražské jaro a počátky tzv. normalizace očima disidentů. In *Mocní? A bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace*. Interpretační studie životopisných interview. Ed. VANĚK, Miroslav. Praha: Prostor, 2006.

Dvě desetiletí před listopadem 89. Sborník. Editor: Emanuel Mandler. Praha: v nakladatelství Maxdorf vydal Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993.

FIALOVÁ, Alena. *Poučení z krizového vývoje: Poválečná česká společnost v reflexi normalizační prózy.* Praha: Academia, 2014.

FRANC, Martin – KNAPÍK, Jiří. *Volný čas v českých zemích 1957–1967.* Praha: Academia, 2013.

GROHOVÁ, Zuzana: Lautnerové a hudební život Pardubic. *Kapka: Časopis pro čtenářskou veřejnost/Knihovnické aktuality Pardubického kraje*, 2009, č. 8, s. 13–15.

GROMAN, Martin. Stanislav Budín – potýkání s ideologií. In Kolektiv autorů: *Ztraceni v davu: Osudy novinářů ve 20. století.* Ed. GROMAN, Martin – KARFÍK, Vladimír. První vydání. MATFYZPRESS vydavatelství Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze, pro Fakultu sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2005.

HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949–2006.* Praha: Libri, 2007.

HOPPE, Jiří. *Pražské jaro v médiích: Výběr z dobové publicistiky.* Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a nakladatelství Doplněk, 2004.

HOUDA, Přemysl. Šafrán. *Kniha o sdružení písničkářů.* Praha: Galén, 2008.

HOUDA, Přemysl. *Intelektuální protest, nebo masová zábava? Folk jako společenský fenomén v době tzv. normalizace.* Praha: Academia, 2014.

HRADECKÁ, Vladimíra – KOUDELKA, František. *Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969–1974.* Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, vol. 31. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998.

Charta 77 očima současníků. Po dvaceti letech. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Doplněk, 1997.

JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005.

JIČÍNSKÝ, Zdeněk. *Právní myšlení v 60. letech a za normalizace.* Praha: Prospektrum, 1992.

KALINOVÁ, Lenka. *Konec nadějí a nová očekávání. K dějinám české společnosti 1969–1989.* Praha: Academia, 2012.

KLÍMA, Ivan. *Moje šílené století II.* Praha: Academia, 2011.

KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967.* Svazek I. A–O. Praha: Academia, 2011.

- KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. Svazek II. P–Ž. Praha: Academia, 2011.
- KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010.
- KONČELÍK, Jakub. Dva tisíce slov: Zrod a důsledky nečekaně vlivného provolání. *Soudobé dějiny*, 2008, roč. 15, č. 3–4, s. 485–544.
- KONČELÍK, Jakub. *Média za intervence: novináři a československý srpen 1968*. Praha: Fakulta sociálních věd UK, 2011. Pražské sociálně vědní studie. Mediální řada, MED-021.
- KONČELÍK, Jakub. Mediální politika a srpen 1968; Zřízení Úřadu pro tisk a informace jako služba moskevskému protokolu. In MAGÁL, Slavomír – MISTRÍK, Miloš – SOLÍK, Martin (eds.). *Masmediálna komunikácia a realita II*. Fakulta masmediálnej komunikácie UCM, Trnava 2009, s. 203–219.
- KONČELÍK, Jakub. Proměny řízení a kontroly médií v roce 1968. In: Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Prázová, Irena, ed. *Konsolidace vládnutí a podnikání v České republice a v Evropské unii. II, Sociologie, prognostika a správa, Média*. 1. vyd. Praha: Matfyzpress, 2002, s. 313–329.
- KOŤAROVÁ, Monika. *Hudební underground, nezávislé iniciativy a Charta 77 ve východních Čechách*. Pardubice, 2006. 140 s. Diplomová práce Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Kalous.
- KRAUS, Jiří. Poučení z krizového vývoje z 10. 12. 1970 jako politický diskurz. In *Česká média a česká společnost v 60. letech*. Ed. KÖPPOVÁ, Barbara – WOLÁK, Radim. [Praha]: Radioservis, 2008.
- LADÝŘ, Ivan. Půl století rozhlasu v Pardubicích. Zprávy Klubu přátel Pardubicka, 1995, roč. 30, č. 5–6.
- LEHÁR, Jan – STICH, Alexandr – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – HOLÝ, Jiří. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Druhé doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006.
- LENDEROVÁ, Milena. *Dějiny vysokého učení v Pardubicích: univerzita v proměnách času 1950–2010*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2011.
- MAŇÁK, Jiří. *Čistky v Komunistické straně Československa 1969–1970*. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, vol. 28. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997.
- MENCL, Vojtěch – HÁJEK, Miloš – OTÁHAL, Milan – KADLECOVÁ, Erika. *Křižovatky 20. století: Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*. Praha: Naše vojsko, 1990.
- NOVÁKOVÁ, Anna. Transformace pardubického rozhlasového vysílání po roce 1989 (se zvláštním zřetelem k Rádiu Profil). Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií, 2010. 141 listů: 27 listů příl. Vedoucí diplomové práce: PhDr. Martin Groman.

OSVALDOVÁ, Barbora. Regionální noviny v České republice z hlediska mediálního zařazení a etiky. In WASCHKOVÁ CÍSAŘOVÁ, Lenka (ed.). *Regionální média v evropském kontextu*. Brno: Masarykova univerzita, 2007.

OSVALDOVÁ, Barbora – HALADA, Jan a kol. *Praktická encyklopedie žurnalistiky*. Praha: Libri, 2004.

OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969–1989: Příspěvek ke stavu bádání*. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, vol. 36. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002.

OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969–1989: příspěvek k dějinám „normalizace“*. Edice Historia nova, sv. 6. Praha: Maxdorf, 1994.

OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968–1989*. Praha: Dokořán, 2003.

OTÁHAL, Milan – NOSKOVÁ, Alena – BOLOMSKÝ, Karel. *Svědectví o duchovním útlaku 1969–1970. Dokumenty. „Normalizace“ v kultuře, umění, vědě, školství a masových sdělovacích prostředcích*. Praha: Maxdorf a ÚSD AV ČR, 1993.

PÁCL, Pavel. *Hromadné sdělovací prostředky v regionu*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 1997.

PALEČEK, Jiří. *Pardubice ve 20. století*. Pardubice: Klub přátel Pardubicka, 2001. 28 s.

PAŽOUT, Jaroslav. *Mocným navzdory: Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*. Praha: Prostor, 2008.

Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XII. sjezdu KSČ. Rezoluce o aktuálních otázkách jednoty strany schválená na plenárním zasedání ÚV KSČ v prosinci 1970. Vydalo oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ. Vytisklo Rudé právo, tiskařské závody, Praha březen 1971.

PRUŠA, Jiří. *Abeceda reálného socialismu*. Praha: Avia Consultants, 2011.

RÁKOSNÍK, Jakub – TOMEŠ, Igor a kol. *Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918–1992*. Praha: Auditorium, 2012.

ŘEHÁČEK, Jan. *Sametová revoluce v Pardubicích*. Pardubice: Klub přátel Pardubicka, 2009. 60 s.

SKALECKÁ, Veronika. *Pardubice v období normalizace. Politika, kultura a média od srpna 1968 do listopadu 1989*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2016.

SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*. Praha: Prostor, 2009.

TOMÁŠEK, Dušan. *Pozor, cenzurováno! (aneb Ze života soudružky cenzury)*. Praha: vydavatelství a nakladatelství Ministerstva vnitra České republiky, 1994.

TOMEK, Prokop. *Okres na východě 1960–1989. Občané a nejnižší článek Státní bezpečnosti na příkladu okresu Havlíčkův Brod*. Praha: Vyšehrad, 2008.

TRESTROVÁ, Veronika. *Stranický tisk a kulturní politika: pardubický okres za normalizace*. Praha: FSV UK, 2013. Rigorózní práce, vedoucí práce: PhDr. Jakub Končelík, Ph.D.

TŮMA, Oldřich. Protirežimní demonstrace v Praze. In *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989*. Ed. Petr Blažek. Praha: Dokořán a Ústav českých dějin FF UK, 2005.

URBÁŠEK, Pavel. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008.

VAJDOVÁ, Zdenka. Pozdní komunistické vládnutí na okresní úrovni. In Hájek, Martin (ed.). Hierarchie jako přednost i slabina komunistického vládnutí. Dědictví komunistické vlády: IV. sborník příspěvků ze semináře konaného 11. a 12. září 2003 v Praze. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003.

VANĚK, Miroslav – URBÁŠEK, Pavel. *Vítězové? Poražení? Životopisná interview, II. díl Politické elity v období tzv. normalizace*. Praha: Prostor, 2005.

VANĚK, Vladimír. Královéhradecká Pochodeň přelomu 80. a 90. let dvacátého století jako příklad transformace československého regionálního deníku. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií, 2009. Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jakub Končelík.

VILÍMEK, Tomáš. Občanská společnost a její význam v období Pražského jara. *Paměť a dějiny*, 2008, roč. II, č. 2, s. 11–12.

VILÍMEK, Tomáš. „Všichni komunisté do ureň!“: Volby v Československu v letech 1971–1989 jako společenský, politický a státněbezpečnostní fenomén. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2016.

VONDROVÁ, Jitka – FELCMAN, Ondřej. *Vláda a prezident: Období normalizace (září 1968 – říjen 1969)*. Prameny k dějinám československé krize 1967–1970. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR; Brno: Doplněk, 2010.

VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír. *Komunistická strana Československa: Konsolidace (květen – srpen 1968)*. Prameny k dějinám československé krize 1967–1970. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR; Brno: Doplněk, 2000.

WASCHKOVÁ CÍSAŘOVÁ, Lenka. *Český lokální a regionální tisk mezi lety 1989 a 2009*. Brno: Masarykova univerzita, 2013.

WASCHKOVÁ CÍSAŘOVÁ, Lenka. Vybrané aspekty strukturální transformace českých lokálních a regionálních médií. In WASCHKOVÁ CÍSAŘOVÁ, Lenka (ed.). *Regionální média v evropském kontextu*. Brno: Masarykova univerzita, 2007.

Elektronické zdroje:

Jarmila Stibicová (heslo), web Ústavu pro studium totalitních režimů. Dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/jarmila-stibicova>. Cit. [online] 9. 10. 2018.

Galerie rektorů, web Univerzity Pardubice. Dostupné na: <http://www.upce.cz/univerzita/historie/kdo.html>. Cit. [online] 8. 10. 2018.

Chronologie událostí 20. a 21. srpna 1968. Ústav pro studium totalitních režimů. Dostupné na: <https://www.ustrcr.cz/uvod/srpen-1968/srpen-1968-chronologie/> Cit. [online] 10. 10. 2018.

PÖMERL, Jan – ŠORMOVÁ, Eva. Východočeské divadlo. In *Česká divadla. Encyklopedie divadelních souborů*, ed. E. Šormová, Praha: Divadelní ústav, 2000, s. 528–533. Dostupné na: http://encyklopedie.idu.cz/index.php/V%C3%BDchodo%C4%8Desk%C3%A9_divadlo Cit. [online] 28. 3. 2018.

Seznam příloh

Příloha č. 1–3: Fotografie z období srpnové okupace v Pardubicích, autor: Miroslav Hoza

Příloha č. 4: Fotografie – čtenář okresních novin *Zář*, autor: Miroslav Hoza

Příloha č. 5–6: Titulní strany studentského časopisu *Spiritus Expres*, kvůli kterým byli jeho redaktoři souzeni

Příloha č. 7: Dopis, informující o zákazu filmu *Všichni dobří rodáci*

Příloha č. 8: Statut redakce okresních novin *Zář*

Příloha č. 9: Pracovní pořádek okresních novin *Zář*

Příloha č. 10: Porovnání rozepsaného plánu stranického sledovaného tisku pro rok 1974 ve Vč. kraji

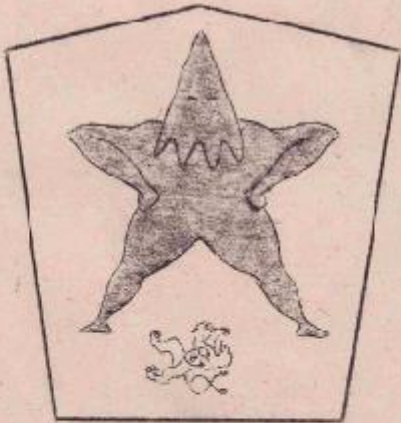
Příloha č. 11: Plán stranického sledovaného tisku pro rok 1974

SPIRITUS EXPRES

1

Číslo za mesiacom VŠET v Parúbicích

Cena 50 hal.

SPIRITUS
EXPRES

*o přehledu
přehledu o pracovních
stavu je v měsíci
červen 2*

Hlav

135/69

Čj. Př./880/1969

Hradec Králové
12. září 1969

16 IX 1969

ZALOŽIT

Vážený soudruhu předsedo,

v rámci nezbytných opatření, jež vyplynuly z hodnocení posledních politických událostí, bylo dodatečně dne 5. září 1969 jednáno s Krajským filmovým podnikem v Hradci Králové a přijato rozhodnutí, že čs. film "Všichni dobří rodáci" bude od 5. září až do konce měsíce vyřazen a nebude tedy promítán v žádném kině našeho kraje. Další dispozice, týkající se tohoto filmu, případně dalších, budou učiněny po dohodě s ministerstvem kultury a s ústředím Čs. filmu.

Dávám Vám toto naše rozhodnutí na vědomí s tím, abyste podle potřeby a uvážení učinil vlastní opatření.

Se soudružským pozdravem

Jiří Ovsouch
J. Ovsouch

Vážený soudruh
František H a v r á n e k
předseda ONV
P a r d u b i c e

Film: "Všichni dobří rodáci"
byl ztažen - nepromítán

Rovněž film:
"Žent"
"Přehledce velim já!"

Přehled

[1969]

Statut redakce okresních novin ZÁŘ
v Pardubicích.

/ Společný vydavatel OV KSČ a ONV /

Předsednictvo OV KSČ a R ONV v Pardubicích ve smyslu vládního usnesení č.492 z 3.6.1960 vydává pro redakci okresních novin ZÁŘ v Pardubicích tento statut :

Č l á n e k 1.

Základní ustanovení

- 1./ Redakce okresních novin Zář je tiskovým orgánem OV KSČ a Rady ONV v Pardubicích. Jako příspěvková organizace byla redakce schválena plenárním zasedáním ONV.
2. Posláním redakce okresních novin je poskytovat obyvatelům okresu :
 - včasné, pravidelné a všestranné informace o událostech v okrese, prosazovat zájmy socialistické společnosti,
 - spolupůsobit při rozvíjení social.vědomí občanů v duchu zásad ústavy a ideí politiky KSČ,
 - tlumočit a spoluvytvářet socialistické veřejné mínění a zvyšovat jeho úlohu při rozvíjení social.demokracie,
 - přispívat ke zvyšování politické a kulturní úrovně občanů,
 - napomáhat tvořivému úsilí občanů a uplatňování jejich aktivní účasti na správě a řízení a na hospodářské a kulturní výstavbě okresu.

Redakce okresních novin plní svoje poslání v obvodu své působnosti :

1. vydáváním novin,
2. vydáváním mimořádných novin a jiných neperiodických propagačních materiálů,
3. vydáváním ročenky Z á ř e.

Všeobecně je poslání tisku vymezeno § 2 tiskového zákona č.81 ze dne 8.11.1966, který pro práci Záře platí v plném rozsahu.

Č l á n e k II.

Řízení a organizace

Z á ř je účelovým zařízením ONV, které je financováno z vlastních zdrojů a příspěvku ONV.

Po obsahové stránce řídí činnost Z á ř e OV KSČ a rada ONV prostřednictvím vedoucího redaktora, pro něhož jsou jejich usnesení závazná. V ostatním se řídí Z á ř zákonem č. 81/1966 Sb. a Zákoníkem práce.

Č l á n e k III.

Zodpovědnost

V čele redakce je vedoucí redaktor, jehož povinnosti a práva vymezuje zákon o periodickém tisku č. 81/1966 Sb.

Vedoucí redaktor dále zodpovídá za správné uplatňování mzdové politiky, za účelné a hospodárné vynakládání rozpočtových prostředků, dodržování social.zákonnosti a státní discipliny a za správu a ochranu národního majetku, svěřeného do správy redakce. Jeho hmotná a trestní odpovědnost je ustanovena všeobecnými právními předpisy, zejména ustanovením § 170 č. 140/61 Sb.

Žádný orgán nesmí zasahovat do činnosti redakce Z á ř e bez vědomí a souhlasu vedoucího redaktora.

Vedoucího redaktora ustavuje a odvolává předsednictvo OV KSČ po projednání s radou ONV. Ostatní pracovníky Z á ř e přijímá a propouští vedoucí redaktor Z á ř e po projednání s OŠK ONV.

V redakci kromě vedoucího redaktora a jeho zástupce působí redaktori a administrativní pracovníci. Jejich pracovní poměry se řídí zákonem č. 65/1965 Sb./ Zákoník práce / a ustanovením občanského zákoníka č. 40/1964 Sb. Jejich mzda se řídí úpravou platových poměrů redaktorů-novinářů, schválenou usnesením státní mzdové komise dne 17.8.1964, č. 36/64, podle § 5 zákonných opatření č. 84/1963 Sb.

P r a c o v n í p o ř á d e k o k r e s n í c h n o v i n Z á ř

Č l á n e k I .

Náklad a periodicitá

Okresní noviny Z á ř vycházejí 2x týdně a to v úterý a v pátek o nákladu 9.000 výtisků. Na rotačním papíru je tisknou Moravské tiskárny, provoz Pardubice, štočky dle sjednaných termínů zhotovuje odd.chemigrafie Moravských tiskáren v Hradci Králové, Slezské předměstí. Od r. 1969 je povolena cena jednotlivého výtisku 50 hal. a jednou měsíčně tématický list navíc.

Organizační začlenění

Redakci tvoří ^{a redaktor - začátečník.} vedoucí redaktor, jeho zástupce, dva samostatní redaktori. Ostatní redakční funkce zastávají externí spolupracovníci. Dále k redakci patří administrativní pracovníce a uklízečka (na částečný úvazek).

Vedoucí redaktor

Podle zásadních pokynů předsednictva OV KSČ a rady ONV řídí Z á ř a odpovídá za její ideovou a odbornou úroveň. Kontroluje veškerou práci redakce, vykonává samostatně a pohotově tvůrčí novinářskou práci, zpracovává materiály^z předsednictva OV KSČ a rady ONV, zajišťuje a kontroluje plnění jejich usnesení. Řídí mimoredakční aktiv spolupracovníků a dopisovatelů. Vypracovává pracovní plány redakce. Odpovídá za rozvíjení masově politické práce redakce a za výchovu členů redakce. Řídí a odpovídá za veškerou hospodářskou činnost redakce. Předkládá ke schválení rozpočet a rozbory hospodaření ve stanovených lhůtách. Je oprávněn disponovat se svěřenými finančními prostředky na běžném účtu ve Státní bance a je oprávněn své disposiční právo podle potřeby rozšířit na další členy redakce. Schvaluje objednávky materiálu, služeb a zboží, ověřuje správnost a věcnost došlých a vystavených faktur. Je oprávněn přejímat zálohy na nákup nebo jiné platy, které uskutečňuje redakce. Tyto zálohy je povinnen zúčtovat neprodleně, nejdéle do deseti dnů. Sepisuje dohody o hmotné odpovědnosti redakce. Schvaluje cestovní příkazy všech členů redakce, kontroluje jejich věcné náležitosti a předává je k likvidaci. Pokud jde

o ved. redaktora, náleží tato pravomoc vedoucímu OŠK. Vedoucí redaktor odpovídá za hospodárnost služebních cest a schvaluje použití motorových vozidel ke služebním cestám. Tyto příkazy podepisuje před ^{Po převážném souhlasu ved. OŠK} jejich uskutečněním. Je oprávněn používat ke služebním cestám vlastního motorového vozidla a provádět podle potřeby sám fotografické práce ve smyslu § 71 zák. práce. Vede a odpovídá za personální a kádrovou agendu redakce, přijímá a propouští její pracovníky.

Vedoucího redaktora jmenuje do funkce a odvolává předsednictvo OV KSČ po projednání s radou ONV. Jeho mzdové zařazení se řídí podle mzdových předpisů, platných pro úpravu platových poměrů redaktorů - novinářů. O zániku pracovního poměru vedoucího redaktora platí jinak obecné předpisy pracovně- právní. Místem jeho pracovního výkonu jsou Pardubice.

Zástupce vedoucího redaktora

Zastupuje jako samostatný redaktor v době nemoci, dovolené, nebo jiné služební nepřítomnosti vedoucího redaktora.

Vykonává samostatně a pohotově novinářskou činnost, iniciativně, se širokým rozhledem, řeší a zpracovává problémy na svém úseku a odpovídá za jejich věcnou, politickou a odbornou správnost. Systematicky organizuje a vychovává aktiv kvalifikovaných spolupracovníků, vykonává masově-politickou práci, s plnou odpovědností vede svěřený mu úsek v novinách. Vytváří grafickou část listu - " zrcadlo " - a provádí s plnou odpovědností redakční korekturu v tiskárně. Podle úpravy platových poměrů redaktorů - novinářů, je zařazen podle vzdělání a praxe do 6.-7. tarifní třídy.

Samostatný redaktor pro vnitro

vykonává samostatně a pohotově novinářskou činnost z oboru národních výborů, soudnictví, bezpečnosti, národní fronty, školství, a zdravotnictví. Pracuje iniciativně, se širokým rozhledem řeší a zpracovává problémy na svém úseku a odpovídá za jejich věcnou, politickou a odbornou správnost, systematicky organizuje a vychovává aktiv kvalifikovaných spolupracovníků, vykonává masově-politickou práci, a s plnou odpovědností vede svěřený mu úsek v novinách.

P L Á N stránického sledovaného tisku pro rok 1 9 7 4

(rozpis, který Věš projednalo a předalo spojovým organizacím v okresech).

O k r e s	RP všední	RP sobot.	Poch. všední	Poch. sobot.	RP + PO všední	RP + PO sobotní	Tvorba	Tribuna	Život strany	Nová mysl	Týdeník aktual.	Hospod. noviny	Otázky m a soc.
Hradec Králové	11 450	15 309	8 500	9 000	19 950	24 300	930	1040	870	455	770	800	190
Havlíčkův Brod	7 690	9 960	2 820	2 900	10 510	12 860	600	610	525	260	480	280	110
Chrudim	8 120	10 690	4 230	4 200	12 350	14 890	610	640	540	280	420	380	110
Jičín	6 620	8 880	3 320	3 600	9 940	12 480	380	560	400	260	390	280	90
Náchod	7 920	11 330	4 510	4 600	12 430	15 990	520	620	450	235	630	400	105
Pardubice	14 380	19 450	6 130	5 750	20 510	25 200	1050	1140	820	450	780	820	185
Rychnov n.kn.	5 400	7 870	2 880	2 850	8 280	10 720	380	430	400	200	320	250	70
Semily	5 420	8 020	2 650	2 600	8 070	10 620	300	600	340	185	330	330	80
Svitavy	8 320	10 280	3 070	2 800	11 330	13 080	500	530	435	270	420	300	100
Trutnov	10 060	13 360	4 650	4 800	14 710	18 160	600	1120	560	285	630	440	125
Žamberk	9 620	13 360	5 030	4 900	14 650	18 260	630	710	560	320	630	520	135
Exp. výjimky Vě. kraj	95 000	128 500	48 000	48 000	143 000	176 500	6 500	8 000	5 900	3200	5 690	4 800	1 300

Porovnání reprodukčního plánu stranického sledovaného titulu
(pro rok 1974) k počtu obyvatel, rodin a členů KSČ.

Titul	1 výtisk připadá ve Včokraji na počet			Rozpětí (mezi okresy (ostatní okresy se pohybují v roz- pětí uvedených okresů)					
	obyvatel	rodin	čl. KSČ	Okres	1 výtisk připadá na počet :		Okres	1 výtisk připadá na počet :	
					rodin	čl. KSČ		rodin	čl. KSČ
Rudé právo všední	12,72	4,32		PA	3,56		NÁ	5,18	
Rudé právo sobotní	9,41	3,19		PA	2,63		SE	3,49	
Pochodeň všední	25,19	8,55		HK	6,07		HB	10,78	
Pochodeň sobotní	25,19	8,55		HK	5,73		SV	11,43	
RP a Pochodvšední	8,46	2,82		PA	2,51		SE	3,47	
RP a Pochodsobotní	6,85	2,32		HK	2,12		SE	2,64	
Tvorba	186,03	63,19	15,51	PA	48,87	13,49	SE	93,52	20,71
Tribuna	151,15	51,34	12,60	TU	36,79	8,40	NÁ	66,18	12,47
Nová mysl			31,52	JC		28,86	SE		33,58
Tydeník aktualit	208,48	70,82	17,39	HB	63,34	17,57	SE	85,02	18,83
Odázky mlru a social.			77,59	NÁ		73,65	RY		90,00

ŽIVOT STRANY :	1 výtisk na počet členů KSČ	Počet výtisků na 1 ZO KSČ	1 výtisk na počet členů KSČ	Počet výtisků na 1 ZO KSČ
Hradec Králové	16,75	1,72	Pardubice	17,28
Havl. Brod	16,07	1,58	Rychnov n. Kn.	15,75
Chrudim	15,89	1,49	Semily	18,27
Jičín	18,76	1,49	Svitavy	17,99
Náchod	17,18	1,39	Trutnov	16,80
			Zámbořk	18,05